

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

СЕРБИН РУСЛАН АНДРІЙОВИЧ

УДК 351 (477): 364-3-787.26

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВЕ АДМІНІСТРУВАННЯ БЛАГОДІЙНИЦТВА
В УКРАЇНІ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук

Науковий консультант

доктор юридичних наук, професор
КУЗЬМЕНКО Оксана Володимирівна

Харків – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. Благодійництво як об’єкт адміністративно-правового дослідження ...	16
1.1 Методологія дослідження публічного адміністрування благодійництва в Україні.....	16
1.2 Генезис становлення та розвитку інституту благодійництва.....	33
1.3 Еволюція теоретичних підходів до сутності детермінанти «благодійництво»...	62
1.4 Основні напрями благодійництва.....	88
Висновки до розділу 1	112
Розділ 2. Реалізація благодійництва у сучасному суспільстві	118
2.1. Благодійна діяльність як спосіб реалізації благодійництва.....	118
2.2. Форми благодійної діяльності.....	129
2.3. Нормативно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні.....	149
2.4. Взаємодія публічної адміністрації та суб’єктів благодійництва.....	181
Висновки до розділу 2	196
Розділ 3. Благодійні організації як суб’єкти реалізації благодійництва	201
3.1. Особливості діяльності благодійних організацій.....	201
3.2. Види благодійних організацій.....	228
3.3. Засновники та учасники благодійних організацій.....	242
3.4. Органи управління благодійних організацій.....	255
3.5. Права та обов’язки благодійних організацій.....	271
Висновки до розділу 3	281
Розділ 4. Особливості публічного адміністрування благодійництва	286
4.1. Засоби публічного адміністрування благодійництва в Україні.....	286
4.2. Контроль та нагляд за благодійною діяльністю.....	300

4.3. Юридична відповідальність за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність.....	310
Висновки до розділу 4.....	323
Розділ 5. Шляхи вдосконалення публічного адміністрування благодійництва в Україні.....	327
5.1. Міжнародний досвід щодо вдосконалення благодійництва.....	327
5.2. Напрями вдосконалення благодійництва в Україні	341
Висновки до розділу 5.....	354
ВИСНОВКИ.....	357
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	370
ДОДАТКИ.....	422

ВСТУП

Загострення соціальних проблем у світі є підґрунтям усвідомлення власних потреб окремими групами населення, поштовхом для активізації запитів на соціальні послуги. Задоволення таких потреб стало можливим через розповсюдження соціальної благодійності, яку на добровільних засадах надають добротинні фонди, неурядові організації та приватні особи.

В історії України благодійництво і меценатство відіграло важливу роль у розвитку науки, освіти, культури, у підтриманні соціально незахищених верств населення та окремих знедолених людей. Літописні джерела згадують князів Київської Русі, які за свої кошти будували храми і відкривали при них школи. Їхню справу продовжили наступники – гетьмани та козацька старшина, а згодом – промислові магнати та фінансисти. Особливої значущості для нашої держави ця сфера життєдіяльності суспільства набула в останні роки у зв'язку з подіями, що відбуваються на Сході й Півдні України, та зі значним збільшенням чисельності осіб, які потребують різноманітної допомоги (вимушені переселенці, мешканці окупованих територій, учасники бойових дій, особи з інвалідністю та інші). У результаті цього наша держава за індексом благодійності протягом останніх п'яти років піднялася із 151 місця серед держав світу (2010 р.) на 103 (2014 р.)¹. Під час проведеного автором опитування з'ясовано, що на сьогодні благодійністю займається більше 70 % українського населення.

За таких умов відбувається хоч і незначними темпами, але невпинно, розвиток засад та безпосередньо процесу здійснення правовідносин у сфері благодійництва. Зазначене стосується й законодавчої регламентації механізму здійснення благодійної діяльності (у 2013 р. набрав чинності Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»), визначення правового статусу суб'єктів публічного адміністрування, які займаються адмініструванням благодійництва (Міністерство соціальної політики України на законодавчому рівні

¹ GfK [Electronic resource] – Access mode : https://www.gfk.com/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf.

визначено основним центральним органом виконавчої влади в реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності), збільшення кількості благодійників (протягом 2014–2015 рр. кількість благодійних організацій збільшилася з 10 до 15 тис.) тощо.

Водночас на рівень, ефективність і результативність благодійництва негативно впливають недосконалість відповідної державної політики, насамперед через не пріоритетність досліджуваної сфери для суб'єктів формування цієї політики, недоліки та суперечності в нормах і положеннях національного законодавства, яким регламентується здійснення благодійництва, складність порядків застосування засобів адміністрування відповідних правовідносин, відсутність дієвих механізмів координування, контролю та моніторингу за благодійництвом і взаємодії його суб'єктів під час формування, прийняття та реалізації законодавчих, фінансових і політичних рішень, що мають або можуть мати вплив на здійснення благодійництва, а також недостатній рівень дослідження як із наукової, так і з практичної позицій кращого міжнародного досвіду зі здійснення благодійної діяльності та ймовірних перспектив його використання.

Крім того, серед негативних чинників розвитку благодійництва можна виокремити відсутність політичної волі та політичного інтересу до проблематики благодійництва, заполітизованість діяльності благодійних організацій, штучне обмеження сфер та форм здійснення благодійної діяльності, неналежний рівень поінформованості благодійників, бенефіціарів та інших суб'єктів за тематикою благодійництва, інколи шахрайське нецільове освоєння благодійної допомоги, недовіра суспільства до благодійників, а благодійників – до державних інституцій та бенефіціарів, фінансово-економічну кризу в Україні тощо.

За таких умов виникає потреба в комплексному дослідженні генезису становлення та розвитку благодійництва, змісту й особливостей благодійної діяльності, характеристик функціонування благодійних організацій, засобів механізму адміністративно-правового регулювання благодійництва та суб'єктів здійснення благодійної діяльності, а також у розробленні на цій основі пропозицій і

рекомендацій стосовно удосконалення державної політики в досліджуваній сфері та національної практики її реалізації.

Загальнотеоретичні аспекти діяльності органів виконавчої влади у сфері благодійництва розкрито в дослідженнях науковців-адміністративістів: В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. А. Александрова, О. М. Бандурки, Ю. П. Битяка, І. Л. Бородіна, С. Г. Брателя, В. М. Гаращука, І. П. Голосніченка, З. С. Гладуна, Т. О. Гуржія, О. В. Джафарової, Є. В. Додіна, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, Ю. В. Ковбасюка, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, І. Ф. Коржа, О. Д. Крупчана, Т. О. Коломоєць, О. В. Кузьменко, С. О. Мосьондза, Д. М. Лук'янця, О. І. Безпалової, А. Ф. Мельника, І. Д. Пастуха, Н. Р. Нижник, О. Ю. Оболенського, О. І. Остапенка, Г. О. Пономаренко, О. Г. Стрельченко, С. М. Тимченка, В. О. Шамрая, Ю. С. Шемшученка та ін.

Загальнотеоретичний матеріал для наукової роботи ґрунтується на напрацюваннях Л. В. Авраменка, А. М. Завального, О. В. Зайчука, В. В. Копейчикова, Т. М. Кравцової, О. Ф. Скакун, Н. М. Оніщенко, А. В. Панчишина, М. М. Пацери, О. В. Петришина, В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького, М. В. Цвіка та ін.

Питання стосовно аспектів розвитку публічно-правових основ благодійництва досліджували у своїх працях В. В. Борщев, Н. І. Блажко, К. А. Вовк, Т. Г. Гордєєва, Є. Є. Додіна, І. О. Завидняк, О. О. Кожушко, Х. Б. Коновеичук, А. В. Кутелева, О. Ю. Літвіна, І. В. Литвин, О. В. Марченко, Л. П. Оробець, О. С. Резнік, К. В. Семикіна, О. О. Стрельнікова, Ф. Я. Ступак, І. В. Тимошенко, Л. Ю. Хобта, В. О. Чепурнова, О. В. Чернявська та ін.

Водночас хоча напрацювання зазначених науковців і становлять значний базис для теоретичних і практичних досліджень, проте в контексті благодійництва вони є досить дискусійними і такими, що потребують аналізу й удосконалення, а питання публічного адміністрування благодійництва в нашій державі залишається недостатньо дослідженим як у наукових працях (у тому числі з адміністративного права), так і в монографічних роботах і наукових дослідженнях.

Отже, недостатній рівень наукового дослідження благодійництва крізь призму адміністративного права, недосконалість механізму публічного адміністрування благодійництва, а також постійний розвиток правовідносин зі здійснення благодійної діяльності і необхідність комплексного дослідження публічного адміністрування благодійництва в Україні зумовили вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до указів Президента України «Про Стратегію сталого розвитку України 2020» від 12 січня 2015 р. № 5/2015, «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» від 24 березня 2012 р. № 212/2012; Пріоритетів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, затверджених Постановою Президії Національної академії наук України 24 вересня 2010 р. № 294; наказу МВС України «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр.» від 16 березня 2015 р. № 275; Постанови Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 р. № 442.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 30 вересня 2014 р., протокол № 19.

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу національного та міжнародного законодавства і практики його реалізації визначити сутність, зміст й особливості публічного адміністрування благодійництва в Україні, а також виробити пропозиції й рекомендації щодо вдосконалення зазначеної сфери регулювання і підвищення ефективності її практичної реалізації.

Для досягнення обраної мети поставлено такі *задачі*:

–обґрунтувати необхідність комплексного дослідження публічно-правового адміністрування благодійництва в його історичній градації, нинішньому законодавчому й правовому вимірах в українському адміністративному праві;

–розкрити сутність, ознаки та систему благодійництва;

– довести, що благодійництво є комплексним правовим інститутом адміністративного права;

– виокремити основні напрями благодійництва;

– дослідити поняття, форми та детермінантні ознаки благодійної діяльності;

– з'ясувати особливості природи, змісту прав та обов'язків благодійних організацій;

– визначити адміністративно-правовий статус засновників та учасників благодійних організацій;

– розкрити зміст поняття органу управління благодійної організації та сформулювати загальні й спеціальні характеристики відповідних органів;

– проаналізувати особливості адміністративно-правової взаємодії публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва і розробити на цій основі пропозиції щодо підвищення її ефективності;

– з'ясувати сутність та види засобів публічно-правового адміністрування благодійницької діяльності;

– визначити особливості контролю та нагляду за благодійною діяльністю;

– виробити комплексний підхід до вирішення актуальних правових, організаційних та інших проблем функціонування інституту адміністративної відповідальності за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність;

– дослідити міжнародний досвід публічного адміністрування благодійництва та надати пропозиції щодо його використання в Україні;

– розробити комплекс заходів, спрямованих на удосконалення благодійництва в Україні;

– виробити конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення норм і положень національного законодавства, яким регулюється інститут благодійництва.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері благодійництва.

Предмет дослідження – публічно-правове адміністрування благодійництва в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є різні наукові методи, що використовувалися одночасно з метою забезпечення достовірності знань, вирішення поставленої мети та задач й обґрунтованості зроблених висновків та рекомендацій, зокрема: *діалектичний* – для дослідження теоретичних і нормативних положень щодо публічно-правового адміністрування благодійництва в Україні (у всіх розділах); *класифікації та групування* – для виокремлення класифікації форм благодійної діяльності (підрозділ 2.3), видів благодійних організацій (підрозділи 3.2), прав та обов’язків благодійних організацій (підрозділ 3.5), засобів публічного адміністрування благодійництва (підрозділ 4.1), напрямів удосконалення благодійництва в Україні (підрозділ 5.2); *історико-правовий* – з метою дослідження генезису становлення та розвитку інституту благодійництва (підрозділ 1.2); *структурно-функціональний* – для дослідження особливостей діяльності благодійних організацій (підрозділ 3.1), взаємодії публічної адміністрації та суб’єктів благодійництва (підрозділ 5.3); *порівняльно-правовий* – для порівняння видів благодійної діяльності в Україні та в іноземних державах (підрозділ 1.3); *структурно-логічний, статистичний та документального аналізу* – для аналізу благодійних організацій як суб’єктів реалізації благодійництва (підрозділи 3.1, 3.2, 3.5); *моделювання* – для вироблення пропозицій стосовно вдосконалення національної законодавчої бази, яка є основою публічного адміністрування благодійництва в Україні (у всіх розділах); *соціологічний* – при здійсненні анкетування громадян та аналізі його результатів (підрозділи 1.3, 3.2, 3.3); *статистичний* – для проведення аналізу та узагальнення емпіричної інформації, що стосується теми дисертаційного дослідження (підрозділи 1.1, 1.3).

Емпіричну базу дослідження становлять: 1) статистичні дані Міністерства соціальної політики України за 2012–2015 рр.; 2) узагальнення практичної діяльності десяти благодійних організацій (благодійні фонди, благодійні товариства); 3) зведені дані опитувань 420 громадян України та 40 іноземних

громадян та осіб без громадянства щодо здійснення ними благодійної діяльності й надання їм благодійної допомоги; 4) правова публіцистика, довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за своїм характером і змістом дисертація є однією з перших в Україні праць, яка присвячена комплексному та системному дослідженню питання публічного адміністрування благодійництва в Україні. Конкретний внесок дисертанта в наукове розроблення положень публічного адміністрування благодійництва в Україні полягає в обґрунтуванні пропозицій та рекомендацій, що містять елементи наукової новизни й мають теоретичне та практичне застосування, зокрема:

вперше:

– доведено, що благодійництво є комплексним правовим інститутом адміністративного права, під яким розуміється впорядкована правова єдність, що складається з органічного комплексу відносин, спрямованих на добровільну, безкорисну моральну, матеріальну та організаційну допомогу нужденним;

– наведено дефініції таких понять: «благодійництво», «форма благодійної діяльності», «засновник благодійної організації», «учасник благодійної організації», «засоби публічного адміністрування благодійної діяльності», «реєстрація благодійних організацій», «контроль за благодійною діяльністю», «нагляд за благодійною діяльністю», «відповідальність за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність», «досвід у сфері благодійництва», «взаємодія публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва»;

– сформульовано та охарактеризовано періоди виникнення, становлення й розвитку благодійництва: «стародавньо-дохристиянський»; «античний»; «християнський», який включає в себе два етапи: князівський та релігійно-опікунський; «європейського меценатства»; «імперсько-освітянський»; «радянської доби України» та період «української державності», виокремлено їх ознаки;

– визначено спільні та відмінні риси благодійності з такими спорідненими явищами, як: добротинність, філантропія, меценатство, спонсорство;

– встановлено основні напрями благодійництва в Україні;

– аргументовано необхідність прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку благодійних організацій» (проект цього нормативно-правового акта розроблено та представлено автором у додатках до дисертації);

– сформульовано конкретні пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Бюджетного кодексу України, Господарського кодексу України, Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», Регламенту Верховної Ради України, Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 18 липня 2007 р. № 950, наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій» від 24 січня 2013 р. № 37 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 лютого 2013 р. за № 267/22799);

удосконалено:

– поняття «благодійність», «благодійна діяльність», «суб'єкт благодійної діяльності», «об'єкт благодійної діяльності», «мета благодійної діяльності», «гуманітарна діяльність», «меценатська діяльність», «волонтерська діяльність», «донорська діяльність», «філантропічна діяльність», «миротворча діяльність», «благодійна організація», «класифікація благодійних організацій», «засновник юридичної особи», «учасник юридичної особи», «механізм управління», «права благодійних організацій», «обов'язок благодійної організації», «засоби публічного адміністрування»;

– систему засобів публічно-правового адміністрування благодійницької діяльності;

– положення щодо класифікації благодійних організацій, принципів, яких дотримуються органи управління благодійних організацій під час здійснення покладених на них повноважень, видів засобів публічного адміністрування

благодійницької діяльності, ознак контролю, форм взаємодії суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації;

– форми благодійної діяльності: волонтерська діяльність, гуманітарна діяльність, донорська діяльність, меценатська діяльність, філантропічна діяльність, альтруїзм, миротворча діяльність;

– правові санкції за вчинення правопорушень у сфері благодійної діяльності;
дістали подальшого розвитку:

– класифікація засобів публічно-правового адміністрування благодійницької діяльності;

– ознаки благодійних організацій та функції діяльності благодійних організацій;

– положення стосовно співвідношення понять «мета» й «ціль» та зроблено висновок щодо їх синонімічності, «контроль» і «нагляд» та доведено їх різноплановість, «класифікація» і «сортування» та зроблено висновок стосовно їх неспівставності, «засновник юридичної особи» й «учасник юридичної особи» та зазначено позицію щодо їх асинонімічності;

– положення щодо ознак благодійних організацій, принципів, функцій, сфер та мети їх діяльності, складових управлінського процесу, ознак управління та правових засобів;

– положення щодо проблем зі здійснення благодійництва, факторів, які негативно впливають на рівень взаємодії суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації;

– можливість упровадження в українську практику міжнародних заходів публічного адміністрування благодійництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються у:

– *нормотворчій діяльності* – надано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства, зокрема до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (акт впровадження Комітету у питань культури

і духовності Верховної Ради України від 18 березня 2016 р.); до Податкового кодексу України, Бюджетного кодексу України, Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розподілу товарів, отриманих як благодійна допомога та контролю за цільовим розподілом благодійної допомоги у вигляді наданих послуг або виконаних робіт» від 17 серпня 1998 р. № 1295 та «Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування» від 4 серпня 2000 р. № 1222 (акт впровадження Комітету Верховної Ради України від 13 жовтня 2015 р.);

– *науковій діяльності* Науково-дослідного інституту публічного права (акт впровадження від 15 жовтня 2015 р.) та Ужгородського національного університету (акт впровадження від 1 березня 2016 р.);

– *практичній діяльності* Міністерства соціальної політики України (акт впровадження від 23 лютого 2016 р.), Київського окружного адміністративного суду (акт впровадження від 25 січня 2016 р.), Апеляційного суду Київської області (акт впровадження від 22 грудня 2015 р.), Апеляційного суду Чернівецької області (акт впровадження від 28 жовтня 2015 р.);

– *навчальному процесі* – для підготовки навчально-методичних матеріалів і викладання таких навчально-юридичних дисциплін, як «Адміністративний процес», «Адміністративне право», «Адміністративно-деліктне право», «Адміністративно-деліктний процес», «Актуальні проблеми адміністративного права» у Національній академії внутрішніх справ (акт впровадження від 15 жовтня 2015 р.); у Харківському національному університеті внутрішніх справ (акт впровадження від 15 січня 2015 р.); у Національній академії прокуратури України (акт впровадження від 25 січня 2016 р.); у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (акт впровадження від 18 червня 2015 р.); у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ

(акт впровадження від 3 листопада 2015 р.); для розроблення освітніх програм підвищення кваліфікації для спеціалістів органів державної влади в Державному навчальному закладу післядипломної освіти «Навчально-методичному центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань фінансового моніторингу в сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму» (акт впровадження від 3 червня 2015 р.); в Ужгородському національному університеті (акт впровадження від 1 березня 2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки оприлюднено дисертантом у формі доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах: «Публічне адміністрування в сфері внутрішніх справ» (Київ, 14 травня 2014 р.), «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 26 березня 2015 р.), «Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи» (Київ, 26 березня 2015 р.), «Стан, проблеми та перспективи сучасної юриспруденції України в умовах євроінтеграції: правові та суспільні аспекти» (Київ, 23 квітня 2015 р.), «Актуальні питання виявлення, досудового розслідування та запобігання корупційним правопорушенням» (Дніпропетровськ, 24 квітня 2015 р.), «Іншомовна підготовка працівників ОВС та фахівців із права» (Київ, 30 квітня 2015 р.), «Публічне адміністрування в сфері внутрішніх справ» (Київ, 14 травня 2015 р.), «Актуальні правові питання сьогодення в умовах євроінтеграції України» (Київ, 15 травня 2015 р.), «Integrarea Republicii Moldova și Ucrainei în UE : Aspectul juridic», conferință internațională științifico-practică (Chișinău, 6–7 noiembrie 2015.), «Пріоритетні проблеми юридичної науки: сучасний стан та перспективи вдосконалення» (Київ, 18–19 червня 2015 р.). Оперативно-розшукове запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням» (Київ, 24 червня 2015 р.), «Наукові дослідження сучасного законодавства України – прогрес юридичної науки XXI століття» (Київ, 25–26 червня 2015 р.), «Пріоритетні

проблеми реформування системи законодавства України» (Київ, 23–24 липня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в монографії, 21 науковій статті, опублікованій у виданнях, що визначені як фахові з юридичних дисциплін, п'яти статтях, надрукованих у наукових виданнях інших держав, а також у 13 тезах доповідей науково-практичних конференцій та круглих столів.

РОЗДІЛ 1

БЛАГОДІЙНИЦТВО ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Методологія дослідження публічного адміністрування благодійництва в Україні

Методологія та напрями, нею охоплені, є одними з найбільш важливих і складних проблем науки, зокрема юридичної. На тому акцентують увагу науковці та представники наукових шкіл. Це зумовлено тим, що методологічні аспекти науки є багатоплановим утворенням, де нерозривно пов'язані ідеологічна, онтологічна та гносеологічна концепції пізнавального процесу.

Тривалий час засади методології не мали належних позицій у науці через механістичність або релігійність світосприйняття. Зразком пізнання були принципи механіки, розроблені Г. Галілеєм і Ф. Декартом. Емпіризм упродовж століть був основоположним принципом багатьох досліджень [1].

Особливості сутності, змісту й правової природи будь-якого поняття чи явища розкриваються, щонайперше, у процесі його дослідження та пізнання, що є складовими такого поняття, як методологія. За словником, методологія (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) – це вчення про правила мислення під час створення теорії науки [1].

Філософи І. Кант та Г. В. Ф. Гегель зробили спробу розглянути закономірності у власне мисленні: сходження від конкретного до абстрактного, суперечності розвитку буття й мислення тощо. Усі досягнення минулого набули втілення в діалектичному методі пізнання реальної дійсності, в основу якого був покладений взаємозв'язок теорії та практики, принципи пізнання реального світу, детермінованості явищ, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного та суб'єктивного [1].

Дослідження категорії методології є досить складним, оскільки різні наукові праці містять неоднакові дефініції.

Наприклад, Р. А. Атаханов, В. І. Загв'язінський та П. Я. Попковська не розмежують такі поняття, як «методологія» та «методи дослідження», а ототожнюють і синонімізують їх [2, с. 41; 3, с. 59]. Вітчизняна наука розглядає методологію як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на яких ґрунтується дослідження та здійснюється вибір комплексу пізнавальних засобів, методів, прийомів [2, с. 42]. Найчастіше методологію тлумачать як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження [2, с. 42]. У науковому пізнанні істинними повинні бути не лише отримані науково обґрунтовані результати – нові знання - але й шлях до цих знань – методологія (механізм отримання нових даних).

Вільна енциклопедія Вікіпедія трактує категорію «методологія» у трьох варіаціях: по-перше, як комплекс прийомів дослідження, що застосовуються у визначеній науці; по-друге, як вчення про методи пізнання та перетворення дійсності; по-третє, як учення про метод діяльності як такий, що містить принципи, методи діяльності, знання і відображає їх. Близькою є позиція Ю. П. Сурміна [4].

І. В. Табарін узагальнено визначає методологію як систему прийомів, способів і засобів, що становлять собою методи пізнання, об'єднані в певну систему та використовуються нерозривно в процесі конкретних наукових досліджень для отримання нових знань [5, с. 565].

Р. М. Лукич розуміє методологію як вчення про методи правотворчості й правозастосування [6, с. 24].

В. Н. Протасов подвійно трактує поняття «методологія»: по-перше, як вчення про метод; по-друге, як систему методів, підходів, способів, що використовуються у тій чи іншій науці, теорії для досліджень [7, с. 29].

К. Д. Петряєв вважає методологію системою сутнісних аспектів світогляду і теорії (або низки теорій), якими визначені дослідницькі принципи науки [8, с. 8].

У контексті системних позицій відносно дослідження методології Е. Г. Юдін виокремлює чотири рівні методологічного знання [9, с. 40-44]. На першому рівні філософська методологія, що визначає загальні принципи пізнання і категоріальний

лад науки загалом. На другому - загальнонаукові принципи і форми дослідження. Третій рівень утворює конкретно-наукова методологія, що охоплює сукупність методів, застосовуваних у межах спеціальних наукових дисциплін. І, зрештою, четвертий рівень становить методика і техніка дослідження (перелік процедур, що забезпечують достовірність емпіричного матеріалу) [9, с. 40].

З огляду на вищевикладене, вважаємо, що методологія реалізує такі функції: визначає способи набуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; передбачає особливий шлях до певної науково-дослідницької мети; забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, підданого вивченню; сприяє впровадженню нової інформації у фонд теорії науки; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; створює систему наукової інформації, яка ґрунтується на об'єктивних фактах, а також логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [9, с. 41].

Підбиваючи підсумки аналізу дефініцій поняття «методологія», доходимо висновку, що узагальнено її слід розуміти як фундаментальне поєднання прийомів, способів, засобів та методів дослідження, що утворюють систематизовану конструкцію та реалізують якнайточнішу інформацію про досліджувані процеси та явища. Водночас, методологічний базис дослідження можна визначити як основне, вихідне положення, що слугує підґрунтям для наукового трактату.

Принагідно зауважимо на доречній у контексті викладеного думці І. В. Табаріна, що в науковій роботі важливо не лише визначити предмет дослідження, але й (обов'язково) саме ті засоби, що використовуватимуться для розв'язання наукової задачі, тобто власне методи наукового пізнання. Така необхідність обґрунтована вимогою не лише «представити на суд наукового світу» отримані під час дослідження нові результати, але й виконати, по суті, головний обов'язок дослідника – обґрунтувати істинність отриманих результатів. Об'єктивним же свідченням новизни наукового дослідження є саме чітка вказівка на прийоми, способи та засоби, за допомогою яких було отримано нові знання про досліджуваний предмет [5, с. 564].

Ураховуючи наведене, у межах розгляду конкретної проблематики вважаємо за необхідне запропонувати авторську дефініцію поняття «методологія дослідження публічного адміністрування благодійництва в Україні», що слід розуміти як фундаментальне поєднання особливих способів, прийомів і технік, завдяки яким здійснюється благодійництво та надання благодійної допомоги відповідним суб'єктам адміністративно-правових відносин.

Стрижнем методології як системи методів наукового дослідження слугують саме певні методи, котрі також є різноманітними, як і потенційні напрями наукових досліджень, що можна класифікувати за декількома критеріями. Тож, за сферою застосування методи практичного наукового пізнання є емпіричними, а методи теоретичного наукового пізнання – раціональними [5, с. 570]. За ступенем розповсюдженості загальнонауковими та приватно-науковими. Залежно від виду дослідження загальні методи поділяють на методи емпіричного дослідження (споглядання, порівняння, експеримент); раціонального дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, закони логіки тощо) та універсальні раціонально-емпіричні методи (абстрагування, аналіз, синтез тощо) [5, с. 570]. Також варті дослідницької уваги філософські методологічні підходи – діалектика та метафізика [5, с. 570].

На думку П. М. Рабіновича, систему методів становлять: філософсько-світоглядні підходи (матеріалістичний або ідеалістичний, діалектичний чи метафізичний, визначення або заперечення об'єктивних соціальних, зокрема державно-правових, закономірностей та можливості їх пізнання, набуття істинних знань про них); загальнонаукові методи, які використовуються в усіх чи більшості наук (функціональний, структурний, сходження від абстрактного до конкретного, формально-логічні процедури); групові методи, які застосовуються лише у певній системі наук, наприклад лише в суспільствознавстві (конкретно-соціологічного дослідження); спеціальні методи - прийнятні для дослідження предмета певної науки [10, с. 103].

Отже, з урахуванням викладених теоретичних положень щодо поняття методології вважаємо за необхідне охарактеризувати основні методи, використані в цьому науковому дослідженні, та навести приклади їх використання стосовно дослідження благодійної діяльності в ракурсі доктринального адміністративно-правового дослідження:

По-перше, це метод діалектичного матеріалізму – один із філософських методів, що заснований на діалектичних уявленнях про навколишню дійсність та застосовується для пізнання державно-правових явищ.

Застосування методу діалектичного матеріалізму відносно доктринального адміністративно-правового дослідження благодійництва в Україні дозволяє розглядати співвідношення благодійництва та благодійної діяльності відповідно до предмета адміністративного права та інших юридично-галузевих утворень в умовах постійного розвитку, взаємодії матеріального та ідеального, забезпечуючи матеріалістичний підхід до зазначених явищ. Саме цей метод узято за основу для виокремлення видів благодійних організацій, виходячи з наявних ресурсів та їх функціонально-категоріального використання.

I. Діцген здійснив опис однієї з характерних ознак окресленого методу, а саме: логіка прагне бути навчанням про закони логіки. Того самого прагне і філософська спадщина – діалектика, у першому параграфі якої зазначено: не мислення творить буття, але буття – мислення, частина якого є цим мисленням, що займається зображенням істини... [11, с. 45]. Своєю чергою, Є. В. Ільєнков називає це принципом відповідності мислення дійсності [12, с. 207]. Розглядаючи цей метод, також не зайвим буде зазначити, що останній припускає сходження від абстрактного до конкретного. У літературі філософського спрямування сходження від абстрактного до конкретного називають методом, а іноді принципом [13, с. 93–94]. На думку В. К. Колпакова, це пов'язано з певною невизначеністю терміна «метод» [14, с. 106]. Адаже часто те, що іменується методом, становить сукупність методів, причому всю її та окрему її складову позначають лексемою «метод» [14, с. 106]. Означене явище є процесом пізнання, коли мислення сходиться від чуттєво-конкретного в дійсності до

абстрактного в мисленні (відбувається виокремлення певних аспектів предмета і закріплення їх у відповідних абстрактних визначеннях), а згодом – і до конкретного в мисленні [5, с. 586].

Наступним методом, котрий хоч і виник історично раніше за діалектико-матеріалістичний, але не втратив актуальності донині, є метод абстрагування. Він має універсальний характер і використовується як у практичних, так і теоретичних дослідженнях.

У процесі абстрагування відбувається перехід (сходження) від чуттєво сприйнятих конкретних об'єктів (з усіма їх властивостями, аспектами тощо) до абстрактних уявлень про них, відтворених у мисленні. Абстрагування, таким чином, полягає в уявному нехтуванні менш істотними властивостями, ознаками, зв'язками досліджуваного об'єкта з одночасним виділенням, формуванням однієї чи декількох істотних ознак, властивостей, зв'язків цього об'єкта. Результат, одержаний у процесі абстрагування, називають абстракцією (або використовують термін «абстрактне», на відміну від «конкретного»).

Д. П. Горський додає, що абстрагуватися означає відвернутися від багатства змісту конкретного явища, свідомо проігнорувавши його численні сторони і особливості, але виявити типове, найбільш характерне й істотне в ньому, визначити закони, за якими воно існує, тобто розкрити його як наукову категорію [15, с. 37-45].

А. М. Васильєв вважає, що завдяки абстрактним поняттям, пов'язаним логічною системою правової теорії, вдається виявити правову дійсність у всій її повноті й конкретиці [16, с. 84]. Таким чином, без абстракції неможливо вийти на категоріальний рівень освоєння дійсності.

Сенс абстрагування полягає у виділенні певної властивості предмета і послідовному планомірному відшаруванні від другорядних неіснуючих властивостей, зв'язків, відносин об'єкта пізнання тощо. Застосування абстрагування в процесі дослідження публічного адміністрування благодійництва дозволяє запропоновувати нові дефініції, охарактеризувати процедуру здійснення благодійної

діяльності; визначити права та обов'язки благодійних організацій, їх органів управління, засновників та учасників.

Наступними методами цього дослідження, що пов'язані між собою та доповнюють один одного у науковому пізнанні, є аналіз і синтез, які полягають у сходженні від конкретного до абстрактного. Виявляючи діалектичний взаємозв'язок між ними, зазначимо, що аналіз і синтез навряд чи можна розглядати як окремі, відособлені способи пізнання [16, с. 84]. Вони існують лише разом, оскільки є суттю, двома складниками, двома моментами одного повного пізнання [16, с. 84]. Кінцевий результат пізнання завжди представлений діалектичною єдністю аналізу і синтезу [16, с. 84].

У межах пропонованого увазі дослідження фактично не існує питань, вирішення яких не було би пов'язано з аналізом і синтезом дійсності або юридичних конструкцій. Найбільш рельєфно зазначені методи виявляються під час визначення організації благодійної діяльності в Україні, механізму її реалізації, з'ясування змісту управлінського процесу в діяльності благодійних організацій тощо [16, с. 85].

Наступним назвемо історико-матеріалістичний метод, затверджений у ХІХ ст. як один із ключових методів наукового пізнання, водночас нерозривно пов'язаний із методом діалектичного матеріалізму. Фактично він становить собою історичний підхід із позицій діалектичного матеріалізму, а отже вимагає конкретно-історичного підходу до правових категорій, норм і юридичної практики. Історична зумовленість правових категорій та інститутів дозволяє глибше зрозуміти їхній зміст, джерела і перспективи розвитку [16, с. 84]. Застосування історико-матеріалістичного методу в дослідженні доктринальних адміністративно-правових аспектів благодійництва в Україні дало змогу виявити співвідношення таких понять, як «добročинність», «благочинність», «благодійність», «філантропія», «меценатство», «спонсорство» та «благодійництво», а також визначити місце благодійництва у системі соціальних заходів, спрямованих на захист прав і свобод громадян та стабілізацію суспільства. Водночас у дослідженні зосереджено увагу на характеристиці генезису становлення та розвитку благодійництва в Україні, що полягає у проявах благодійності в різні періоди та епохи з поступовим

переростанням у сталі традиції, що жили століттями й переходили від покоління до покоління як видатні здобутки людства. Застосування історико-методологічного методу надало автору можливість виокремити основні періоди та етапи становлення й розвитку благодійництва в Україні, а саме: стародавньо-дохристиянський період, пов'язаний із появою людства – 3000 р. до Різдва Христового; античний період благодійництва – від 3000 р. до Різдва Христового – 576 р. (зруйнування Риму); християнський період, який охоплює X–XV ст. і складається з двох етапів, а саме: князівського (800 р.–1200 р.) та релігійно-опікунського (1200 р.–1400 р.); період європейського меценатства (XV ст.–XIII ст.); імперсько-освітянський період (XVIII–поч. XX ст.); період радянської доби України (XX ст.–поч. XXI ст.) та період української державності (XXI ст. – донині).

Структуралізм як метод наукового пізнання сформувався у 20 рр. XX століття. Його сутнісним призначенням є визначення структури як системи відносин, що розглядають не як «кістяк» об'єкта, а систему правил, за якими шляхом перестановки елементів структури можна отримати інші об'єкти [17, с. 657]. У межах структуралізму чільне місце посідають саме синхронічні (а не діахронічні) методи дослідження об'єкта, вивчення його побудови, виокремлення складних і усталених зв'язків між ними. Наприклад, метод структуралізму широко застосовується в процесі дослідження ролі благодійництва в системі соціальної допомоги, формулювання основних напрямів благодійництва, визначення цілей, сфер і форм благодійної діяльності, а також удосконалення нормативно-правового регулювання благодійної допомоги в Україні. Цей метод також набув застосування у визначенні місця благодійних організацій у системі державних та громадських інституцій загалом та неурядових організацій зокрема.

Аксіологічний (ціннісний) підхід ґрунтується на понятті цінності, дає можливість з'ясувати якості та властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби особистості й суспільства, а також ідеї та спонукання у вигляді норми та ідеалу [18, с. 8]. Цінності – це перевага певних смислів і сформованих на цій основі способів поведінки [18, с. 8]. Фундаментальними є

гуманістичні, або загальнолюдські цінності: життя, здоров'я, любов, освіта, праця, творчість, краса тощо [18, с. 8]. Система цінностей наявна в кожній культурі, суспільстві, державі, професії, особистості [18, с. 8]. Аксиологічне осмислення застосовують щодо матеріальних і духовних цінностей. Будь-який соціальний інститут, спираючись на цінності більш загального рівня, формує власні специфічні цінності: культурні, педагогічні, професійні тощо [18, с. 8]. Створюється система загальних і спеціальних критеріїв і показників цінності [18, с. 8]. У нашій праці зазначений підхід використовується в процесі дослідження становлення та генезису інституту благодійництва, де піддано осмисленню та усвідомленню всі матеріальні й духовні цінності благодійництва відповідно до того чи іншого історичного періоду, яким визначені гуманістичні або загальнолюдські цінності, філантропії, меценатства та волонтерської діяльності, зміст яких змінювався на вимогу тієї чи іншої епохи. Аксиологічне осмислення автор застосовував і для вивчення цілей, сфер та форм благодійної діяльності як основних способів реалізації благодійництва.

Названий підхід було також застосовано в межах дослідження форм взаємодії суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації, в контексті значущості відповідних громадських інституцій та окремих осіб для вирішення соціально значущих проблем.

Універсальним інструментом пізнавальної діяльності є системний аналіз (або системний підхід). Фактично цей метод набув статусу загальнонаукового принципу, а його застосування як методу настільки поширене, що, за переконанням В. С. Тюхтіна, може йтися про загальнонауковий системний рух [18, с. 8].

Поглиблену увагу до системного методу варто пояснювати його відповідністю сучасним закономірностям розвитку науки [19, с. 28]. В умовах інформаційного вибуху він став інструментом, здатним подолати суперечності між зростанням кількісних характеристик інформаційних потоків і обмеженими можливостями в сенсі сприйняття інформації [19, с. 28]. Таким шляхом є системна організація знання [19, с. 28].

Як висновує В. М. Протасов, загадка системного методу, а також його теоретична і практична експансія зумовлені тим, що найбільш ефективним описом будь-якого об'єкта є його опис як системного утворення шляхом інтеграції та систематизації інформації про цей об'єкт [20, с. 12–18].

Утім необхідно зазначити, що для цього методу є корисною не вся і не будь-яка інформація, а лише та, що відображає інтегративну якість об'єкта (системи). Системний метод дозволяє отримати об'єктивні та коректні знання про об'єкт дослідження за мінімальної за кількісними показниками інформації [14, с. 93]. На думку В. П. Кузьміна, відмінність сумативних і цілісних розбіжностей виявляється у феномені інтеграції [21, с. 305]. Інтегрованість забезпечує об'єднання частин у ціле. У результаті такого поєднання властивості складників модифікуються і виявляються як якісно інші властивості, характерні для цілісності й відмінні від властивостей окремих елементів [21, с. 305]. Система завдяки своїм фундаментальним якостям (як-от організованість, цілісність, складність, функціональна анізотропність, інерційність) є функціонально рухомим утворенням, а її категорії – методологічним алгоритмом пізнання [22, с. 27].

Застосування системного методу для пізнання сутності поняття «благодійність» дає підстави розглядати її як утворення з інтеграційними якостями, що має відповідні умови для саморозвитку та притаманну лише їй структуру і функціональність [22, с. 27].

Безпосередньо в межах означеного підходу розрізняють структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний та інші підходи [22, с. 27].

Сутність структурно-функціонального підходу полягає у виокремленні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначенні їх ролі (функцій) у системі [22, с. 27]. Елементи і зв'язки між ними створюють структуру системи [22, с. 27]. Кожний елемент виконує специфічні функції, що «працюють» на загальносистемні тотієнти [22, с. 27]. Структура характеризує систему в статиці, функції – у динаміці [22, с. 27]. Між ними виникає

взаємозалежність. Застосування цього підходу дозволило проаналізувати низку засобів здійснення публічного адміністрування крізь призму благодійництва. Водночас зазначений підхід використовувався, наприклад, у структуризації мети благодійної діяльності та сфери міжнародного співробітництва щодо благодійної діяльності.

Методологічний принцип, що ґрунтується на категорії предметної діяльності людини (групи людей, соціуму загалом), визначено як діяльнісний підхід. Діяльність – це форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних із нею систем спричиняти зміни у бутті [22, с. 28]. Діяльність людини може розглядатися в загальному значенні – як динамічна система взаємодії людини із зовнішнім середовищем, а також у вузькому, конкретному – як специфічна професійна, наукова, навчальна тощо форма активності людини, за якої вона досягає свідомо обраних цілей, що формуються внаслідок виникнення потреб [22, с. 28].

У процесі діяльності дії людини-суб'єкта спрямовані на зміни. Діяльність реалізується завдяки множинності взаємопов'язаних дій – одиниць діяльності, що не поділяються на простіші, внаслідок чого вдається досягти конкретної мети, зумовленої потребою, задоволення якої передбачає виконання певних дій. Структура діяльності містить: предмет діяльності – елементи навколишнього середовища, наявні у суб'єкта до початку діяльності, що згодом трансформуються в продукт діяльності; засіб діяльності – об'єкт, що опосередковує вплив суб'єкта на предмет діяльності (те, що зазвичай називають «знаряддям праці»), і стимули, використовувані за певного виду діяльності; процедури діяльності – технологія (спосіб, метод) отримання бажаного продукту; умови діяльності – характеристика оточення суб'єкта в процесі діяльності, соціальні умови, просторові та часові чинники тощо; продукт діяльності – результат трансформації предмета в процесі діяльності [22, с. 27].

Застосовуючи цей метод для пізнання особливостей публічного адміністрування благодійництва в Україні, вдалося дослідити особливості повноважень суб'єктів надання благодійної допомоги; охарактеризувати форми

благодійної діяльності відповідно до видів людської діяльності, якими, наприклад, є волонтерська діяльність, меценатська діяльність, філантропічна діяльність, альтруїзм, миротворча діяльність, донорська діяльність тощо; визначити напрямки благодійної діяльності та напрями діяльності благодійних організацій залежно від сфер життєдіяльності людини тощо.

З метою вивчення функцій структурних утворень застосовано функціональний метод. Його сутність полягає у виділенні форм взаємодії різноманітних суб'єктів або елементів і визначенні їх місця та ролі (функції). У тому чи іншому вигляді функціональний метод використано у всіх концепціях, де суспільство розглядалося системно [23]. Основою функціонального методу (Р. Мертон) слугують три головних постулати [23]: 1) функціональної єдності цілого (узгоджене функціонування всіх його елементів); 2) універсального функціоналізму (функціональність відображає корисність усіх соціальних явищ); 3) функціональної необхідності. Цей метод ми застосували, серед іншого, під час визначення функцій благодійних організацій [23].

Наступним варто навести синергетичний метод. Загалом поняття «синергетика» походить від давньогрецького «synergeia», що означає співпрацю, співучасть, спільну діяльність. Загалом синергетика – це міждисциплінарне спрямування наукових досліджень, завданням якого є вивчення природних явищ і процесів на основі принципів самоорганізації систем, які, зрештою, складаються з відповідних підсистем. Тому саме на позначення процесів самоорганізації вживають термін «синергетика» [23]. Іноді синергетику позиціонують як «глобальний еволюціонізм» або «універсальну теорію еволюції», що слугує підґрунтям для опису механізму виникнення будь-яких новацій [23].

Енциклопедичний словник за редакцією А. А. Івіна містить визначення «синергетики» як міждисциплінарного спрямування наукових досліджень, що вивчає загальні закономірності процесів переходу від хаосу до порядку і навпаки (іншими словами, процесів самоорганізації та самовільної дезорганізації) [24].

Як зазначає В. М. Протасов, упровадження терміна «синергетика» є результатом спільної праці німецьких фізиків Г. Хакена та Р. Грехема з вивчення лазерів (1968–

1970 рр.) [7], які відкрили спонтанне формування макроскопічних структур – самоорганізацію [7].

Таким чином, завдання синергетики – це виявлення під час дослідження систем спонтанно утворених структур у результаті самоорганізації. Отже, сутність синергетичного підходу як загальнонаукового методу полягає в тому, що він пояснює виникнення систем здатністю явищ і процесів до спонтанної (не зумовленої їх попереднім розвитком) самоорганізації [7, с. 30].

Використання зазначеного методу відносно доктринального адміністративно-правового дослідження благодійницької діяльності полягає в тому, що саме вона реалізується шляхом спонтанної самоорганізації громадян з метою створення благодійних організацій, які надають благодійну допомогу нужденним особам. Так, наприклад, під час Революції гідності на Майдані Незалежності було спонтанно самоорганізовано благодійні та волонтерські організації, які надавали матеріальну, моральну, організаційну, гуманітарну, медичну та іншу допомогу особам, котрі потребували того.

Синергетичний метод також відіграв значну роль під час вивчення особливостей адміністративно-правової взаємодії публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва.

Розглядаючи питання методології, не можна оминати такий метод дослідження як інтуїтивний. Інтуїція – це одна з ірраціональних якостей людини, що дозволяє знайти проблему, вирішення якої приводить до нових відкриттів і досягнень навіть тоді, коли раціональні методи неефективні [25, с. 59]. Інтуїція найчастіше допомагає з безлічі вибрати єдино правильний спосіб розв'язання завдання. Як справедливо зауважує Н. Н. Моїсєєв, з часом у центральній нервовій системі виникають нові властивості мислення – здатність «здогадуватися». Цей феномен певною мірою незрозумілий. Якби він був осмислений, то це не тільки мало би непересічне значення для пізнання природи мислення, але й практичні наслідки [25, с. 59].

Безперечно, за допомогою інтуїції нічого довести не можна, але вона сприяє суб'єктивній пізнавальній діяльності, зумовлюючи у визначених випадках якісні прориви у пізнанні дійсності [26, с. 95].

Інтуїтивний метод у нашому дослідженні сприяв формулюванню пропозицій стосовно запровадження в національне законодавство та практику його реалізації провідного та припустимого в умовах розвитку нашої держави міжнародного досвіду.

Порівняльно-правовий метод передбачає виявлення загальних тенденцій і закономірностей правового розвитку, притаманних різним галузевим утворенням у межах однієї держави, та фіксацію їх проявів у специфічних умовах окремих країн. Цей метод потребує спеціальних прийомів дослідження, визначених характером об'єкта, наприклад нормативним характером права [26, с. 6-38].

Застосування порівняльно-правового методу є досить складним завданням, оскільки його вирішення потребує врахування різноманітних чинників (правової культури відповідних країн, структури законодавства, юридичної інфраструктури, національно-правових концепцій тощо) [27, с. 54–60]. Отже, – як зазначає Ю. О. Тихомиров, – важливо неухильно дотримуватися методологічних підходів, дослідницьких принципів, ураховуючи прийоми юридичної техніки [27, с. 54–60].

Використання зазначеного методу в межах доктринального адміністративно-правового дослідження благодійництва в Україні дозволило врахувати тенденції розвитку відповідного законодавства у державах із наближеними до України правовими системами, уникнути некоректних рішень, запозичити позитивний досвід законотворення й усунути колізії та прогалини в чинному законодавстві щодо благодійництва в Україні.

Пізнавальний, або когнітивний, метод пов'язаний із загальнофілософською теорією пізнання і є методологічною базою для багатьох наук. Він є особливо ефективним у вивченні динаміки науки та її співвідношення з суспільством, в обґрунтуванні провідного значення знання у поведінці індивіда. Для аналізу формування знання необхідне вивчення практичної та теоретичної діяльності людини у

співвідношенні з її соціальним аспектом. У центрі досліджуваних проблем – людина як член соціуму, представник етносу, психологічний суб'єкт, мовна особа, комунікант. Застосування цього методу надало змогу дослідити особливості повноважень суб'єктів публічного адміністрування благодійництва в Україні у межах прийняття відповідних рішень, що стосуються питань забезпечення нужденних осіб благодійною та іншою допомогою.

Для повноцінного аналізу державно-правових об'єктів як складних систем, а також процесів, що відбуваються в них, виникає необхідність у застосуванні цілої низки методів, успішно використовуваних і в інших сферах наукового пізнання. Одним із таких є метод моделювання, застосуванням якого можна вивчити внутрішні і зовнішні зв'язки об'єкта дослідження. За його допомогою вивчають ті процеси і явища, які не можна дослідити безпосередньо, оскільки зміст останнього базується на припущеннях про подібність об'єктів, коли між різними явищами можуть бути виявлені взаємні однозначні відповідності, відтак, знаючи особливості одного з них (моделі), можна говорити про якість іншого (оригіналу). Отже, метод моделювання – це ефективний засіб виявлення суттєвих ознак явищ і процесів за допомогою моделі (концептуальної, вербальної, математичної, графічної, фізичної тощо) [27, с. 54–60]. Завдяки використанню зазначеного методу в роботі виокремлено головні напрями благодійництва, якими є поліпшення матеріального становища набувачів благодійної допомоги, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, інвалідів, інших осіб, які потребують піклування; надання допомоги особам, які через фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, військових дій, антитерористичних операцій, надзвичайних ситуацій, нещасних випадків; надання допомоги біженцям, особам, які потребують додаткового або тимчасового захисту та внутрішньо переміщеним особам (із зони АТО та Автономної Республіки Крим) тощо; сприяння розвитку науки, освіти, культури та реалізації науково-освітніх програм, а також програм

національно-культурного розвитку та сприяння охороні й збереженню культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання тощо; сприяння розвитку охорони здоров'я, масової фізичної культури, спорту і туризму, пропагування здорового способу життя, а також сприяння захисту материнства та дитинства тощо.

Застосуванням методу моделювання визначено ймовірні тенденції в розвитку благодійництва, серед іншого запровадження фінансової підтримки благодійних організацій за рахунок коштів державного бюджету.

У дослідженні активно використано й кількісно-якісні методи, нині поширені в різних галузях науки [27, с. 55]. До таких належать наукометрія, бібліометрія, інформетрія [27, с. 55].

Застосування цих методів уможливило визначення ключової сфери діяльності благодійних організацій, якою визнано соціально-політичну; виокремлення основних отримувачів благодійної допомоги (це військові та цивільні постраждалі внаслідок проведення антитерористичної операції), а також дало змогу з'ясувати необхідну кількість органів управління благодійної організації тощо.

Таким чином, урахувуючи викладене, можна відзначити, що пошуки методологічних засад дослідження здійснюються за такими напрямками: вивчення наукових праць відомих науковців, які застосовували загальнонаукову методологію для вивчення конкретної галузі науки; аналіз наукових праць провідних учених, які одночасно із загальними проблемами своєї сфери досліджували питання піддослідної галузі; узагальнення ідей науковців, які безпосередньо вивчали означену проблему; здійснення досліджень специфічних підходів для вирішення цієї проблеми професіоналами-практиками, які не лише розробили, а й реалізували на практиці свої ідеї; аналіз концепцій у цій сфері наукової та практичної діяльності українських учених і практиків; вивчення наукових праць зарубіжних науковців і практиків.

Розглянуті методи не вичерпують методологічного розмаїття підходів до пізнання сутності благодійництва в Україні з позиції адміністративно-правового

дослідження, але, на наш погляд, саме вони є найбільш затребуваними інструментами цього пізнання.

1.2. Генезис становлення та розвитку інституту благодійництва

Нестабільна економічна ситуація в країні, різке зниження загального добробуту населення, негативні для розвитку суспільства політичні процеси сприяли виникненню такої категорії громадян, які неминуче потребують захисту й соціальної допомоги. Держава, яка до вищеназваних процесів була гарантом такого захисту і здійснювала функції щодо соціального забезпечення громадян, нині зіткнулася з необхідністю залучення до вирішення зазначених проблем недержавних утворень, а саме благодійних організацій. Саме за участю некомерційного сектора, ядром якого стали організації, що здійснюють благодійництво в Україні, держава зменшила власне соціальне та фінансове навантаження, спрямоване на розв'язання соціальних завдань. Відповідно розвиток благодійності приватних організацій, а також окремих юридичних осіб сприяє не лише наданню більш ефективної допомоги нужденним, а й розвитку суспільства загалом відповідно до принципу гуманізму, що є універсальним критерієм прогресу. З огляду на це, особливої актуальності набуває дослідження генезису становлення та розвитку благодійництва в Україні [28, с. 45].

Варто відзначити, що інститут благодійництва утворився та існував доволі давно, але мав різні змістові форми й прояви.

І саме останніми роками це соціальне явище набуло значного поширення й актуальності, отримавши специфічні прояви та особливості. Паралельно із зазначеною позицією існує думка, що благодійництво – це досить новий інститут, становлення та розвиток якого розпочалися лише останнім часом.

До прикладу, А. Є. Кулікова вважає, що, по-перше, благодійництво як сталий феномен сформувалося лише у ХХ ст.; по-друге, на різних історичних етапах практика соціального захисту в сенсі благодійництва, допомоги та підтримки різних верств населення, набуваючи різноманітних форм, узагальнювалася, систематизувалася та отримувала наукове обґрунтування в галузях медицини, психології, педагогіки, що активно розвивалися [29, с. 1]. Дозволимо собі не

погодитися з тією думкою дослідниці, що благодійництво сформувалося лише у ХХ ст., оскільки історичні джерела свідчать, що воно зароджувалося та існувало ще до нашої ери, хоча про це явище нечасто згадувалося та йому не надавалося вагомого значення.

Останнім часом генезис інституту благодійництва досліджували різні вчені та наукові школи. Відповідно, періодизація та окремі історичні аспекти становлення й розвитку благодійництва в Україні представлені в працях як вітчизняних учених З. П. Бондаренка, К. В. Кузьміної, Т. Л. Ляха, Л. І. Мищика, Т. В. Семигіної, Б. А. Сутиріна, так і зарубіжних дослідників А. Елмера, У. Петерсена, В. Фріка, Т. Шаніна та ін. Утім у зазначених розробках відсутня, по-перше, комплексна періодизація значних історичних подій, пов'язаних із благодійництвом, що впливали на розвиток цього інституту; по-друге, характеристика найбільш яскравих періодів, виокремлення його особливостей, притаманних благодійництву на той момент.

Так, В. С. Нерсесянц відзначає, що в період язичництва благодійництво не було пов'язане з релігійним культом, оскільки язичницькі жреці не розглядали благодійництво як добродієність, а отже не надавали йому вагомого значення [30, с. 29–30]. Із цим трактуванням згоден В. О. Чепурнов, зазначаючи, що не пов'язане з культом благодійництво не мало в стародавньому світі того суспільного визнання та значення, яке воно отримало пізніше, у часи поширення християнства [31, с. 13].

У стародавньому дохристиянському світі вважалося, що віддане бідняку є ніби викинутим [32, с. 132]. Не випадково В. О. Чепурнов відзначає, що за язичницьких часів благодійник ставився до особи, яка отримала благодійну допомогу, зі зверхністю та неповагою [31]. Втім ми вважаємо, що навіть у такий спосіб благодійництво виявлялося вже в ті часи, хоча й мало досить специфічний прояв та призначення. Означений період становлення благодійництва в історичних джерелах висвітлено надзвичайно поверхово. Але, спираючись на них, цей період можна назвати *стародавньо-дохристиянським* (поява людства до 3000 р. до Різдва Христового).

На той час інституту благодійництва були притаманні *такі ознаки*:
показова неповага до нужденних осіб, які отримували допомогу;
наявність преференцій у осіб, що надавали допомогу;
відсутність єдиної благодійницької політики.

А ось, наприклад, З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, К. В. Кузьмін, Т. Л. Лях [33], К. В. Кузьмін, Б. А. Сутирін [34] розпочинають відлік історії благодійництва від Давнього Єгипту, Китаю, Греції та Риму, періоду античності, часів Київської Русі тощо. Вони посилаються на антропологічні дослідження, які свідчать про функціонування певної суспільної допомоги у Давньому світі [34, с. 3].

В. Г. Кремень, В. В. Ільїн стверджують, що античний світ майже не знав проявів класичного благодійництва. Мовляв, стародавні греки та римляни були поборниками прекрасного, тому цуралися навіть вигляду бідності й убогості [35].

Ми, власне, підтримуємо позицію З. П. Бондаренка, Т. В. Журавель, К. В. Кузьміна, Т. Л. Ляха, Б. А. Сутиріна, тому що в усі часи благодійництво існувало в тій чи іншій мірі та різноманітних проявах.

Водночас дозволимо собі посперечатися з В. Г. Кременем та В. В. Ільїним, оскільки насправді антична благодійність існувала, але була досить своєрідною. І греки, і римляни вважали себе, щонайперше, громадянами, а вже потому приватними особами. Недарма навіть презирливе грецьке слово «ідіот» спочатку означало людину, яка не брала участі в суспільному житті полісу (наприклад, у виборах).

Варто відзначити, що, на відміну від теократичних держав Стародавнього Сходу (Єгипту, Межиріччя), які охоплювали практично всі сфери соціально-економічного і політичного життя, у античних полісах зворотний зв'язок громадян з державою передбачав наявність розвинутих громадянських прав. Вони надавали широкі можливості для реальної участі в державному управлінні досить значним соціальним верствам. Своєю чергою, це вимагало від громадян полісу значної особистої свободи, без якої ефективного функціонування державного механізму

полісу було неможливе, що і зумовило зацікавленість у підтримці заможними громадянами і державою найбільш бідних громадян.

В античну добу в грецьких полісах та Римській республіці формується розвинуте громадянське суспільство, у якому держава і багатії вважають своїм обов'язком підтримувати нужденних. Проте, щоб отримати частку з державних запасів та грошей, слід було належати до стану громадян полісу або Римської держави. Лише на них розповсюджувалося піклування заможної аристократії та державної влади – всі інші категорії населення залишалися поза благодійницькою допомогою. Напередодні розподілу хліба чи грошей у полісах часто проводили переписи населення з метою обліку осіб, які належали до громадянського стану. Такий облік громадян в Афінах свого часу провів Перікл (близько 490–429 рр. до н. е.) перед великим розподілом хліба. Наслідком «афінського перепису» стало обернення на рабів греків, яких було внесено до громадянських списків, однак вони не мали дійсних громадянських прав. Приклад державної влади переймали й багатії грецьких полісів, які здійснювали безкоштовний розподіл хліба, вина та грошей для громадян полісу під час численних грецьких свят.

Римський сенат ще у V ст. до н. е. створив хлібне управління (*annona*), що займалося щорічним підвезенням хліба для його продажу біднякам за зниженими цінами. Перший префект управління (*praefectus annonae*) був призначений у 439 р. до н. е. Ця посада була настільки почесною, що впродовж п'яти років залишалася за Помпеем (близько 106–48 рр. до н. е.). Імператор Август (27 р. до н. е. – 14 р. н. е.), досягши імперської влади, прийняв і титул префекта управління, що свідчило про винятково важливе значення цієї посади у ієрархії влади Стародавнього Риму [37, с. 334]. За часів імперії безкоштовні роздачі хліба та грошей набувають масового характеру і стають типовим засобом внутрішньоімперської політики.

При храмі, де ночували паломники з інших міст, греки створювали притулки. Заможні громадяни жертвували чи заповідали своє майно і безпосередньо культовим спорудам. Римські багатії теж вкладали чимало коштів у розвиток свого міста – побудову водогонів, доріг, мостів, захисних мурів, ринків [35].

Не дивно, що в одній із найпоширеніших у античному світі мов – грецькій – не існувало навіть слова, що відповідало би за змістом сучасному поняттю благодійності. Лише грецьке «ἐλεημων» за своїм значенням наближалось до сучасного «миłosердя», яке пізніше у церковній мові перетворилося на латинське «caritabilis» (благодійний) [36, с. 333]. Та все ж, попри тісний зв'язок з державною політикою, утилітарними інтересами античних благодійників, тогочасне суспільство зробило величезний поступальний крок у справі допомоги своїм громадянам, порівняно зі стародавніми деспотіями Сходу. Важливо й інше: вже у язичницькому світі ідея допомоги ближньому, хоч і в обмеженому вигляді, усе ж отримала визнання в системі тогочасних суспільних цінностей [37].

Ідею миłosердя та співчуття формували Григорій Богослов, Іоан Златоуст і Августин Блаженний, котрі закликали не зневажати скорбного брата. З усіх заповідей першою й найважливішою Г. Богослов вважав любов до бідних, страждених та знедолених. Він відзначав, що ніщо так не потрібно Богу, як миłosердя, жалість і співчуття, оскільки ці якості властиві йому самому [33].

Зрештою, необхідно зазначити, що засади благодійництва як комплексного явища з'явилися в античний період (до I ст. н. е). На той час благодійництво існувало переважно у двох формах: безоплатної допомоги найбіднішим верствам населення з боку держави та окремих громадян. Тобто суб'єктами надання благодійної допомоги виступала держава загалом та її громадяни [38]. Благодійні організації як суб'єкти надання благодійної допомоги виникнуть пізніше [38]. У античний період характерними рисами благодійництва були добровільність, безкорисливість та негласність учинюваних дій [38].

За вищевизначеним можна дійти висновку, що розглянутий період матиме назву *античний* (3000 р. до Різдва Христового – 576 р. (зруйнування Риму)). Саме в цей період благодійництво не розглядалось як добродійність; його поява була зумовлена не стільки гуманними мотивами, скільки традиціями, притаманними стародавньому суспільству [35].

У зазначений період інституту благодійництва були притаманні *такі ознаки*:

допомогу отримували лише нужденні, які належали до громадян полісу;
допомогу надавали держава та заможні громадяни;
допомогу надавали у вигляді продуктів харчування, грошей, зниження ціни на хліб (таку волю висловлював самодержець);
жорсткий контроль за громадянською належністю нужденних;
тісний зв'язок з утилітарними інтересами античних благодійників;
допомога мала характер державної внутрішньоімперської політики.

Наступним етапом розвитку благодійництва є період Християнства. Історичні дані свідчать про те, що ключові ознаки благодійної діяльності сформувалися та отримали офіційне визнання як позитивне явище саме тоді. Вчення про благодійництво на той час розробляли такі представники християнської філософії як Юстин Мученик, Афінагор, Климент Олександрійський, Аврелій Августин, Северин Боецій та ін.

Саме в цей час на зміну родоплемінним відносинам прийшли територіальні, політичні та військові відносини. Виникли племінні союзи, на базі яких у 882 р. виникла Київська Русь. Із її зародженням зміцнилися внутрішньогосподарські та внутрішньодержавні зв'язки, сформувався зарубіжний ринок, розвинулася культура. Розвиток феодалних відносин, інтереси єдності країни вимагали реформування поганських уявлень Стародавньої Русі, прийняття спільної релігії. У 988 р. християнство визнано офіційною державною релігією. З його прийняттям з'являється і нова впливова організація – церква. Київська Русь обрала візантійську релігію не лише тому, що в неї з Візантією були давні торгово-економічні зв'язки, але переважним чином тому, що християнство було досить співзвучним характеру і моралі давньоруського народу з його природною духовністю. Цьому сприяло й вчення про порятунок душі та людинолюбство.

Християнізація слов'янського світу справила вирішальний вплив на всі сфери життя суспільства, на суспільні відносини, що позначилося на характері та формах благодійництва. З моменту запровадження релігії починає формуватися християнська концепція благодійництва, в основі якої філософія любові до

ближнього, а саме: полюби ближнього твого, як самого себе. Ця формула стала моральним закликком, що визначає сутність вчинку індивіда.

Головними об'єктами благодійництва було визначено хворих, жебраків, вдів, сиріт та ін. З'явилися акти, що регулювали відносини щодо опіки над різними категоріями населення. Одними з найдавніших джерел права щодо запровадження благодійництва вважають статути князів Володимира Великого та його сина Ярослава Мудрого.

До речі, саме в цей період вникли й нові суб'єкти допомоги: князь, церква, парафія, монастирі тощо.

У часи існування Київської Русі в історії благодійництва слід розрізняти два періоди. Перший пов'язаний із поширенням християнства в Київській Русі. Він умовно визначений з часу хрещення Володимира Великого до другої пол. XII ст. утворення князівств і поширення християнства на околицях східнослов'янських земель. Другий період розвитку благодійництва розпочинався з другої половини XII ст. до XIII ст. включно, коли благодійницькі функції князя поступово злилися з церковно-монастирськими формами опіки.

Саме тому вважаємо за доцільне період виникнення, становлення та розвитку благодійництва назвати *християнським* (X–XV ст.). Варто відзначити, що цей період становить досить значний відтинок в історичних межах і тому його, на нашу думку, можна розокремити на два етапи, а саме:

князівський (800 р.–1200 р.);

релігійно-опікунський (1200 р.–1400 р.).

Вважаємо за необхідне побіжно розглянути особливості князівського етапу розвитку благодійництва.

Тож, у цей час розвиваються найпростіші види благодійності, що полягають виключно у харчуванні жебраків. Практикували їх, за свідченням літописів, окремі «злидарелюбці», з-поміж яких виділялись князі, духовенство та кращі люди землі. Всі вони, перебуваючи під свіжим і здоровим впливом щойно сприйнятого християнського віровчення, охоче сприймали великі релігійні заповіді. Практично

це означало нагодувати голодного, напоїти спраглого, відвідати ув'язненого або так чи інакше виявити своє милосердя і любов до бідних. Виходячи з таких міркувань, благодійність слугувала не стільки допоміжним засобом суспільного благоустрою, скільки необхідною умовою особистого морального здоров'я: вона більше була потрібна самому «злидарелюбцю», ніж злидарю. Давній благодійник (христоробець) менше думав про те, щоб доброю справою підняти рівень суспільного добробуту, скільки про рівень власної духовної досконалості. За такого підходу до благодійності допомога бідним була справою окремих осіб, проникнутих ідеями християнської моральності, а не входила до кола державних обов'язків. Так само ставилися до неї князі, багатьох із яких літописці вихваляли за їх «злидарелюбство». Св. Володимир, наприклад, дозволяв будь-якому жебракові та убогому приходити на княжий двір, щоб харчуватися, а для хворих, які самі не могли дістатися, відправляв вози, навантажені хлібом, м'ясом, рибою, овочами, медом і квасом. Він улаштовував бенкети на княжому дворі не лише для бояр і дружинників, а й для убогих, намагаючись усіляко задовольнити їхні нужди. Після порятунку завдяки Божій милості у битві з печенігами під містом Василевим його щедрість була взагалі безмежною. Володимир наказав зварити 300 варок меду і відзначав свою удачу вісім днів. Бідні отримали особисто від князя велику на той час суму грошей – 300 гривень. Повернувшись до Києва, він на radoщах влаштував бенкет для бояр і простого люду. З того часу кожен бідняк міг втамувати свій голод на княжому дворі, а кожен жебрак міг отримати від князя грошей [38, с. 32].

Князь Володимир разом із митрополитом Львом постановив давати десятину від усього майна для бідних, сиріт, немічних, престарілих, а також для допомоги багатодітним і тим, у кого майно було знищене вогнем, і зрештою, для полегшення потреб усіх знедолених.

Князю Володимирі приписують заснування перших училищ для навчання дітей, притулків, можливо й перших лікарень. Окремі джерела стверджують, що ще раніше княгиня Ольга заснувала першу в Києві лікарню, де доглядати хворих було доручено жінкам. Що стосується шкіл, то слід відзначити, що їх створення спочатку стикнулося

з опором населення. За свідченням літописця, жінки, в яких дітей забирали на навчання, оплакували їх, як мерців, вважаючи писемність за чаклунство [38, с. 34].

Крім князя Володимира, історія згадує також інших князів, які активно займалися благодійництвом [38, с. 35]. Особливо відзначають літописи синів Володимира – Ярослава Володимировича і його брата Мстислава [38, с. 35]. Так, за Ярослава було відкрито перше у Новгороді училище на триста юнаків-сиріт. Він видав Статут церковний і земський, за яким благодійність, тобто турбота про бідняків і вбогих, залишалась у віданні священників у парафіях та єпископів у єпархіях [38, с. 35].

До речі, найбільшої слави Ярослав Мудрий зажив складанням першого письмового руського зведення законів «Руська Правда». Воно складалося з 37 розділів і на додаток до статей кримінального характеру мало статті соціального спрямування, що було незвичним для тогочасних європейських держав [38, с. 36]. Із 37 статей п'ять цілком присвячено проблемам благодійництва [38, с. 36]. Саме цим документом уперше на нормативному рівні затверджено засади благодійницької діяльності.

За підтримки князів Ізяслава та Всеволода Ярославичів єпископ Переяславський Єфрем побудував безкоштовні лікарні для хворих і сиріт, забезпечивши постійне чергування лікарів і медперсоналу, харчування, набір ліків. За князя Володимира Мономаха сфера благодійності ще більше розширилася – він теж прославився своїм «злидарелюбством». За свідченням сучасників, князь роздавав гроші й речі першої необхідності обома руками. Опіка над бідними й нужденними стала одним з інакше найбільших його обов'язків. Яскравим свідченням того слугує його «Повчання дітям», у якому Володимир Мономах створює образ справедливого захисника слабких і убогих. Прочитуємо рядки з «Духовної» – заповіту своїм дітям: «Коли поїдете землями своїми, не давайте ображати ні в селі, ні в полі, щоб не проклинали вас потім. Куди поїдете, там станьте, напоїть, нагодуйте бідних ...» Заповіт великого князя виконували і сучасники, і нащадки. Так, сестра його Ганна Всеволодівна заснувала у Києві училище для дівчат, яких не лише утримувала власним коштом, але і вчила їх читати, писати й рукоділля. Як

бачимо, саме тоді ідея допомоги не зводиться лише до харчування та надання притулку, а впроваджено й інші види благодійної допомоги [38, с. 36].

Варто згадати, що Андрій Боголюбський також наказував розвозити вулицями і дорогами життєві припаси і роздавати їх бідним. Дмитро Донський годував страждених зі своїх рук. Князь Роман Мстиславич усе роздав убогим, а сам помер у злиднях [38, с. 139].

У контексті визначеного слід виділити основні ознаки *князівського етапу благодійництва*:

відсутність загальнокнязівської політичної волі;

безсистемний характер як на князівському рівні, так і на рівні приватного меценатства;

необов'язковий характер;

зафіксованість у актах;

в основі релігійні постулати християнського віросповідання;

створення благодійних закладів (лікарень, училищ) на підйомі;

благодійництво не виключало жебрацтва та бідності, мало одноразовий характер.

Наступним етапом *християнського* періоду розвитку благодійництва став *релігійно-опікунський*.

Принадно зауважимо, що в другій половині XII ст. характер княжої допомоги і захисту нужденних суттєво змінився. Це зумовлено низкою причин, щонайперше збільшенням монастирської та церковної опіки.

Спираючись у своїй благодійності на морально-релігійні міркування, князі, природно, намагалися передати сферу соціальної підтримки в розпорядження церкви і доручити надання допомоги представникам релігії, тобто духовенству. Так, уже церковний статут 1011 р. містить згадки про обов'язок духовенства з нагляду над опікою бідних, причому на утримання церков, монастирів, лікарень, богаділень і на прийом убогих було визначено «десятину» – десятку частку надходжень від хліба,

худоби, судових мит тощо. Подібного роду відрахування на церкву і благодійність робили також приватні особи – кращі люди землі [39].

Упродовж багатьох століть церква і монастирі залишались осередками соціальної допомоги вбогим та хворим. Так, перші в державі лікарні, де бідні користувались опікою і безкоштовним лікуванням, у 1191 р. були запроваджені Переяславським єпископом Охрімом [40].

До речі, спочатку монастирі існували як закриті товариства. Вони не прагнули спілкування з народом, бо чернецтво було зреченням світських спокус. При всіх монастирях, що мали кошти, бідняки та нужденні отримували харчування. Для цього облаштовували навіть окремі приміщення.

Зміцнившись економічно, монастирі стали центрами благодійницької діяльності. Вони виконували чотири основні функції: лікування, забезпечення незаможних (у вигляді надання одноразової допомоги натуральними продуктами – милостині), навчання, контроль тощо. Відповідно до кожної з функцій, при монастирях створюються особливі форми підтримки [32, с. 45].

Особливою щедрістю у справі допомоги нужденним відрізнялися ченці Києво-Печерського монастиря, серед яких варто відзначити св. Феодосія. Преподобний Феодосій завжди виявляв велику любов до бідних. Якщо він бачив бідняка чи убогого у смутку й нещасті, завжди допомагав йому зі слізьми на очах. Поблизу монастиря Феодосій облаштував двір і церкву св. першомученика Стефана. Тут завжди жило багато бідняків, сліпих, кульгавих, прокажених, які харчувалися від монастиря, отримуючи десятину від усього монастирського майна. До того ж, преподобний щосуботи посилав віз хліба ув'язненим. Він був милостивим не лише до бідних, але навіть до тих, хто спричиняв зло його монастирю. Одного разу привели до преподобного зв'язаних розбійників, що займалися крадіжками. Преподобний, побачивши те, зжалився над ними і, просльозившись, наказав розв'язати, нагодувати й напоїти їх, потому, навчивши їх нікому не робити зла і не ображати, наділив навіть часткою майна й відпустив з миром [41, с. 35].

Поступово оформилась ктиторська («ктитор» – засновник) монастирська система. Її особливість полягала в тому, що той, хто постригається в ченці, зобов'язаний приносити дар монастирю у вигляді земельних угідь.

Перед нашествиям монголо-татар у Київській Русі було 120 монастирів (серед них Києво-Печерський, заснований 1051 р.), із яких 99 знаходилися у містах. Монастирська система поступово витісняла княже благодійництво, стаючи самостійним суб'єктом допомоги [38, с. 32].

Можна впевнено сказати, що ніколи згодом на справи благодійності не виділялося настільки значної частки загальних доходів, як у релігійно-опікунський період, який за увагою суспільства до справ благодійності та пожертвами повинен отримати чільне місце у тисячолітньому існуванні держави. Відмітною рисою благодійності цього періоду була «сліпа» роздача милостині, коли за вченнями святих отців будь-які дослідження відносно бідняків та їх потреб не тільки не проводили, але прямо заперечували. Найбільше за все роздавали життєво необхідні продукти, оскільки грошовий обіг на той час був ще надто слабким. Тому, незважаючи на відсутність будь-якого визначення потреб прохача, милостиня (нерідко поза волею благодійника) досягала своєї мети: голодний не брав будівельних матеріалів, а погорілець – хліба, якщо не хотів їсти. Допомога була різноманітна і часто відповідала дійсній потребі. Вона полягала, наприклад, у побудові житла, викупі полонених, навчанні ремесел тощо [41, с. 36].

Принагідно зауважимо, що монастирське благодійництво було відкритим, де зосереджувалося все общинне, громадське і церковне життя. Діяльність парафій не обмежувалася суто наданням допомоги калікам, злидарям. Вона характеризувалася наданням найрізноманітнішої допомоги – від матеріальної до виховної та духовної. До особливо значущих форм парафіяльного благодійництва можна віднести кредити з церковної казни грошей, хліба, насіння, які отримували окремі особи, а також громада, втім частіше це відбувалося під заставу майна. Напевно, вперше в історії Київської Русі на благодійність було спрямовано настільки значну частку загальних

доходів і зосереджено увагу саме на проблемах нужденних, жебраків, сиріт та ін. [42, с. 38].

Для дитячої опіки при богадільнях облаштовувались притулки для сиріт і підкинутих дітей. Таким чином, благодійництво було не лише церковним, а й громадським, тобто переслідувало не лише релігійні цілі – порятунок душі парафіян, але й мету соціальної підтримки та допомоги тим, хто її потребував. Саме в цей період благодійність отримує чітке ідейно-моральне забарвлення [42, с. 123].

Таким чином, із поширенням християнства у Європі докорінно змінилося і ставлення до благодійності. Після розпаду Римської імперії та поширення ідей християнства активну роль у наданні благодійної допомоги починають відігравати церкви, монастирі, першохристиянські громади, які пізніше стануть найактивнішими засновниками організацій, метою діяльності яких буде надання благодійної допомоги нужденним [43, с. 220]. Кошти для забезпечення свого існування та здійснення благодійної діяльності церкви, монастирі та християнські громади отримували від пожертв прихожан [43, с. 220]. Але з самого початку християнське вчення апелювало до знедолених верств населення. Любов та безкорислива допомога ближньому стала обов'язком кожного християнина. Іоанн Златоуст проповідував думку, що справжня благодійність полягає не стільки в самому акті подання милостині, скільки в душі співчуття, що повинно панувати в серці. Тому, на відміну від античної, християнська форма благодійності засуджувала хизування своїми добрими вчинками. Християнин допомагав ближньому не заради прижиттєвої слави, а щоб виявитися гідним Царства Божого. На жаль, це благо починання пізніше виродиться у іншу крайність – бажання за допомогою грошей придбати собі місце в раю (згадаємо хоча би ганебну торгівлю індульгенціями) [43, с. 220].

Слід відзначити, що за християнським ученням головним був не розмір пожертви, а щирість та істинна щедрість того, хто її дає. Коли ж християнство набуло статусу державної релігії, благодійність набула упорядкованої форми. Так, римський імператор Костянтин дозволяє церкві приймати майно від приватних осіб

за заповітом. А Нікейський собор закликав створювати у всіх великих містах, так звані «будинки піклування», де могли би знайти їжу, притулок та догляд немічні, старі й хворі [44].

До речі, благодійністю займаються не лише християнські священики – як-от Іоанн Златоуст, котрий побудував лікарні в Константинополі, Єрусалимі й Антіохії – але й римські імператори, наприклад, імператор Констанцій, який заснував «Зотикон» – притулок для прокажених [44].

За вищевизначеним, на наш погляд, можна виокремити форми релігійно-опікунського етапу благодійництва, згідно з якими, християнин завжди повинен бути готовим: 1) нагодувати голодного; 2) напоїти спраглого; 3) надати притулок мандрівнику; 4) одягнути голого; 5) відвідати хворого; 6) викупити ув'язненого; 7) поховати померлого тощо.

Основними ознаками, притаманними *релігійно-опікунському етапу благодійництва*, слід вважати такі:

збільшення монастирської та церковної опіки над бідними, хворими та іншими малозабезпеченими особами;

соціальна підтримка повністю стала прерогативою церкви та монастирів. Останні виконували чотири основні функції: лікування, забезпечення незаможних (у вигляді надання одноразової допомоги натуральними продуктами – милостині), навчання, контроль [45, с. 174];

запроваджено десятину, тобто десятку доходів від хліба, худоби, судових мит заможне населення сплачувало церкві;

роздача милостині, стала передумовою та змістом благодійництва.

Якщо узагальнено характеризувати «християнський» період становлення та розвитку благодійництва, необхідно зауважити, що характерними ознаками означеного періоду є такі:

фіксація благодійництва у правових актах;

відсутність загальнокнязівської політичної волі;

замінення приватного благодійництва монастирською та церковною опікою над бідними, хворими і малозабезпеченими особами;

запроваджено «десятину» як податок у розмірі десятої частини від усіх доходів забезпеченого населення;

необов'язковий, добровільний, милостивий характер допомоги.

Із розвитком і становленням християнської релігії змінився й характер благодійництва [45, с. 175].

Наступний період розвитку благодійництва слід характеризувати приблизно з XVст., оскільки християнська церква поступово втрачає свою «монополію» на благодійність [46].

З оформленням національних держав і поширенням абсолютної монархії вирішення проблем бідних і маргінальних верств населення все частіше бере на себе держава [47].

З огляду на спад благодійництва в Україні та з метою усвідомлення проблеми становлення і розвитку благодійництва, вважаємо за доцільне цей період його розвитку охарактеризувати на прикладі Європи.

Необхідно відзначити, що королі й раніше займалися благодійністю в різних її проявах. Щоправда, їх методи не надто відрізнялися від церковних. Наприкінці XII ст. французький король Філіп II Август побудував лепрозорій і будинок для роздачі королівської милостині. У наступному столітті інший французький монарх Людовик IX Святий заснував безліч благодійних закладів: на зразок притулку для сліпих «притулок трьохсот» і «будинок сестер милосердя». Діяльність таких закладів контролювали виключно королівські управителі [47].

Схожий процес спостерігався і в середньовічних містах, більшість із яких мало власне самоврядування. Саме там виникли перші прообрази благодійних фондів. Городяни вносили пожертви, а міська рада розподіляла їх серед незаможних відповідно до потреб: одним необхідно було сплатити за навчання дітей, іншим – поховати близьких або просто виділити гроші на прожиток.

Система міської благодійності проіснувала в Європі доволі тривалий час. Наприклад, 1852 року в німецькому місті Ельберфельд сформувалася настільки вдала система благодійності, що її перейняло багато міст [48, с. 134].

Так звана Ельберфельдська система полягала в тому, що місто розбивали на дрібні округи, у кожному з яких діяв свій піклувальник. Оскільки піклувальнику доводилося мати справу лише з декількома нужденними сім'ями, він мав можливість уважно вивчити не лише їх проблеми, але й причини. Уже після цього він вирішував, якою повинна бути необхідна сума допомоги [48, с. 135].

Піклувальники доповідали про це керівництву, що складалося з міського голови, чотирьох членів міської ради й чотирьох обраних із шанованих городян. Тут важливо відзначити, що тих, хто потребував допомоги розподіляли на працездатних і непрацездатних. У ситуації щодо останніх все зрозуміло – якщо не було рідних, зобов'язаних їх утримувати, вони мали право на постійну допомогу від міста. З працездатними було складніше. Допомогу ті отримували лише в разі, якщо благодійна рада переконувалася, що вони дійсно не можуть знайти собі роботу. Потому таких громадян зазвичай примушували працювати при міській адміністрації допоки не знайдуть щось краще [48, с. 136].

Панівна у Середньовіччі практика звичайної роздачі милостині згодом обернулася катастрофічним зростанням чисельності різного роду нероб-жебраків. Міста щосили намагалися з ними боротися. Наприклад, у Парижі жебрак міг розраховувати на подачку лише три дні. Якщо по завершенню цього терміну він не знаходив роботу, його або виганяли з міста, або змушували працювати. Показовим є приклад так званої лікарні загального призначення французького міста Монпельє. На додаток до своїх основних функцій працівники лікарні були зобов'язані розшукувати волоцюг та жебраків і... здавати їх поліції. У цій лікарні безробітних примушували займатися виробничою працею [49].

Найбільш жахлива ситуація з жебраками склалася у Великобританії XVI ст. під час сумнозвісної практики «обгороджувань». Саме в цей час торгівля овечою шерстю стала приносити такі прибутки, що феодали почали захоплювати луки і

пасовища, які до цього були суспільною власністю. Іноді для того зносили навіть цілі села. Почалося масове розорення селян і перетворення їх на вбогих волоцюг (пауперів). Досить доречним видається вираз Томаса Мора: вівці зжерли людей. Паупери буквально заповнили англійські міста. У 1349 р. в Англії був прийнятий Статут про робітників, за яким бідних поділяли на справжніх (старі, вдови, інваліди та маленькі діти) і несправжніх (здорові люди, котрі не бажають працювати). Водночас 1536 року, за часів правління короля Генріха VIII, у Англії був прийнятий перший закон про бідних. Його головною ідеєю була необхідність диференційованого підходу, що передбачав допомогу непрацездатним, а небажаючим працювати – покарання. Отож, спочатку уряд став боротися з цим явищем у досить оригінальний спосіб, а саме ухвалив закон проти... бродяжництва. Спійманого вперше волоцюгу таврували, а наступного разу вже вішали. Уряд вважав, що здоровий жебрак повинен погоджуватися на будь-яку роботу за будь-яку платню, і навіть запровадив таке правило: той, хто донесе владі на паупера, може зробити цього бідолаху своїм наймитом [49].

Саме проблему пауперизації спробувала розв'язати Єлизавета I. Другий закон про бідних був знову ж таки прийнятий в Англії у 1601 році саме за часів правління Єлизавети I, яким вона запровадила спеціальний податок на утримання бідних. Ці гроші призначалися на створення так званих робітничих будинків. Ось тільки життя в цих будинках здавалося не набагато кращим за шибеницю [47].

Особливого розвитку приватне благодійництво набуває у період царювання Олександра I. Так, Імператриця Єлизавета Олексіївна, дружина Олександра I, 1802 року створила: «Имперское Человеколюбивое» и «Женское Патриотическое» товариства, що проіснували до 1900 року. На рахунку цих товариств перебували богадільні, будинки безкоштовних і дешевих квартир, нічліжні притулки, народні їдальні, швейні майстерні, амбулаторії та лікарні тощо. Фаховим благодійником також був принц П. Г. Ольденбургський, який понад 42 роки свого життя віддав служінню нужденним людям. Допомогу ближнім надавала і імператриця Олександра Федорівна – дружина царя Миколи Олександровича [50].

Проте згодом благодійництво набуло більш ефективних і цивілізованих форм. Провідною його метою стали вважати не просто подачку, а повернення маргіналів у громадянське суспільство. Яскравим прикладом цієї тенденції стало британське Морське товариство, яке перетворювало хлоп'ят-сиріт та волоцюг на моряків флоту її Величності [47].

До справи благодійництва усе частіше долучалися приватні особи. Так, 1721 року книгопродавець Томас Гай витрачає дві третини своїх коштів на побудову в Лондоні лікарні, яка згодом отримала його ім'я. А 1741 року за ініціативою англійського купця Томаса Корума створюється так званий «Госпіталь знайд», покликаний розв'язати проблему покинутих дітей. Цей заклад брав під опіку понад шість тисяч сиріт, яких не лише утримували, але й навчали. Згодом Госпіталь назвуть «найвражаючим пам'ятником, спорудженим благодійністю в XVIII столітті».

У XIX столітті приватна благодійність набирає такого розмаху, що в багатьох країнах довелося створити централізовані організації для координації дій різних благодійних товариств і фондів. У 1869 році в Англії виникає «Charity Organization society», а за нею аналогічні організації в Німеччині («Der Deutscher Verein für Armenpflege und Wohlthatigkeit») і Франції («Office central des oeuvres charitables»).

Європейські правителі нерідко підтримували приватні ініціативи. Наприклад, англійська королева Вікторія особисто брала участь у компанії зі збору коштів на спорудження Народного палацу для технічної освіти робітничої молоді, відкритого 1887 року, тощо [47].

Спираючись на вищезазначене, названий період становлення та розвитку благодійництва, на наш погляд, можна вважати *періодом європейського меценатства* (XVст. – XIII ст.), оскільки запровадження європейських зразків систем благодійності поширювалися і в Україні.

Зазначеному періоду притаманні *такі ознаки*:

- започаткування засад державного механізму благодійництва;
- втрата християнською церквою монополії на благодійництво;

запровадження міською владою контролю за по жертвами залежно від потреб;

розподіл нужденних за соціальним статусом;

створення богадільнень, будинків із безкоштовними і дешевими квартирами, нічліжних притулків, народних їдалень, швейних майстерень, амбулаторій та лікарень тощо;

повернення маргіналів у лоно громадянського суспільства та активне залучення до справи благодійництва приватних заможних осіб;

вирішення питання щодо покинутих дітей, створення «госпіталю знайд»;

започаткування централізованого управління для координації дій різних благодійницьких утворень.

У цей період українське козацтво активно здійснює благодійницьку діяльність. Існує багато історичних досліджень, які розкривають особливості благодійництва в Україні козацької доби.

Наприклад, О. М. Апанович у книзі про запорізьких козаків, говорячи про їх благодійність, писала про військового суддю В. Тимофійовича, який збудував власним коштом та утримував церкву Пантелеймона в Києві на Подолі [51]. Історик стверджує, що така традиція була масовою: численні пожертви, дарунки з коштовними речами, книгами надходили не лише в церкви на Запоріжжі, а й направлялися в Межигірський монастир. Козакознавець наголошує: «робилося це й у далекому Афоні, і в Єрусалимі – відвідуючи ці місця, запорозькі козаки теж будували й потім утримували храми» [51, с. 216]. А. І. Коцур, докладно розповідаючи про будівництво Покровської церкви в Ромнах 1764 р., наголошує, що її споруджено коштом кошового отамана П. Калнишевського та Д. Чорного [52, с. 134]. З інших матеріалів дізнаємося, що Д. Чорний є представником старшини Кущівського куреня на Січі, де служив із 1763 р. [53]. Цінні відомості про благодійність переяславського полковника С. Сулими отримуємо з колективного видання «100 найвідоміших шедеврів України» [54]. У 1740 р. С. Сулима найняв художників (їхні прізвища на сьогодні невідомі), які майстерно виготовили іконостас Покровської церкви в с. Сулимівка (збудованої стараннями його прадіда –

гетьмана І. Сулими). Його ікони та портрети вважаються шедеврами українського живопису заключного періоду козацького барокко.

Ф. Я. Ступак у науковій розвідці «Доброчинно-меценатська діяльність доби Гетьманщини на Чернігівщині», говорячи про козацьку благодійність, називає суддю І. Домонтовича, коштом якого у 1680 р. замість дерев'яного був споруджений мурований Миколаївський собор Крупицького монастиря [55]. У статті йдеться про щедрих покровителів Успенського собору Єлецького монастиря чернігівських полковників В. Дуніна-Борковського та Я. Лизогуба. Перший, до того ж, пожертвував великі кошти на оздоблення Воскресенського та Благовіщенського храмів, 1668 р. відбудував П'ятницький монастир у Чернігові. Я. Лизогуб звів будинок полкової канцелярії. Чернігівський полковник М. Небаба подарував рідному місту млини, а полковий суддя С. Мужиловський 1654 р. пожертвував Ніжинському монастиреві на Красному острові маєтність Талалаївку [56, с. 267].

У статті А. Ложешник знаходимо цінну інформацію про козаків, які після ліквідації Запорозької Січі переселилися на Кубань, де згодом утворилася окрема адміністративно-територіальна одиниця – Земля Чорноморського війська. Серед них зустрічаємо прізвища бунчукових і значкових товаришів. Так, Г. Кухаренко, учасник 44 битв, який свого часу штурмував Очаків, Кілію, Ізмаїл, Аккерман, Бендери та багато інших, прибувши на Кубань у складі Кущівського куреня, надав кошти на освоєння нової території, заснування хутора та будівництво млина [57, с. 20]. Євтихій Чепега (стане підполковником кубанського війська) привіз із собою відому ризницю та бібліотеку (1500 книг) Києво-Межигірського монастиря (серед церковних книг було багато філософських трактатів і навчальних книг), які належали Запорозькому Війську. Привезене було передано до Катерининського Воскресенського собору та Катерино-Лебязької Пустощі. Навчальні книги надійшли до Катеринодарського військового повітового училища. Серед найцінніших книг, що збереглися донині, Напрестольне Євангеліє, подароване запорозьким отаманом П. Калнишевським Запорозькій Свято-Покровській церкві [57, с. 21].

Найповнішу інформацію про благодійну діяльність козацької старшини – осавулів, полковників, писарів, бунчужних, суддів, хорунжих у період правління гетьмана І. Мазепи – подано в дослідженні Н. Кривошея [58].

Як стверджує автор, М. Вуяхевич – військовий писар у наказного гетьмана Я. Сомка, генеральний писар за П. Дорошенка, генеральний суддя за І. Самойловича – підтримував діяльність друкарні Києво-Печерської лаври і розпочав будівництво огорожі навколо обителі, що збереглася до наших днів. Коштом М. Вуяхевича у 1688–1689 рр. збудовано приділ Св. Варвари у Михайлівському Золотоверхому соборі в Києві. М. Вуяхевич став також ктитором Межигірського монастиря. Після обрання настоятелем Києво-Печерської лаври він передав обителі свої села Жукин, Воропаєв, Буромку, Шиловичі. Генеральний хорунжий І. Ломиковський частину своїх статків передав на облаштування Михайлівської церкви в Понориці – донині в храмі збереглися подаровані ним Євангеліє та срібний потир. Як зауважує Н. Кривошея, коштом прилуцького полковника Д. Горленка – представника відомого козацького роду, в 1697 р. у м. Прилуки збудовано нову дерев'яну церкву Пресвятої Богородиці. Він також фінансував спорудження у Києві церков Св. Дмитра та Іоанна Предтечі. Значні кошти вклав полковник у розбудову Густинського монастиря. На його пожертви зведено в Густині церкви Петра і Павла, Миколи Чудотворця, дзвіницю, кам'яну огорожу з кількома брамами. Д. Горленко за свої кошти побудував у 1708–1709 рр. в м. Прилуки церкву, названу на честь І. Мазепи Іванівською [59, с. 64].

Розквіт благодійництва в Україні доводився на кінець ХІХ – початок ХХ століття. У ній брали участь як вітчизняні, так і зарубіжні банкіри, підприємці та представники аристократичних родин.

Розвиток благодійництва як соціального явища в цей період був визначений соціально-економічними, релігійними та політичними чинниками. Економічні реформи позитивно вплинули на становище промисловців і купців, надавши їм змогу сформувати капітал, який пізніше став джерелом благодійних внесків. Трансформація політичної ситуації в другій половині ХІХ століття і, як наслідок,

спрощення процесу створення, реєстрації та контролю за діяльністю благодійних об'єднань мали наслідком різке збільшення їх кількості. Досить важливою була й суб'єктивна передумова розвитку благодійної діяльності, пов'язана з особистісною характеристикою тогочасних підприємців, своєрідними сімейними традиціями, що визначили напрями й розміри надання допомоги.

Найбільшого розмаху благодійництво досягло в другій половині XIX ст., коли буржуазія починає формуватися з дворянських кіл та купецького стану. Нова буржуазія активно жертвувала значні кошти на налагодження робітничої освіти всіх рівнів, субсидувала та підтримувала мережу комерційної освіти, що почала розвиватися наприкінці XIX – на початку XX ст. Зрештою, саме промисловці потребували професійних кадрів та робітників усіх напрямів. Значну роль у налагодженні роботи Комерційного інституту в Києві відіграла благодійниця Н. Терещенко, пожертвувавши у 1896 р. на потреби закладу 100 тис. руб. [60, с. 72–81]. На стипендіальну допомогу учням Київського Олександрівського училища щедрі пожертви вносив київський купець Сергій Літов, благодійність якого охоплювала й інші навчальні заклади губернії [61, с. 109]. Підприємець Лазар Бродський, будучи почесним опікуном Фундуклеєвської жіночої гімназії та пансіону графині Левашової, одночасно був почесним членом товариства опіки й ремісничої освіти нужденних дітей, почесним членом Київської губернської опікунської ради дитячих притулків, кавалером ордену св. Станіслава II ступеня, св. Володимира IV ступеня, св. Анни II ступеня, сербського «Такова» і французького «Почесного легіону» тощо [62, с. 34]. Одночасно він був почесним членом Київського товариства «Каса жертв обов'язку» та допомагав особам, які постраждали, виконуючи свої обов'язки на державній або суспільній службі [63, с. 5]. Поряд із ім'ям О. Бобринського членами Товариства було записано й графа Н. Ігнат'єва та генерал-губернатора Київської, Волинської та Подільської губерній В. О. Сухомлинова. На початку XX ст. понад 60 % нагород було вручено не за службову, а за благодійну діяльність [56, с. 35].

Одним із перших спеціальних благодійних товариств для допомоги бідним і знедоленим дітям було Товариство Синього Хреста, створене 1882 року в Петербурзі. Воно використовувало різні форми допомоги дітям, а саме створювало дитячі будинки піклування, початкові школи, ремісничі училища. Почесне місце в історії благодійництва належить фабрикантові Павлу Михайловичу Третьякову.

Так, на початку ХХ ст. він заснував 82 % усіх благодійних закладів і 95 % благодійних товариств у країні [63].

Благодійники жертвували не лише гроші, інколи вони робили пожертви землею або натуральними внесками (як-от продукти, меблі, книги) тощо [64, с. 233].

У 1895 р. О. Бродський пожертвував кошти на придбання книжок і полиць для бібліотеки Фундуклеєвської жіночої гімназії відомства імператриці Марії Федорівни [65, с. 5].

На справи жіночої освіти вносив кошти Н. Терещенко, який був членом училищної ради, піклувальником Кровелецької міської лікарні, Глухівської гімназії та дитячого притулку, а також очолював Глухівське відділення піклування про в'язниці.

На початку ХХ ст. благодійництво представників буржуазії розширюється та урізноманітнюється. У 1905 р. граф Лев Олексійович Бобринський облаштував у Смілянській садибі притулок для старих – богадільню [66, с. 173], укомплектувавши її обладнанням за власний кошт і забезпечивши утримання п'яти жінок і п'яти чоловіків. Усі видатки на служниць, ремонт, обслуговування колодязя, двору та саду богадільні граф узяв на себе. Тут могли жити робітники і службовці, але обов'язково християни, які втратили працездатність через похилий вік (близько 60 років).

Дійсний статський радник Ф. А. Терещенко з 1882 р. утримував на Подолі у Києві нічліжний будинок, який носив його ім'я. Там щороку мешкало від 200 до 225 тис. чоловіків і 26 тис. жінок. Починаючи з 1887 р. меценат надавав нужденним учням безкоштовні квартири, що носили ім'я його дружини Надії Володимирівни, де щороку мешкало до 150 осіб. Графиня О. Браницька у Богуславі Канівського

повіту в 1897 р. заснувала та утримувала богадільню для селян [67, с. 167]. У Канівському повіті з 1868 р. функціонувала богадільня, влаштована за заповітом княгині Радзивіл у місті Бишеві. І. Бродський побудував єврейську лікарню у Києві, виділивши на неї 150 тис. руб. У 1911–1912 рр. у Києві за заповітом і на кошти Л. Бродського було збудовано Бессарабський критий ринок. Також він створив єврейську їдальню, де безкоштовно отримували обіди нужденні громадяни [68, с. 82]. М. Терещенко як опікун Київської безоплатної лікарні Цесаревича Миколая постійно виділяв значні суми на утримання цієї лікарні та на будівництво інших церков [67, с. 66]. Він брав участь і у фінансуванні будівництва Покровської церкви на Солом'янці та собору св. Миколая на території Покровського монастиря. Коли у 1875 р. М. Терещенко переселився до Києва, його благодійництво розповсюдилося разом із інвестиціями: він виділив кошти на будівництво училища для сліпих, яке відкрилося 1881 р., на будівництво двоповерхового Маріїнського дитячого притулку, де навчалися бідні діти. У 1885 р. на кошти М. Терещенка було зведено притулок для безпритульних на 490 осіб. Меценат також брав участь у фінансуванні будівництва інститутів, гімназій та інших установ.

Слід наголосити на тому, що феномен благодійництва недостатньо досліджували в радянський період, оскільки він суперечив ідеологічним настановам вітчизняної історіографії. До речі, не можна залишити поза увагою брошуру Поля Лафарга 1905 р. [69], сповнену недовірою до всіх проявів благодійності. І лише наприкінці 80-тих років ХХ ст. громадськість почала повертатися обличчям до проблем малозахисчених верств населення, вивчати зарубіжний та вітчизняний досвід благодійництва тощо. Саме в момент перебудови в оцінюванні явища благодійництва сталися певні зрушення – від різко негативного сприйняття до акцентуації об'єктивно буржуазної сутності благодійності.

Тож, на початку ХХ ст. земства почали опікуватися освітою та охороною здоров'я, земські школи та лікарні отримували пожертви з різних джерел (приватні особи жертвували на земські справи не лише кошти, а й майно). У 1906–1909 рр. на лікарню міста Шепетівка на Поділлі великий землевласник граф Потоцький

пожертвував 1780 руб. [70, с. 210]. Крім згаданих уже благодійників, у Бердичівському повіті грошима допомагали пани Рогозинські, які на користь земських училищ Київської губернії виділили 1500 руб. Дехто з благодійників волів не називати себе, вносячи як незначні, так і досить великі суми на навчальні заклади. Так, у Сквирському повіті на Липовське двокласне училище було анонімно пожертвувано 100 руб. [71, с. 31–32, 37]. Варто відзначити, що інтелігенції здавна була притаманна благодійна діяльність. Особливо чутливими до потреб нужденних були студенти, яким нерідко траплялося бути об'єктами надання різного роду благодійної допомоги. Так, студенти Київського університету св. Володимира у 1860 р. проводили спектаклі на користь «нужденних своїх товаришів» [71, с. 1], вразивши Київського генерал-губернатора князя І. Васильчикова своєю «шляхетною метою». Під враженням він того самого року взявся сплачувати за квартиру Віктора Пугачевського – одного з нужденних студентів медичного факультету університету св. Володимира [71, с. 2]. Викладачі також займалися благодійництвом, читаючи лекції з метою збору коштів для «піклування про нужденних студентів» та для Київського жіночого товариства взаємодопомоги.

Зазначений *імперсько-освітянський період* датований XVIII – початком XX ст. Йому притаманне освітянське благодійництво.

Для зазначеного періоду характерні *такі ознаки* розвитку благодійництва:

розвиток благодійництва як соціального явища в цей період визначений соціально-економічними, релігійними та політичними чинниками;

характерне залучення до благодійництва як вітчизняних, так і зарубіжних банкірів, підприємців та представників аристократичних родин;

створюється мережа притулків для старих – богадільні, притулки допомоги бідним і знедоленим дітям шляхом створення дитячих будинків піклування, початкових шкіл, ремісничих училищ тощо;

характеризується жертвуванням значних коштів на налагодження робітничої освіти всіх рівнів, субсидування та підтримку мережі комерційної освіти;

запроваджується мережа соціальних бібліотек;

розвивається будівництво інститутів та гімназій коштом меценатів.

Після Жовтневої революції 1917 р. благодійні організації було розпущено, а їх майно перейшло до Народного комісаріату соціального забезпечення. До функцій комісаріату належало соціальне забезпечення працівників у всіх випадках непрацездатності; охорона материнства і дитинства; піклування про інвалідів війни та їх сім'ї, про людей похилого віку та неповнолітніх тощо [72]. У цей період термін «благодійництво» став ознакою класової держави, не сумісною із засадами соціалістичного суспільства. Функції з соціального захисту «знедолених і скривджених» взяла на себе Радянська держава в особі спеціальних державних органів.

Однією з перших благодійних організацій, заснованих більшовиками, став Комітет допомоги пораненим і хворим червоноармійцям, а також їх сім'ям. Працівники Комітету збирали приватні пожертви, для чого нерідко влаштовувалися базари, розважальні видовища, випуск марок із написом «Примусове розповсюдження заборонене».

Попри це, більшість благодійних радянських заходів лише заявлялися як добровільні, насправді ж були примусовими. «Добровільно-примусовий» характер мали й «малі» форми благодійності – як-от збір металобрухту і макулатури, «тимурівські» заходи (коли школярі допомагали літнім людям), придбання марок різних товариств: від «товариства рятування на водах» до товариства «охорони пам'яток». Утім це давало свої результати. До прикладу, завдяки жертвам на Товариство охорони пам'яток історії та культури (створене 1965 р.) було реставровано понад три тисячі історичних будівель і статуй.

Найбільших успіхів Радянський Союз досяг у боротьбі з безпритульністю, що після Громадянської війни досягла незвичайних масштабів (у 1921 році кількість безпритульних дітей становила 4,5 млн.). Тоді ж почали діяти товариство «Друг дітей» та Фонд допомоги безпритульним дітям. У 1924 році цією проблемою починає опікуватися спеціально створений Дитячий фонд ім. В. І. Леніна. Причому

безпритульних намагаються не просто прибрати з вулиць до притулків, а й повернути в суспільство. Виникають трудові комуни А. С. Макаренка.

Справжній сплеск громадянської благодійності в СРСР відбувся в роки Другої світової війни. Робітники і селяни стали збирати кошти на захист Батьківщини. Лише за серпень-вересень 1941 року до Фонду оборони від радянських громадян надійшло 36,7 млн. руб. У 1941 році на пожертви лише аптечних працівників Москви був побудований танк, а на кошти колгоспників Тамбовської області – ціла танкова колона. У важкі воєнні роки держава згадала і про релігію. Так, 30 травня 1942 року митрополит Сергій закликав вірян допомогти армії. На зібрані Православною церквою кошти були побудовані танкова колона ім. Дмитра Донського і авіаційна ескадрилья ім. Олександра Невського [38, с. 32].

Завдячуючи традиціям благодійної підтримки обороноздатності країни, вона не зникла і після закінчення війни.

Так, 27 квітня 1961 року в Радянському Союзі заснували Фонд Миру. На додаток до зміцнення військової могутності СРСР ця організація допомагала населенню країн «третього світу»: навчала студентів, надавала гуманітарну допомогу, підтримувала національно-визвольні рухи. Також Фонд миру брав участь у допомозі жертвам лих – як стихійних (наприклад, землетрус у Вірменії), так і техногенних (Чорнобильська катастрофа). Здавати гроші у Фонд Миру або для дитячих будинків стало розповсюдженою традицією серед лауреатів державних премій [73].

Разом з існуванням централізованої державної системи опіки, яку становили відповідні державні органи (комісаріати, а пізніше міністерства), відроджується (частково з ініціативи приватних осіб та окремих груп громадськості) й система благодійних організацій, до яких можна віднести Літературний фонд, що допомагав нужденним літераторам або літераторам-початківцям створювати різні творчі спілки; Всеросійське товариство сліпих; Російське Товариство Червоного Хреста; Всеросійське товариство глухонімих. Як писав В. Борщов, особисте благодійництво

існувало завжди, тож і в радянський період, попри тотальну експансію держави, люди «знаходили в собі сили допомагати тим, кому тяжко» [74].

Зазначений період розвитку благодійництва може бути названий *радянська доба України*, що має початок у ХХ ст., а завершується на початку ХХІ ст. Для нього характерний занепад первісної форми соціального забезпечення, де державницька ідеологія виштовхує приватну добродійну ініціативу [75, с. 76–77].

Вона відродиться вже у період Української державності як чинник повернення до християнства.

Названому періоду притаманні *такі ознаки*:

запровадження та закріплення стандартів державного благодійництва;

розпуск благодійних організацій, експропріація їх майна на користь держави;

добровільно-примусовий характер;

запровадження та розвиток дитячого благодійництва (збір макулатури, металобрухту, «тимурівські» заходи тощо);

зникнення меценатської діяльності.

У 1991 році, після проголошення України незалежною державою, у становленні та розвитку благодійництва розпочався новий етап. Саме на законодавчому рівні стали затверджувати умови надання благодійництва. Одним із перших нормативно-правових актів, яким закладено підвалини правового регулювання благодійництва, став Закон України «Про об'єднання громадян» [75]. Законодавче підґрунтя для розвитку благодійництва в Україні забезпечував надалі вже Л. Д. Кучма, під час діяльності якого було прийнято Закон України «Про благодійництво і благодійні організації» від 16 вересня 1997 року [76]. У 1996 році створений Національний фонд «Україна – дітям». Головним завданням фонду стала реалізація однойменної державної програми шляхом залучення спонсорських коштів, які покривали би відсутність необхідних бюджетних ресурсів на ці потреби. З 1996-го до 2001 р. на свої програми фонд залучив близько 37 млн. грн. Завдяки появі вищезазначеного закону в березні 2000 р. було створено ще один благодійний фонд – «Надії і добра».

Фонд почав допомагати багатодітним сім'ям, людям із проблемами слуху, дитячим будинкам сімейного типу. Ці дві інституції природно доповнювали одна одну.

У історію українського благодійництва увійшов і В. А. Ющенко, який створив Національну раду з благодійності «Зігрій любов'ю дитину». Першою і єдиною програмою ради була ініціатива, спрямована на забезпечення житлом усіх багатодітних сімей України, котрі виховують більше 13 дітей. Планувалося створити однойменний фонд, який акумулював би кошти для реалізації програм ради, але такий підхід вочевидь не був схвалений потенційними спонсорами, чимало яких уже встигли на той час передати частину своїх капіталів на «Лікарню майбутнього» (це була друга благодійна подія, якою запам'яталося президентство В. Ющенка) – проект МБФ «Україна 3000».

Наразі благодійництво в Україні досить розвинене. Слід зазначити, що Фонд «Розвиток України» залишився на позиціях лідерства щодо впровадження системних благодійних проектів. У 2014 році ним було витрачено майже 180 млн. грн. на різноманітні проекти у сферах охорони здоров'я, культури, освіти, соціального захисту сиріт тощо. Директор фонду А. Заболотний вважає, що одним із значних досягнень у цьому є показники програми «Рак виліковний», яку фонд реалізує з 2008 р. Означена програма спрямована на те, щоб українці мали доступ до діагностики та лікування онкозахворювань за світовими стандартами. Також слід згадати про фонд братів Кличків, що зберіг обсяги минулорічного бюджету, спрямувавши 8 млн. грн. на розвиток спорту і молодіжних лідерських ініціатив.

У 1998 році був заснований Фонд П. О. Порошенка. Це єдиний благодійний фонд в Україні, що здійснює свою діяльність виключно за кошти засновника і має найменші витрати на адміністративне обслуговування [77]. Принагідно зауважимо, що уже понад 17 років Фонд активно працює за ключовими програмами: Європейської інтеграції, відродження традицій духовності, підтримки багатодітних родин, талановитих дітей та молоді, ветеранів і дітей-сиріт. Окремими програмами Фонду є підтримка села, екологічні проекти та заходи, спрямовані на збереження та відродження православних традицій [77]. Фондом було започатковано благодійну

новорічну акцію, завдяки якій десятки тисяч сиріт України щороку отримують подарунки до дня Святого Миколая. У 2010 році разом із 5 каналом Фонд Петра Порошенка реалізував проект «Подарунок для дитини», під час якого діти мали можливість написати листа з побажанням омріяного ним подарунка та надіслати на телебачення. Лише в межах цього проекту до різдвяних свят новорічні подарунки отримали понад 50 тисяч дітей [77].

Маємо зазначити, що, незважаючи на певні вразливі моменти українського благодійництва, зокрема й відносно правової регламентації, у 2011 році у Рейтингу світової благодійності (World Giving Index) Україна зі 150 позиції піднялася на 105, що однозначно засвідчує прогрес у цій сфері, зумовлений, передусім, активною участю наших громадян у допомозі ближнім [78, с. 81]. До прикладу, беручи участь у зборі харчів, медикаментів для безпритульних тварин, приємно спостерігати тенденцію до збільшення кількості благодійників, а надто серед молодого покоління, до прояву надзвичайної доброзичливості жертвувачів, що, напевно, свідчить про інтенсивне відродження одвічних людських цінностей: любові, добра, справедливості, гуманності й моральності [79].

Також маємо відзначити, що благодійність приватних осіб є одним із найважливіших джерел фінансування неприбуткового сектору в країнах розвинутої демократії. Водночас широка підтримка громадських ініціатив населенням забезпечує соціальну базу громадянського суспільства та надає додаткових важелів впливу неприбуткових організацій на владу [79].

Зазначений період благодійництва слід назвати *українська державність*, він розпочинається на поч. ХХ ст. і триває та активно розвивається донині.

1.3. Еволюція теоретичних підходів до сутності детермінанти «благодійництво»

Питання щодо походження благодійництва, його значення за різних історичних епох та систем, еволюції благодійної діяльності та її форм, співвідношення понять

«благодійництво», «меценатство», «спонсорство» були і незмінно залишаються дискусійними.

У наукових колах не дійшли єдиної або визнаної більшістю думки щодо цієї наукової та суспільної проблеми.

Безперечно, благодійництву належить важлива роль у формуванні ціннісних настанов і моральних норм особистості та соціуму загалом. Саме тому науковий, серед іншого соціологічний, аналіз феномену благодійництва є надзвичайно актуальним. У соціологічному дискурсі існують різні уявлення щодо сутності благодійництва: його розглядають і як соціальний інститут, і як суспільний феномен, і як специфічний вид людської діяльності. На нашу думку, в умовах сучасного українського суспільства процес інституціоналізації благодійництва ще надзвичайно далекий від свого завершення. Проте певні прояви благодійництва, звичайно ж, існують і в нашій країні. А отже, вважаємо за доцільне розглядати благодійництво як специфічний соціальний феномен, який, безперечно, потребує глибинного теоретичного та емпіричного вивчення [80, с. 52].

Для визначення сутності поняття «благодійництво» передусім варто звернутися до визначення терміна «доброчинність», який широко застосовується та вивчається у широкому й вузькому сенсі як у загальній теорії права, так і в галузевих науках.

Так, укладачі Великого тлумачного словника сучасної української мови трактують доброчинність як надання нужденним матеріальної допомоги, користі, добра [81, с. 230].

Не зайвим буде відзначити, що проблемою формування доброчинності переймалися ще мислителі стародавнього світу – Аристотель, Платон, Сократ та ін.

Так, Аристотель пов'язує доброчинність із щастям, убачаючи в ній як шлях до щастя, так і значну частку щастя як такого [82]. Доброчинний індивід виступає стрижневою конструкцією моралі. Водночас Аристотель розширив склад компонентів доброчинності, додавши до них лагідність, щедрість, честолюбство, а також дружелюбність, люб'язність і правдивість тощо.

Сократ і Платон виокремлювали чотири чесноти пов'язані з доброчинністю: мудрість (розсудливість), справедливість, мужність, помірність. Сам Платон визначав доброчинність як здатність душі до діянь, які не могли існувати без вищеперерахованих чеснот.

На відміну від грецьких філософів, І. Кант виражає свої думки про доброчинність у прямій полеміці з Аристотелем і його традицією. Філософ категорично заперечує зв'язок доброчинності з щастям, підпорядковуючи її виключно обов'язку [83, с. 45].

І. Кант розумів доброчинність як піклування про добробут громадян, котрі не належить до обов'язків держави. Мислитель звертав увагу на те, що наслідком доброчинності є патерналізм держави відносно людини [84, с. 348].

Позиція І. Канта є досить суперечливою, так як в основу змісту даного терміну філософ покладає лише патерналізм держави відносно людини, а доброчинність – це не лише піклувальна діяльність держави або її інститутів по відношенню до громадян та суспільства, а і, це головне, приватні відносини нужденного з доброчинником, які складають зміст приватної допомоги.

Т. Веблен вважає доброчинність наслідком соціальних нерівностей, що є «посвідченням» репутації доброчинців [85, с. 147].

Г. В. Гегель вважав, що доброчинність проявляється через боротьбу почуття та обов'язку [86]. Зазначена точка зору теж є досить дискусійною, так як доброчинність не може бути наскрізною рисою поведінки суб'єкта та його постійним обов'язком. На наше переконання, це явище може характеризувати особу з точки зору його моральних якостей і визначатися як добропорядність, але це не може бути сформульовано як доброчинність.

М. Олчман, П. Джордан зазначають, що доброчинність – це добровільний вибір, що відображає особисті погляди й позиції через активну участь громадянина в житті людської спільноти, що сприяє поліпшенню якості життя, особистому вдосконаленню і поглибленню солідарності та полягає зазвичай у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій; сприяє реалізації визначальних людських потреб на шляху побудови

більш справедливого і мирного суспільства; постає передумовою більш збалансованого економічного та соціального розвитку, створення нових робочих місць і професій [87].

Дозволимо собі не підтримати вищенаведену позицію. На наш погляд, сутність добродійності полягає не лише в спільній діяльності асоціацій, а у здійсненні певними суб'єктами у добровільній формі дій, направлених на задоволення потреб нужденних, що веде до економічного та соціального розвитку, на підставі усунення підстав та умов, що приводять суб'єкта до нужденного стану та підвищення його соціального становища.

Не вповні ми згодні і з тим, що добродійність сприяє створенню нових робочих місць та професій. Характерною особливістю добродійності є безоплатність, відповідно про створення робочих місць не йдеться.

У Всесвітній декларації волонтерства, прийнятій у січні 2001 року, відзначено, що добродійність визнано підмурівком цивільного суспільства, що привносить у життя потребу в свободі, безпеці справедливості [88]. Це спосіб збереження і зміцнення людських цінностей, реалізації прав і обов'язків громадян, , особистісного зросту через усвідомлення людського потенціалу [88].

Е. Л. Шекова феномен добродійності розуміє як діяльність, за допомогою якої власники приватних ресурсів добровільно й безкоштовно розподіляють їх, щоб допомогти людям, котрі того потребують, знаходять способи вирішення суспільних проблем і вдосконалення умов суспільного життя. Слід зазначити, що допомоги потребують не лише вбогі, сироти, інваліди, але й ті, хто відчуває брак додаткових засобів для реалізації своїх інтересів (наприклад професійних) [89, с. 111-112].

Наведене тлумачення феномену добродійності передбачає, що її метою є допомога людям, але ж добродійність може розповсюджуватися і на юридичних осіб.

У Тлумачному словнику Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона добродійність визначено як прояв співчуття до ближнього й моральний обов'язок заможного поспішати на допомогу злиденному [3, с. 234]. Ми вважаємо, що добродійність не можна прирівнювати до обов'язку, навіть до морального обов'язку, так як це

виходить за межі правового регулювання, та не може бути урегульовано відповідними приписами і мати обов'язковий для виконання характер. Варто пам'ятати, що добродчинність – не нормативна категорія, якою регламентовано соціальні обов'язки, а суб'єктивне бажання особи надати допомогу нужденному.

О. О. Єсіна вважає, що добродчинність, спрямована на загальне благо, є діяльністю, мета якої є ширшою за межі інтересів родини й друзів. Вона не має на меті одержання прибутку, не здійснюється за адміністративним наказом [90, с. 203]. З цього приводу хотілось би відмітити, що добродчинність не має кола суб'єктів (сім'я, друзі), це моральний, людській прояв душі, направлений на допомогу будь-якому нужденному та стражденному.

А. Н. Гончарова вважає добродчинністю добровільний внесок у створення суспільних благ з боку окремих індивідуумів чи комерційних організацій. Благодійну діяльність дослідниця трактує і як специфічну форму соціальної підтримки, що базується на безкорисливому та безоплатному наданні нужденним матеріальної допомоги [91, с. 692].

Е. А. Фомін та О. З. Чикадзе визначають добродчинність як недержавну добровільну безкорисливу діяльність у соціальній сфері, спрямовану на підтримку окремих осіб чи організацій, які з певних причин не мають ресурсів для повноцінного функціонування [92, с. 23].

О. Ю. Костіна називає добродчинність важливою діяльністю, спрямованою на надання допомоги нужденним. Це добровільний та безкорисливий перерозподіл коштів, майна чи послуг [93, с. 7].

Д. І. Акімов, М. В. Гундарін характеризують добродчинність як добровільну діяльність громадян та юридичних осіб з метою безкорисливої (безоплатної чи на пільгових умовах) передачі громадянам або юридичним особам майна, серед іншого й коштів, безкорисливого виконання робіт, надання послуг чи іншого виду підтримки [94, с. 87]. Ми згодні з підходом зазначених дослідників у тому сенсі, що добродчинність – це добровільна діяльність не лише громадян, а і юридичних осіб,

що проявляється у формі: діяльності, передачі матеріальних та духовних благ, іншій підтримці.

Треба визнати, що під доброчинністю іноді приховуються приватні інтереси її організаторів, опікунів чи донорів, що на протязі останніх років є предметом серйозної критики. Як найбільш типові аргументи найчастіше наводили такі: за допомогою доброчинності здобувається й поширюється влада [95, с. 351]; благодійна діяльність для добродійника стає певною формою самореклами чи способом скорочення суми податку, за її допомогою «відмивається» «нечистий» капітал [96, с. 243]; доброчинність може бути розвагою [96, с. 244]. Відомий дослідник М. Лорі доходить висновку, що бізнес, жертвуючи на доброчинність, переслідує передусім меркантильні інтереси, вкладаючи кошти туди, де це вигідно з позиції власного бізнесу [90, с. 34]. Але в цілому, це не зіпсовує, і не паплюжить яскраву ідею допомоги нужденному і стражденному, яку реалізовує багато свідомих громадян України.

Узявши за основу наведені дефініції, ми можемо запропонувати власне визначення **доброчинності** – *це специфічна соціальна підтримка з боку громадян та юридичних осіб, що базується на безкорисливому та безоплатному наданні допомоги нужденним, безкорисливому виконанні робіт, наданні послуг чи іншого виду підтримки без отримання соціальних та матеріальних суб'єктивних здобутків за виконану діяльність.*

Наступними детермінантами для з'ясування поняття «благодійництво» є «благодійність» та «благодійність». І хоча ці лексеми мають однаковий корінь «благо», вони є абсолютно різними за функціональним призначенням.

Так, О. М. Донік констатує, що за часів Київської Русі вперше з'являється термін «благодетельность», що в перекладі зі старослов'янської мови означає «творити благо» чи «благі діяння» [97, с. 70].

За дослідженнями С. П. Бибик, благочинність – це діяльність служителя культу, що керує церквами кількох парафій. Названа посада отримує назву «благочинство» [98].

Проте існує і більш широке й досить розмите трактування благочинності, наведене в економічній енциклопедії «Словопедія» - це участь юридичних або фізичних осіб у здійсненні гуманітарних програм, наданні безкорисливої допомоги нужденним особам чи благодійним закладам; надання товарів, послуг, спорудження приміщень коштом благочинників [99]. Як на нас, наведена дефініція охоплює зміст усіх наявних форм благодійництва: меценатства і волонтерства.

Представники певних наукових кіл розуміють благодійність як корисну, благотворну, добру діяльність, призначену для надання матеріальної допомоги бідним, сиротам та ін. [100, с. 124].

Нам близька позиція С. П. Бибик, що оманлива синонімічність термінів «благочинність» і «благодіяння» виникла під впливом паронімічної схожості слів, а також подібності значень їх складників: чинний - діяльний, активний та дієвий - здатний активно діяти; спроможний впливати на що-небудь. Також ці слова об'єднує сема «служіння» - власне, служіння благородній справі [98].

Вищенаведене дає можливість стверджувати, що на сьогодні не існує єдиної концепції щодо змісту та сутності терміна «благодійність» як невід'ємного елемента демократичного суспільства.

Одні теоретики вважають, що в цивілізованому суспільстві благодійності взагалі не має бути, а благодійні структури покликані в трансформаційний кризовий період сприяти вирішенню проблем, не піддатних державі; вони є додатковим і надзвичайно важливим джерелом фінансування організацій соціальної сфери. Прихильники іншого підходу зауважують, що благодійність покликана вирішувати наявну в будь-якому суспільстві розбіжність між інтересами держави й громадян [101, с. 8]. Саме прихильники цієї позиції зазначають, що благодійність має певною мірою компенсувати недоліки публічного управління, дефіцити бюджетів, постійне прагнення «сильних світу цього» надавати перевагу витратам держави на користь задоволення соціальних потреб суспільства [101, с. 8].

Укладачі Великого тлумачного словника сучасної української мови дефінують благодійність як добровільну безкорисливу пожертву фізичних або юридичних осіб у вигляді матеріальної, фінансової, організаційної чи іншої допомоги [81, с. 55].

Вільна енциклопедія Вікіпедія визначає благодійність як надання волонтерами коштів або матеріальної допомоги благодійним та громадським організаціям для виконання ними власної місії; як елемент розвитку цивілізованого бізнесу, що сприяє економічному розвитку країни, поліпшує якість життя населення [102]. Треба відзначити, що волонтерство не є єдиною формою реалізації благодійництва, воно вужче за змістом ніж останнє поняття.

В. О. Чепурнов зауважує, що українське законодавство про благодійність тривалий час нехтувало зумовленістю безкорисливої діяльності благодійників їх добровільним і свідомим ставленням до такої. Добровільність означає здійснення благодійником своєї діяльності на підставі власного волевиявлення без будь-якого примусу з боку інших осіб.

Однак безкорисливість може виявлятися не лише в добровільному усвідомленому неотриманні (недоотриманні) благодійником матеріального еквівалента за надану третім особам благодійну допомогу, а й в усвідомленій жертівній діяльності, що є найвищим проявом безкорисливості [103, с. 73].

М. В. Фірсов убачає благодійність як надання матеріальної допомоги нужденним окремими особами й організаціями. Благодійність може бути спрямована на стимулювання і розвиток будь-яких суспільно значущих форм діяльності (як-от захист навколишнього середовища, охорона пам'яток культури тощо) [104, с. 9]. В зазначеному визначенні благодійність не можна звужувати лише до матеріальної допомоги, це є не вірним.

Л. В. Бадя визначає благодійність як прояв співчуття до ближнього і моральний обов'язок заможного поспішати на допомогу злидареві [105].

Не заперечуючи загальної концепції терміна, дозволимо собі не погодитися з тим, що автор запроваджує як ознаку наведеного поняття «моральний обов'язок

заможного поспішати на допомогу жебраку». Заможність у цьому випадку вважаємо не обов'язковою і нехарактерною ознакою.

С. В. Ровбель тлумачить поняття «благодійність» як добровільну діяльність громадян та юридичних осіб із безкорисливої (безоплатної або на пільгових умовах) передачі громадянам або юридичним особам майна, серед іншого грошових коштів, безкорисливого виконання робіт, надання послуг, іншої допомоги [106].

О. Л. Лейкінд визначає благодійність як недержавну добровільну безоплатну діяльність у соціальній сфері, спрямовану на підтримку окремих осіб або організацій, які з тих чи інших причин не мають ресурсів для повноцінного функціонування. Причому підтримка, що надається на основі родинних, сусідських, дружніх та інших особистих зв'язків, не розглядається як соціальний феномен благодійності [107, с. 698]. Благодійністю вважається також безоплатна діяльність товариства, спрямована на захист того чи іншого кола об'єктів або тих чи інших сфер буття людини, здійснювана з метою підтримання рівноваги і вдосконалення, суб'єктивно мотивована почуттями страху смерті, милосердя, справедливості, соціальної відповідальності та прагненням до «прощення гріхів», гармонії, соціальної стабільності, особистої значущості, популярності й особистого безсмертя [107, с. 699].

Слід ураховувати, що благодійність ґрунтується на прагненні виявити любов не лише до ближнього, а й до незнайомої людини, бажанні надати безоплатну матеріальну, фінансову допомогу нужденним і соціально не захищеним громадянам. У сучасному розумінні благодійність означає надання допомоги особам і організаціям, участь у поліпшенні життя хворих і бідняків, немічних до відкинутих життям [108, с. 10].

Благодійність – безкорислива любов до людства, яка зазвичай виявляється шляхом заснування громадських інститутів чи пожертв для організованої та систематичної допомоги нужденним і стражденним [109, с. 112]. Також благодійність розуміють як надання допомоги знедоленим, співчуття, щире співучастя [110, с. 34].

Саме тому виникає необхідність у вивченні об'єктивних передумов формування благодійництва як соціально-правового явища в суспільстві загалом.

Наведені вище визначення не надають універсального поняття «благодійництву» і висвітлюють лише окремі його сторони, характеризують відповідні аспекти. Об'єктивно поняття «благодійність» можна звести до змісту терміна «милосердя», але це не однакові явища, так як милосердя охоплює не лише допомогу нужденному, воно передбачає доброзичливе, турботливе, співчутливе ставлення суб'єкта до будь якої живої істоти. Що не завжди передбачає активну допомогу. І благодійність, і милосердя мають високу етичну цінність, моральна вартість їх незамінна.

Таким чином, як квінтесенція вищенаведених позицій науковців, **благодійність** – це добровільне, несистемне, безкорисливе сприяння, спрямоване на поліпшення соціального стану осіб, які цього потребують, та розв'язання проблем соціально-культурної сфери суспільства загалом [111, с. 233].

Для з'ясування сутності благодійництва необхідно також розглянути зміст поняття «філантропія».

У літературі відповідного спрямування неодноразовими є спроби дослідити співвідношення понять «благодійництво» та «філантропія». Сенс їх діяльності полягає в тому, що філантропія передбачає «любов до людей», тоді як благодійництво може здійснюватися відносно будь-яких об'єктів.

У V ст. до н. е. філантропію розглядали як Божественну прихильність, а в IV ст. н. е. такою вважали доброзичливе ставлення до людини. На сучасному етапі поняття «філантропія» набуло активного розвитку у Франції, звідки і потрапило до української мови.

Вперше це поняття з'явилося в драмі Есхіла «Прометей Прикутий» на позначення божественної допомоги людям [48].

Вільна енциклопедія Вікіпедія поняття «філантропія» визначає як любов до ближнього, доброзичливе ставлення до людини взагалі, благодійність, жертвування власним часом, грошима, репутацією задля благодійництва, опікування нужденними, людинолюбство, безкорисливу допомогу тощо [112].

У Тлумачному словнику Даля філантропію визначено як людинолюбство, турботу про поліпшення долі людства [113].

Е. Л. Шекова розуміє філантропію як діяльність, за допомогою якої власники приватних ресурсів добровільно розподіляють їх задля підтримки нужденних (у широкому сенсі людей), для вирішення суспільних проблем, а також удосконалення умов суспільного життя [114].

Дозволимо собі не погодитися з наведеним. Ми вважаємо, що як благодійні пожертви у філантропічній діяльності використовуються блага як фізичних, так і юридичних осіб.

А ось, наприклад, Л. Я. Лавриненко терміни «благодійництво» і «філантропія» (людинолюбство) вважає синонімами. Останнє поняття нерозривно пов'язане з біблійним «полюби ближнього свого, як самого себе» [115, с. 64].

Як на нас, це тлумачення є хибним - філантропію не можна ототожнювати з благодійництвом. За нашим переконанням, це родо-видові поняття. Де благодійництво є родом, а філантропія його видом.

Зрештою, Д. Б. Карнегі та Д. Д. Рокфеллер вважали філантропію спробою сформуванню соціально схвалюваний спосіб (систему) перерозподілу частки коштів багатих на користь тих верств населення, які можуть використовувати ці кошти з більшою користю, тоді як благодійництво зводиться до несистематичної допомоги бідним і нужденним [116, с. 34].

Необхідно відмітити, що відмінність між філантропією та благодійництвом не в конкретних формах вияву, а винятково у мотивації.

У випадку філантропії допомога не розрахована на конкретних осіб та їх групи [117] - благодійництво ж має індивідуальний характер та орієнтоване на особу, яка потребує допомоги, тобто нужденних. Зрештою, філантропія має організований і переважно безособовий характер. Її реалізація відбувається за умови чітко розроблених та затверджених проектів, має значущі цілі, та здійснюється за планом та відповідними програмами.

Зрештою, філантропію розуміють не лише як грошові чи майнові пожертви, а і як безоплатну, тобто «суспільну» діяльність як таку [118, с. 8]. Отже, філантропія є систематичною допомогою, спрямованою на загальне благо. Точна кваліфікація цього поняття має важливе значення не лише в соціологічному, а і юридичному сенсі в суспільствах, де благодійність та благодійні внески звільнено від податків. За визначенням Д. Берлінгема, філантропією слід вважати діяльність:

- а) мета якої є ширшою за інтереси родини та близьких друзів;
- б) що не має на меті отримання прибутку;
- в) не потребує адміністративних розпоряджень [118, с. 8].

Це своєрідна неоплачувана активність. Сюди ж варто віднести діяльність груп взаємодопомоги та різного роду громадських ініціатив [119, с. 3] у межах професійного та культурного розвитку, природоохоронних та культурно-охоронних акцій і кампаній.

Філантропія наявна в ситуаціях необхідної невідкладної допомоги (голодуючим, особам, котрі зазнали лиха, та ін.). Наразі в Україні досить поширені масштабні національні та міжнародні філантропічні акції з надання допомоги окремим населеним пунктам або цілим районам, які потерпіли через стихійні лиха, військовий конфлікт чи економічну катастрофу тощо. Надзвичайна або систематична допомога, тим хто її гостро потребує, повинна бути обов'язковою, вона не має залежати від чиеїсь особистої доброї волі. Задовольняючи крайню потребу, філантропія також може підтримувати людей та організації. У цьому сенсі вона є додатковим чинником незалежності та свободи людей – індивідуальних осіб, об'єднаних у спільноти [120, с. 57].

Принагідно зауважимо, що на науковому і законодавчому рівні відсутнє ґрунтовне визначення детермінанти «філантропія». Спираючись на вищенаведене, вважаємо за можливе надати власне формулювання **філантропії** – *це ціленаправлена, мотивована допомога, що ґрунтується на підтриманні загальнолюдських цінностей та людинолюбстві, надається безкорисливо, у формі*

безособової допомоги, шляхом підтримки духовного та культурного життя суспільства та заступництва за незаможних і нужденних.

Відмінність філантропії від благодійництва полягає в тому, що вона передбачає:

1. системний спосіб перерозподілу частини коштів багатих на користь тих верств населення, які можуть використовувати ці кошти задля зростання власного добробуту;

2. різні сфери мотивації;

3. організований та переважно безособовий характер;

4. має форму людинолюбства.

Здійснивши ґрунтовний аналіз зазначених детермінант, видається логічним звернутися до характеристики власне поняття «благодійництво» через розгляд понять «меценатство» та «волонтерство» як визначальних специфічних форм благодійництва.

Історично склалися три специфічні форми благодійництва: меценатство, спонсорство та волонтерство. Вони є важливою складовою громадянського суспільства та вагомим сегментом соціокультурного життя кожної країни. Проте сучасне спонсорство вже не можна вважати формою благодійництва - його найдавнішою формою є меценатство.

Назвою це явище завдячує давньоримському політику Гаю Цильнію Меценату, котрий опікувався культурою і створював сприятливі умови для творчої діяльності митців. Соціологічна енциклопедія містить визначення меценатства як підтримки розвитку культури, мистецтва, науки, надання різного роду допомоги творчим працівникам, органам з боку тих, хто має такі можливості (це організації, приватні особи) [121, с. 543].

Меценатство становить собою цілеспрямовану діяльність окремих осіб, організацій та груп, метою яких є довготривала валоризація їхніх імен, назв і логотипів шляхом фінансової підтримки духовного та культурного життя суспільства [122].

Відповідно до закону України «Про меценатство і благодійницьку діяльність» від 6 грудня 1997 року (не чинний), меценатство визначається як безкорислива, безоплатна допомога громадянам у сфері науки, культури, освіти, просвіти, що полягає в передачі іншим громадянам або юридичним особам майна і грошових коштів [123].

О. М. Донік визначає феномен меценатства як добродійність, добродійну діяльність у духовній сфері (у царині освіти, просвітництва, науки, культури, мистецтва, духовного розвитку). Науковець розуміє меценатство як добродійність та добродійну діяльність [124, с. 5].

Дозволимо собі не погодитися з висловленою думкою, оскільки, по-перше, добродійна діяльність є способом реалізації добродійності; по-друге, автор звужує коло суб'єктів меценатства, обмеживши добродійність та добродійну діяльність лише духовною сферою; по-третє, меценатство не обмежується лише передачею іншим громадянам або юридичним особам майна і грошових коштів.

За своїм змістом меценатство є видом недержавної діяльності, спрямованої на підтримку і стимулювання різного роду творчих ініціатив у галузі мистецтва, освіти й культури. Відмітна особливість меценатства у тому, що воно забезпечує безкорисливу допомогу і заступництво, спрямовані на досягнення вищих інтелектуальних, культурних, етичних цінностей суспільного значення шляхом забезпечення талановитим особам або колективам можливостей для освіти або самовираження [125].

Вважаємо за доречне сформулювати власну детермінацію **меценатства** як *недержавний соціальний прояв безкорисливої допомоги та заступництва, що полягає в підтримці розвитку соціально-культурної сфери через надання різного роду допомоги, спрямованої на досягнення вищих інтелектуальних, культурних, етичних цінностей суспільного значення, творчим працівникам та їх органам з боку тих, хто має такі можливості.*

Проаналізувавши особливості благодійництва та меценатства, можна виявити певні спільні риси та відмінності.

Ознаками, спільними для благодійництва та меценатства, є підтримка розвитку соціально-культурної сфери шляхом надання різного роду допомоги; готовність і можливість жертвувати певні фінансові кошти на цілі, що є далекими від власної користі та амбіцій.

До відмінностей між благодійництвом та меценатством можна віднести:

1. різні соціальні та культурні мотиви: передумови благодійництва пов'язані зі співчуттям та милосердям, меценатства – з соціальною взаємодопомогою та протекціонізмом;

2. різновекторність: благодійництво орієнтоване на забезпечення соціального благополуччя в суспільстві, метою меценатства є забезпечення збереження та розвитку професійних видів соціально-культурної діяльності;

3. для меценатства характерна вузька сфера діяльності - воно надає підтримку лише проектам у соціально-культурній сфері, благодійництво ж має більш широку сферу діяльності;

4. різний зміст мотивації. Меценатство сприяє не стільки людині, скільки суспільній ролі, нею виконуваний - митець заслуговує на підтримку не тому, що він бідний, а тому що він митець. Це явище стимулює розквіт таланту, посилення його ролі в розвитку культури, науки та мистецтва. У благодійництві на допомогу може розраховувати, щонайперше, нужденна особа, її статус не важливий.

Отже, меценатство є складовою більш широкого суспільного явища – благодійництва.

Меценатство та благодійництво тісно пов'язані зі спонсорством. Наразі ці явища досить часто плутають між собою, що, на нашу думку, є категорично хибним, оскільки спонсорство переслідує певні комерційні цілі та користь. В цьому сенсі приватна спонсорська діяльність суттєво відрізняється від класичного меценатства і, як наслідок, відповідної культурної політики. На відміну від держави, що має на меті забезпечити функціонування культури, освіти, науки загалом, спонсор має право індивідуального вибору відносно того, кому саме надати фінансову підтримку. Отже, необхідно детально схарактеризувати та обґрунтувати детермінанту «спонсорство».

Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує поняття «спонсорство» як фінансову підтримку, допомогу кому-небудь, чому-небудь в обмін на рекламу своєї діяльності, продукції, імені, назви, торгової марки тощо [81, с. 1177].

С. А. Кузнецов також трактує поняття «спонсорство» як фінансову підтримку, сприяння кому -, чому-небудь, в обмін на рекламу своєї діяльності, продукції тощо [126].

Вільна енциклопедія Вікіпедія визнає спонсорством діяльність фізичних або юридичних осіб з метою отримання певної матеріальної вигоди чи прибутку для себе або ж в обмін на рекламу [127].

С. А. Ошеров, Л. А. Сенєка вважають, що спонсорство (лат. *spondeo* – ручаюся, гарантую) – це діяльність юридичних осіб, засноване (за відсутності посередника) на угоді між організаторами події або діяльності з одного боку і комерційною компанією з іншого. Спонсорська підтримка відрізняється від інших видів матеріальної допомоги саме тим, що в обов'язковому порядку передбачає зустрічну послугу. Вкладання коштів відбувається в обмін на очікувану користь [128].

І. В. Антонович вважає спонсорство формою надання допомоги різноманітним закладам, що передбачає отримання комерційної вигоди [129].

На нашу думку, зводити розглядуване поняття до «надання допомоги різноманітним закладам» є не зовсім вірним, тому що це значно обмежує коло отримувачів спонсорської допомоги. Вважаємо, що будь-які фізичні та юридичні особи отримують спонсорську допомогу взамін на різного роду вигоди тощо.

Спонсорство є підтримкою громадських, культурних, спортивних, релігійних організацій та діячів, видань, телепередач, кінопоказу, радіостанцій, а також суспільно значущих заходів та ініціатив із метою залучення або збереження позитивної громадської репутації, популярності [130].

Спонсорство розуміють також як здійснення юридичною або фізичною особою (спонсором) вкладу (у вигляді надання майна, результатів інтелектуальної діяльності, послуг, виконання робіт) у діяльність іншої юридичної або фізичної особи (спонсорованого) на умовах поширення реклами про спонсора, його товари.

Спонсорський внесок становить плату за рекламу, а спонсор і спонсорований є, відповідно, рекламодавцем і рекламозповсюджувачем [131].

Спонсорство – це участь фізичної або юридичної особи, яка не займається пресою, телерадіомовленням, постановкою аудіовізуальних творів або розповсюдженням інформації в Інтернеті, у прямому чи опосередкованому фінансуванні діяльності ЗМІ чи аудіовізуальної програми з метою сприяння популярності імені, торгової марки або іміджу цієї особи [132].

С. П. Волкодав поняття спонсорства визначає як готовність фірм надавати гроші, майно або послуги особам і організаціям у спортивній, культурній або соціальній галузях для досягнення цілей підприємництва в секторі маркетингу і комунікацій [132, с. 34].

О. Ю. Літвіна вважає, що спонсорство не може бути формою благодійництва, оскільки воно не є безкорисливим [133, с. 53].

Маємо визнати, що ці поняття близькі за своєю сутністю. Наприклад, М. В. Гундарін стверджує, що спонсорство і благодійництво єдині в тому, що вони є інструментами соціального партнерства, спрямованими на те, щоб принести організації прибуток, хоч і нематеріального (як у випадку з благодійністю) характеру [134, с. 118]. Таким чином, спонсорство і благодійність мають різну природу, оскільки благодійник допомагає людині тому, що та є вбогою, меценат – заради її таланту, а спонсор замовляє бідному художнику картину зі своїм логотипом для реклами. Інакше кажучи, спонсорська допомога накладає на одержувача певні зобов'язання та передбачає фінансову вигоду [135].

Як висновок до викладеного, вважаємо, що **спонсорство** – це комерційна заінтересованість фізичних та юридичних осіб, яка реалізується шляхом фінансової підтримки, сприяння кому-, чому-небудь з метою популяризації свого імені (назви) чи реклами торгової марки, формування позитивного іміджу комерційної організації для створення сприятливої громадської думки, а також отримання прибутку.

Визначальними ознаками, які характеризують спонсорство як соціальне явище, слід вважати такі:

1. специфічність соціально-економічної та соціально-культурної природи діяльності;
2. взаємовигідність діяльності фізичних та юридичних осіб;
3. зумовленість фінансової підтримки нужденних очікуваною вигодою;
4. популяризація винятково власного імені (назви) чи реклама торгової марки;
5. формування позитивного іміджу комерційної організації для створення сприятливої громадської думки;
6. обов'язковий розрахунок на зустрічну послугу.

Отже, **особливою рисою, яка відрізняє спонсорство від благодійності** – це наявність у першому понятті взаємної вигоди у обох сторін. Таким чином, спонсорство і благодійність – різні напрями підтримки, що мають неоднакові історичні корені, соціально-економічну природу та соціально-культурні результати діяльності [136].

Одним із важливих здобутків розбудови громадянського суспільства в нашій державі став активний розвиток досить нового для України соціального явища – волонтерства [136]. Сягаючи традиції безкорисливої допомоги нужденним, історично притаманної українській національній культурі, та озброївшись досвідом передових у цій сфері західних країн, волонтерство з кожним роком набуває все більших масштабів, об'єднуючи все більше громадян та залучаючи значні ресурси, що потребує чіткого законодавчого регулювання [136].

Як суспільний рух волонтерство виникло на Заході, а першими волонтерами були самаритяни, які надавали допомогу всім, хто її потребував [136]. Про виникнення феномена волонтерства більш упевнено можна говорити вже з середини XIX століття [136]. 1859 рік вважається датою виникнення волонтерського руху [136]. Саме в цей період Анрі Дюран, відомий французький письменник-журналіст, вражений наслідками кривавої битви при Сольферіно, запропонував створити Червоний Хрест – організацію, яка би працювала на волонтерських засадах і

надавала першу медичну допомогу полоненим та пораненим [136]. Принципи, що сформульованими Анрі Дюраном, до сьогодні покладаються в основу діяльності волонтерських організацій всього світу.

Деякі дослідники виокремлюють ХХ ст. як визначальну віху в розвитку волонтерського руху [136]. У Європі після завершення Першої світової війни з'явилися люди, готові надавати допомогу постраждалим [137]. Саме в цей час було створено перші волонтерські організації та засновано Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS) під егідою ЮНЕСКО зі штаб-квартирою в Парижі [136].

Для України, як і для всього світу, волонтерство є актуальним і важливим з різних причин [136].

По-перше, зважаючи на значний внесок волонтерного сектора в соціально-економічний розвиток країн, в економіці з'явився навіть новий термін «соціальний капітал» (внесок волонтерів у розвиток економіки країни) [136]. А отже, чим більш розвинений у суспільстві соціальний капітал, тим менше злочинів, міжнаціональних конфліктів, шкільних прогулів і, зрештою, вищий рівень економічного зростання в країні [136]. Вважається, що соціальний капітал є вагомим важелем створення сильного та активного суспільства [136].

По-друге, як доводить багаторічний досвід діяльності волонтерів, це є ефективним способом вирішення складних проблем окремої людини, суспільства та довкілля, які часто виникають через недостатність піклування про суспільне благо.

По-третє, волонтерство привносить у соціальну сферу нові, найчастіше творчі та сміливі, ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших проблем [136]. Тому саме завдяки йому безвихідні на перший погляд ситуації отримують вирішення [136].

По-четверте, волонтерство – це спосіб, за допомогою якого кожний представник суспільства може стати учасником поліпшення якості життя [136].

По-п'яте, це механізм, за допомогою якого люди можуть прямо адресувати свої проблеми тим, хто здатен їх вирішити [136].

Водночас усе більше окреслюється тенденція його організаційного упорядкування від міжнародного до всесвітнього рівня (значною є кількість міжнародних асоціацій найрізноманітніших волонтерських організацій і рухів; усе ширшими масштаби діяльності Міжнародної асоціації волонтерів, Європейського волонтерського центру, Волонтерської організації ООН; відбувається систематичне проведення міжнародних і всесвітніх волонтерських форумів) [136].

Так, наприклад, результатами одного з міжнародних форумів, а саме 11-го Конгресу Міжнародної Асоціації Волонтерів, стало прийняття 14 вересня 1990 року Загальної декларації волонтерів – нормативного акта, який на міжнародному рівні визначив зміст і мету волонтерства, закріпив його головні принципи, чітко визначив гуманістичне спрямування, творчий і миротворчий характер волонтерської діяльності [136].

Згідно з Декларацією, волонтерство - це добровільний вибір, що відбиває особисті погляди й позиції; активна участь громадянина в житті людських співтовариств. Це явище позитивно впливає на поліпшення якості життя, особисте процвітання і поглиблення солідарності; зазвичай має форму спільної діяльності в межах різного роду асоціацій; сприяє реалізації основних людських потреб на шляху побудови більш справедливого і мирного суспільства, збалансованому економічному та соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій [137].

Останнім часом в Україні волонтерський рух набув надзвичайного поширення. Визначальними чинниками, що зумовлюють активізацію добровільної діяльності, є збільшення соціальних труднощів і недосконала система надання соціальної допомоги вразливим верствам населення. На цей час волонтери активно працюють як у державному секторі соціальної допомоги, так і в складі численних недержавних громадських організацій.

У Записці Генерального секретаря ООН, адресованій Комісії соціального розвитку Економічної та соціальної ради ООН, визначено найважливіші риси волонтерства [28]. Серед них:

турбота про людей, адже співчуття, моральна підтримка, допомога, піклування

сприяють формуванню важливої для людського суспільства атмосфери – взаємопідтримки [28].

Це важливий ресурс для соціально-педагогічної роботи, який сприяє створенню безпечного середовища для існування та розвитку кожного члена суспільства [28]. Найважливішим рушійним механізмом постає людський фактор, який вище за схему «ти – мені, я – тобі» [28]. Формулою волонтерів є: «я – тобі, ти – іншому» та «я – всім» [28];

солідарність і гуманна корисливість [28]. Люди добровільно жертвують своїм часом заради налагодження взаємодовіри та причетності, чим зумовлена зацікавленість у благополуччі інших [28];

духовна якість і громадянські чесноти. Сенс не лише в тому, що ми робимо через любов та співчуття до інших, а й те, яким чином це впливає на людину, яка надає добровільну допомогу, – «ми те, що ми робимо для інших» [28];

багате джерело людського досвіду, якого людина набуває в процесі взаємодії з іншими людьми, соціальними групами, державою [28]. Милосердя, толерантність, солідарність, співпраця, подолання конфліктів, лобіювання, емоційні й соціальні зв'язки, захист від небезпечного впливу тощо [28]. Можливість ділитися, обговорювати, переймати більш ефективні форми, методи – це можливість напрацьовувати та вдосконалювати неформальний суспільний фонд умінь та навичок налагодження й підтримання стосунків [28];

нові інтелектуальні ресурси. Волонтери – це не лише виконавці програм, а й генератори нових ідей, нестандартного життєвого досвіду [28];

участь і відповідальність як сутність активної громадянської позиції [28]. Громадянськість, взаємодовіра, солідарність і відповідальність, підкріплені соціальними відносинами, які базуються на близьких світоглядних установках і спільності обов'язків, є взаємодоповнюючими цінностями [28];

етичний стандарт, яким зумовлена якість людських стосунків;

забезпечення надійної платформи для відновлення міжособистісних зв'язків [28]. Відомо, що людей завжди розділяли багатство, культура, релігія, етнічне походження, вік, стать [28]. Волонтерство ж може бути одним із найвизначніших засобів примирення та відновлення розокремленого суспільства, оскільки здійснюється без дискримінації за певними ознаками [28];

нове бачення соціальної діяльності, що полягає в нетрадиційному ставленні до зайнятості в галузі соціального захисту. Людина, яка бере участь у волонтерських програмах, є абсолютно чітко мотивованою відносно своєї праці [28]. Первинною для неї вже є не компенсація, а результат – допомога, вирішення проблеми тощо, для руху ж загалом це охоплення всього спектра суспільних проблем [137].

Сучасний волонтер - це доброволець. Людина, яка безкорисливо робить корисну дію, має звичку піклуватися про ближніх, допомагаючи їм абсолютно добровільно і без будь-якої вигоди (користі). А нагородою за це слугують подяка і вдячність людей, які отримали суттєву допомогу. До того ж, волонтери отримують корисні знання, започатковують нові знайомства, налагоджують спілкування з різними людьми. Та найголовніше, це відчуття власної корисності, потрібності. Завдяки цьому вони трудяться на благо своєї країни абсолютно безкоштовно.

Отже, волонтерство - це форма благодійництва, якій притаманні добровільність, усвідомленість, організованість, суспільно корисне застосування знань, умінь та навичок суб'єктів у вільний від основної зайнятості час, яка не передбачає фінансової винагороди та спрямована на поліпшення стану нужденних.

Здійснивши ґрунтовний аналіз вищевизначених детермінант, вважаємо, що поняття «благодійництво» можна трактувати як об'єднувальну категорію розглянутих нами понять, за винятком спонсорства.

Сучасне поняття благодійництва має широкий зміст, що уособлює як високі моральні принципи, так і громадський рівень усвідомлення необхідності здійснення програм соціальної підтримки тих категорій населення, які того потребують.

На наше переконання, доброчинність, благодійність, меценатство та філантропія є специфічними формами благодійництва як соціального явища в суспільстві. Саме тому

цей термін уособлює в собі всі зазначені поняття. Вважаємо благодійництво родовою категорією, а всі інші поняття – видовою [138, с. 114].

Феномен благодійництва донині перебуває в центрі уваги істориків, соціологів, психологів, філософів, культурологів, економістів, юристів та інших фахівців. Більшість дослідників розглядають благодійництво як невід’ємну складову життєдіяльності суспільства. Науковий інтерес до цієї детермінанти незмінно зростає, виникає потреба в науковому осмисленні цього складного явища – його сучасних форм, перспектив розвитку тощо. Саме соціальний феномен благодійництва заснований на почутті милосердя й любові до ближнього, має багатий метафізичний дискурс, чим зумовлені зміст і призначення явища [139, с. 246].

Таким чином, **благодійництво** – це суспільне явище, котре полягає у добровільній безкорисливій моральній, матеріальній та організаційній допомозі нужденним, яку фізичні та юридичні особи надають на принципах верховенства права, законності, милосердя, моральності, гуманізму та взаємодопомоги у формі благодійності, меценатства та волонтерства.

Благодійництво це правовий інститут, якій входить до галузі адміністративного права.

У правовій доктрині існують різні уявлення про правовий інститут як структурний елемент системи права. Наприклад, він розглядається як угруповання норм права певної галузі чи підгалузі, що регулює конкретний вид чи сторону однорідних суспільних відносин [140, с. 171]. Існують й інші визначення правового інституту, але їх зміст не відрізняється від вказаного [141, с. 389]. Найбільш широко та всеохоплюючі розкрив дане поняття та виділив ознаки, притаманні правовому інституту, професор С. С. Алексєєв. На його погляд, правовий інститут – це законодавчо відокремлений комплекс юридичних норм, який забезпечує цілісне регулювання даного різновиду відносин або його сторони. Ознаками правового інституту є: однорідність фактичного змісту; юридична єдність (комплексність) норм; законодавча відособленість [142, с. 140].

Однорідність фактичного змісту полягає у тому, що кожний правовий інститут регулює суворо визначений різновид суспільних відносин, що охоплюються даною галуззю. Що стосується інституту благодійництва, то його нормами регулюється комплекс суспільних відносин, які виникають у зв'язку наданням допомоги нужденним та стражденним. При цьому не втрачається ознака однорідності фактичного змісту, адже весь комплекс даних суспільних відносин спрямований на допомогу нужденним та стражденним, та на загальне покращення рівня життя суспільства. Також зазначений інститут характеризується принципами верховенства права, законності, милосердя, моральності, гуманізму та взаємодопомоги. Юридична єдність інституту полягає в тому, що норми, які його утворюють, виступають як єдиний комплекс, цілісна система, котру утворюють закони України: «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про громадські об'єднання», «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», «Про безоплатну правову допомогу», «Про гуманітарну допомогу», «Про соціальні послуги», «Про народні художні промисли», «Про виконання програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про волонтерську діяльність» тощо.

Можна виділити наступні групи норм, які можуть бути включені до інституту благодійництва: норми-принципи та вихідні засади даного правового інституту; норми, що регулюють порядок розробки та реалізації державних та місцевих цільових соціальних програм по благодійництву; норми, що закріплюють джерела фінансування благодійництва; норми, що регулюють соціально-трудова відносини у цій сфері; норми, що забезпечують права нужденних; норми, що регулюють благодійну діяльність; норми, що регулюють правовий статус благодійників; норми, що регулюють особливості взаємодії публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва; норми, покликані регулювати відносини щодо соціального обслуговування нужденних; норми, що визначають способи захисту, гарантії соціальних прав та законних інтересів нужденних.

Тобто, інститут благодійництва формують норми, які регулюють неоднорідні та відносно самостійні суспільні відносини. Але за своїм змістом, як вже зазначалось вище, ці відносини є спорідненими, адже спрямовані на реалізацію відповідних завдань та функцій, що проявляються у формі надання допомоги нужденним та стражденним.

Таким чином, ці відносини об'єднуються їх спільним призначенням – метою їхнього функціонування. Окремо слід звернути увагу на те, що відносини благодійництва регулюються не тільки нормами адміністративного права, а й інших галузей, зокрема цивільного, трудового, фінансового права тощо. Функціонування цих норм у межах інституту зумовлено специфікою сфери, яку вони урегульовують. Як вказував професор Ф. М. Раянов, специфіку тієї чи іншої сфери суспільного життя, можна розглядати як об'єктивний, системоутворюючий фактор правових спільностей [143, с.12].

Вищевикладене дає можливість стверджувати, що даний інститут має комплексний характер. Він проявляється, по-перше, у наявності комплексу норм, які регулюють неоднорідні та відносно самостійні суспільні відносини; по-друге, цей комплекс складається не тільки з адміністративних норм, а й норм інших галузей права, що відображають специфіку сфери благодійництва. Таку «комплексність» необхідно розглядати як внутрішню властивість цього правового інституту.

Інститут благодійництва є цілісним та системним утворенням, так йому притаманна, по перше, відкритість як ознака будь-якої системи, що розвивається. Відкритість системи означає, що її структурні елементи взаємодіють не лише між собою, а й з іншими зовнішніми системами правового і не правового характеру шляхом інформаційного обміну. По-друге, за її рахунок відбуваються процеси внутрішньої впорядкованості. По-третє, правовий інститут як система може не тільки поповнюватись нормами, прийняття яких повинно сприяти більш чіткому регулюванню зазначених відносин, а й «запозичувати» норми інших інститутів та галузей права. Що стосується поняття цілісності, то воно відноситься не стільки до

самої системи, скільки до способу її дослідження. У цьому сенсі вона є вираженням особливого опису системи у цілому, відмінного від опису її елементів.

Як і для кожної цілісної системи, для інституту благодійництва характерна така ознака, як інтегрованість. Саме інтегрованість забезпечує стійкий взаємозв'язок між різними елементами цього інституту, як складовими комплексності, та об'єднує їх у єдине ціле. Іншими словами, інтегрованість характерна для всіх комплексних утворень, які складають цілісну систему, тобто для всіх правових інститутів. Та, безумовно, комплексність та інтегрованість є атрибутивними ознаками, що виокремлюють інститут благодійництва. Організованість забезпечує об'єднання окремих елементів інституту в єдине ціле не механічно, не випадково, а органічно, на підставі суворо визначених зв'язків.

Наступною ознакою системи норм, які формують інститут благодійництва, є багаторівневність. Вона проявляється у структурі даного інституту. Структура системи може характеризуватися як по «горизонталі» (коли маються на увазі зв'язки між однотиповими, однопорядковими компонентами системи, наприклад, волонтерство та меценатство), так і по «вертикалі» (благодійна діяльність є способом реалізації благодійництва). На горизонтальному рівні інститут складається з субінститутів та сукупності відповідних норм, які не увійшли до їх складу. Вертикальна структура враховує різну юридичну силу правових норм, тобто вони знаходяться між собою у відносинах ієрархії. Зважаючи на відкритість інституту благодійництва, доцільно було б виділити і таку його ознаку, як об'єктивність [144, с. 180]. Ця характеристика означає, що норми зазначеного правового інституту відбивають ті процеси, які склалися у благодійництві.

Отже, підводячи висновок викладеному вважаємо, що **інститут благодійництва** – це впорядкована правова єдність, що складається з органічного комплексу відносин, спрямованих на добровільну, безкорисну моральну, матеріальну та організаційну допомогу нужденним.

1.4. Основні напрями благодійництва

Благодійництво здійснюється у вигляді безкорисливої допомоги, тобто безоплатного виконання робіт і надання послуг благодійниками та благодійними організаціями [28, с. 28]. Роботи й послуги мають різнобічний характер, а отже ними можуть скористатися різні категорії отримувачів такої допомоги [28, с. 28]. Це можуть бути фізичні особи (наприклад, здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки й допомоги), об'єкти неживої природи (вжиття заходів з охорони навколишнього природного середовища, збереження культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання), а також об'єкти тваринного світу [28, с. 28]. Водночас зазначені категорії можуть поділятися на підкатегорії, а відтак розширюється сфера надання благодійницької допомоги [28, с. 28].

Перш ніж перейти до характеристики напрямів благодійництва, слід з'ясувати власне сутність поняття «напря́м». Укладачі Великого тлумачного словника сучасної української мови визначають його як шлях діяльності, розвитку кого-, чого-небудь [81, с. 576]. За Українським тлумачним словником це спрямованість дії, явища, ... скеровуваність на що-небудь [145].

У Всесвітньому словнику української мови напрям трактовано як сукупність суспільних, політичних, наукових, мистецьких та інших поглядів, принципів, що характеризують певну групу людей, об'єднуючи їх; шлях діяльності кого-небудь, розвитку якого-небудь явища, дії тощо [146].

Академічний тлумачний словник української мови подає напрям як шлях розвитку чого-небудь з певною орієнтацією, а також стратегію розвитку чого-небудь [147].

Форум СЛОВНИКА трактує детермінанту «напря́м» як соціальну, громадську, наукову, літературну тощо школу, течію, угруповання [148].

Узагальнюючи наведене, можемо сформулювати власне визначення детермінанти «напряму», дефінувавши його як стратегічну спрямованість дій на шляху функціонування певного суб'єкта з метою розвитку чого-, кого-небудь (до речі, на сьогодні на науковому та законодавчому рівнях не визначено напрями благодійництва).

Водночас законодавець визначив напрями волонтерської діяльності, якими намагався охопити права та інтереси всіх категорій отримувачів волонтерської допомоги [28]. Так, відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», напрями волонтерської діяльності є [149]:

1) надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації [149];

2) здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки й допомоги;

3) надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям, внутрішньо переміщеним особам [149];

4) надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів [149];

5) проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання [149];

6) сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів [149];

7) надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру [149];

8) надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції;

9) надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством [149].

Варто також відзначити, що Модельним Законом «Про меценатство і благодійницьку діяльність» закріплено, що благодійна діяльність здійснюється за такими напрямками: профілактична робота, пов'язана з переборенням наслідків стихійного лиха, екологічних, промислових чи інших катастроф і запобіганням нещасним випадкам; сприяння зміцненню миру, дружби і злагоди між народами, запобігання соціальним, національним, релігійним конфліктам; сприяння підвищенню престижу й ролі сім'ї в суспільстві; сприяння діяльності у сфері освіти, науки, культури, мистецтва, просвітництва й духовному розвитку особистості тощо [150, с. 1].

Саме тому, з урахуванням прав та інтересів усіх категорій отримувачів благодійницької допомоги й у забезпечення правового регулювання відносин у суспільстві, спрямованих на розвиток благодійництва, утвердження гуманізму і милосердя, створюючи сприятливі умови для започаткування та діяльності благодійних організацій, можна виокремити й ґрунтовно охарактеризувати такі напрями благодійництва:

1. Поліпшення матеріального становища набувачів благодійної допомоги, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, інвалідів, інших осіб, які потребують соціальної реабілітації осіб.

Здійснення благодійництва такого напрямку має досить широке коло об'єктів благодійної допомоги, причому їх чисельність зумовлена не кількістю, а різними віковими категоріями, соціальною приналежністю й статусом [151]. Назвемо їх:

а) малозабезпечена особа - та, яка з поважних або не залежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму [151]. Благодійницька допомога в цьому випадку може бути різноплановою. Так, наприклад, 14-17 грудня 2015 р. у Львові одна з благодійницьких організацій організувала акцію «Миколай про тебе не забуде!» (її започатковано 2001 року молодіжною громадською організацією «Академія Української Молоді») для збору подарунків дітям із багатодітних та малозабезпечених сімей. Захід проводиться на всій території України напередодні дня святого Миколая. Його мета - допомогти кожному наслідувати гарний приклад діянь Чудотворця й принести свято, радість, віру в чудеса з подарунками та вітаннями від св. Миколая малюкам, котрі цього потребують. Ініціатори акції вважають своїм завданням зібрати та роздати подарунки (солодощі, іграшки, книжки, фарби, олівці, зошити, засоби гігієни) для дітей, які могли би залишитися без нашої або батьківської уваги, а також створити особливу чарівну атмосферу родинного свята. У 2014 році подарунки отримало 3900 потребуючих дітей Львова, волонтерами акції стало понад 500 учнів старших класів та студентів львівських ВНЗ [152];

б) безробітна особа - тобто особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна до роботи. Безробітними визнаються також інваліди, які не досягли пенсійного віку, не працюють та зареєстровані як такі, що шукають роботу [153].

За даними Державної служби статистики України, ситуація на ринку праці залишається напруженою та пов'язана зі скороченням попиту на робочу силу. Обсяги й рівень зайнятості населення є вкрай низькими. Чисельність зайнятого населення у 2015 році становила 26,4 млн. осіб. Рівень зайнятості склав 56,5 %: зокрема, в містах - 57,3 %, у сільській місцевості – 54,9 %. Рівень зайнятості серед

чоловіків є вищим за жінок, відповідно 61,9 % та 51,7 %. Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві (62 %) та Дніпропетровській області (61,7 %), а найнижчий – у Донецькій (50,7 %) і Тернопільській (51,4 %) областях [154]. Чисельність безробітних станом на 1 січня 2016 року становила 1,7 млн. осіб. Рівень безробіття склав 9,2 %, а серед осіб працездатного віку - 9,6 % економічно активного населення. Серед молоді віком до 25 років рівень безробіття залишається більш як удвічі вищим, за середній по країні – 21,3 % економічно активного населення. Серед міських мешканців рівень безробіття становив 9 %, сільських - 9,7 %. Серед чоловіків цей показник становив 10,3 %, у жінок – 8 %. Найнижчий рівень безробіття спостерігався у м. Києві та Одеській області (відповідно 6,5 % та 6,8 %), а найвищий – у Тернопільській, Полтавській, Донецькій та Луганській областях (11,8 %-15,6 %) [155];

в) багатодітна сім'я - тобто сім'я, в якій подружжя перебуває у зареєстрованому шлюбі, мешкає разом та виховує трьох і більше дітей, або один із подружжя, котрий мешкає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї належать також діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, - до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років [156]. За даними Київського міського центру соціальних служб сім'ї, дітей та молоді, у 2015 році на обліку сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, перебувало 3 372 сім'ї [157]. Станом на 1 січня 2016 році на такому обліку перебуває 19 955 сімей, у них виховується 10 613 дітей; під соціальний супровід узято 3 968 сімей, де виховується 2 988 дітей. Найчастіше складні життєві обставини пов'язані зі зневажливим ставленням та складними стосунками, насильством у сім'ї, сирітством, інвалідністю батьків чи дітей, алкогольною або наркотичною залежністю, перебуванням у місцях позбавлення волі членів цих сімей [157]. Серед інших причин малозабезпеченість, низький виховний батьківський потенціал, ризик передачі дитини до інтернатного закладу, намір відмовитися від новонародженої

дитини, вимушена трудова міграція [157]. Також це сім'ї, яких торкнулися проблеми ВІЛ/СНІДу, сім'ї, де дітей виховують самотні батько чи мати, тощо [157];

г) бездомна особа – та, що перебуває в соціальному становищі бездомності [159]. До таких належать безпритульні особи та особи, які мають притулок [159]. За офіційною статистикою, в Україні близько 20 тис. бездомних і асоціальних людей (так званих бомжів) [159]. Їх середній вік – 35-45 років, тобто найбільш продуктивний [159]. На думку фахівців, кожен четвертий бездомний ще здатен повернутися до нормального способу життя [159]. Робота благодійників з цією категорією осіб полягає в наданні їм їжі та безкоштовній роздачі теплого одягу і навіть спальних мішків [159]. За даними ООН, у світі нараховується близько 100 млн. бездомних та близько 1 млрд. людей, які мешкають у не пристосованих для життя умовах [159]. Тож, загалом в Україні до 30 000 бездомних, а неофіційно – 130 000 осіб [160];

д) безпритульна особа - тобто повнолітня особа, яка живе на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, не призначених та непридатних для проживання, серед іншого в жилих приміщеннях, що перебувають у аварійному стані [161]. Проте слід зазначити, що в Україні знизився віковий ценз безпритульних осіб, особливо велика кількість безпритульних віком від 10 до 19 років (близько 150-160 тисяч) [161]. Так, за даними Українського інституту соціальних досліджень ім. Олександра Яременка на прохання Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ (було опитано по 200 безпритульних дітей у Дніпропетровську, Донецьку і Миколаєві), 96 % опитаних дітей, що живуть чи працюють на вулиці, зловживають алкоголем, 22 % – ін'єкційні наркомани, 65 % дівчат погоджуються на статеві стосунки за винагороду, а 7 % хлопців вступають у статеві контакти з чоловіками за гроші [162]. Дві третини опитаних дітей живуть на вулиці, не маючи постійного притулку [162]. З них на вокзалах мешкають 27 % опитаних дітей, 19 % - у друзів чи знайомих, у покинутих будинках – 18 %, у випадкових знайомих – 10 %, в каналізації – 8 % і 1 % - в інтернатах [162];

е) інвалід – це особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що призводить до обмеження нормальної життєдіяльності, викликає в особи потребу в соціальній допомозі й посиленому соціальному захисті, а також ужиття з боку держави відповідних заходів для забезпечення її законодавчо визначених прав [163].

ж) особа, що потребує соціальної реабілітації - тобто така, до якої застосовуються заходи психологічної, медичної та професійної реабілітації, працевлаштування, надання правової допомоги та житла [164].

Соціальну реабілітацію таких осіб трактовано як комплекс державних та суспільних заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції інваліда в суспільство, відновлення його соціального статусу та здатності до самостійної суспільної та родинно-побутової діяльності шляхом орієнтації в соціальному середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу і соціального обслуговування.

2. Надання допомоги особам, які через фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів.

На виняткову увагу в благодійництві заслуговує сфера взаємодії з особами з обмеженими можливостями здоров'я як визначеною групою людей, котрі потребують особливої уваги та підходу.

Особа з обмеженими можливостями здоров'я – це люди, які мають вади фізичного і (або) психічного розвитку, тобто глухі, слабкочуючі, сліпі, слабкозорі, зі складними порушеннями мови, опорно-рухового апарату та інші, у їх числі діти-інваліди. Існує необхідність у створенні для них спеціальних умов життя, навчання та виховання [165].

До зазначеної групи можна віднести як інвалідів, так і осіб, не визнаних інвалідами, але за наявності обмежень життєдіяльності. За основною класифікацією особи з обмеженими можливостями здоров'я поділяють на певні категорії, як-от: з порушенням слуху; з дисфункцією мови; з патологією опорно-рухового апарату; з

проблемами психічного розвитку, відсталістю розумового розвитку; з поведінковими розладами і порушенням спілкування; діти з поєднаними, складними вадами розвитку тощо [165].

Робота з благодійництва в означеному напрямі наразі лише на початках свого розвитку. Гуманність суспільства багато в чому визначена його ставленням до людей з обмеженими можливостями [28, с. 30]. На особливу увагу заслуговують діти такої категорії. Створення оптимальних умов для успішного розвитку, навчання, соціальної адаптації та інтеграції дитини в життя суспільства є пріоритетним завданням педагогів, психологів і соціологів усіх розвинених країн світу [28, с. 30]. Втім для України проблема соціального відторгнення осіб, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги, усе ще залишається досить гострою [28, с. 30]. Її вирішення в нашій країні ускладнюється соціальними стереотипами недовіри, настороженості до людей, не схожих на інших у плані їх мислення, поведінки, мови тощо [28, с. 30].

Удосконалення системи соціальної адаптації осіб з обмеженими можливостями здоров'я є актуальним завданням у сфері благодійництва, що орієнтується на такі загальнолюдські цінності, як повага гідності кожної людини, захист конституційних прав та свобод, толерантність і гуманізм [28, с. 31].

Благодійники беруть участь в організації культурно-дозвільних заходів для осіб, які через фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів [166]: організовують їм концерти, спортивні та святкові заходи, літературні вечори та інші заходи [166]. Зазвичай у процесі взаємодії з означеною категорією осіб вони стикаються з істотними труднощами. Це пов'язано зі специфікою процесу соціальної адаптації та інтеграції їх у суспільство [166].

Це підтвердило і проведене нами експрес-опитування благодійників, коли їм було запропоновано дати відповідь на питання стосовно виду благодійництва, якого потребують такі особи [166]. Так, 56 % опитаних не змогли відповісти, яку саме благодійницьку допомогу вони могли б надати, щоб допомогти особі з обмеженими можливостями здоров'я; 35 % зазначили, що надали би допомогу фізичного

характеру, 10 % - культурно-рекреаційного характеру, 45 % – матеріального характеру, а 2 % зазначили, що надати благодійницьку допомогу без благодійника-наставника взагалі не можуть [166].

Таким чином, стереотипи сприйняття особи з обмеженими можливостями здоров'я містять певний набір особистісних рис, що позначається на сучасній суспільній свідомості [28]. Це може спричинити істотні труднощі в роботі благодійників із соціально-реабілітаційної підтримки людей з обмеженими можливостями здоров'я [28]. Варто акцентувати на тому, що сучасна молодь є вагомим ресурсом для благодійницької діяльності, вона привносить у суспільство величезний людський потенціал для вирішення соціальних проблем, а також здатна сприяти оптимізації процесу соціальної інтеграції людей з обмеженими можливостями [28].

Так, наприклад, 3 грудня в Міжнародний день інвалідів благодійники Харківської обласної організації Товариства Червоного Хреста України відвідали Центр для бездомних осіб з обмеженими можливостями здоров'я та надали їм благодійницьку допомогу [167].

3. Надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, а також у результаті соціальних конфліктів, військових дій, антитерористичних операцій, надзвичайних ситуацій, нещасних випадків.

Цей напрямок благодійництва набуває особливої актуальності, тому що саме сьогодні значно зростає кількість таких негативних явищ, як стихійні лиха, екологічні, техногенні та інші катастрофи, соціальні конфлікти тощо, а робота благодійників є особливо необхідною [28]. Однак, необхідно більш детально охарактеризувати події, за яких виникає нагальна потреба в благодійництві.

Наприклад, стихійне лихо визначають як надзвичайне природне явище, що має значну руйнівну силу, завдає значної шкоди регіону, в якому відбувається, порушує нормальну життєдіяльність населення, знищує матеріальні цінності. Стихійні лиха можуть виникати незалежно одне від одного чи бути пов'язаними між собою. Також

можливо, коли одне з лих може спричиняти інше. Деякі з них часто виникають як результат діяльності людини (наприклад, лісові й торф'яні пожежі, виробничі вибухи в гірській місцевості, наслідки будівництва гребель, закладки (розроблення) кар'єрів, що часто призводить до зсувів, сніжних лавин, обвалів тощо) [168].

Техногенна катастрофа завдає тяжких наслідків навколишньому середовищу і людині. Призвести до неї може часткове або повне руйнування чи вихід з ладу технічних засобів. Причинами техногенних катастроф (авіа-, залізничних, морських та річкових катастроф, вибухів, пожеж і аварій на техногенних виробництвах) найчастіше є непогода, аномальна температура, землетруси, повені, пожежі тощо; помилки проектування, порушення правил обслуговування та експлуатації транспортних засобів і об'єктів техногенних виробництв [168].

Водночас, екологічна катастрофа – це надзвичайно швидке, і тому небезпечне, деструкційне змінення умов навколишнього середовища глобального чи локального масштабу, пов'язане із завданням величезної шкоди навколишньому середовищу, загибеллю рослин, тварин і людей [168].

За даними ООН, у багатьох країнах світу природні, екологічні й техногенні катастрофи завдають збитків, що становлять приблизно 2-4 % валового внутрішнього продукту (ВВП) держави. В Україні щорічні витрати лише на ліквідацію наслідків Чорнобильської катастрофи перевищують 2 % від загального обсягу виробленого ВВП. Щороку в Україні відбувається близько 140-150 техногенних аварій і катастроф регіонального й державного рівня. Приблизні показники надзвичайних ситуацій техногенного характеру є такими: аварії з викидами СДОР – 4 %; пожежі й вибухи – 19,5 %; транспортні аварії – 17,7 %; аварії на системах життєзабезпечення – 17,3 %; аварії на радіаційних об'єктах – 8,4 %; аварії на комунальних системах та очисних спорудах – 17,3 %; надзвичайні ситуації на об'єктах інших видів – 15,8 %. Експерти визначили, що народно-господарські втрати від аварій щороку становлять 140-150 млн. грн. [169].

1 серпня 2015 року в Дніпропетровську стартувала акція милосердя «Підтримаємо беззахисних, допоможемо потерпілим!» за сприяння Дніпропетровської обласної

організації Товариства Червоного Хреста. Метою її є залучення всіх небайдужих до сприяння поліпшенню життя інвалідів, саодинок громадян похилого віку, ветеранів війни та праці, малозабезпечених сімей, потерпілих від стихійних лих, аварій, катастроф, хворих на туберкульоз, СНІД та ВІЛ, а також тимчасово переміщених осіб із зони АТО та допомоги їх сім'ям, пораненим бійцям, які перебувають на лікуванні в медичних закладах області, тощо.

17 серпня 2014 року з ініціативи творчої фірми «Ідея» та сприяння обласної державної адміністрації, Луцької міської ради й за підтримки засобів масової інформації на Театральному майдані Луцька відбувся благодійний культурно-мистецький марафон «Допоможемо потерпілим від водної стихії» [169]. Під час акції було зібрано вісім автобусів і один мікроавтобус одягу, взуття, продуктів харчування, предметів домашнього вжитку [169]. Надійшло пожертв у сумі понад сорок три тисячі гривень, які адресно направлено п'ятнадцяти сім'ям працівників культури і мистецтва Коломийського району Івано-Франківської області, що потерпіли від повені [169]. Відкрите акціонерне товариство «Луцький автомобільний завод» перерахував на допомогу постраждалим районам 560 тис. гривень [169]. До допомоги потерпілим від стихії долучилися релігійні громади області [169]. Волинське об'єднання церков зби́рало коштів на 476 тис. гривень, з них на допомогу потерпілим в Івано-Франківській області 50 тис. гривень [169] та потерпілим у Чернівецькій області - 225 тис. гривень [169]. Обласна організація Товариства Червоного Хреста України відправила постраждалим від стихії в західних областях України 1138 мішків з одягом, 238 мішків із взуттям, 653 од. м'яких іграшок [169].

Розглянемо детальніше ситуацію з військовими діями. Йдеться про організоване застосування військ, сил і засобів у стратегічному і оперативному масштабах для виконання поставлених військових завдань на суші, на морі, у повітрі, в космосі. Залежно від можливостей збройних сил, мети і характеру їх дій набуває форми кампаній, операцій, битв, ударів, боїв, систематичних бойових дій. Передбачає знищення (розгром) противника і відбиття його дій, захист своїх військ (сил флоту) і об'єктів, які вони прикривають [168].

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» антитерористичною операцією визначає комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, здійснюваного з терористичною метою [170].

Надзвичайна ситуація – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, значної кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності [168].

Нещасний випадок (подія) – це тілесні пошкодження або смерть, інколи пошкодження майна, причиною яких є несподіваний збіг обставин. Причому варто розуміти, що негативного імовірнісного результату можливо було уникнути або запобігти, якщо причини, що призвели до нещасного випадку, було би розпізнано раніше [168]. Типовими прикладами є автокатастрофа (або потрапляння під автомобіль), падіння з висоти, потрапляння сторонніх предметів у дихальні органи, падіння предметів (цеглини, криги) на голову, враження електричним струмом. Чинниками ризику можуть бути недотримання техніки безпеки, вживання алкоголю тощо.

Задля сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів та з метою ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру Кабінет Міністрів України 5 серпня 2015 року затвердив Постанову «Про затвердження Порядку надання

волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності», якою визначено порядок надання благодійницької допомоги за напрямками ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру та проведення заходів національного й міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних заходів [171].

Зрештою, Європейський Союз узяв на себе довготривале зобов'язання допомагати тим країнам, які цього потребують. Від моменту створення Служби ЄС із благодійницької допомоги та громадянського захисту (ЕЧНО) 20 років тому ЄС надав фінансову допомогу у розмірі 14 мільярдів євро жертвам різних конфліктів, надзвичайних ситуацій, нещасних випадків, військових дій та антитерористичних операцій у 150 країнах світу, у їх числі й Україні [172].

4. Надання допомоги біженцям, особам, які потребують додаткового або тимчасового захисту та внутрішньо переміщеним особам (із зони АТО та Автономної Республіки Крим) тощо.

Благодійництво розраховане на різні верстви населення та осіб з різним соціальним статусом. Особливо гостро це питання стосується біженців, осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту та внутрішньо переміщених із зони АТО та АРК осіб тощо. Саме тому, на наш погляд, слід охарактеризувати категорії осіб, які конче потребують благодійницької допомоги.

Так, Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» біженця визначено як особу, котра не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни чи не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [173].

Особою, котра потребує додаткового захисту визначено як таку, що не є біженцем, відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року, Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та зазначеного Закону, але потребує захисту, оскільки змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених побоювань [173].

Особи, які потребують тимчасового захисту – це іноземці та особи без громадянства, що були змушені масово шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження [173].

Так сталося, що у 2014 році вперше за всю історію своєї незалежності Україна зіткнулася із зовнішньою військовою агресією, в результаті чого значно зменшилася кількість біженців, осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Було окуповано близько 8 % території країни, де мешкало понад 5,8 мільйона осіб. Особливо напружено склалася ситуація на частині території Донецької та Луганської областей, де внаслідок окупації розгорнулися активні бойові дії. До війни на окупованій нині території Донбасу мешкало понад 3,8 млн осіб. Не менше половини з них були змушені покинути місце постійного проживання й переміститися на неокуповану територію України, а також до Російської Федерації. На цей час бойові зіткнення на Донбасі тривають, через що кількість переселенців продовжує зростати. В Україні переселенці мають офіційний статус внутрішньо переміщених осіб – ВПО. Станом на 1 січня 2016 року Міністерством соціальної політики України було обліковано по Україні 1 369 844 ВПО (що становить приблизно

1 072 964 сім'ї). Близько 730 тисяч (60 %) з них – пенсіонери, 54 тисячі (4 %) – інваліди. Понад 75 % зареєстрованих ВПО з інвалідністю та пенсіонерів мешкають у п'яти областях – Донецькій, Луганській, Харківській, Запорізькій та Дніпропетровській.

Через ситуацію, що склалася, Верховна Рада України з метою затвердження офіційного статусу таких осіб прийняла Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», яким внутрішньо переміщену особу визначено як громадянина України, що постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [174].

Загалом же до категорії внутрішньо переміщених осіб слід віднести тимчасово переміщених із зони АТО та АРК осіб.

За оперативною інформацією, станом на 1 січня 2016 року з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів переселено 642 861 особу (в середньому за добу – 2024 особи, з урахуванням щотижневої інформації від Луганської облдержадміністрації), у їх числі з Донецької, Луганської областей – 622 840 осіб (у середньому за добу – 2008 осіб). Кількість громадян, переселених з Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, становить 20 021 особу (середньодобовий показник – 16 осіб). Загалом з АР Крим та Донбасу тимчасово переміщено 135 306 дітей (у середньому за добу – 137) [175].

Найбільше внутрішньо переміщених осіб розміщено в Харківській (121 314 ос.), Донецькій (91 292 ос.), Луганській (86 323 ос.), Дніпропетровській (69 321 ос.), Запорізькій (54 871 ос.), Київській (29 418 ос.) областях та місті Києві (39 047 ос.). Найменша кількість розселених у Чернівецькій (2265 ос.), Тернопільській (20436 ос.), Івано-Франківській (20931 ос.), Волинській (2970 ос.),

Закарпатській (3190 ос.) та Рівненській (3210 ос.) областях (оперативна інформація в розрізі регіонів та груп населення міститься в додатках) [175].

З метою надання благодійницької допомоги внутрішньо переміщеним особам 3 вересня 2015 року в університеті НТУУ «КПІ» М.З. Згуровського створено благодійницьку організацію «Благодійницький батальйон КПІ», метою створення якої було надання допомоги військовим, пораненим і сім'ям працівників КПІ, що беруть участь у військових діях, та загиблих у зоні АТО. З початку діяльності зазначеної громадської організації (з вересня 2015 року) працівники 24 підрозділів НТУУ «КПІ» зібрали коштів на суму 236 933 грн., із них витрачено 192 885 грн. (станом на 4 жовтня). Те, що не витрачено, буде реалізовано згодом, у процесі розгляду запитів від військових частин із зони АТО. Слід зазначити, що збір коштів відбувався виключно на добровільних засадах, суми індивідуальних внесків становили від 40 до 500 грн. Наповнення фонду розпочалося зі шляхетного вчинку професора, завідувача кафедри відновлювальних джерел енергії ФЕА, очільника штабу «Благодійницького батальйону» Степана Олександровича Кудрі, який вніс одноразово 10 тис. грн. – свою премію, отриману за перемогу в конкурсі на кращий підручник поточного року. Кошти витрачено на допомогу військовим підрозділам: ремонтно-відновлювальному полку, луганським прикордонникам, батальйону «Купол», дислокованим у Дебальцевській військовій частині, 25-му добровольчому батальйону «Київська Русь», добровольчому батальйону «Дніпро-2», а також Головному військовому клінічному госпіталю. Варто також назвати факультети, які зробили найбільш вагомий внесок у збір коштів: факультет електроенерготехніки та автоматики – 37 485 грн., факультет електроніки – 20 207 грн., механіко-машинобудівний інститут – 16 020 грн. тощо [168].

5. Сприяння розвитку сфери освіти, науки, культури й реалізації науково-освітніх програм, а також програм національно-культурного розвитку та сприяння охороні й збереженню культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання тощо.

Благодійництво у сфері освіти, науки та культури є особливо значущим для України. Брак постійного й достатнього фінансування, певна річ, украй негативно позначився на розвитку національних надбань. Тому в часи бездержавності українська культура, освіта й наука змогли розвиватися переважною мірою завдяки благодійницькій підтримці, а не коштом з централізованої скарбниці.

Неможливо оминати знані прізвища благодійників, які вагомим чином впливали на розвиток благодійництва у зазначених сферах, а саме династії Терещенків, Симиренків, Яхненків, Бродських, Скоропадських, Галаганів, Грушевських та ін. Ці родини володіли й великими земельними угіддями. Микола Артемович, перший з Терещенків, почав збирати твори видатних майстрів живопису. Колекціонерами українського, російського, зарубіжного мистецтва стали і його сини Іван та Олександр, донька Варвара й зять Богдан Ханенко, брат Федір. Члени родини були одними з найперших збирачів українського мистецтва, зокрема творів Тараса Шевченка. Наступним кроком стало створення власних картинних галерей та дарування їх місту. Музей мистецтв Богдана та Варвари Ханенків (колишній Музей західного мистецтва, якому нині повернули його початкову назву) – подарунок подружжя Києву. Сучасний музей українського мистецтва починався з приватної колекції Федора Терещенка. Археологічна колекція Богдана Ханенка лягла в основу Київського художньо-промислового та наукового музею (попередника Національного художнього музею). Педагогічний музей (де свого часу засідала Центральна Рада, нині це Будинок учителя) спорудив та облаштував купець Семен Могилевцев. До того ж, Терещенки матеріально підтримували творчу молодь. Іван Миколайович понад чверть століття фінансував Київську школу малювання Мурашка, де здобули освіту багато українських художників. Його син Михайло виділив 50 тисяч карбованців на утримання консерваторії. Сім'я вносила свою частку в спорудження храмів, надавала кошти на встановлення пам'ятників не лише російським державним діячам, а й відомим українцям (Миколі Гоголю в Ніжині, Івану Котляревському в Полтаві).

Необхідно відзначити, що сучасна система освіти й науки, як і вся соціальна сфера, тривалий час перебувала на державному забезпеченні, часто недостатньому для покриття поточних витрат і подальшого її розвитку. Численні зміни в структурі установ освіти мали наслідком виникнення нової організаційно-правової форми суб'єктів освітньо-наукової діяльності – автономних освітніх установ, які поєднують у собі бюджетне забезпечення й певні економічні та управлінські свободи, що особливо актуально за сучасних умов. Однією з особливостей функціонування автономного освітнього закладу є створення цільового капіталу, сенс якого в забезпеченні довгострокового і стабільного фінансування діяльності освітньої установи. Такий механізм формує постійний дохід за рахунок благодійної діяльності організацій, а отже створює підвалини для стійкого розвитку соціальної сфери (а надто системи вищої освіти), створюючи умови для поступового переходу на самозабезпечення і трансформацію правових засад функціонування навчальних закладів.

Питання розвитку і вдосконалення благодійної діяльності як додаткового способу і джерела формування цільового капіталу автономії освітньо-наукової установи є доволі актуальним на цей час.

Одним із перспективних напрямів розвитку освіти в Україні є створення та розвиток системи благодійності, механізмів залучення пожертв, запровадження спеціалізованих фондів підтримки розвитку навчальних закладів. Автономні освітні установи на сучасному етапі розвитку економічних і правових відносин у сфері освіти є найбільш прийнятними для ефективного формування та функціонування такої форми благодійної діяльності як фонд цільового капіталу.

Саме в рамках благодійництва здійснюється пропаганда української культури, відродження українських традицій, відновлення втрачених та реставрація збережених пам'яток архітектури, історії, культури. Благодійні організації надають підтримку творчим колективам, організовують виставки народного ремесла. Благодійна діяльність також може бути спрямована на сприяння у проведенні, наприклад, загальноукраїнських олімпіад, семінарів, круглих столів тощо.

Водночас, попри наявність глибоких соціально-історичних традицій, культура благодійництва у сучасному українському суспільстві ще не набула належного розвитку. Таке ставлення до благодійності не в останню чергу пов'язане з реаліями сьогодення. Враховуючи історичний досвід, слід зазначити, що благодійництво ефективно сприяє не лише становленню і розвитку науки, культури й освіти, але і взаємодії особи, суспільства й держави. Нині одну з ключових позицій у здійсненні благодійної діяльності у сфері освіти, науки та культури відіграють представники так званої бізнес-структури. Але визначальними мотивами прояву альтруїзму для сучасних українських благодійників є, на жаль, не релігійно-етичні, соціальні чи культурні моменти, а лише можливість заявити про себе, самоствердитися, отримати додаткову рекламу. Тому важливо, щоб у цій справі з'явилася і релігійно-етична, культурна складова, що споконвічно було властиво українському народові.

До прикладу, впродовж п'яти місяців громадська організація «Центр освітньої політики» в рамках програми «Партнерство за прозоре суспільство» реалізувала інноваційний проект «Ефективність використання благодійних коштів у загальноосвітніх закладах м. Кам'янця-Подільського». Метою проекту було вивчення думки громадськості стосовно прозорості використання батьківських і спонсорських коштів у загальноосвітніх навчальних закладах державного підпорядкування та пропозицій щодо конкретних шляхів вирішення актуальних проблем.

Об'єктом для реалізації проекту стали 26 загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл та інтернатів, де навчаються 14 292 учні, а предметом уваги громадської організації - недержавні кошти в цих закладах освіти, щорічні надходження яких становлять близько 700 000 грн. (з розрахунку 50 грн. на учня) [169].

Реалізації проекту передувала інформаційна кампанія. Під час семінару «Роль громадських організацій у процесах демократизації освіти міста», проведеного Центром освітньої політики, з програмою проекту ознайомилися представники управління освіти та науки, адміністрація навчальних закладів і педагоги. Завдяки публікаціям у бюлетені Кам'янець-Подільської коаліції «Голос громад» і

місцевим передачам радіомовлення проект став відомим широкому колу мешканців міста.

Першим етапом реалізації проекту стало соціологічне дослідження за участю 588 респондентів, що дало можливість з'ясувати ставлення батьків до прозорості благодійної діяльності освітніх установ. Анкетування було проведено в шести різнотипних навчальних закладах, де відсутні благодійні організації, а збором і використанням грошей займається батьківський комітет (СЗШ I-III ст. № 1; спеціалізована СЗШ I ст. № 14; Кам'янець-Подільська гімназія; школа-комплекс № 9; багатопрофільний реабілітаційний центр; НВК для дітей зі зниженим зором тощо).

У результаті інтерв'ювання, головними темами якого були питання отримання, розподілу та витрати благодійних коштів із батьківських фондів класу та школи, вдалося виявити, що 30 % респондентів узагалі нічого не знають про використання та розподіл шкільних благодійних коштів класу і школи; 30 % опитаних відзначили, що цим питанням займається адміністрація школи; а 35 % відповідачів знають, що цими витратами займається батьківський комітет. Про заходи, на які витрачено цільові благодійні кошти класу, знали тільки 75 % опитаних, а про діяльність комітету школи відомо лише 62 % з них. До речі, 5 % опитаних узагалі нічого не знають про збір, розподіл та використання шкільних благодійних коштів. Майже 98 % батьків переконані, що планувати витрати й контролювати кошти благодійного фонду школи необхідно шляхом звітування ради батьківського комітету. У середньому сума, яку батьки погодилися виділити на поліпшення умов навчання, становила 150 грн. на рік [176].

Паралельно з соціологічним дослідженням проводилося аналітичне вивчення роботи благодійного фонду сприяння розвитку Кам'янець-Подільського ліцею «Діти ХХІ століття» та благодійної організації «Наша школа» при СЗШ № 5. За підтримки волонтерів нами було опитано близько 200 осіб трьох категорій: батьків, учнів, учителів. Метою було з'ясування ефективності використання благодійних коштів у зазначених закладах освіти та рівня відкритості діяльності благодійних структур.

Аналітичним дослідженням було виявлено чимало позитивних моментів: благодійні організації призначали стипендії, надавали матеріальну допомогу талановитій молоді, підтримували дітей із малозабезпечених і багатодітних сімей, закупляли комп'ютери, телевізори, аудіо- та відеомагнітофони, копіювальні апарати, фінансували ремонт спортзалів і класів. Загалом відчули діяльність благодійного фонду 70 % ліцеїстів і 60 % учнів ЗОШ № 5. Але найбільшими недоліками в роботі БФ «Діти ХХІ століття» та БО «Наша школа» було визнано низький рівень поінформованості та недосконалість процедури оприлюднення фінансових звітів [177].

Надзвичайно цікавими виявилися остаточні результати: 96 % учителів і 70 % учнів ліцею відзначили значні зміни та поліпшення ефективності діяльності благодійного фонду, що позначилося на розвитку ліцею. Близько 30 % учителів та учнів відчули допомогу в навчанні, 70 % учителів і 60 % учнів ліцею засвідчили, що їм відомі факти надання допомоги, стипендій. Утім лише 10 % батьків ліцею згадали про благодійну діяльність організації. Аналогічною була ситуація в СЗШ № 5, що вплинуло на оцінку діяльності благодійників. Середній бал, виставлений учнями, батьками та вчителями, був невисоким - приблизно 3,5 [178].

Аналітичне дослідження мало позитивний ефект, оскільки поліпшилася робота в благодійних структурах, а звітність стала прозорішою. В результаті наступники зможуть уникнути помилок і працювати значно якісніше.

б. Сприяння розвитку охорони здоров'я, масової фізичної культури, спорту і туризму, пропагування здорового способу життя, а також сприяння охороні материнства й дитинства тощо.

Характеризуючи означений напрям, щонайперше слід охарактеризувати його ключові детермінанти.

Тож, охорона здоров'я – це система заходів, спрямованих на забезпечення, збереження, розвиток фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини за максимальної біологічно можливої індивідуальної тривалості життя.

Фізична культура – це складова загальної культури суспільства, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості [179]. Фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної та трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних і творчих запитів, життєво важливої потреби у взаємному спілкуванні, розвитку дружніх стосунків між народами [179].

Спорт є органічною компонентою фізичної культури, особливою сферою виявлення й уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки [179].

Проблема благодійництва є надзвичайно гострою і злободенною для сучасної фізичної культури та спорту, оскільки від того, чи знайдуться благодійники з місцевих підприємців та керівників підприємств, найчастіше залежить, чи візьмуть спортсмени участь у змаганнях, чи зможуть якісно провести збори, придбати спортивний інвентар або орендувати спортивні споруди. Для того, щоб залучити фінансові кошти благодійників, менеджер повинен спочатку визначити, які критерії та мотиви для них є найбільш значущими, щоб апелювати саме до найактуальніших аргументів щодо окремих підприємців і трудових колективів.

Туризм слід розуміти як тимчасовий виїзд особи з місця постійного мешкання з оздоровчою, пізнавальною, професійно-діловою чи іншою метою без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування. Туризм є формою суспільного споживання специфічних благ, послуг і товарів, що об'єктивно розвинулася внаслідок соціологізації відтворювальної функції, становлячи галузь діяльності зі створення цього специфічного продукту та організації його споживання, яка за кінцевим призначенням та характером діяльності належить до споживчих галузей господарства [180, с. 16].

Принадно зауважимо, що в Україні існує також благодійний туризм, метою якого є участь подорожувача в благодійній діяльності. Благодійний туризм в сучасному світі вже є звичайним стандартом життєзабезпечення, виконуючи економічні та гуманітарні функції. Це специфічна форма соціальної підтримки

малозабезпеченого населення, у основі якої власне філантропія благодійної діяльності та її можливості щодо організації соціального захисту населення. Туристи беруть участь у благодійних оздоровчо-лікувальних програмах і реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, які залишилися без піклування батьків, та інших категорій малозабезпеченого населення [181].

Наступний напрям благодійництва, який ми розглянемо, це охорона материнства та дитинства. Як визначено в літературі відповідного спрямування, охорона материнства – це сукупність правових норм, що передбачають гарантований державою рівень матеріальної підтримки батьків з дітьми шляхом надання допомоги з урахуванням складу сім'ї та її доходів, віку, стану здоров'я дітей. Охорона дитинства в Україні становить стратегічний загальнонаціональний пріоритет, метою якого є забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток [156]. В Україні на підтримку охорони материнства та дитинства ухвалено низку національних та державних програм. Цей напрям визначено пріоритетним у державній політиці. Організація медичної допомоги дітям та матерям здійснюється шляхом запровадження сучасних перинатальних технологій, рекомендованих ВООЗ як такі, що суттєво впливають на поліпшення здоров'я матері та дитини. Але названий процес потребує високовартісного обладнання, якісної медичної допомоги, що доволі складно для країни з обмеженими ресурсами. Позитивний досвід роботи благодійницьких організацій і фондів дає змогу знизити рівень патологічних пологів з 70 % до 30 %, кількість кесарських розтинів – наполовину, застосування медикаментів – на 80 %, що підтверджує необхідність розширення благодійної діяльності з метою охорони материнства і дитинства в Україні тощо [156].

Безумовно, від якості медичного обслуговування залежить майбутнє громадян, а отже і країни загалом. Сучасна система охорони здоров'я в Україні потребує благодійних асигнувань.

А в такий важливий для України період євроінтеграції питання набуває ще більшої актуальності. Коли тисячі пацієнтів в Україні помирають через банальну

відсутність необхідних медикаментів, медичного обладнання та кваліфікованої допомоги, не можна зволікати. На жаль, держава не забезпечує необхідне фінансування медичних закладів країни. Необхідні кошти на закупівлю сучасного медичного обладнання, інструментарію, капітальні ремонти, укріплення матеріально-технічного ресурсу, оновлення лабораторій, переобладнання палат, підвищення кваліфікації медичних працівників тощо.

У контексті зазначеного та з метою охорони материнства і дитинства в Україні благодійники розробляють і організують спеціальні програми з інформування населення щодо питань виховання, права, сім'ї, дитинства. Малозабезпечені, неблагополучні сім'ї отримують необхідну психологічну, медичну та реабілітаційну допомогу. Для дітей-сиріт регулярно відбуваються благодійні новорічні свята. Доброчинці збирають тонни одягу, взуття, іграшок. Організуються літні майданчики і оздоровчі табори, здійснюється благоустрій дворів, надається допомога сім'ям з дітьми, які опинилися в нестандартній ситуації, наприклад у випадку поміщення в лікарню самотньої матері, яка не має рідних і близьких, тощо. Благодійники та благодійні організації надають кошти на закупівлю медичного обладнання, інструментарію, медичних препаратів тощо.

Саме з метою узаконення такого виду благодійницької діяльності Кабінет Міністрів України затверджує Порядок отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування, яким визначено вимоги до отримання, використання та обліку благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб – резидентів і нерезидентів - безпосередньо бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання тощо [182]. Внески благодійники можуть надавати набувачам як грошові кошти на потреби їх фінансування за напрямами видатків, а також у вигляді товарів, робіт, послуг. Якщо благодійник не визначив конкретні цілі використання коштів, шляхи спрямування благодійного внеску

визначає керівник установи, закладу-набувача відповідно до першочергових потреб, пов'язаних виключно з основною діяльністю установи, закладу [183].

Резюмуючи викладене, вважаємо за необхідне доповнити Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» статтею «Основні напрями благодійництва», у якій передбачити розглянуті напрями.

Висновки до розділу 1

У результаті аналізу благодійництва як об'єкта публічного адміністрування можна сформулювати певні висновки.

Доведено, що методологія – це фундаментальна система прийомів, способів, засобів та методів дослідження, об'єднаних у певну систему, що реалізують якнайбільш точну інформацію про досліджувані процеси та явища. Методологічним базисом дослідження слід вважати основне, вихідне положення, на якому базується саме наукове дослідження.

Методологія дослідження публічного адміністрування благодійництва в Україні – це поєднання особливих способів, методів і технік, за допомогою яких здійснюється надання благодійної допомоги відповідним суб'єктам адміністративно-правових відносин.

Визначено та охарактеризовано періоди виникнення, розвитку й становлення благодійництва, а саме: стародавньо-дохристиянський період (від появи людства за 3000 р. до Різдва Христового); античний період благодійництва (від 3000 р. до Різдва Христового-576 р. (зруйнування Риму); християнський період (X-XV ст.), що складався з двох етапів, а саме: князівського (800 р.-1200 р.) та релігійно-опікунського (1200 р.-1400 р.); період європейського меценатства (XVст.–XIII ст.); імперсько-освітянський період (XVIII–початок XX ст.); період радянської доби України (початок XX ст.–початок XXI ст.) та української державності (початок XXI ст.-донині).

Визначено характерні ознаки виникнення, становлення та розвитку благодійництва у названі періоди.

Стародавньо-дохристиянському періоду благодійництва притаманні певні ознаки: показова неповага до нужденних осіб, які отримували допомогу; наявність преференцій у осіб, що надавали допомогу; відсутність єдиної благодійницької політики.

Ознаки античного періоду благодійництва згруповано таким чином: допомогу отримували тільки нужденні, які належали до громадян полісу; її надавали держава та заможні громадяни; допомогу становили продукти харчування, гроші, зниження ціни на хліб (якщо на те була воля самодержця); жорсткий контроль за громадянською належністю нужденних; тісний зв'язок з утилітарними інтересами античних благодійників; опікування нужденними мало характер державної внутрішньоімперської політики.

Доведено, що християнський період благодійництва доцільно розокремлювати на два етапи, а саме князівський та релігійно-опікунський.

Визначальними рисами князівського етапу благодійництва є такі: необов'язковість загальнокнязівської політичної волі; безсистемний характер як на князівському рівні, так і на рівні приватного меценатства; документальне закріплення; започаткування з релігійних постулатів християнського віросповідання; утворення благодійних закладів (лікарень, училищ); благодійництво не виключало жебрацтва та бідності, було одноразовим.

Основними ознаками релігійно-опікунського етапу благодійництва є збільшення монастирської та церковної опіки над бідними, хворими та іншими малозабезпеченими особами. Соціальна підтримка повністю стала прерогативою церкви та монастирів. Останні виконували чотири основні функції: лікування, забезпечення незаможних (у вигляді надання одноразової допомоги натуральними продуктами – милостині), навчання, контроль. Запроваджено податок - десятину, тобто десята частка прибутку від хліба, худоби, судових мит, яку сплачувало

заможне населення церкви, роздача милостині, стала основою та змістом благодійництва.

Ознаками становлення та розвитку благодійництва християнського періоду є узаконення благодійництва в правових актах; відсутність загальнокнязівської політичної волі; замінення приватного благодійництва монастирською і церковною опікою над бідними, хворими і малозабезпеченими особами; запровадження десятини як податку в розмірі десятої частини від усіх доходів забезпеченого населення; не обов'язковий, а добровільний та милостивий характер.

Ознаками періоду європейського меценатства маємо назвати: започаткування засад державного механізму благодійництва; втрату християнською церквою своєї монополії на благодійництво; запровадження міською владою контролю за пожертвами залежно від потреб; розподіл нужденних за соціальним статусом; створення богадільень, будинків безкоштовних і дешевих квартир, нічліжних притулків, народних їдалень, швейних майстерень, амбулаторій та лікарень тощо; повернення маргіналів у громадянське суспільство та активне залучення до справи благодійництва приватних заможних осіб; розгляд питань щодо покинутих дітей, функціонування «госпіталю знайд»; започаткування централізованого управління для координації дій різних благодійницьких утворень.

Головними ознаками імперсько-освітянського періоду названо такі: розвиток благодійництва як соціального явища в цей період визначений соціально-економічними, релігійними та політичними чинниками; характеризується залученням до благодійництва як вітчизняних, так і зарубіжних банкірів і підприємців та представників аристократичних родин; характеризується жертвуванням значних коштів на вдосконалення робітничої освіти всіх рівнів, субсидування та підтримку комерційної освіти; організовується мережа притулків для старих – богадільень, притулків допомоги бідним і знедоленим дітям шляхом створення дитячих будинків піклування, початкових шкіл, ремісничих училищ тощо; запроваджується система соціальних бібліотек; розвивається будівництво за кошти меценатів інститутів та гімназій.

Характерними рисами періоду радянської доби України визнано розпуск благодійних організацій і передання їх функцій та майна до Народного комісаріату соціального забезпечення; запровадження державного благодійництва; добровільно-примусовий характер благодійництва; розвиток дитячої благодійності (збір макулатури, металобрухту, «тимурівські» заходи тощо); створення радянських благодійних організацій; зникнення меценатської діяльності.

Визначено, що доброчинність – це специфічна соціальна підтримка з боку громадян та юридичних осіб, що базується на безкорисливому та безоплатному наданні допомоги нужденним, безкорисливому виконанні робіт, наданні послуг чи іншого виду підтримки без отримання соціальних та матеріальних суб'єктивних здобутків за виконану діяльність.

Благодійність – це добровільне, несистемне, безкорисливе сприяння, спрямоване на поліпшення соціального стану осіб, які цього потребують, та розв'язання проблем соціально-культурної сфери суспільства загалом.

Сформульовано, що філантропія – це ціленаправлена, мотивована допомога, що ґрунтується на підтриманні загальнолюдських цінностей та людинолюбстві, надається безкорисливо, у формі безособової допомоги, шляхом підтримки духовного та культурного життя суспільства та заступництва за незаможних і нужденних.

Доведено, що волонтерство - це форма благодійництва, якій притаманні добровільність, усвідомленість, організованість, суспільно корисне застосування знань, умінь та навичок суб'єктів у вільний від основної зайнятості час, яка не передбачає фінансової винагороди та спрямована на поліпшення стану нужденних.

Визначено, що меценатство – це недержавний соціальний прояв безкорисливої допомоги та заступництва, що полягає в підтримці розвитку соціально-культурної сфери через надання різного роду допомоги, спрямованої на досягнення вищих інтелектуальних, культурних, етичних цінностей суспільного значення, творчим працівникам та їх органам з боку тих, хто має такі можливості.

Сформульовано поняття спонсорства - це комерційна заінтересованість фізичних та юридичних осіб, яка реалізується шляхом фінансової підтримки, сприяння кому-, чому-небудь з метою популяризації свого імені (назви) чи реклами торгової марки, формування позитивного іміджу комерційної організації для створення сприятливої громадської думки, а також отримання прибутку.

Наголошено, що відмітною рисою, яка відрізняє спонсорство від благодійності, є взаємна вигода.

Відповідно, доведено що **благодійництво** – це суспільне явище, котре полягає у добровільній безкорисливій моральній, матеріальній та організаційній допомозі нужденним, яку фізичні та юридичні особи надають на принципах верховенства права, законності, милосердя, моральності, гуманізму та взаємодопомоги у формі благодійності, меценатства та волонтерства.

Аргументовано, що добродійність, благодійність, меценатство та філантропія є специфічними формами благодійництва як соціального явища в суспільстві. Саме тому цей термін уособлює в собі всі зазначені поняття. Зазначено, що благодійництво є родовою категорією, по відношенню до його видових форм.

Виокремлено головні напрями благодійництва в Україні, а саме: поліпшення матеріального становища набувачів благодійної допомоги, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, інвалідів, інших осіб, які потребують піклування; надання допомоги особам, які через фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, військових дій, антитерористичних операцій, надзвичайних ситуацій, нещасних випадків; надання допомоги біженцям, особам, які потребують додаткового або тимчасового захисту та внутрішньо переміщеним особам (внутрішньо переміщеним із зони АТО та Автономної Республіки Крим особам) тощо; сприяння розвитку науки, освіти, культури й реалізації науково-освітніх програм, а також програм національно-культурного розвитку та сприяння охороні й збереженню культурної спадщини, історико-

культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання тощо; сприяння розвитку охорони здоров'я, масової фізичної культури, спорту і туризму, пропагування здорового способу життя, а також сприяння захисту материнства й дитинства тощо.

Встановлено, що благодійництво це комплексний правовий інститут, якій входить до галузі адміністративного права, під яким розуміється впорядкована правова єдність, що складається з органічного комплексу відносин, спрямованих на добровільну, безкорисну моральну, матеріальну та організаційну допомогу нужденним.

Результатом дослідження системи нормативно-правових актів, якими регульовано благодійництво в Україні, став висновок, що з метою усунення прорахунків та недоліків означених нормативних актів доцільно внести певні зміни, доповнивши Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» ст. *** «Основні напрями благодійництва».

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ БЛАГОДІЙНИЦТВА У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2.1. Благодійна діяльність як спосіб реалізації благодійництва

У сучасній Україні склалась досить складна соціально-політична ситуація [28]. На тлі економічної нестабільності тривають не сприятливі для розвитку суспільства політичні процеси [28]. За таких умов соціальна політика країни, безумовно, потребує певних активних дій з боку уряду [28]. Зміни в державі за останні роки спричинили погіршення якості життя населення через соціальне та майнове розшарування суспільства. Результатом глибокої диференціації стала поява таких категорій, що потребують соціальної допомоги та захисту, гарантом якого має бути держава. Саме тому нагальною є потреба у ефективній благодійній діяльності як системі соціального захисту та допомоги.

Одним із важливих набутків розбудови громадянського суспільства в Україні став активний розвиток такого соціального явища, як благодійна діяльність [28]. Будучи започаткованою в традиції безкорисливої допомоги нужденним, історично притаманній українській національній культурі та моралі, озброївшись досвідом передових у цій сфері західних країн, благодійна діяльність з кожним роком стає все більш потужною, об'єднуючи все більше добровільців та залучаючи все помітніші ресурси для забезпечення громадян, які потребують благодійної допомоги.

Будь-який вид діяльності зумовлений потребами суспільства та реалізується у відповідній ситуації. Людська психіка, її свідомий рівень розвивається та виявляється в діяльності. Саме таким чином людина стає причетною до історично сформованої культури, цивілізаційного процесу. Соціальне середовище, його потреби, інтереси в суспільстві зумовлюють соціальну спрямованість діяльності [184, с. 79]. Проведення благодійної діяльності стало невід'ємною властивістю суспільства, складовою суспільної свідомості, моральним обов'язком чи не кожної заможної людини [184, с. 79]. Вона покликана забезпечувати нужденних предметами споживання, засобами необхідної допомоги, а також безпосередньо матеріальною допомогою.

Варто відзначити, що саме благодійна діяльність є елементом соціальної діяльності як єдності теоретичного й матеріально-практичного процесів, здійснюваних соціальними суб'єктами з метою цілеспрямованого використання та змінення навколишнього середовища в інтересах людей [185]. Соціальну та благодійну діяльність можна представити як родо-видове поняття, де соціальна діяльність є родовим поняттям, а благодійна діяльність - видовим.

Перш ніж розкрити сутність поняття благодійної діяльності, слід визначити зміст категорії «діяльність».

Поняття «діяльність» є популярним у багатьох науках (політології, соціології, психології, юриспруденції тощо). Втім у словниковій, науковій літературі зміст розглядуваного поняття несе різнорідне смислове навантаження.

Наприклад, Великий тлумачний словник сучасної української мови характеризує діяльність як застосування своєї праці до чого-небудь; працю, дії людей у якій-небудь галузі; поведінку, дії стосовно кого-, чого-небудь; учинки тощо [81, с. 228].

Філософський енциклопедичний словник узагальнено визначає діяльність як специфічну людську форму активності, змістом якої є доцільне змінення і перетворення навколишнього світу [186, с. 151].

Таким чином, у словниковій літературі поняття «діяльність» визначено безпосередньо як активну діяльність особи, що полягає у вчиненні певних дій.

З позиції філософії діяльність визначено як зовнішньофізичну та внутрішньопсихічну активність людини, що має усвідомлюваний характер і спрямована на досягнення окресленої мети, визначеної потребою [187, с. 35].

С. Д. Максименко розуміє діяльність як свідому активність, що виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення визначеної мети [188, с. 123].

Отже, представники філософії вкладають у зміст зазначеного поняття не лише фізичну активність суб'єкта чи групи суб'єктів, але й психологічну активність.

Найбільш влучне в соціологічному аспекті визначення діяльності надали М. П. Лукашевич і М. В. Туленков, трактуючи її як специфічну людську форму

активного ставлення до навколишньої дійсності, зміст якої становить доцільне перетворення [189, с. 52].

Однією з визначальних рис діяльності є те, що цей процес передбачає певне протиставлення суб'єкта і об'єкта діяльності. Мається на увазі, що людина протиставляє собі об'єкт діяльності як матеріал, який повинен набути нової форми та властивостей, перетворитися з матеріалу на продукт діяльності. Кожна діяльність містить мету, засіб, результат і, власне, процес. Відповідно, важливою характеристикою діяльності є її усвідомлення. К. Маркс зазначав, що все в діяльності – передумови, засоби, результати і, власне, сам процес – є соціальним. Діяльність і використання її плодів як за змістом, так і за способом існування мають соціальний характер - соціальна діяльність та соціальне використання [190, с. 118].

У контексті викладеного вважаємо діяльність специфічною людською формою активного ставлення до навколишньої дійсності, спрямованою на досягнення визначеної мети в різних сферах, змістом якої є доцільне змінення і перетворення навколишнього світу.

Назвемо види діяльності: а) щодо об'єктивного перебігу історії – прогресивна і реакційна; б) стосовно об'єктивно вироблених систем цінностей – позитивна, законна, незаконна, моральна і аморальна; в) залежно від значення і ролі в соціальному розвитку – репродуктивна, продуктивна або творча; г) за сферами діяльності – трудова, дозвільна, освітня, споживацька тощо; д) за соціальними формами – колективна, масова, індивідуальна тощо. Розрізняють також діяльність як пояснювальний принцип і як предмет дослідження [189, с. 54].

Отже, благодійна діяльність містить усі характерні риси поняття «діяльність», а також наділена певними особливостями, визначеними правовим статусом суб'єктів останньої, предметом такої діяльності, формою вияву тощо.

Варто акцентувати, що на науковому та законодавчому рівнях благодійну діяльність трактовано неоднозначно.

До прикладу, Тлумачний словник російської мови поняття «благодійна діяльність» подає як добровільну діяльність фізичних і юридичних осіб з метою

безкорисливої (безвідплатної або на пільгових умовах) передачі громадянам або юридичним особам майна, зокрема грошових коштів, безкорисливе виконання робіт, надання послуг, іншої підтримки [191, с. 132].

Юридична енциклопедія визначає благодійну діяльність як добровільну безкорисливу діяльність фізичних та юридичних осіб із надання матеріальної, фінансової, організаційної та іншої допомоги людям, які потребують соціальної уваги та захисту [192, с. 115].

Ф. Я. Ступак вважає, що благодійна діяльність, з одного боку, є формою суспільних відносин у межах громадянського суспільства, а з іншого, – соціокультурним феноменом свого часу [193, с. 138].

Г. О. Ульгорн визначає поняття благодійної діяльності як безкорисливої допомоги злиденним [194, с.8].

Г. В. Ф. Даль характеризує благодійну діяльність як схильність до благодійності, тобто готовність творити добро й допомагати нужденним, немічним, скаліченим та ін. [113, с. 94]. Дозволимо собі дещо не погодитися з останнім трактуванням, адже фізичний стан особи, яка отримує благодійну допомогу, може бути і задовільним, однак у силу певних обставин (утрата житла тощо) людина потребує благодійної допомоги.

Досить вдалим видається визначення благодійної діяльності, надане В. О. Чепурновим. Тож, автор сформулював визначення поняття благодійної діяльності як добровільної, усвідомленої, безкорисливої діяльності громадян та юридичних осіб з метою безоплатного (або на умовах спонсорства) надання набувачам необхідної допомоги [31, с. 112]. Причому благодійна діяльність не завжди має форму спонсорства, адже природа спонсорства є суто фінансовою, тоді як благодійна, окрім фінансової, ще й особисту.

Д. Б. Бромелей вважає, що благодійною діяльністю слід вважати безкорисливу діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутку. Як на нас, автор звужує коло суб'єктів надання благодійної допомоги, називаючи такими

лише благодійні організації. Відповідно до закону, такими суб'єктами можуть бути не лише благодійні організації, але й звичайні фізичні особи.

Дефінуючи благодійну діяльність, О. В. Саманцова чітко та, що найголовніше, правильно і логічно наводить ознаки благодійної діяльності, як-от: 1) добровільність; 2) безкорисливість; 3) усвідомленість; 4) неприбутковість економічної діяльності організованих суб'єктів; 5) надання фінансової, матеріальної, організаційної допомоги її набувачам, а також безоплатне надання послуг, здійснюване з метою поліпшення матеріального й морального стану окремих осіб та загального соціально-економічного розвитку [195, с. 36].

О. О. Стрельнікова трактує благодійну діяльність як особливий вид соціальних відносин, які виникають між юридичними та фізичними особами й державою під час формування і використання благодійних коштів, надання матеріальної, організаційної допомоги, а також соціальних послуг із метою ефективної реалізації конституційних прав громадян на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, культурний розвиток і забезпечення суспільного добробуту [80, с. 52].

Філософія права розглядає благодійну діяльність через призму милосердя, де милосердя – це добре, співчутливе ставлення до кого-небудь. Вважаємо за необхідне підтримати підхід Я. М. Буздугана відносно того, що неправомірно ототожнювати зазначені поняття з благодійною діяльністю [185, с. 87]. На нашу думку, альтруїзм та благодійна діяльність є видовими поняттями діяльності, спрямованої на надання допомоги. Водночас варто наголосити, що природа цих понять є різною.

Підміненням понять вважаємо позицію Д. П. Страховського, який ототожнює поняття «благодійна діяльність» та «благодійницька діяльність», розуміючи їх як прояв співчуття до ближнього [196, с. 16].

До речі, на законодавчому рівні також відсутнє єдине законодавчо визначене поняття. У ст. 5 Конституції України проголошено, що « ... носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування ... ». Реалізація задекларованого принципу означає підпорядкування діяльності всіх публічних

інститутів потребам реалізації прав людини, забезпечення їх пріоритету відносно всіх інших цінностей демократичної держави [28]. Держава відповідає перед людиною за діяльність, спрямовану на реалізацію прав свобод та законних інтересів громадян, яку здійснюють відповідні органи публічної адміністрації [28].

Зокрема, Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» благодійну діяльність визначено як добровільну особисту та/або майнову допомогу в досягненні визначених цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара. Таким визначенням законодавець акцентує на вираженні такої діяльності – матеріальному та особистому (фізичному) - й виключає можливість отримання будь-якої матеріальної вигоди, засвідчуючи безкорисливу природу останньої.

У Законі України «Про Товариство Червоного Хреста України» законодавець ототожнює поняття «доброчинна» та «благодійна діяльність». Так, у ст. 1 Закону зазначено, що доброчинна, благодійна діяльність пов'язана з наданням допомоги та підтримки тим, хто її потребує, виходячи із загальнолюдських принципів гуманності та взаємодопомоги, яка здійснюється виключно безкорисливо (без мети одержання прибутку чи іншої вигоди) [197].

З цього приводу ми вважаємо, що відмітною рисою, яка чітко відмежовує «благодійну» від «доброчинної» діяльності, є можливість надання нужденним не лише фізичної, моральної, але й матеріальної допомоги та фінансової підтримки, адже в такому випадку доброчинна діяльність розпочинається зі щоденного спілкування з людьми, вміння розуміти їх, відчувати їх клопоти, побачити, що в них на серцеці, вміти поставити себе на їх місце. Якщо доброчинець здатен на це, він уже перестає бути самообмеженим, і виникають передумови для доброчинності. В такому випадку може йтися про синонімізацію доброчинної та волонтерської діяльності, але аж ніяк не про благодійність, яка може виявлятися в наданні матеріальної підтримки. Таким чином, наведені категорії не можна ототожнювати, оскільки вони мають різне змістове наповнення та різну природу.

Підбиваючи підсумки викладеного, вважаємо, що майже всі висвітлені позиції ґрунтуються на сутності поняття «благодійництво», майже повністю оминаючи зміст, семантичні особливості терміна «діяльність».

Основоположним у зазначеному понятті є те, що всі живі істоти здатні виявляти активність, тобто самостійно реагувати, трансформуючи або підтримуючи життєво важливі зв'язки з навколишнім світом. Активність є всезагальною характеристикою живого. Відповідно, діяльність людини - це реальний зв'язок суб'єкта з об'єктом, куди обов'язково включено психіку. Займаючись тією чи іншою діяльністю, індивід повинен сприймати, запам'ятовувати, мислити, бути уважним. У процесі діяльності в індивіда виникають ті чи інші емоції, виявляються вольові якості, формуються установки, виробляється ставлення тощо. Іншими словами, саме в діяльності формується, розвивається, виявляється вся система психічних процесів, станів і властивостей індивіда. Діяльність людини має визначальні характеристики: мотив, мету, предмет, структуру й засоби. Для суб'єкта мотивом слугує безпосередня спонукальна сила, причина його поведінки. У загальному сенсі мотив - це відображення потреби, що діє як об'єктивна закономірність і постає об'єктивною необхідністю. Мотивом благодійної діяльності є допомога, мета якої в поліпшенні стану нужденних.

Узагальнюючи наведене, вважаємо за необхідне резюмувати, що **благодійна діяльність** - це особливий вид соціальної діяльності (безкорисливої та добровільної), яка має форму психологічної та фізичної активності благодійника, спрямованої на надання благодійної допомоги у вигляді матеріальної, організаційної та іншої підтримки, а також соціальних послуг з метою поліпшення добробуту суспільства загалом та кожного окремо взятого нужденного.

Благодійна діяльність базується на принципах законності, безкорисливості, добровільності, милосердя, гуманізму без сподівання на одержання будь-якої вигоди чи прибутку. Це явище становить собою особисту або майнову допомогу благодійника чи благодійної організації, має цільовий характер, тобто здійснення благодійної діяльності відбувається лише в чітко передбачених відповідним Законом сферах і з

конкретною метою. Метою ж розглядуваної діяльності є сприяння реалізації прав громадян на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, культурний розвиток і забезпечення суспільного добробуту загалом [198].

Ознаками благодійної діяльності є те, що це [198]:

- 1) особливий вид соціальної діяльності;
- 2) відносини, які виникають між благодійниками, благодійними організаціями та набувачами благодійної допомоги [198];
- 3) відносини, котрі виникають унаслідок збирання й використання благодійних коштів, надання матеріальної, організаційної та іншої підтримки, а також соціальних послуг тощо.

Грунтовна характеристика благодійної діяльності неможлива без вичерпного аналізу поняття суб'єкта благодійної діяльності. Суб'єктами благодійної діяльності є благодійник та благоотримувач. Розглянемо їх детальніше: а) благодійник – це дієздатна фізична особа або юридична особа приватного права, яка добровільно здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності [199, с. 39]; б) набувач благодійної допомоги (благоотримувач) - фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада, що одержує допомогу від одного чи декількох благодійників на досягнення мети, визначеної Законом [199, с. 39].

Зрештою, суб'єктом слід вважати індивідів, організації або спільноти, які на підставі юридичних норм можуть бути учасниками правовідносин, тобто носіями суб'єктивних прав та обов'язків [199, с. 46-47].

Етимологічно поняття «суб'єкт» розглядається як слово іншомовного походження – носій певного роду діяльності, джерело активності, спрямованість на об'єкт [200, с. 553]. До нього апелює багато галузей фундаментальних знань. Не вдаючись у глибинний аналіз загальної теорії права, відзначимо, що суб'єктом права є особи, організації, державні органи, за якими закон визнає особливу юридичну властивість правосуб'єктності, що дає можливість для участі у правовідносинах [201, с. 189]. Так, у теорії адміністративно-правової науки суб'єктів адміністративного права розуміють як учасників суспільних відносин, наділених

суб'єктивними правами та юридичними (суб'єктивними) обов'язками, закріпленими адміністративно-правовими нормами [201, с. 189]. Як справедливо зауважує С. С. Алексєєв, це поняття містить два критерії: соціальний – участь у ролі відокремленого, здатного здійснювати єдину волю персоніфікованого суб'єкта; юридичний – визнання правовими нормами здатності бути носієм прав і обов'язків, брати участь у правовідносинах [202, с. 138-139]. Основним «каналом» реалізації правових норм є безпосередньо правовідносини, а тому носій прав і обов'язків зазвичай стає суб'єктом правовідносин [203, с. 42].

Як висновують сучасні вчені-адміністративісти Р. О. Куйбіда та В. І. Шишкін, суб'єкти адміністративного права – це потенційні учасники суспільних відносин, які мають права, свободи, інтереси та обов'язки, визначені нормами адміністративного права [204, с. 62]. Зазначені автори, як і багато інших, запевняють, що суб'єкт адміністративного права відрізняється від суб'єкта (учасника) адміністративно-правових відносин [204, с. 62]. Якщо суб'єкти адміністративного права – це органи управління, державні службовці, наділені правосуб'єктністю, потенційною здатністю вступати в адміністративно-правові відносини, то суб'єкти (учасники) розглядуваних відносин уже беруть у них реальну участь.

Таким чином, суб'єкти правовідносин постають суб'єктами права - тобто особами, наділеними правосуб'єктністю. «Суб'єкт права» і «особа, що має правосуб'єктність» є одним тим самим. Правосуб'єктність – одна з обов'язкових передумов правовідносин [205, с. 34]. Щоб стати учасником правовідносин, суб'єкт як потенційний суб'єкт (учасник) повинен пройти два етапи набуття юридичних властивостей: правовідносин – через відповідність певним правовим вимогам щодо правосуб'єктності; отримати додаткові властивості юридичного характеру в конкретній юридично значущій ситуації – суб'єктивні юридичні права і обов'язки, згідно з правовими нормами [205, с. 34]. Саме ними визначені власнеправові зв'язки, відносини між суб'єктами [205, с. 34].

О. Ф. Скакун суб'єктами правовідносин визначає індивідуальні чи колективні суб'єкти права, які використовують цю правосуб'єктність у конкретних

правовідносинах, постаючи реалізаторами суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності [205, с. 35].

Саме тому «суб'єкт правовідносин» є похідним від поняття «суб'єкт права». Водночас суб'єкти правовідносин є безпосередніми учасниками цих відносин та беруть дієву участь у адміністративно-правових відносинах. Етимологічно «учасника» С. І. Ожегов розглядає як «того, хто бере у чомусь участь». Брати участь дослідник розуміє як «участь у чому-небудь», «спільне виконання чого-небудь» [206, с. 857].

У Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» закріплено, що суб'єктами благодійної діяльності є благодійні організації, що утворені та діють відповідно до цього Закону, а також інші благодійники та бенефіціари. Суб'єкти благодійної діяльності мають право здійснювати благодійні програми, спільну благодійну діяльність та інші види благодійної діяльності спільно з нерезидентами з урахуванням особливостей, визначених законами або міжнародними договорами України [207].

Таким чином, *суб'єкт благодійної діяльності* - це фізична чи юридична особа, яка реалізує свої права та безпосередньо вступає у правовідносини, що пов'язані з наданням благодійної допомоги, отриманням такої допомоги для досягнення визначених цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням отримувача благодійної допомоги.

Визначаючи поняття суб'єкта благодійної діяльності, варто враховувати, якщо йдеться про суб'єкта-отримувача благодійної допомоги, правосуб'єктність може бути неповною.

Розкриваючи категорію «суб'єкти благодійної діяльності» [208, с. 115], О. В. Марченко визначає три категорії таких суб'єктів.

По-перше, це суб'єкти, які реалізують державну політику в царині благодійної діяльності без владно-розпорядчих настанов, рішень та дій владного характеру [208, с. 115]. Вплив держави на розвиток сфери благодійної діяльності

взагалі неможливий. У цьому разі йдеться про суб'єктів публічної адміністрації, а саме повноваження та компетенцію Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

До другої категорії суб'єктів благодійної діяльності віднесено суб'єктів-альтруїстів, без активних дій яких сфера благодійної діяльності взагалі не існувала би (це благодійники та благодійні організації) [208, с. 115-116].

До третьої категорії суб'єктів благодійної діяльності належить центральний суб'єкт благодійної діяльності, на користь якого безпосередньо здійснюється благодійна діяльність та який отримує благодійну допомогу – благоотримувач [208, с. 115-116].

Зрештою, в структурі будь-якої діяльності необхідно розрізняти її суб'єкт і об'єкт. Суб'єкт – це той, хто здійснює діяльність, об'єктом слід вважати те, на що вона спрямована [209]. У структурі благодійної діяльності як похідної від загальної діяльності також слід виділяти об'єкт благодійної діяльності. Ним можуть бути природні матеріали, різні предмети, сфери чи галузі життя людей та окремих громадян. Діяльність суб'єкта може бути спрямовано на іншу людину [209].

Отже, об'єктом благодійної діяльності є суспільні відносини, що виникають з приводу: а) підтримки, відновлення та розвитку освіти й науки, фізичної культури і спорту; б) надання благодійної допомоги науковцям; в) відновлення сфери охорони здоров'я, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини; г) розвитку міжнародної співпраці України; д) сприяння та поліпшення соціального становища в Україні; е) підтримки соціально незахищених осіб з метою подолання бідності в Україні; ж) допомоги в захисті конституційних прав і свобод суб'єктів-надавачів благодійної допомоги; з) ліквідації наслідків стихійних лих; и) підтримки сфери екології, охорони довкілля та захисту тварин тощо.

2.2. Форми благодійної діяльності

Досліджуючи правову категорію «благодійна діяльність», варто зупинитися на формах цього виду діяльності через дослідження таких правових категорій, як форма, форма діяльності, форма благодійної діяльності.

Великий тлумачний словник сучасної української мови поняття форми визначає як спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії. У тлумачному словнику поняття «форма» трактується як різновид, структура, конструкція чого-небудь, зумовлена певним змістом [81, с. 1329]

Т. Ф. Єфремова поняття «форма» (лат. *forma*) розуміє як зовнішній вигляд, зовнішні профілі предмета; встановлений зразок чого-небудь; шаблон [210]. Форма – це вид ззовні, зовнішній обрис, певний визначений порядок [211, с. 45].

Отже, в загальному вигляді *форма* – це спеціальна структура будь-якого процесу. Характер цієї структури зумовлений змістом процесу, методами, прийомами, засобами, видами відповідної діяльності. Ця структура становить собою внутрішню організацію змісту, що в реальній відповідній дійсності є процесом взаємодії.

Деякі науковці не згодні з тим, що благодійність, волонтерство, меценатство тощо є формами благодійництва, стверджуючи, що це види благодійництва. З цього приводу необхідно зазначити, що благодійництво – це суспільне явище, яке полягає в добровільній безкорисливій моральній, матеріальній та організаційній допомозі нужденним, яку надають фізичні та юридичні особи на принципах верховенства права, законності, милосердя, моральності, гуманізму та взаємодопомоги.

Зміст цього явища виявляється як раз через окремі форми, тобто зовнішні прояви, а саме через благодійність, волонтерство, меценатство тощо.

Вид, своєю чергою, – це ситематизаційна категорія, що охоплює предмети та діяльність за спільними ознаками. Благодійність, волонтерство, меценатство мають спільні ознаки, що характеризують їх і дають можливість стверджувати, що вони є одним родовим явищем – благодійництвом.

Отже, не є хибним стверджувати, що благодійність, волонтерство, меценатство можуть виступати у двох іпостасях – як форма і вид благодійництва.

Зрештою, форма діяльності – це зовнішній бік будь-якого функціонування, тобто система його однорідних дій, здійснюваних у певних організаційних межах, визначених законодавством [212].

У словниковій літературі формою діяльності позначено організаційно-управлінський вид діяльності уповноважених на те суб'єктів, завжди пов'язаний зі здійсненням відповідних дій у порядку, визначеному законодавством [213].

Іншими словами, форми діяльності – це однорідна діяльність відповідних суб'єктів, через які вони реалізують свої функції [212].

Форма благодійної діяльності – це зовнішній вияв діяльності благодійника, що полягає у вчиненні певних дій, спрямованих на надання благодійної допомоги, благодійної пожертви, управління благодійними ендаментами тощо.

Залежно від природи й змісту благодійної діяльності, від її форми та сфери здійснення, а також напрямів надання благодійної допомоги суб'єктів-благодійників варто розподілити за групами:

- 1) загальносоціальна: волонтерська, гуманітарна, донорська, трансплантаційна діяльність;
- 2) освітньо-культурна: меценатська діяльність;
- 3) релігійно-духовна: філантропічна діяльність; альтруїзм;
- 4) миротворча діяльність [214, с. 16].

Розкриємо зміст наведених груп.

Законами України «Про благодійництво та благодійні організації» та «Про волонтерську діяльність» чітко визначено, що специфічною формою благодійництва є волонтерська діяльність, що ґрунтується на вільній праці й не вимагає оплати, а головні мотиви волонтерів полягають не в матеріальному заохоченні та збагаченні, а задоволенні соціальних і духовних потреб. Праця волонтерів зазвичай зводиться до громадських робіт різного виду, організації суспільно корисних заходів, благодійних концертів, збору коштів на підтримку нужденних, індивідуальної нематеріальної

допомоги окремим особам чи організаціям (інвалідам, дітям-сиротам, ветеранам війни, некомерційним структурам) тощо [28].

З цього приводу наведемо думку Є. Л. Шекова, що волонтерська діяльність не допускає хаотичності. Відносини між волонтером та наймаючою організацією зазвичай регульовано договорами, у яких суворо визначений обсяг робіт [89, с. 53].

Волонтерську діяльність можна розглядати як пожертвування в натуральній формі (у вигляді часу або праці), а не у формі товарів, готівки чи інших цінних активів [28]. Волонтерам повинно бути дозволено надавати будь-які послуги, визначені законом [28].

Законом України «Про волонтерську діяльність» закріплено, що волонтерська діяльність – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги [149].

Примітно, що тлумачні енциклопедичні словники поняття «волонтерська діяльність» трактують досить неоднозначно.

Так, у Словнику-довіднику з психології М. І. Конюхов визначає волонтерську діяльність як добровільну діяльність, суспільно корисну роботу, громадянську активність тощо [215, с. 45].

Є С. Медведева констатує, що волонтерська діяльність – це добровільне прийняття обов'язків із надання безоплатної соціальної допомоги, послуг, здійснення патронажу над інвалідами, хворими і особами похилого віку, а також особами і соціальними групами населення, які опинилися в складних життєвих ситуаціях [216].

Б. Г. Тукумцев визначив волонтерську діяльність як добровільну, здійснювану безкоштовно як державними, так і в приватними організаціями у медичній та освітянській сферах чи сфері соціального обслуговування [217]. Добровільна допомога є природною характеристикою культури будь-якого цивілізованого суспільства разом із традицією співучасті й співпереживання за долю ближнього, допомоги в скрутну хвилину [217].

В. І. Дибайло та Ш. Е. Малеріус трактують поняття «волонтерська діяльність» як вчинки людини, що не приносять їй матеріальної користі, це її добровільна діяльність з метою поліпшення добробуту певної спільноти чи суспільства [218, с. 15–20]. Вона може набувати будь-яких форм: від звичайної допомоги до зусиль, спрямованих на вирішення соціальних конфліктів та проблем бідності [218, с. 15–20]. За кількісними та якісними показниками волонтерська діяльність відіграє важливу роль у прогресивному розвитку всіх країн світу [218, с. 15–20].

О. В. Безпалько феномен «волонтерська діяльність» пояснює як форму громадянської участі в суспільно корисних справах, спосіб колективної взаємодії та ефективний механізм розв'язання актуальних соціально-педагогічних проблем [219, с. 128–137].

К. О. Сидоренко вважає волонтерську діяльність специфічною формою благодійництва, добровільною, безоплатною, соціально громадською діяльністю, якій притаманне вчинення активних дій суб'єктом надання волонтерської допомоги на користь її отримувача з метою поліпшення стану останнього [28, с. 16].

Як бачимо, за наведених вище підходів поняття «волонтерство» і «волонтерська діяльність» повністю змішуються, адже «волонтерство» реалізується через волонтерську діяльність, а зазначені автори взагалі не звертають на це уваги.

І. Р. Айнутдинов, О. Ф. Акімов, Л. Ю. Вандишев, Л. Міщик [220], І. І. Мигович [221], С. С. Пальчевський, В. М. Пестриков [222], Ю. М. Хорунжій акцентують на синонімічності понять «волонтерська діяльність» та «благодійна діяльність», трактуючи їх як благодійну діяльність, здійснювану фізичними особами на засадах неприбутковості, без заробітної платні та просування по службі, заради добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом; як гуманістичну діяльність, спрямовану на соціальну допомогу певним верствам населення, розвиток добробуту й процвітання суспільства, що не вимагає матеріальної винагороди та ґрунтується на потребі реалізації цінностей [220, 221, 222].

Вважаємо хибним ототожнювати поняття благодійної діяльності та волонтерської діяльності вже тому, що вони обидва спрямовані на досягнення певною мірою однорідних цілей і результатів.

Як видно з вищевикладеного, на сьогодні в сучасному правовому полі не вироблено єдиної позиції стосовно дефінування волонтерської діяльності. Ми налаштовані виправити такий стан речей, навівши чіткий перелік ознак волонтерської діяльності:

її здійснюють суб'єкти, котрі є членами відповідної волонтерської організації або волонтерами [28];

здійснюється за рахунок власного вільного часу;

правовою підставою є укладання договорів про надання волонтерської допомоги та щодо провадження волонтерської діяльності;

має форму громадської участі в суспільно корисних справах;

здійснюється без очікуваної фінансової винагороди та підставі мотиваційних, спонукальних переконань;

здійснюється шляхом надання допомоги іншому;

повна добровільність.

Викладені ознаки дають можливість сформулювати власну дефініцію розглядуваного поняття.

Отже, **волонтерська діяльність** – це процес взаємодії спеціального суб'єкта (волонтерської організації чи волонтера) з об'єктом (особою, яка потребує допомоги), що здійснюється на добровільних засадах з метою поліпшення стану останнього.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що мета волонтерської діяльності полягає в сприянні особистісному та професійному зростанню, самореалізації та соціалізації особистості; наданні послуг тим, хто цього потребує, а також соціальної підтримки, захисту, допомоги окремим людям за рахунок компенсації втрат життєво важливих умов існування; реабілітація громадян з обмеженими можливостями та

соціально вразливих груп населення; у просвітництві населення та організації педагогіки середовища [223, с. 128].

Мотиви заняття волонтерською діяльністю можуть бути найрізноманітнішими [224]: переконання морального й релігійного характеру, потреба в спілкуванні, активності, реалізації своїх здібностей, громадському і державному визнанні, бажання отримати нову роботу чи професію [224]. Волонтерська діяльність здійснюється в групах взаємодопомоги, в індивідуальній підтримці осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації або потребують постійного догляду, і шляхом участі в діяльності добровольчих об'єднань [224].

Наступною загальносоціальною формою благодійної діяльності є гуманітарна діяльність [28]. У ст. 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» [225] законодавець визначає гуманітарну допомогу як цільову адресну безоплатну допомогу в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертв чи надання послуг, виконання робіт іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів відносно отримувачів гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її через соціальну незахищеність, матеріальну незабезпеченість, скрутне фінансове становище, виникнення надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжку хворобу конкретних фізичних осіб [225]. Гуманітарна допомога є різновидом благодійницької діяльності і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб, згоди її отримувачів [225].

Підставою для започаткування процедури визнання допомоги гуманітарною є письмова пропозиція донора про її надання. Підставою для здійснення гуманітарної допомоги в Україні є письмова згода отримувача гуманітарної допомоги на її одержання [225]. Отримувач гуманітарної допомоги має такі самі права на її використання, що і набувач гуманітарної допомоги [225].

Діяльність у галузі протидії лихам, стихіям, надзвичайним подіям, військовим діям тощо на цей час здійснюється переважно на гуманітарних засадах – саме таку діяльність називають гуманітарною.

Гуманітарна діяльність – це діяльність, присвячена людській особистості, спрямована на забезпечення прав, свобод та інших інтересів людини. Гуманітарна діяльність у галузі протидії лихам та іншим надзвичайним подіям орієнтована на виживання людини та її спільнот під час цих подій. У процесі гуманітарної діяльності на міжнародній арені між її суб'єктами та об'єктами відбувається співпраця, що отримала назву міжнародного гуманітарного співробітництва [226, с. 156].

Важливою складовою гуманітарної діяльності є гуманітарна допомога. Вона зазвичай надається в разі лих, надзвичайних ситуацій, військових конфліктів, а також миротворчих операцій [227, с. 156].

В. А. Акімов, В. Я. Богачов, В. К. Владимировський, В. В. Лесних, В. А. Макеев, В. Д. Новіков, В. І. Сорокін, А. В. Шевченко гуманітарною вважають допомогу, що надається населенню на добровільних засадах у випадку надзвичайних ситуацій різного характеру без прагнення до будь-якої фінансової або політичної вигоди з метою полегшення поневірянь і складного становища постраждалих [227, с. 156].

О. Ю. Літвіна та В. О. Чепурнов поняття «гуманітарна допомога» трактують як специфічну форму благодійної діяльності. Такої самої думки дотримується Я. М. Буздуган [228, с. 91], наголошуючи на необхідності доповнення ст. 1 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» поняттям гуманітарної допомоги як специфічної форми благодійної діяльності [228, с. 91]. Ми підтримуємо позицію названих науковців та вважаємо, що саме гуманітарна діяльність реалізується через надання постраждалим гуманітарної допомоги, яка є особливою формою благодійної діяльності.

На нашу думку, **гуманітарна діяльність** – це процес взаємодії суб'єкта і об'єкта, спрямований на сприяння виживанню людини та її спільнот з метою забезпечення прав, свобод та інших інтересів людини, у сфері протидії стихійному

лиху, техногенній катастрофі або збройному конфлікту й іншим надзвичайним подіям як в Україні, так і на міжнародному рівні.

Сформулюємо ознаки гуманітарної діяльності:

- 1) є особливою формою благодійної діяльності;
- 2) притаманне надання адресної безоплатної допомоги;
- 3) благодійний порядок такої форми сприяння;
- 4) спрямованість на виживання людини та її спільнот;
- 5) має на меті забезпечення прав, свобод та інших інтересів людини;
- 6) характерна для сфери протидії стихійному лиху, техногенній катастрофі або збройному конфлікту чи іншим надзвичайним подіям;
- 7) реалізовується як в Україні, так і на міжнародному рівні.

Здійснення гуманітарної діяльності на міжнародній арені слід називати міжнародною гуманітарною діяльністю.

Головними цілями гуманітарної діяльності є:

забезпечення порятунку і виживання осіб, які постраждали від стихійного лиха, техногенної катастрофи або збройного конфлікту, а також збереження їхнього здоров'я, наскільки це можливо, в умовах надзвичайної ситуації;

відновлення економічної самостійності всіх груп населення і поновлення діяльності всіх служб життєзабезпечення в найкоротший термін з особливою увагою до найбільш нужденних осіб та суб'єктів;

ремонт і відновлення постраждалої інфраструктури й відродження економічної діяльності;

надання найнеобхідніших продуктів харчування, одягу, медикаментів тощо;

забезпечення цільовою адресною безоплатною допомогою в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертв;

надання допомоги у вигляді виконання робіт, надання послуг іноземними та вітчизняними донорами з гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги, які її потребують, в Україні або за кордоном;

забезпечення в разі збройного конфлікту зброєю, системою озброєння, боєприпасами, автотранспортом, авіаційною технікою, технічними та іншими матеріалами, які можуть використовуватися для спричинення серйозних тілесних пошкоджень або смерті.

Гуманітарна діяльність базується на принципах гуманності, добровільності, адресності, безоплатності, неупередженості, соціальної спрямованості, нейтралітети тощо.

Вважаємо, що ці напрями можна вважати базовими: перший – це пошук і порятунк; другий – надання притулку; третій – забезпечення харчуванням; четвертий – постачання питної води; п'ятий – медичне та соціальне забезпечення; шостий – захист від насильства та залякування; сьомий – надання різного роду послуг з відновлення економічної самостійності та стабільності, зрештою, восьмий напрям – це поновлення діяльності всіх служб життєзабезпечення тощо. Ці напрямки дій визначені реальними потребами людей, постраждалих від надзвичайних ситуацій.

У країнах Європи досить розвинена та поширена донорська й трансплантаційна діяльність. Доволі високим є офіційний престиж донорства, зокрема, у Франції, де почесний донор має виключне право паркувати свою машину поряд із машиною президента. У багатьох країнах під час прийому на роботу перевага надають тому, хто має картку донора. І це не випадково, тому що донор відповідально ставиться до свого здоров'я і має активну громадянську позицію – такий працівник ніколи не підведе. Для самих донорів здавання крові – це усвідомлений жест допомоги тому, хто потерпає, а не привід для отримання певної вигоди чи винагороди. Європейці не вважають донорство героїзмом, для них це так само природно, як переходити дорогу на зелене світло [229].

У Італії добровільне донорство почало розвиватися ще у довоєнний час, а Асоціація донорів-волонтерів крові Італії (АВІС) нещодавно відзначила своє 75-річчя. Її започаткування пов'язане з ім'ям лікаря Форментано, який усе своє життя

віддав служінню людям, організації та розвитку добровільного донорства. Нині відділення АВІС функціонує навіть у найменшому містечку Італії [229].

Донорство – то своєрідна форма солідарної громадянської, християнської, людської діяльності тощо. Якщо ти належиш до якогось донорського співтовариства, одразу стаєш «своїм» у компанії незнайомих людей – теж донорів чи благодійників. Це престижно, гідно і означає, що ти здорова доросла людина, яка має активну громадянську позицію, бажання зробити світ кращим [229].

У різних штатах США ситуація з донорством є неоднаковою, але в Каліфорнії добровільне донорство надзвичайно розвинене – донорами крові тут є 5 % населення, у Росії ж це лише 1,6 %, тобто втричі менше. Безоплатне донорство в США підтримує держава і некомерційні організації, воно популярне серед різних верств населення, має вагому підтримку приватного бізнесу [229].

Наприклад, Банк Крові за співпраці з відомими компаніями часто організовує донорські акції. Так, автомобільні компанії надають донорам безкоштовну заміну масла в машині й балансування шин; а відома компанія з виробництва натуральних соків без консервантів Naked Juice організовує щорічний марафон на підтримку добровільного донорства, видаючи донорам безкоштовні соки після здавання крові [229].

В Україні за показником минулого року заготовлено 9,1 млн. крові на одну особу, тоді як Всесвітня організація охорони здоров'я стверджує, що ця доза повинна становити не менше 15 млн. У США кожні 109 із тисячі осіб здають донорську кров, у Європі – від 52 до 67. В Україні – лише 18 осіб із тисячі здають кров [230].

В Україні існують благодійні організації, які займаються донорською діяльністю, яку, на наш погляд, слід вважати спеціалізованою формою благодійної діяльності. Наприклад, Благодійний Фонд «Донор-ОМ» є місцевим неприбутковим благодійним Фондом, який об'єднує благодійників, донорів, бенефіціарів, (реципієнтів) і лікарів, небайдужих людей, молодь та інших осіб, які здійснюють благодійну донорську діяльність в інтересах людей і суспільства. Він провадить

свою діяльність самостійно, а також за співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування, з українськими та зарубіжними благодійними організаціями відповідно до Конституції України, законів України й інших нормативно-правових актів, якими регульовано відповідні напрями діяльності, та Статуту [231].

Законом України «Про донорство крові та її компонентів» визначено, що донорство крові та її компонентів є добровільним актом волевиявлення людини, що полягає у здаванні крові або її компонентів із метою подальшого безпосереднього використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання у наукових дослідженнях [232].

Необхідно відзначити і такий вид донорської діяльності як специфічної форми благодійної діяльності, як донорство яйцеклітин (вони ж ооцити), що становлять собою абсолютно безкоштовну, добровільну і благодійну допомогу потенційного донора яйцеклітини невідомому реципієнту [233].

Причому донор не може претендувати на матеріальну винагороду за свої послуги, оскільки надає їх на благодійних засадах, його вчинок є безкорисливим і добровільним актом на користь бездітної пари. Водночас донор має право на отримання всіх продуктів, яких потребує в період проходження програми, або може отримати гроші, на які особисто придбає необхідні продукти [233].

Особливим видом донорства є трансплантація (від лат. *transplantatio* - пересаджування) – це метод, що полягає в пересадці реципієнту органа або іншого матеріалу (тканини), взятого у донора, а також клонованих тканин, штучних імплантантів (електронних, металічних та інших) [234].

Донором може бути будь-який дієздатний громадянин України віком від 18 років, який пройшов відповідне медичне обстеження і не має протипоказань, визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [233].

Отже, **донорство** – це безоплатне, добровільне надання донорського матеріалу для його подальшого безпосереднього використання з метою лікування,

трансплантації, застосування у фармацевтиці та використання в наукових досліджах, що здійснюється в інтересах та на благо особи.

Донорська діяльність – це процес взаємодії певних суб'єктів (донорів, реципієнтів, лікарів), що здійснюється в інтересах людини, з метою популяризації ідей благодійного донорства та здорового способу життя, лікування й трасплантації.

Наступною класифікаційною групою є освітньо-культурна, до якої віднесено меценатську діяльність.

Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», однією з форм благодійної діяльності є меценатська діяльність, яку визначено як благодійну діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень, яка здійснюється в порядку, визначеному цим Законом та іншими законами України [207]. Законодавчо закріплене визначення, на нашу думку, є надто вузьким і не розкриває мети здійснення меценатської діяльності, оскільки в ньому окреслено лише сфери діяльності [207].

У проекті Закону України «Про меценатство» зазначено, що меценатська діяльність – це добровільна безкорислива матеріальна, фінансова, організаційна, консультативна та/або інша підтримка меценатами або меценатськими організаціями набувачів меценатської допомоги в галузі культури та мистецтва у розмірі, що є не меншим від мінімального меценатського внеску, з метою розвитку та збереження культурного надбання України [235]. Згідно із Законом, меценатами слід вважати, фізичних осіб, що здійснюють меценатську діяльність або передають майно чи надають іншу допомогу меценатській організації в розмірі, не меншому за мінімальний меценатський внесок [235]. Мінімальний меценатський внесок - це будь-яка за формою одноразова допомога набувачу меценатської допомоги у еквіваленті 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян від фізичних осіб або еквіваленті 6000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян від юридичних осіб [235].

У Соціологічній енциклопедії меценатську діяльність визначено як підтримку розвитку культури, мистецтва, науки, надання різного роду допомоги творчим працівникам, органам з боку тих, хто має такі можливості (організації, приватні особи тощо) [236, с. 543].

Укладачі Енциклопедичного словника визначають меценатську діяльність (лат. – діяльність багатого покровителя) як вид добровільної, безоплатної матеріальної допомоги, яку надають, зокрема, діячам культури, культурним установам багаті та впливові покровителі. Меценатство сприяє розвитку культури, виявленню та розвитку талантів. Воно вибіркоче, а отже становить собою певне замовлення й соціальний контроль з боку деяких споживачів. Мотиви меценатства можуть бути найрізноманітнішими, як-от: любов до мистецтва, пам'ять про минуле, вдячність за підтримку, «для душі» і заради спасіння душі тощо [236].

Л. Я. Лавриненко вважає, що меценатська діяльність спрямована на підтримку та стимулювання різного роду творчих ініціатив у царині мистецтва, освіти і культури. Для меценатства характерно, що фінансування відбувається у вигляді приватних дарів чи грошових внесків без безпосереднього розрахунку на отримання взамін прямої чи прихованої вигоди [237, с. 63]. Хотілось би відмітити, що є досить розповсюдженою логічною помилкою дефієнтум зводити до дефініції. Інакше кажучи, категорично неможливо ототожнювати меценатську діяльність із діяльністю як такою!

О. В. Марченко вважає, що меценатська діяльність – це добровільне надання благодійниками коштів, іншого майна та майнових прав спільно чи індивідуально для захисту, збереження, придбання, відновлення, дослідження або вдосконалення творів мистецтв, об'єктів культурної спадщини, розвитку освіти, запровадження новітніх інформаційних технологій у сфері науки, здійснення наукових досліджень [208, с. 18]. Необхідно звернути увагу не те, що науковці, визначаючи категорію «меценатська діяльність», залишають поза увагою суб'єктів цієї діяльності, (наприклад, О. В. Марченко взагалі узагальнила їх як «благодійників»).

З вищевикладеного можна переконатися, що і меценатську діяльність багато науковців ототожнюють з меценатством, а це помилково.

У контексті визначеного вважаємо, що **меценатська діяльність** – це процес взаємодії суб'єктів, спрямований на надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги у сфері мистецтва, науки, культури, освіти та окремим творчим працівникам задля збереження, створення й розповсюдження духовних цінностей у суспільстві, сприяння розвитку творчих і духовних засад особистості.

Головними цілями меценатської діяльності є:

надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги;
збереження, створення та розповсюдження духовних цінностей у суспільстві;
допомога у розвитку творчих і духовних засад особистості;
сприяння підвищенню престижу та ролі освітньо-культурної сфери діяльності.

Звернемося до характеристики духовно-релігійних форм благодійної діяльності, до якої ми відносимо філантропічну діяльність та альтруїзм.

Філантропічна діяльність є специфічною формою благодійної діяльності. Вона була відома ще здавна. Упродовж усієї історії людства існувала потреба в захисті знедолених, допомозі ближньому в його стражданнях та бідності тощо. Тож, за часів Київської Русі в ролі головного філантропа виступала церква, при храмах та монастирях якої створювали школи для дітей-сиріт, притулки тощо. Пізніше функцію створення різних опікунських установ перебрала на себе держава, зокрема, значні кошти на благодійництво, розвиток мистецтва та культури спрямовували члени імператорської родини. Наприкінці XIX століття ініціативу філантропії перехопили приватні особи, вона стала престижною формою соціальної поведінки, всіляко заохочуваною державою.

За Тлумачним словником В. І. Даля, філантропічна діяльність є людинолюбством, турботою про поліпшення життєдіяльності людства шляхом створення богоділень, безкоштовних шкіл тощо, причому філантропічне суспільство як

таке є людинолюбним. Благодійника-філантропа вважали тією особою, яка присвятила себе на користь іншого [113, с. 132].

Філантропічна діяльність – це особливий рід справи, за допомогою якого приватна особа в добровільному порядку надає матеріальні чи духовні ресурси з метою допомоги нужденним. Благодійні кошти можуть використовуватися для розв’язання соціальних питань, а також поліпшення умов життя суспільства і кожного його члена. Філантропічна діяльність – це організована діяльність, що зазвичай має безособовий характер [238].

Приклади філантропічної діяльності часто перетинаються с прикладами благодійної діяльності. Принагідно зауважимо, що однією з найдавніших форм філантропічної діяльності була милостиня і піклування про убогих, переважно при церквах і монастирях. Роль матеріальних і духовних ресурсів приватної особи можуть виконувати грошові й матеріальні засоби, можливості й психологічні резерви людей. Саме філантропічна діяльність здійснюється за певною схемою, індивідуальною програмою для кожної людини чи організації. Пожертви університетам та інститутам, лікарням і церквам, проектам з екології та захисту тварин, так само як і у фонди, що покладають на себе відповідальність за розумне розділення всіх матеріальних засобів, – усе це філантропічна діяльність незалежно від спрямованості зібраних коштів: на допомогу вбогим або особам, які просто потребують певних благ. Про філантропічну діяльність, на додаток до іншого, йдеться в ситуаціях екстреної негайної допомоги, наприклад, голодуючим, замерзлим або жертвам катастроф. Глобальні державні та міжнародні благодійні заходи з надання невідкладної рятівної допомоги містам, великим районам і навіть націям, що потрапили в ситуацію гострої потреби через стихійне лихо, військові дії чи економічну кризу, є досить поширеними й регулярними в останні роки.

Отже, філантропічна діяльність – це завжди цілеспрямований, програмно організований, планомірний, зорієнтований на позитивний практичний результат процес.

Плануванню підлягає не лише виконавча робота організації. На основі своїх статутних завдань вона приймає рішення, формує програми, розробляє або ініціює проекти. Шляхом визначення цільових завдань і пріоритетів, програмування та проектування філантропічна організація тією мірою, наскільки її діяльність має суспільний резонанс і соціальний ефект, провадить певну політику, стверджує свою ідеологію чи філософію. Громадська думка потребує передумов для усвідомлення очевидності того, що організована філантропія – це не підвищена в масштабах милостиня, а один із механізмів, що забезпечує стабільність розвиненого громадянського суспільства [239]. До речі, на законодавчому рівні взагалі відсутнє визначення розглядуваного поняття.

Зрештою, вважаємо, що **філантропічна діяльність** – це специфічний процес взаємодії людини та суспільства, заснований на любові та доброзичливому ставленні до людини, жертуванні власним часом, іміджем задля заступництва нужденних шляхом надання безкорисливої та безадресної допомоги, а також для поліпшення умов життя суспільства.

Наступною духовно-релігійною формою благодійної діяльності є альтруїзм.

Ще у ХХ столітті це явище визначали як особливий прояв гуманістичного світосприйняття й поведінки особи, що і стало предметом соціологічних та соціально-психологічних досліджень поняття, котре містило в собі компоненту «допомогаючої поведінки». У наукових дослідженнях альтруїзм розглядали в контексті практичних відносин між людьми, а матеріалом слугували накопичені в суспільстві форми солідарності, благодійності, взаємодопомоги тощо. Альтруїзм також аналізували в контексті благодійної діяльності.

Це слово прийшло до нас з французької мови «altruisme», а туди потрапило із загальної для романських мов латинської лексики. У його основі корінь «alter», що має значення «інший». Ну а суфікс «ізм» є міжнародним і помітний усім, хто говорить хоча б однією європейською мовою.

До цього слова легко дібрати споконвічно російські синоніми: безкорисливість, людинолюбство, самовідданість. А один повноцінний антонім – егоїзм, тобто

себелюбство [240]. Цей термін як протилежний за змістом терміну «егоїзм» запровадив французький філософ і засновник соціології О. Конт.

У словникові літературі поняттям «альтруїзм» (фр. altruisme, від латин. alter – інший) прийнято позначати:

діяльність, засновану на моральних принципах, яка передбачає безкорисливе служіння іншим людям та готовність жертвувати особистими інтересами задля їхнього блага [241];

систему ціннісних орієнтацій особистості, за яких визначальним мотивом і критерієм моральної оцінки є інтереси іншої людини чи соціальної спільноти [242];

діяльність, що полягає в безкорисливій турботі про благо інших людей [243, с. 165, 315].

Таким чином, ознаками альтруїзму є: 1) форма діяльності; 2) особиста ціннісна орієнтація на те, щоб творити блага діло; 3) альтруїст має бути наділений високими моральними цінностями; 4) формою вияву є безкорислива турбота про благо інших людей.

Д. М. Ушаков розуміє альтруїзм як прагнення до діяльності на користь інших, бажання принести користь ближньому, відсутність самолюбства [191].

С. І. Ожегов трактує це поняття як готовність безкорисливо діяти на користь інших, не рахуючись зі своїми особистими інтересами [206, с. 130].

Деякі науковці, визначаючи поняття «альтруїзм», акцентують на тому, що це є: по-перше, принцип життєвої орієнтації особистості; по-друге, діяльність особистості з творення блага для іншого. Так, наприклад, О. В. Марченко визначає альтруїзм як принцип життєвої орієнтації особистості, згідно з яким благо іншої людини більш важливе і значуще, ніж власне благо й особисті інтереси (цей принцип протилежний егоїзму) та передбачає, що благодійник готовий до діяльності, спрямованої на вирішення складної життєвої ситуації благоотримувачів, причому інтереси останніх виходять на перший план [208].

Отже, центральною ідеєю альтруїзму є ідея безкорисливості як непрагматично орієнтованої діяльності, виконуваної в інтересах інших людей, котра не передбачає

отримання реальної винагороди. Альтруїзм може стати усвідомленою ціннісною орієнтацією, що визначає поведінку особистості загалом – тоді він перетворюється на сенс життя.

Узагальнюючи викладені вище позиції щодо розуміння поняття «альтруїзм», висновуємо, що **альтруїзм** - це заснована на моральних та гуманістичних принципах діяльність людини, яка ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище за особисті інтереси.

З огляду на це, вважаємо за доцільне виокремити ознаки альтруїзму:

1. заснованість на моральних та гуманістичних принципах;
2. реалізація шляхом активних дій людини;
3. безкорисливе служіння людям;
4. пріоритетність інтересів іншої людини або загального блага відносно особистих інтересів;
5. готовність жертвувати задля блага іншої людини особистими інтересами.

Наступною формою благодійної діяльності є миротворча діяльність.

Наразі світ стикнувся зі складною і небезпечною проблемою, яка виникла з огляду на суперечливість реалізації двох принципів: принципу суверенітету й територіальної цілісності держав і принципу самовизначення народів. Саме тому для України сьогодні, як ніколи, її миротворча діяльність має непересічне значення, оскільки, з одного боку, вона є засобом зміцнення її національної безпеки шляхом створення стабільного зовнішньополітичного середовища; а з іншого, – це її внесок у зміцнення загальноєвропейської безпеки і побудову нової стабільної та безпечної Європи. Завдяки миротворчій благодійній діяльності Україна самостверджується як повноправний суб'єкт міжнародних відносин, підвищує свій міжнародний авторитет і демонструє миролюбну політику [210].

Стратегічний курс України на європейську інтеграцію передбачає її активну політику та глибоку співпрацю в галузі безпеки з такими організаціями, як НАТО, ЄС, ОБСЄ [245, с. 1]. Цілком очевидно, що саме в межах цих організацій формуватиметься майбутнє європейської безпеки [244; 245, с. 1].

У словниковій літературі миротворчою названо вид суспільної діяльності, спрямованої на ліквідацію загрози війни або ж на її припинення; а також орієнтованої на мирне співробітництво, взаємодію, щирі, доброзичливі, мирні відносини з усіма оточуючими [246, с. 145].

Миротворча діяльність спрямована на досягнення угоди між сторонами конфлікту переважним чином за допомогою мирних засобів, а саме шляхом підтримання, зміцнення миру та миробудівництва у постконфліктний період. У міжнародному лексиконі вкорінилися два поняття, два визначення дій ООН щодо врегулювання конфліктів: «reasekeeping» і «reasetaking» («підтримання миру» і «зміцнення миру»). Іноді ці поняття вживаються без необхідного врахування сутності миротворчої діяльності ООН. Слід також відзначити, що були спроби ототожнити та змішати ці два поняття. Однак слід пам'ятати, що підтримання миру – це дії, пов'язані з розгортанням у районі конфлікту груп спостерігачів, військових контингентів і/або поліцейського, а часто й цивільного персоналу ООН із метою сприяння додержанню досягнутих угод про припинення вогню. Головна мета в цьому випадку – припинити кровопролиття, розвести конфліктуючі сторони. Зміцнення миру спрямоване на остаточне врегулювання конфлікту політичними методами шляхом переговорів та укладання відповідних угод. Миробудівництво в постконфліктний період – це дії на підтримку владних структур у їх зусиллях, спрямованих на недопущення повторних загострень конфлікту [247–248].

Важлива роль благодійників та благодійних організацій полягає, на нашу думку, саме в здійсненні миротворчої діяльності. Її основними завданнями є: проведення операцій із відбудови миру, які передбачають заходи, спрямовані на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни у постконфліктний період із використанням як військових, так і невійськових засобів. Мета цієї діяльності в запобіганні повторенню конфлікту.

Зокрема, О. В. Марченко відзначає, що миротворча благодійна діяльність – це форма благодійної діяльності, що виявляється в наданні активної допомоги мирному

населенню харчами, медикаментами, одягом у зонах воєнних дій з боку миротворців та миротворчих організацій [208]. Це також стосується тих регіонів, що потерпають (потерпіли) від стихійних лих і катастроф [208]. Саме там благодійність – справжнє благо, яке має цілком конкретний практичний вияв [208]. Дозволимо собі заперечити спосіб визначення миротворчої благодійної діяльності молодим науковцем О. В. Марченком, оскільки саме ця діяльність не передбачає «допомогу мирному населенню харчами, медикаментами, одягом у зонах воєнних дій» – це є головним видом волонтерської діяльності, але ніяк не миротворчої.

На наш погляд, **миротворча діяльність** – це процес взаємодії спеціальних суб'єктів, що полягає в наданні благодійної, безкоштовної допомоги мирному населенню шляхом проведення операцій із превенції конфліктів, установа, підтримки та будівництва миру, а також ужиття заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни у постконфліктний період і запобігання повторенню конфлікту.

До речі, у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» взагалі відсутні норми, якими визначено форми благодійної діяльності. Саме тому пропонуємо доповнити Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» такими диспозиціями:

Ст.*** Формами благодійної діяльності є:

«волонтерська діяльність – це процес взаємодії спеціального суб'єкта (волонтерської організації чи волонтера) з об'єктом (особою, яка потребує допомоги) з метою поліпшення стану останнього;

гуманітарна діяльність – процес взаємодії суб'єкта і об'єкта, спрямований на допомогу у виживанні людини та її спільнот, з метою забезпечення прав, свобод та інших інтересів людини у сфері протидії стихійному лиху, техногенній катастрофі або збройному конфлікту й іншим надзвичайним подіям як в Україні, так і на міжнародному рівні;

донорська діяльність – це процес взаємодії певних суб'єктів (донорів, реципієнтів, лікарів), що здійснюється в інтересах людини, з метою популяризації ідей благодійного донорства та здорового способу життя, лікування й трансплантації;

меценатська діяльність – процес взаємодії суб'єктів, спрямований на надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги у сфері мистецтва, науки, культури, освіти й окремим творчим працівникам з метою збереження, створення та розповсюдження духовних цінностей у суспільстві, сприяння розвитку творчих і духовних засад особистості;

філантропічна діяльність – це специфічний процес взаємодії людини та суспільства, заснований на любові та доброзичливому ставленні до людини, жертвуванні власним часом, іміджем задля заступництва нужденних, шляхом надання безкорисливої та безадресної допомоги, а також для поліпшення умов життя суспільства;

альтруїзм – заснована на моральних та гуманістичних принципах діяльність людини, яка ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище особистих інтересів;

миротворча діяльність – це процес взаємодії спеціальних суб'єктів, що полягає в наданні благодійної, безкоштовної допомоги мирному населенню шляхом проведення операцій із превенції конфліктів, установа, підтримання та будівництва миру, а також ужиття заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни в постконфліктний період і запобігання повторенню конфлікту».

2.3. Нормативно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні

Наявні нормативно-правові акти, що регулюють відносини в сфері благодійної діяльності не стимулюють благодійників до добровільної підтримки такої суспільно-корисної діяльності в прозорий і зручний для них спосіб, а навпаки, наявні численні прогалини і колізії даних актів законодавства створюють перешкоди

для надання благодійної допомоги тим, хто її терміново потребує, тими хто має бажання та можливості здійснювати благодійність. З іншого боку, чинний закон не забезпечує ефективного контролю за цільовим використанням благодійної допомоги та захисту прав благодійників та бенефіціарів [208]. Це сприяє виникненню таких небезпечних явищ, як використання благодійних внесків для відмивання грошей і підкупу виборців, використання благодійних пожертв не за їх цільовим призначенням, підміні благодійності суто рекламними акціями, вимагання «добровільних» внесків особами на публічній службі або шахрайство у публічному збиранні пожертв на лікування тощо.

Саме тому, питання нормативно-правового регулювання благодійної діяльності повинно бути одним з пріоритетних, адже, вона для суспільства є однією з найнеобхідніших, яка потребує активної державної підтримки, в тому числі шляхом вдосконалення актів законодавства про благодійну діяльність та благодійні організації.

В теорії права науковці-теоретики притримуються думки, що головною підставою, за якою правові акти поділяються на види, є їх юридична сила, що визначає місце акта, його значення, верховенство або підлеглість і залежить від статусу, ролі й органу, який видає акт [208].

Так, в залежності від суб'єкта нормотворчості нормативно-правові акти поділяються на акти, які приймає [249, с. 316]: Верховна Рада України – закони і постанови; Верховна Рада Автономної Республіки Крим – постанови (з питань, що носять нормативно-правовий характер) / рішення (з питань організаційно-розпорядчого характеру); Президент України – укази (нормативні та ненормативні) / розпорядження; Кабінет Міністрів України – постанови і розпорядження; керівники міністерств і відомств – нормативні накази, інструкції, розпорядження, положення, вказівки міністра; Рада Міністрів Автономної Республіки Крим – постанови, рішення і розпорядження; голови місцевих (обласних і районних) державних адміністрацій – розпорядження; місцеві ради народних депутатів, їх виконавчі комітети – рішення і нормативні постанови; керівники їхніх управлінь і відділень –

нормативні накази; адміністрація державних підприємств, установ, організацій – нормативні накази, статuti, положення та інструкції [249, с. 316].

Варто зазначити, що система нормативно-правових актів, якими урегульовано відносини, що виникають у суспільстві, які спрямовані на розвиток благодійної діяльності, утвердження гуманізму і милосердя, забезпечення сприятливих умов для утворення і діяльності благодійних організацій, на нашу думку, залежно від ступеня регулювання відносин в досліджуваній сфері поділяються на: загальне законодавство; інституціональне та спеціальне законодавство.

Публічне адміністрування сфери благодійної діяльності регламентується певною кількістю законів України, прийнятих Верховною Радою України та підписаних Президентом України у різний проміжок часу, проте ступінь регламентації цього виду діяльності у зазначених законах України різний.

Так, вважаємо, що до системи нормативно-правих актів загального характеру, тобто актів, які визначають загальні засади провадження благодійної діяльності в Україні та встановлюють загальні засади регулювання відповідних відносин варто віднести наступні. Серед таких нормативних актів чільне місце посідає Конституція України [250], Закони України «Про рекламу» [251], «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [252], «Про Товариство Червоного Хреста України» [253], «Про громадські об'єднання» [254], «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [255], а також Цивільний кодекс України [256], Податковий кодекс України [257], Земельний кодекс України [258], Лісовий кодекс України [259] тощо.

Головним інституціональним нормативно-правовим актом, який урегулює суспільні відносини, що виникають в сфері благодійної діяльності є Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» Проте, варто акцентувати увагу, що даний нормативно-правовий акт має багато прогалин та колізій, увагу яким ми приділимо в даному підрозділі.

Спеціальне законодавство в сфері благодійної діяльності становить систему нормативно-правових актів, що регулюють безпосередні відносини, які виникають в сфері благодійної діяльності [208].

Водночас, до норм спеціального законодавства належать акти, які безпосередньо визначають та регулюють окремі види благодійної діяльності. До них належать: Модельний закон про меценатство і благодійну діяльність [260], Закони України «Про волонтерську діяльність» [261], «Про гуманітарну допомогу» [262], «Про донорство крові та її компонентів» [263], «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» [264], «Про безоплатну правову допомогу» [265], «Про охорону культурної спадщини» [266] та інші.

В той же час зазначимо, що норми як загального, інституціонального, так і спеціального законодавства в сфері благодійної діяльності містяться в правових актах різної юридичної сили [208]. В загальному вигляді під правовим актом розуміємо акт, який встановлює норми права, вводить їх у дію, змінює, доповнює або відмінює правила загального характеру [208]. Дані акти відрізняються від актів застосування права й інших індивідуальних актів, розрахованих на одну дію, що стосуються визначеного суб'єкта, конкретних обставин, місця і часу [208].

Таким чином, розкриваючи систему нормативно-правових актів, якими урегульовані відносини в сфері благодійної діяльності [208], а саме: загальне, інституціональне та спеціальне законодавство [208], ми вважаємо, необхідно виходити з тієї позиції, що нормативно-правові акти в сфері благодійної діяльності в залежності від суб'єкта, який його видав слід поділяти на: 1. акти Верховної Ради України; 2. акти Президента України; 3. акти органів виконавчої влади; 4. акти місцевих органів влади.

Розглянемо їх детально.

1. Акти Верховної Ради України.

Статтею 8 Конституції України [250] визначено і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Її норми мають характер прямої дії. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі

Конституції України і повинні відповідати їй. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантуються основним законом.

В ст. 49 Конституції України визначено, що «...держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя». В той же час, ст. 52 Конституції України зазначено, що « ... держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей». Разом з тим, виникає питання яким чином держава буде ставитися до благодійної діяльності щодо інших категорій суб'єктів, наприклад, мало захищені категорії осіб або особи, яким така допомога необхідна щоб врятувати власне життя, адже вони також мають право на отримання благодійної допомоги та стосовно інших сфер життєдіяльності суспільства [207]? Відповідь на дане питання в Конституції України ми не знайшли, однак норми спеціального законодавства більш чіткіше деталізують положення щодо благодійної діяльності залежно від різних сфер життєдіяльності [208].

Головним інституціональним нормативно-правовим актом, який урегулює суспільні відносини, що виникають в сфері благодійної діяльності є *Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»*. Здійснюючи ґрунтовний аналіз положень даного акту стає очевидним, що його норми містять суперечливий зміст, а визначення деяких специфічних галузевих понять взагалі відсутні. Саме тому, наразі, звернемо увагу на недоліки (прогалини та колізії) даного Закону, адже, відповідно до вимог нормопроектувальної техніки нормативно-правовий акт: повинен бути ясним, чітким, зрозумілим, стислим і послідовним; не повинен містити суперечливих норм права; повинен бути внутрішньо узгодженим, мати логічно побудовану структуру.

По-перше, в даному акті законодавець визначає, що бенефіціар - набувач благодійної допомоги (фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада), що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених цим Законом (ч.1 ст.1 Закону); отримання бенефіціарами благодійної допомоги від благодійників не може бути підставою для обмеження чи

припинення будь-яких інших видів допомоги, виплат чи пільг, визначених законами України (ч.3 ст.5 Закону); проценти та дивіденди від управління благодійними ендавментами призначені для надання благодійної допомоги бенефіціарам, визначеним благодійниками або уповноваженими ними особами (п.1 ч.1 ст.9 Закону). Наразі ми хочемо акцентувати увагу на тому, що в даному акті часто вживається поняття благодійна допомога, однак, що законодавець вкладає в зміст та розуміє під поняттям «благодійна допомога» не зрозуміло, що на нашу думку, є правовою прогалиною.

Здійснивши аналіз нормативно-правових актів, якими урегульовано відносини щодо надання благодійної допомоги, можемо дійти висновку, що ознаками поняття благодійна допомога є:

1) суб'єктом отримання є фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада, що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених законом;

2) в отримувача такої допомоги не повинно виникати жодних зобов'язань перед благодійником в замін на надану їм допомогу, тобто носить безкомпенсаційних характер;

3) використовується суворо за призначенням;

4) безоплатність;

5) не вимагає підвищених витрат коштів і часу;

6) може надаватися не тільки в грошовій, але, як це зазвичай буває, у речовій, «особистійній» формі;

7) носить тимчасовий характер;

8) є не обов'язком благодійника, а його правом.

Таким чином, вважаємо, що *благодійна допомога* – це фінансова чи особиста (нематеріальна) допомога, яка полягає у наданні коштів, іншого майна, майнових прав, доходів від майна та майнових прав та/або виконання робіт, надання різного роду послуг, що добровільно та безоплатно надаються дієздатною фізичною особою або юридичною особою приватного права на користь бенефіціара.

Отже, з метою усунення прогалини Закону України *«Про благодійну діяльність та благодійні організації»* пропонуємо, внести зміни до ст. 1 та доповнити її визначенням поняття *«благодійна допомога»* відповідного змісту.

По-друге, ч.1 ст.6 даного акту визначено, що благодійною пожертвою визнається безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до цього Закону, при цьому, цілі благодійної діяльності чітко визначені у ст. 3 Закону.

Варто акцентувати увагу, що на сьогоднішній день, все більшої популярності набувають так звані *«благодійні скриньки»*, які розміщуються в людних місцях (біля кас магазинів, аптеках, кінотеатрах, в закладах швидкого харчування тощо). Так, обов'язковими елементами скриньок для збирання благодійних пожертв є: 1) міцний прозорий матеріал (пластик + метал); 2) скринька заклеєна з усіх боків та опломбована; 3) скринька має індивідуальний інвентарний (номенклатурний) номер; 4) печатка благодійного фонду; 5) підпис директора або відповідальної особи благодійного фонду; 6) логотип благодійного фонду / організації; 7) контактні дані благодійного фонду; 8) чітко вказано, на що збираються гроші; 9) коли проходить збір на користь Збройних сил особами від імені або на користь Міноборони обов'язково вказується індивідуальний інвентарний номенклатурний номер.

Проте зі сторони громадськості такий спосіб збирання благодійних пожертв викликає дуже багато запитань, адже, тісно пов'язаний з людським фактором та порядністю людей, які цим займаються, через що виникають досить суттєві ризики, що пов'язані зі схоронністю даних коштів, правильною їх передачею адресату та взагалі з цільовим їх використанням. Водночас правоохоронці констатують, що не мають підстав затримувати і притягувати до відповідальності підозрюваних у псевдоволонтерстві, оскільки немає конкретних потерпілих. Навіть якщо особа пише заяву до міліції, вона повинна чітко вказати, кому, коли і скільки грошей вкинула у скриньку, з якою метою, а також надати докази цього, а зачасту такими

відомостями особа, яка звертається не володіє, тому і визнати її як потерпілою немає законних підстав.

Вважаємо, що реалізація даного виду збору благодійних пожертв має досить таки «крихке» становище, що пов'язано не лише з людським фактором благонадійності, але й з наявністю певних прогалин в українському законодавстві, адже, сьогодні, не існує прямих актів, які регулюють збір коштів через благодійні скриньки.

Разом з тим, слід зазначити, існує і виняток із правила. В даному випадку, ми маємо на увазі, що здійснення благодійних пожертв через благодійні скриньки передбачено і для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності та функціонування Збройних Сил України. Так, *Постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 451 «Про затвердження Порядку здійснення публічного збору благодійних пожертв для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності та функціонування Збройних Сил України»* передбачено, що даний вид збору здійснюється в опломбовані або опечатані благодійною організацією скриньки, яким присвоєні індивідуальні інвентарні (номенклатурні) номери. Збір благодійних пожертв готівкою здійснюється виключно в місцях, визначених у довіреності керівника благодійної організації або договорі про благодійну діяльність, укладеному з благодійною організацією. Установлення скриньок у торговельних центрах або інших громадських місцях може здійснюватися за умови забезпечення належного контролю за їх збереженням. Розкриття скриньок здійснюється в службовому приміщенні благодійної організації комісією, склад якої затверджується керівником благодійної організації. До складу такої комісії можуть включатися представники громадських об'єднань (за згодою). За результатами розкриття скриньки комісією складається акт, в якому відображається інформація щодо суми зібраних благодійних пожертв готівкою. Після складення акта готівка обліковується і здається в касу благодійної організації та/або зараховується на банківський рахунок благодійної організації. Таким чином, положення даної постанови визначають особливості та порядок використання

благодійних скриньок, при цьому, даний акт обмежує поширення даної норми на збирання благодійних пожертв через благодійні скриньки на інші передбачені законом цілі та сфери благодійної діяльності.

На нашу думку, реалізація зазначених положень не може бути віднесена до відкриття всіх скриньок благодійності, адже, величезна їхня кількість та різносферність їх використання робить неможливим, насамперед, відкритість процесу їх відкривання та звітність суми зібраних коштів.

Саме тому, з метою вирішення питання та усунення правової прогалини щодо відсутності законодавчо закріплених положень функціонування благодійних скриньок, вважаємо, за необхідне внести зміни та доповнити Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» Ст. *** «*Особливості публічного збору благодійних пожертв із використанням скриньок для благодійних пожертв*», в якій чітко визначити особливості реалізації даного способу збирання благодійних пожертв, а також встановити вимоги до особи, що має право здійснювати публічний збір благодійних пожертв із використанням скриньок для пожертв (виключно у разі наявності в неї документа, що посвідчує особу, примірника документа (опису), який створюється (оформляється) при опечатуванні (опломбуванні) такої скриньки в банківській установі, а також інших документів, які необхідні відповідно до закону).

Водночас, даним актом встановлені обмеження щодо здійснення благодійного збору через благодійні скриньки. Так, не допускається здійснювати збір благодійних пожертв готівкою у місцях, що призначені для руху транспортних засобів. Варто погодитися з даною думкою законодавця, адже, збір благодійних коштів на проїзних частинах спричиняє проблеми в русі транспортних засобів, що як результат може сприяти виникненню дорожньо-транспортних пригод.

По-третє, Законом визначено, що набувач благодійної допомоги (фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада), що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених Законом є бенефіціар. Разом з тим, слід відмітити, що стосовно розуміння даного поняття у законодавця відсутній єдиний підхід, при цьому, якщо проаналізувати зміст даного

поняття, в чинних нормативно-правових актах, то можемо сказати, що поняття «бенефіціар» має цивільно-правову, навіть більш господарсько-правову природу. Так, в *Інструкції Національного банку України «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті»* [267] визначено, що бенефіціар – це одержувач платежу або доходу. До бенефіціара відносять: 1) одержувачів коштів згідно платіжного доручення; 2) осіб, на ім'я яких виставлено акредитив; 3) одержувачів доходу за страховим полісом; 4) осіб, яким переходить у спадок майно, що перебуває у довірчому управлінні, і яким належать доходи від зазначеного майна; *Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок ініціювання, підготовки та реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями»* визначено бенефіціара як юридичну особу, що отримує позику в рамках інвестиційного проекту та забезпечує його реалізацію або разом з іншими бенефіціарами забезпечує реалізацію його окремих частин згідно з договором України з МФО, договором між МФО і бенефіціаром, договором між Мінфіном і бенефіціаром та/або відповідальним виконавцем [268]; *Наказами Державного казначейства України «Про затвердження Порядку відображення в обліку операцій в іноземній валюті» та Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку підтвердження належності товарів до інвестиційних проектів міжнародних фінансових організацій, для реалізації яких при ввезенні (пересиланні) товарів на митну територію України може видаватися податковий вексель із строком погашення до кінця поточного бюджетного року»* дається тотожне наступне визначення даного поняття - юридична особа, яка отримує кошти міжнародних фінансових організацій в рамках інвестиційного проекту [269; [270].

Таким чином, проаналізувавши зміст наведених визначень поняття «бенефіціар» вважаємо, що сутність даного поняття полягає в отриманні особою грошових активів або грошової допомоги. Водночас, говорити про те, що бенефіціар як суб'єкт отримання благодійної допомоги може отримувати лише фінансову допомогу в корені є неправильним, при цьому, в даному випадку, сутність поняття

бенефіціар в меншій мірі акцентує увагу на такій його складовій, а надаючи першочергового значення бенефіціару як суб'єкту саме отримання фінансової (матеріальної) благодійної допомоги.

Саме тому, вважаємо, за необхідне *замінити поняття «бенефіціар», яке використовує даний Закон на поняття «благо отримувач» та розуміти під ним набувача благодійної допомоги (фізична особа, неприбуткова організація або територіальна громада), що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених цим Законом.*

По-четверте, ч. 1 ст. 4 Закону чітко визначено, що суб'єктами благодійної діяльності є благодійні організації, які утворені та діють відповідно до цього Закону, а також інші благодійники та бенефіціари, тобто законодавець встановив три категорії суб'єктів. Разом з тим, в даному фундаментальному акті взагалі відсутні положення, які б визначали правовий статус благодійника та бенефіціара, при цьому, правовий статус благодійних організацій чітко визначений ст.ст. 11-24 даного Закону. Саме тому, з метою усунення даної прогалини, вважаємо за необхідне доповнити Закон України «Про благодійну діяльність наступними розділами, які б визначали правовий статус даних суб'єктів:

*Розділ III-I Особливості правового статусу благодійника та включити до нього наступні статті: Ст. *** «Права благодійника»; Ст. *** «Обов'язки благодійника»; Ст. *** «Відповідальність благодійника»; Ст. *** «Договір про благодійну діяльність»; Ст. *** «Договір про благодійну пожертву валютних цінностей».*

*Розділ III-II Особливості правового статусу бенефіціара та включити до нього наступні статті: Ст. *** «Права бенефіціара»; Ст. *** «Обов'язки бенефіціара»; Ст. *** «Відповідальність бенефіціара».*

По-п'яте, Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» згідно ч.7 ст. 6 Закону благодійники або їх правонаступники мають право у встановленому цим Законом порядку змінити бенефіціарів благодійної пожертви у разі порушення цілей, строків та порядку використання такої пожертви або її

частини. Водночас ст. 730 Цивільного кодексу України визначено, що пожертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву. Якщо використання пожертви за призначенням виявилось неможливим, використання її за іншим призначенням можливе лише за згодою пожертвувача, а в разі його смерті чи ліквідації юридичної особи - за рішенням суду. Пожертвувач або його правонаступники мають право вимагати розірвання договору про пожертву, якщо пожертва використовується не за призначенням.

З метою усунення двоякого трактування положень, що визначають правові наслідки порушення цілей, строків та порядку використання благодійної пожертви або її частини пропонуємо викласти ч.7 ст.6 в наступній редакції:

«У разі порушення цілей, строків та порядку використання благодійної пожертви або її частини благодійники (пожертвувач) або їх правонаступники мають право у встановленому законом порядку змінити бенефіціарів благодійної пожертви та вимагати розірвання договору про пожертву».

По-шосте, п. 2 ч.1 ст. 6 Закону визначено, що договір про благодійну пожертву валютних цінностей не підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. Разом з тим, дане положення суперечить нормам Цивільного кодексу України. З наступних підстав.

По-сьоме, ст. 729 Цивільного кодексу України чітко визначено, що пожертвою є дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів, особам, встановленим частиною першою статті 720 цього Кодексу, для досягнення ними певної, наперед обумовленої мети. Договір про пожертву є укладеним з моменту прийняття пожертви. До договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом. Водночас, ч.ч.2,3 ст. 719 Кодексу передбачено, що договір дарування нерухокої речі укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Договір дарування майнового права та договір дарування з обов'язком передати дарунок у

майбутньому укладається у письмовій формі. У разі недодержання письмової форми цей договір є нікчемним.

По-восьме, ч.5 ст. 719 Кодексу встановлено, що договір дарування валютних цінностей (а відповідно і договір пожертви, так як ч.3 ст. 729 Кодекс встановлено, що до договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом) на суму, яка перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. При цьому, Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» не міститься уточнюючих положень стосовно розміру валютних цінностей, які можуть бути визначені як благодійна пожертва.

Таким чином, з метою усунення даної колізії в Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» та Цивільному кодексі України пропонуємо, викласти п.2 ч.1 ст.6 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» в наступній редакції:

«Договір про благодійну пожертву валютних цінностей сума, яких не перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян не підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. У разі, коли сума договору про благодійну пожертву валютних перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню».

По-дев'яте, здійснивши аналіз положень Закону очевидно, що в даному акті відсутні будь-які посилання на засади здійснення державної політики щодо благодійності, суб'єктів, які реалізують державну політику в сфері благодійної діяльності, їх компетенція та повноваження в досліджуваній сфері [208]. Оскільки реалізація державної політики щодо благодійної діяльності сприяє розвитку громадянського суспільства в Україні, що наразі є провідним завданням держави на шляху до становлення її саме як демократичної європейської країни, то, на нашу

думку, необхідно доповнити Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» Ст. *** наступного змісту:

*«Стаття *** Засади реалізації державної політики у сфері благодійної діяльності*

Реалізація державної політики у сфері благодійної діяльності здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах своїх повноважень» [208].

Законом України «Про рекламу» передбачено обов'язок розповсюджувачів реклами, що повністю або частково фінансуються з державного або місцевих бюджетів, надавати пільги при розміщенні соціальної реклами, замовником якої є заклади освіти, культури, охорони здоров'я, які утримуються за рахунок державного або місцевих бюджетів, а також благодійні організації [251]. При цьому, зазначимо, що саме соціальна реклама є допоміжним розповсюджувачем інформації стосовно проведення необхідних благодійних заходів, необхідних зборів коштів на ті чи інші цілі благодійної діяльності, розповсюдження необхідності адресної допомоги дітям тощо. Акцентуємо увагу, що наразі, інформація, а в даному випадку мова йде саме про поширення соціальної реклами як інформаційного джерела є однією з необхідних складових успіху, наприклад, збір необхідних коштів на проведення операції чи лікування дитини тощо.

Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [252] передбачено, що надання тимчасового захисту іноземцям та особам без громадянства може здійснюватися в порядку, встановленому законодавством України, за кошти міжнародних організацій, благодійних фондів та громадських організацій.

В Законі України «Про Товариство Червоного Хреста України» [253] надано визначення поняття «благодійна діяльність», при цьому, в даному акті законодавець ототожнює поняття «благодійна діяльність» та «доброчинність». На нашу думку, ототожнення даних понять є неприпустимим, однак зосереджувати увагу на цьому

ми не будемо, адже, відмежування поняття «благодійності» від інших суміжних категорій було здійснено в першому розділі дисертації. Водночас даним актом визначено, що Товариство Червоного Хреста України є суб'єктом благодійної діяльності.

Правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Конституцією України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань *«Про громадські об'єднання» [254]*.

Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [255] передбачено, що у разі здійснення державної реєстрації філій іноземних благодійних організацій суб'єктом державним реєстратором є Міністерство юстиції України.

Даним актом, зокрема, визначено, що в Єдиному державному реєстрі містяться такі відомості про державну реєстрацію громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи про філії іноземних благодійних організацій: повне найменування відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, представництва, філії іноземної благодійної організації; ідентифікаційний код; вид (відокремлений підрозділ, філія, представництво тощо); мета (цілі) діяльності; прізвище, ім'я, по батькові керівника; місцезнаходження відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, представництва, філії іноземної благодійної організації; відомості про іноземну неурядову (благодійну) організацію: повне найменування, місцезнаходження, країна реєстрації; дата видачі довіреності на ім'я керівника відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, представництва, філії іноземної благодійної організації та дата закінчення строку дії довіреності; дата реєстрації та номер у Реєстрі об'єднань громадян (для відокремлених підрозділів, зареєстрованих до 1 січня 2013 року); дата та номер запису в Єдиному державному реєстрі; вид установчого документа (за наявності); підстави для зупинення розгляду документів; підстави для відмови в державній

реєстрації; відомості про скасування реєстраційних дій; відомості про суб'єкта державної реєстрації та державного реєстратора; дані про оприлюднення результатів розгляду документів, поданих для державної реєстрації; місце зберігання реєстраційної справи в паперовій формі; відомості, отримані в порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром та інформаційними системами державних органів; дані про надання відомостей з Єдиного державного реєстру; інформація про виправлення помилок, допущених у відомостях Єдиного державного реєстру; відомості про припинення діяльності: дата та підстава рішення (рішення державного органу, рішення керівного органу іноземної неурядової організації, рішення суду) про припинення діяльності.

Відомості з Єдиного державного реєстру про державну реєстрацію створення філії іноземної благодійної організації, скасування державної реєстрації їх припинення є підставою для взяття їх на облік в органах державної статистики, державної фіскальної служби, Пенсійного фонду України та/або вчинення інших дій відповідно до законодавства.

Відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначення вичерпного переліку податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства регулюються *Податковим кодексом України [257]*. Так, п. 133.4.6. Кодексу визначено, що благодійні організації належать до неприбуткових організацій.

Статтею 165 Кодексу визначено види доходів, в тому числі і витрати пов'язані з провадженням благодійною діяльністю, які не включаються до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу: сума виплат чи відшкодувань (крім заробітної плати чи інших виплат та відшкодувань за цивільно-правовими договорами), що здійснюються з урахуванням пункту 170.7 статті 170 цього Кодексу: а) Товариством Червоного Хреста України на користь отримувачів

благодійної допомоги відповідно до закону; б) благодійними фондами України, статус яких визначається відповідно до закону, на користь отримувачів таких виплат, крім будь-яких виплат або відшкодувань членам керівних органів таких організацій або фондів та пов'язаним з ними фізичним особам. Так, п. 165.1.54. передбачено, що сума (вартість) благодійної допомоги не включаються до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу; п. 165.1.56. визначено, що не включаються до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу сума (вартість) благодійної допомоги, яка виплачена (надана) міжнародними благодійними організаціями (їх філіями, представництвами), перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, на користь: фізичних осіб, які мешкають (мешкали) на території населених пунктів, де проводиться (проводилася) антитерористична операція (за винятком територій, на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження), та/або вимушено покинули місце проживання у зв'язку з проведенням антитерористичної операції в таких населених пунктах та взяті у встановленому законодавством порядку на облік у структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад; фізичних осіб, які мешкали на території Автономної Республіки Крим та вимушено покинули місце проживання у зв'язку з тимчасовою окупацією території України, визначеної Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», та взяті у встановленому законодавством порядку на облік у структурних підрозділах з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад.

Статтею 170.7. Кодексу визначено засади оподаткування благодійної допомоги. Так, п. 170.7.1. визначено, що не оподатковується та не включається до загального місячного або річного оподатковуваного доходу платника податку

благодійна, у тому числі гуманітарна допомога (далі - благодійна допомога), яка надходить на його користь у вигляді коштів або майна (безоплатно виконаної роботи, наданої послуги) та відповідає вимогам, визначеним цим пунктом.

Для цілей оподаткування благодійна допомога поділяється на цільову та нецільову. Цільовою є благодійна допомога, що надається під визначені умови та напрями її витрачання, а нецільовою вважається допомога, яка надається без встановлення таких умов або напрямів.

Разом з тим, слід зазначити, що положення даного Кодексу дають відповіді на наступні питання:

а) яка цільова благодійна допомога, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі (вартості) не включається до оподаткованого доходу (п. 170.7.4);

б) протягом якого строку набувач цільової благодійної допомоги у вигляді коштів має право на її використання протягом строку (п.170.7.5);

в) чи забороняється надавати благодійну допомогу органам державної влади та органам місцевого самоврядування або створеним ними неприбутковим організаціям або за їх дорученням - третім особам, якщо надання такої благодійної допомоги є попередньою або наступною умовою видачі платнику податку будь-якого дозволу, ліцензії, узгодження, надання державної послуги чи прийняття іншого рішення на його користь або прискорення такої видачі, надання, прийняття (спрощення процедури) (170.7.7.);

г) яка благодійна допомога не включається до оподаткованого доходу (170.7.8.).

2. Акти Президента України.

Указом Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» задекларовано необхідність удосконалення нових стандартів надання саме безоплатної правової допомоги, адже, на сьогоднішній день, система надання безоплатної правової допомоги не враховує нові категорії осіб, які її потребують. В даному напрямку положення даного акту роблять акцент на

важливості: удосконалення стандартів якості надання правової допомоги та забезпечено їх дотримання; розширення можливості надання первинної та вторинної безоплатної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах; забезпечення якісної і доступної правової допомоги через адвокатуру та ефективну систему безоплатної правової допомоги [271].

Слід зазначити, що надання саме правової допомоги є однією із сфер здійснення благодійної діяльності.

Указом Президента України «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» визначено провідні ідеї державної підтримки та популяризації благодійної діяльності в Україні. Даним актом передбачено необхідність розроблення державної цільової програми розвитку благодійної діяльності [208]. Визначено, що стратегічними пріоритетами державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні є: сприяння благодійній, волонтерській діяльності, іншим формам громадської активності та громадянської культури [208]. Окреслено основні засади реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні щодо підтримки волонтерства та благодійництва [208]. Зокрема, передбачено, що реалізація державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні щодо підтримки благодійництва передбачає: запровадження нових інструментів для здійснення як громадянами, так і юридичними особами благодійної діяльності, зокрема ендавментів, благодійних сервітутів, права благодійних організацій отримувати благодійну спадщину та ставати виконавцями заповітів для реалізації благодійних програм; удосконалення механізмів контролю за цільовим використанням коштів і майна, переданих на благодійні цілі; підтримку суб'єктів господарювання та громадян, які надають фінансову допомогу чи здійснюють добровільні пожертвування інститутам громадянського суспільства для розв'язання проблем, що мають важливе суспільне значення [272].

З метою сприяння дальшій консолідації українського суспільства на основі національної системи цінностей, духовних та культурних традицій, напрацювання оптимальних заходів, спрямованих на зміцнення національної єдності та розвиток національної свідомості, забезпечення системної взаємодії державних органів з інститутами громадянського суспільства було прийнято *Указ Президента України «Про Раду з питань національної єдності» [273]*.

Указом Президента України «Про орден Героїв Небесної Сотні» [274] передбачено, що орден Героїв Небесної Сотні встановлено для відзначення осіб за громадянську мужність, патріотизм, відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, активну благодійну, гуманістичну, громадську діяльність в Україні, самовіддане служіння Українському народу, виявлені під час Революції гідності (листопад 2013 року - лютий 2014 року), інших подій, пов'язаних із захистом незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України.

3. Акти органів виконавчої влади.

Постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 451 «Про затвердження Порядку здійснення публічного збору благодійних пожертв для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності та функціонування Збройних Сил України» [275] визначено механізм здійснення публічного збору благодійних пожертв у формі коштів або майна серед невизначеного кола осіб, зокрема з використанням рухомого (мобільного) зв'язку, засобів масової інформації або через благодійні організації для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності та функціонування Збройних Сил України.

Даним актом визначено, що публічний збір благодійних пожертв може здійснюватися: особами, які здійснюють публічний збір благодійних пожертв від імені благодійної організації або на користь благодійної організації від власного імені (через благодійні організації); особами, які здійснюють публічний збір благодійних пожертв від імені або на користь Міноборони; уповноваженими посадовими особами Міноборони з використанням засобів масової інформації.

Водночас слід зазначити, що ч.5 ст. 7 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» визначено, що особи, які перебувають на державній або іншій публічній службі та особи, які діють від імені осіб, які перебувають на державній або іншій публічній службі, не мають права здійснювати публічний збір благодійних пожертв, крім випадків, передбачених цим Законом. Таким чином, можемо сказати, що здійснення публічного збору благодійних пожертв для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності та функціонування Збройних Сил України є виключенням з загального правила.

Позитивним моментом вбачається, декларування в даному акті положень, що стосуються необхідності укладення спільно з особами, які здійснюють публічний збір благодійних пожертв від імені або на користь Міноборони, договору про благодійну діяльність та Міноборони. У договорі повинні бути визначені, зокрема, цілі, місце і строк збору благодійних пожертв, порядок їх цільового використання, обліку, звітності та зарахування коштів на спеціальні реєстраційні рахунки Міноборони, а також відповідальність особи, яка здійснює публічний збір благодійних пожертв, перед Міноборони в разі порушення умов договору або порядку використання таких пожертв.

Для організації акції з публічного збору благодійних пожертв з використанням рухомого (мобільного) зв'язку Міноборони надсилає операторам телекомунікацій, що надають послуги рухомого (мобільного) зв'язку, письмове звернення, в якому, зокрема, зазначаються мета, умови та строки проведення акції, порядок зарахування коштів на спеціальні реєстраційні рахунки Міноборони. Оператори телекомунікацій, що надають послуги рухомого (мобільного) зв'язку, розглядають зазначені звернення та за результатами розгляду надають згоду або відмовляються від участі в проведенні акції. У разі отримання згоди на організацію акції Міноборони укладає з оператором телекомунікацій, що надає послуги рухомого (мобільного) зв'язку, договір про благодійну діяльність. Міноборони розміщує повідомлення про проведення акції в засобах масової інформації.

Разом з тим, аналізуючи положення даного акту вбачається незрозумілим, що законодавець має на увазі, коли зазначає, що «... благодійні організації, які здійснюють публічний збір благодійних пожертв від імені або на користь Міноборони, перераховують зібрані благодійні пожертви готівкою на спеціальні реєстраційні рахунки Міноборони в останній робочий день кожної декади календарного місяця». З даного приводу виникає питання, які саме благодійні організації відносяться до тих, які діють на користь Міноборони? Чи є їх перелік? Яким чином визначити і, найголовніше, перевірити, що благодійна організація діє лише на користь Міноборони, а не прикриває свою діяльність? На нашу думку, дане твердження сформульовано некоректно і може мати відповідне некоректне застосування, оскільки перелік даних організацій не визначено ні в даній постанові, а ні в Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», ні в установчих документах даних благодійних організацій.

Саме тому, пропонуємо викласти пункт 6 даного положення в такій редакції:

«Благодійні організації, які здійснюють публічний збір благодійних пожертв в інтересах Міноборони в цілях забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєдатності та функціонування Збройних Сил України діють лише на підставі договору про благодійну діяльність з Міноборони та перераховують зібрані благодійні пожертви готівкою на спеціальні реєстраційні рахунки Міноборони в останній робочий день кожної декади календарного місяця, які визначені в договорі».

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року» [276] затверджено Комплексну державну програму щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року. Метою програми є розв'язання

основних проблем громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України (далі - переселені громадяни), та зниження рівня соціальної напруженості серед них і в суспільстві; сприяння інтеграції та соціальній адаптації таких осіб за новим місцем проживання; допомога в забезпеченні створення належних умов для життєдіяльності, прав та реалізації потенціалу; забезпечення соціальної, медичної, психологічної та матеріальної підтримки; створення передумов для компенсації завданої їм майнової (матеріальної) та моральної шкоди; створення сприятливих умов для добровільного повернення на місця попереднього проживання (за умови повного фактичного припинення бойових дій на територіях, на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження). Важливе значення в реалізації даної програми мають благодійники та безпосередньо благодійні організації.

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності міжнародних благодійних організацій, їх філій та представництв» [277] встановлено, що міжнародні благодійні організації, їх філії та представництва, які надають благодійну допомогу фізичним особам, переліченим у підпункті 165.1.56 пункту 165.1 статті 165 Податкового кодексу України, зазначаються у Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги, а також визначено, що міжнародні благодійні організації, їх філії та представництва, акредитовані в Україні як відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій, та установи, що зареєстровані в установленому законодавством порядку підлягають реєстрації як отримувачі гуманітарної допомоги.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку потреб, сума благодійної допомоги для задоволення яких не включається до оподаткованого доходу платників податку на доходи фізичних осіб» [278] визначено перелік потреб, сума благодійної допомоги для задоволення яких не включається до оподаткованого доходу платників податку на доходи фізичних осіб. До таких належать: 1) відновлення втраченого майна; 2) забезпечення житлом

та житлово-комунальними послугами, а також паливом, необхідним для приготування їжі та обігрівання приміщення, транспортне обслуговування, пов'язане з переміщенням осіб з тимчасово окупованої території України та території проведення антитерористичної операції; 3) забезпечення речами індивідуального користування (взуття, одяг, білизна тощо), засобами особистої гігієни та предметами домашнього вжитку (крім меблів та побутової техніки), у тому числі інструментами, необхідними для особистих професійних занять (швейні, музичні тощо); 4) надання медичної допомоги, крім передбаченої абзацами другим і третім підпункту "а" підпункту 170.7.8 пункту 170.7 статті 170 Податкового кодексу України; 5) забезпечення продуктами харчування (крім алкогольних, слабоалкогольних напоїв); 6) забезпечення дитячими товарами та дитячим харчуванням; 7) закупівля для фізичних осіб, які здійснюють ведення особистого селянського господарства (за наявності у них земельних ділянок сільськогосподарського призначення на праві власності чи користування): насіння і садивного матеріалу сільськогосподарських культур для проведення польових робіт; сільськогосподарських та свійських тварин (одного коня, однієї корови або телиці, кози чи свині), птиці (не більше 20 гусей, качок, курей, індиків тощо), бджолосімей (не більше 10) тощо; 8) забезпечення здобуття або продовження здобуття певного освітнього рівня; 9) здійснення заходів, спрямованих на психологічну та соціальну реабілітацію осіб; 10) надання юридичної допомоги особам для відновлення та захисту їх прав у зв'язку з виникненням обставин, що зумовили надання благодійної допомоги.

Порядок залучення до видачі допомоги населенню представників територіальних підрозділів Товариства Червоного Хреста України, благодійних, волонтерських та інших громадських організацій, а на окремих територіях у районі проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях - представників Міжнародного Комітету Червоного Хреста та інших міжнародних неурядових організацій визначено *постановою Кабінету Міністрів України «Про*

затвердження Порядку надання гуманітарної та іншої допомоги населенню Донецької та Луганської областей» [279].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про Порядок отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування» визначається, що благодійні внески можуть надаватися благодійниками набувачам у грошовій формі для потреб їх фінансування за напрямами видатків, визначеними благодійником, а також як товари, роботи, послуги [280]. Якщо благодійником конкретні цілі використання коштів не визначено, шляхи спрямування благодійного внеску визначаються керівником установи, закладу - набувачів відповідно до першочергових потреб, пов'язаних виключно з основною діяльністю установи, закладу. Частина коштів, отриманих як благодійні (добровільні) внески і пожертви від юридичних та фізичних осіб, може спрямовуватися на виплату заробітної плати працівників установ і закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання відповідно до кошторисів зазначених установ і закладів [280]. Благодійні внески не можуть замінити плату за надання установами і закладами платних послуг за переліками, визначеними в установленому порядку [280]. Після надходження благодійного внеску набувач вносить зміни до спеціального фонду кошторису за напрямами видатків [280].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції» [281] передбачено, що дорожні карти для демобілізованих військовослужбовців та членів сімей загиблих (померлих) учасників антитерористичної операції повинні містити інформацію про установи соціального захисту та охорони здоров'я із зазначенням номерів контактних телефонів, телефонів "гарячих ліній", а також громадських та благодійних організацій.

Наказом Міністерства соціальної політики «Про затвердження Порядку використання благодійних коштів, що знаходяться на спеціальному реєстраційному рахунку Державної служби з питань інвалідів та ветеранів України», встановлено, що благодійні кошти використовуються Державною службою України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції для здійснення заходів, пов'язаних із Великою Вітчизняною та Другою світовою війнами, для надання адресної допомоги ветеранам війни, придбання необхідних матеріальних та інших цінностей для закладів і установ охорони здоров'я та соціального захисту населення, громадських організацій ветеранів або окремих ветеранів з метою їх соціального захисту [282].

Придбані матеріальні та інші цінності передаються відповідно до законодавства у власність, управління або у користування закладам і установам охорони здоров'я та соціального захисту населення незалежно від форм власності, громадським організаціям ветеранів або ветеранам [282]. Використання коштів для організації і проведення відповідних заходів здійснюється Державною службою України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції за рішенням Громадської ради при Державній службі України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, в тому числі на підставі пропозицій, наданих всеукраїнськими громадськими організаціями ветеранів [282]. Операції, пов'язані з використанням Державною службою з питань інвалідів та ветеранів України зазначених благодійних коштів, проводяться відповідно до Порядку обслуговування державного бюджету за видатками та операціями з надання та повернення кредитів, наданих за рахунок коштів державного бюджету в установленому законодавством порядку [282]. За підсумками бюджетного періоду Державною службою України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції складає звіт про використання благодійних коштів зі спеціального реєстраційного рахунку, який затверджується Головою Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції та надається для ознайомлення Громадській раді і надсилається до Міністерства

соціальної політики України [282]. Інформація про цілі, напрями та результати використання благодійних коштів зі спеціального реєстраційного рахунку розміщується на сайті Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції [282].

4. Акти місцевих органів влади.

Найнижчим рівнем суб'єктів публічного адміністрування благодійною діяльністю в системі виконавчої влади є місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» основними повноваженнями місцевих державних адміністрацій в сфері соціального забезпечення та соціального захисту населення є:

1) реалізує державну політику в галузі соціального забезпечення та соціального захисту соціально незахищених громадян - пенсіонерів, інвалідів, одиноких непрацевдатних, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб із їх числа, одиноких матерів, багатодітних сімей, інших громадян, які внаслідок недостатньої матеріальної забезпеченості потребують допомоги та соціальної підтримки з боку держави [208];

2) створює мережу, забезпечує зміцнення і розвиток матеріально-технічної бази центрів обліку бездомних осіб, закладів соціального захисту населення, підвищення рівня і якості обслуговування в них;

3) розробляє і забезпечує виконання комплексних програм поліпшення обслуговування соціально незахищених громадян та всебічний розвиток їх обслуговування [208];

4) забезпечує працевлаштування інвалідів, сприяє здобуттю ними освіти, набуттю необхідної кваліфікації, матеріально-побутовому обслуговуванню, санаторно-курортному лікуванню інвалідів, ветеранів війни та праці, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; сприяє поданню протезно-ортопедичної допомоги населенню і забезпеченню інвалідів засобами пересування і

реабілітації; встановлює піклування над повнолітніми дієздатними особами, які за станом здоров'я потребують догляду;

5) сприяє громадським, релігійним організаціям, благодійним фондам, окремим громадянам у поданні допомоги соціально незахищеним громадянам;

б) вирішує питання щодо встановлення опіки і піклування, створення передбачених законодавством умов для виховання та/або влаштування дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, щодо захисту особистих і майнових прав та інтересів дітей, а також вживає інших заходів щодо соціального захисту дітей, віднесених до її компетенції законом.

Водночас ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [283] визначено, що до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад в сфері соціального захисту населення належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) встановлення за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення;

2) вирішення відповідно до законодавства питань про подання допомоги інвалідам, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих (померлих або визнаних такими, що пропали безвісти) військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас (крім військовослужбовців строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу) або відставку, інвалідам з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних жилих будинків, проведенні капітального ремонту житла, у придбанні будівельних матеріалів; відведення зазначеним особам у першочерговому порядку земельних ділянок для індивідуального будівництва, садівництва та городництва;

3) організація для малозабезпечених громадян похилого віку, інвалідів будинків-інтернатів, побутового обслуговування, продажу товарів у спеціальних

магазинах і відділах за соціально доступними цінами, а також безоплатного харчування;

4) вирішення питань про надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку з похованням самотніх громадян, ветеранів війни та праці, а також інших категорій малозабезпечених громадян; подання допомоги на поховання громадян в інших випадках, передбачених законодавством;

б) делеговані повноваження:

1) підготовка і подання на затвердження ради цільових місцевих програм поліпшення стану безпеки і умов праці та виробничого середовища, територіальних програм зайнятості та заходів щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття, організація їх виконання; участь у розробленні цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки і умов праці та виробничого середовища, зайнятості населення, що затверджуються відповідно районними, обласними радами;

2) забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов інвалідів, ветеранів війни та праці, громадян, реабілітованих як жертви політичних репресій, військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, сімей, які втратили годувальника, багатодітних сімей, громадян похилого віку, які потребують обслуговування вдома, до влаштування в будинки інвалідів і громадян похилого віку, які мають потребу в цьому, дітей, що залишилися без піклування батьків, на виховання в сім'ї громадян;

3) вирішення відповідно до законодавства питань про надання пільг і допомоги, пов'язаних з охороною материнства і дитинства;

4) вирішення у встановленому законодавством порядку питань опіки і піклування;

5) подання відповідно до законодавства одноразової допомоги громадянам, які постраждали від стихійного лиха;

б) вирішення відповідно до законодавства питань про надання компенсацій і пільг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в інших випадках, передбачених законодавством;

7) організація проведення громадських та тимчасових робіт для осіб, зареєстрованих як безробітні, а також учнівської та студентської молоді у вільний від занять час на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до комунальної власності, а також за договорами - на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до інших форм власності;

8) здійснення контролю за охороною праці, забезпеченням соціального захисту працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності, у тому числі зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці, за якістю проведення атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативно-правовим актам про охорону праці, за наданням працівникам відповідно до законодавства пільг та компенсацій за роботу в шкідливих умовах;

9) участь у соціальному діалозі, веденні колективних переговорів, укладенні територіальних угод, здійсненні контролю за їх виконанням, вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів) щодо підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території; повідомна реєстрація в установленому порядку колективних договорів і територіальних угод відповідного рівня;

10) встановлення відповідно до законодавства розмірів і порядку виплати щомісячної допомоги особам, які здійснюють догляд за самотніми громадянами, які за висновком медичних закладів потребують постійного стороннього догляду;

11) здійснення контролю за поданням відповідно до закону підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності відомостей про наявність вільних робочих місць (посад); організація інформування населення про потребу підприємств, установ та організацій усіх форм власності у працівниках;

12) прийняття рішень про створення на підприємствах, в установах та організаціях спеціальних робочих місць для осіб з обмеженою працездатністю,

організація їх професійної підготовки, а також погодження ліквідації таких робочих місць;

13) здійснення згідно із законодавством заходів соціального патронажу щодо осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк.

Разом з тим, аналізуючи діяльність державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування стає очевидним, що дані органи найбільш тісно співпрацюють з громадянами, благодійними організаціями з приводу надання благодійної допомоги. Зачасту формами такої співпраці є організація спільних акцій, семінарів, проведення програм, проведення благодійних аукціонів тощо.

Так, наприклад, у вересні 2015 року в місті Києві за участю Київської місцевої державної адміністрації, Київської міської ради, міжнародних благодійних організацій відбулася міжнародна благодійна програма «Артисти – дітям», в цей час демонструватимуть вистави для дітей біженців із зони АТО та Криму, переселених до Києва, дітей учасників АТО, з багатодітних родин, дітей-сиріт. Програма відбуватиметься в рамках міжнародного проекту Культурна Платформа Центральної Європи (PC-CE), у якому також взяли участь інші європейські країни, зокрема Австрія, Словаччина, Словенія, Польща, Угорщина, Чехія [284].

Ще одним прикладом здійснення благодійної діяльності місцевими органами влади в сфері благодійної діяльності є організація Голосіївською районною державною адміністрацією м. Києва з 27 до 29 травня 2015 року у столиці триденної благодійної акції «Вдячність, шана і повага». Акція була складовою благодійної програми допомоги, яку розпочато у вересні 2014 року за сприяння об'єднань-партнерів. Кошти, зібрані під час проведення акції, перерахують до Фонду допомоги та використовують з метою благодійності, а саме: надання допомоги дітям, які залишилися сиротами внаслідок участі їхніх батьків у захисті України, соціальний захист ветеранів війни та учасників АТО, зокрема, забезпечення психологічної реабілітації, санаторно-курортного лікування, технічних та інших засобів реабілітації, забезпечення встановлення надмогильних пам'ятників загиблим

учасникам антитерористичної операції на сході України. Перебіг збору коштів благодійної акції та інших благодійних програм організації повідомлятиметься через засоби масової інформації, що забезпечить максимальну прозорість [285].

Яскравим прикладом плідної роботи місцевої державної адміністрації в сфері благодійної діяльності є організація та проведення благодійного аукціону, на якому збирали кошти на обладнання у дитячі лікарні - Київська міська дитяча клінічна інфекційна лікарня та Київський міській центр дитячої нейрохірургії. Зібрані кошти у розмірі понад 70 тис. дол. США були передані зазначеним лікарням у вигляді благодійної допомоги на закупівлю медичного обладнання [286].

12 березня 2015 року у приміщенні НКММК «Мистецький Арсенал» відбулася церемонія нагородження переможців Національного конкурсу «Благодійна Україна – 2014». У номінації «Інновації у благодійності» були вручені подяки благодійним організаціям, а кращій з них – найвищу добродійну нагороду України – бурштинового «Янгола добра» [287].

1 грудня 2015 року у Києві відбулася благодійна акція «Світ один для всіх». Захід відбудеться до Міжнародного дня інваліда за сприяння громадської організації «Співтовариство особливих сімей «Ми разом!». Основна мета заходу – соціальна адаптація дітей із обмеженими можливостями та інтеграція їх у суспільне життя. Організатори прагнули показати, що всі діти на землі рівні, мають однакові потреби та однакові права. Зазначимо, що «Співтовариство особливих сімей «Ми разом!» – громадська організація, яка об'єднує батьків особливих дітей. Місія співтовариства – допомога у розвитку та реабілітації дітей із особливими потребами через допомогу та психологічну підтримку їхніх сімей [288].

Слід зазначити, що побілі заходи на підтримку та розвиток благодійної діяльності в Україні проводяться постійно, а зібрані кошти передаються як адресно, так і в благодійні організації. Отже, значення діяльності місцевих органів публічної адміністрації в розвитку благодійної діяльності є дуже значним.

Підсумовуючи вищевикладене вважаємо, що, на сьогоднішній день, існуюча система нормативно-правових актів, нормами якої урегульовані відносини, що

виникають в сфері благодійної діяльності має розгалужений характер, а самі нормативно-правові акти непозбавлені прогалин та колізій щодо вирішення питань пов'язаних з здійсненням благодійної діяльності. Водночас прийнятий Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» містить положення, які явно суперечать нормам чинного законодавства та обмежують правовий статус як самих благодійників, так і благоотримувачів, зокрема [208].

2.4. Взаємодія публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва

Указом Президента України від 13 грудня 2007 р. за № 1220 [289] в Україні запроваджено День благодійництва, який відзначається щороку в другу неділю грудня. Метою запровадження цього свята є утвердження принципів гуманізму й милосердя, сприяння розвитку благодійної діяльності й підтримка ініціативи громадських організацій.

Своєю чергою, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй на 58-му пленарному засіданні 17 грудня 2012 р., визнаючи та підтверджуючи, що благодійність може сприяти заохоченню діалогу між людьми з різних цивілізацій, культур і релігій, роль благодійності в полегшенні гуманітарної кризи й людських страждань усередині та між націями, а також зусилля благодійних організацій та окремих осіб, зокрема роботу Матері Терези, Резолюцією № 67/105 ухвалила призначити 5 вересня Міжнародним днем благодійництва [290].

Отже, українська держава в особі Президента України та світова спільнота через Організацію Об'єднаних Націй утвердили відзначення на національному та міжнародному рівнях дня благодійництва.

У контексті зазначеного цілком логічною вважається практика взаємодії публічної адміністрації, яка офіційно визнає вагому роль благодійної діяльності, та суб'єктів благодійництва.

Яскравим підтвердженням того є життєвий досвід Агнеси Гонджи Бояджиу, відомої в усьому світі як Матір Тереза, якій 17 жовтня 1979 р. присуджено

Нобелівську премію миру, яку, всупереч наполяганням індійського уряду, вона не перерахувала державі, а витратила на будівництво нових притулків для бідних та прокажених. «Матері Терезі вдалося перекинути міст через прірву, яка існує між багатими й бідними народами, – сказав, представляючи нового лауреата, член Нобелівського комітету Іон Саннес. – Її переконаність в людській гідності й стала цим мостом. (...) У наших стараннях надавати допомогу як на національному, так і на міжнародному рівні ми повинні вчитися на прикладі її роботи з конкретними людьми, які впали у відчай. На міжнародному рівні наші зусилля можуть слугувати справі миру, лише якщо ці зусилля не ображають почуття самоповаги бідних націй. Будь-яку допомогу, що пропонується багатими державами, потрібно надавати в дусі Матері Терези» [291, с. 16–17].

До певної міри наслідувачкою матері Терези була принцеса Діана, діяльність якої у сфері благодійності також є всесвітньо відомою. Їх починання було підтримано на державному рівні шляхом виділення земельних ділянок під будівництво притулків і надання дозволів на користування будівлями з тією ж метою, виділення харчів, відмінення негуманних державних рішень (наприклад, відносно примусової стерилізації хворих на проказу) тощо.

В українській традиції благодійництво також посідає значне місце. Відомими меценатами свого часу були інтелектуальні, високоосвічені, успішні люди: П. Могила, І. Мазепа, Г. Галаган, родини Терещенків та Ханенків, які зробили вагомий внесок у розвиток української культури, освіти, науки [292], тісно взаємодіючи при цьому з державними та громадськими інституціями.

Як і в усьому світі, в Україні суб'єкти благодійництва перебувають у постійному взаємозв'язку з державою в особі органів публічного адміністрування, вони є невід'ємною складовою державного механізму. Така взаємодія зумовлює і взаємовплив цих інституцій.

На сьогодні через складну соціально-економічну і політичну ситуацію в нашій державі та з урахуванням специфіки діяльності у сфері благодійництва практично кожен із суб'єктів публічного адміністрування тією чи іншою мірою пов'язаний із

суб'єктами благодійництва. Проте відсутній єдиний орган, уповноважений на нормативно-правове, методичне й консультативне забезпечення такої діяльності, а відтак і чітка регламентація механізму взаємодії цих суб'єктів.

Отже, питання взаємодії суб'єктів благодійництва й публічної адміністрації є актуальним. Його фрагментарно досліджували О. А. Ковтун, О. О. Кожушко, М. С. Пасічник та інші. Проте системні та ґрунтовні напрацювання за цією тематикою відсутні. Тому вважаємо за доцільне розглянути особливості, суб'єктів і форми взаємодії публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва – бенефіціарів і благодійників (зокрема благодійних організацій).

Про бенефіціарів та благодійників ішлося в попередніх частинах цієї роботи. Водночас природа публічної адміністрації потребує додаткового розгляду. Загалом призначення публічної адміністрації полягає у здійсненні певного цілеспрямованого впливу її суб'єктів на ті сфери життєдіяльності суспільства, які потребують такого впливу, із метою узгодження та задоволення як інтересів держави, так і суспільства [293, с. 524]. Серед відповідних сфер життєдіяльності також і благодійництво. Усупереч тому, що поняття публічної адміністрації є загальнозживаним, єдиного підходу до його розуміння немає.

З огляду на це, спробуємо розібратися та внести пропозиції щодо трактування цієї категорії.

Розклавши досліджуване словосполучення на лексеми, отримуємо – публічний. Із римськ. *publica* перекладається як «державний» або «суспільний», із лат. *publicus* – суспільний, народний. Означає:

- 1) такий, що відбувається в присутності публіки, людей, привселюдний [81];
- 2) відкритий, гласний, суспільний;
- 3) призначений для широкого відвідування, користування; громадський, загальний, загальнодоступний;
- 4) спільне, доступне для всіх, яке служить усім [294, с. 6].

Друга лексема – адміністрація. Існує два способи трактувати походження цього слова: 1) від лат. «*ministrare*» – служити; 2) від лат. «*administratio*» – управління. Це

означає підпорядкованість політичній владі та служіння публічним інтересам [148]. Публічну адміністрацію в науці пропонувано розуміти як систему організаційно-структурних утворень, які на законних підставах набули владних повноважень для їх реалізації в публічних інтересах [295, с.30].

Це визначення є обмеженим, оскільки моменти, на яких у ньому акцентовано, як-от законність набуття владних повноважень, система утворень тощо, не дають повного уявлення про зміст досліджуваного поняття.

Розглядаючи зміст наведеної дефініції, можемо виокремити такі ознаки публічної адміністрації, як системність, законодавча обумовленість набуття повноважень утвореннями, які належать до відповідної системи, спрямованість її функціонування на реалізацію публічних інтересів; єдність державних і недержавних суб'єктів публічної влади, наділених державно-владними повноваженнями, що спрямовані на задоволення інтересів громадян [296, с. 17].

Таке тлумачення досить лаконічне, але містить найбільш значущі характеристики публічної адміністрації, а саме: приналежність до числа відповідних суб'єктів як державних, так і недержавних інституцій; покладення на них державно-владних повноважень.

Наступна ознака – це організація та діяльність органів (установ, структурних організацій), що наділені прерогативами публічної влади і підосною діяльності яких є забезпечення виконання чинного законодавства в публічних інтересах [297, с. 89]. Наведене визначення позбавлене логічності й деталізованості в частині суб'єктів публічної адміністрації, у плані сфери відання цих суб'єктів і відносно змісту їх діяльності. Водночас варто відмітити положення щодо спрямованості діяльності суб'єктів, система яких становить собою публічну адміністрацію, на виконання норм і положень національного законодавства.

Далі – як система органів та інших інституцій, підпорядкованих публічній владі, які забезпечують виконання закону та здійснюють інші публічно-управлінські функції [298]. Процитована дефініція є сумнівною в частині підпорядкованості суб'єктів публічної адміністрації публічній владі, по-перше, через те, що такими

суб'єктами є не лише органи влади; по-друге, тому, що інші, окрім органів влади, суб'єкти публічної адміністрації не перебувають у підпорядкуванні публічної влади, оскільки підпорядкування передбачає організаційну залежність суб'єкта нижчого рівня від суб'єкта вищого рівня;

Наступна – система державних і недержавних суб'єктів публічної влади, ключовими структурними елементами якої є, по-перше, органи виконавчої влади; по-друге, виконавчі органи місцевого самоврядування [294, с. 6];

Недоліком процитованого визначення вважаємо неврахування його автором інших, окрім органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів публічного адміністрування, яким відповідні повноваження може бути делеговано в законодавствочому порядку. До того ж, його автор зауважує лише на суб'єктах публічної влади без зазначення характерних ознак здійснення ними адміністрування. Отже, це визначення суттєво обмежує зміст досліджуваної категорії.

І нарешті – система органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що підпорядковані публічній владі, діяльність яких спрямована на виконання закону та реалізацію інших публічно-управлінських функцій, які можуть бути делеговані підприємствам, установам та організаціям, та будь-які інші суб'єкти, що здійснюють функції публічного управління, які своєю діяльністю забезпечують права і свободи людини й громадянина [299, с. 92]. Цінним у цьому визначенні є виокремлення такої ознаки досліджуваної категорії, як можливість делегування покладених на неї повноважень підприємствам, установам та організаціям [294, с. 5].

Таким чином, вважаємо публічну адміністрацію системою уповноважених на здійснення публічної влади суб'єктів (у тому числі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, уповноважених законодавством та яким делеговано відповідні повноваження), що здійснюють покладені на них державно-владні повноваження, спрямовані на забезпечення реалізації публічних інтересів.

Публічна адміністрація є партнером суб'єктів благодійництва. З урахуванням зазначеного, під час визначення суб'єктів публічної адміністрації у сфері

благодійництва варто брати за основу сфери благодійної діяльності, визначені ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207]. У цьому контексті видається цікавим підхід Ю. С. Кіцула та Р. О. Лисої, який ми цілком поділяємо. Зокрема, пріоритетними в системі суб'єктів публічного адміністрування є органи виконавчої влади [300, с. 29].

Отже, ключовими суб'єктами публічної адміністрації у сфері благодійництва вважаємо, у тому числі: Президента України та Верховну Раду України, які забезпечують законодавчий базис для благодійництва, Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади й місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

Ураховуючи специфіку діяльності наведених інституцій, вважаємо, що головними завданнями публічної адміністрації у сфері благодійництва є забезпечення формування та забезпечення реалізації соціально орієнтованої державної політики; найбільш сприятливої законодавчої регламентації функціонування й розвитку благодійництва; практичних умов для добровільності й самостійності благодійництва з урахуванням викликів часу та провідного міжнародного досвіду; умов для унеможливлення порушень у сфері благодійництва, забезпечення, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів суб'єктів благодійництва тощо.

Розібравшись із питаннями суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації, звернемося до дослідження категорії «взаємодія». Передусім зазначимо, що національне законодавство не містить норм чи положень, які би чітко передбачали будь-яку взаємодію у сфері благодійництва.

З огляду на це, результати вивчення досліджуваного питання матимуть суто теоретичний характер.

Коли йдеться про те, що одним із учасників правовідносин є публічна адміністрація, маємо на увазі не взаємодію в загальному сенсі, а адміністративно-правову взаємодію. У цьому контексті слушною видається думка А. М. Подоляки,

що поняття «взаємодія» є міжгалузеву, а також адміністративно-правовою категорією [301, с. 338].

Науковці розуміють взаємодію як:

– філософську категорію, що тісно пов'язана з поняттям взаємозв'язку і розглядається як одна з форм останнього [302, с. 154]. Виходячи зі змісту цього визначення взаємодії, досліджуваній категорії притаманний зв'язок між її суб'єктами;

– одну з основних філософських категорій, яка відображає процеси впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємозумовленість та змінення стану або взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого [303, с. 7]. Ми не згодні з автором цього визначення в частині взаємозумовленості об'єктів взаємодії та їх породження одного одним у цьому процесі, оскільки вважаємо, що взаємодія передбачає фактичну наявність щонайменше двох суб'єктів її здійснення. У такому випадку може йтися про породження окремого суб'єкта як результат відповідної взаємодії, що, між іншим, може набути в майбутньому статусу її учасника;

– роботу, яка є не переліком випадкових, не пов'язаних між собою заходів, а виваженою послідовністю чітко впорядкованих, пов'язаних між собою заходів, розроблених з урахуванням умов, своєрідності обстановки та задач [304, с. 186].

Цікавим у цьому визначенні є підхід до визначення досліджуваної категорії через заперечення. Ми не поділяємо позицію щодо поміркованості заходів взаємодії, адже вони, на нашу думку, можуть бути не лише спланованими, але й мати спонтанний, випадковий характер;

– певну організаційну діяльність як шлях до мети на основі узгодженості дій суб'єктів [305, с. 99]. Варта підтримки в цьому визначенні акцентуація на цілеспрямованості взаємодії;

– засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки [306, с. 97].

Це визначення є галузевим, а тому не може бути застосоване як універсальне. Проте в його змісті вбачаємо такі характерні ознаки взаємодії, як спільність між суб'єктами щодо її мети і завдань, імовірність погодження організаційних моментів здійснення взаємодії, необхідність засобів її здійснення;

– найбільш загальну закономірність існування світу, що є результатом і виявом універсальної взаємодії всіх предметів та явищ і виражає внутрішню структурну єдність усіх елементів та властивостей у кожній цілісній системі, а також нескінченно різні зв'язки та відносини власне системи з іншими, оточуючими її системами чи явищами [307, с. 50];

– найважливішу та найбільш розвинену форму відносин між суб'єктами соціального середовища (соціальної системи), основними ознаками якої є демократичний характер взаємозв'язків, наявність певної вигоди для всіх суб'єктів взаємодії, взаємна узгодженість у діях суб'єктів соціальної системи для досягнення визначеної мети [308, с. 119].

Неоднозначним у цій дефініції є положення щодо демократичності, взаємоузгодженості взаємодії та її вигоди для суб'єктів її здійснення;

– діалектична єдність боротьби та співпраці, яка набуває прояву в динамічному, перемінному процесі пульсації, періодичного змінення позитивного й негативного спрямування [309, с. 9]. Цінною в процитованому визначенні є акцентуація на двосторонності взаємодії, а саме боротьбі та співпраці;

– діяльність різноманітних суб'єктів, яка характеризується взаємозумовленістю дій її суб'єктів, спрямованих на досягнення певної цілі, а також (в ідеалі) демократичним характером зв'язків та їх взаємоузгодженістю [310, с. 123].

Отже, взаємодія, на наш погляд, є спонтанним або спланованим процесом зв'язку між двома й більше суб'єктами, що здійснюється за допомогою наявних засобів у формі боротьби чи співпраці та спрямований на досягнення визначених цілей.

На основі наукових напрацювань [311, с. 94] та практики контактування суб'єктів правовідносин взаємодію класифікують на:

- двосторонню та багатосторонню;
- тактичну (розраховану на близьку перспективу) та стратегічну (розраховану на далеку й масштабну перспективу);
- разову, тимчасову, періодичну, постійну;
- за спільного та самостійного функціонування;
- результативну та безрезультатну;
- співпрацю та конкуренцію тощо.

Нижче ми пропонуємо власне бачення питання взаємодії суб'єктів благодійності та публічної адміністрації з позиції форм такої взаємодії як зовнішніх практичних проявів діяльності відповідного спрямування. Ураховуючи практику, вважаємо, що формами взаємодії суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації є:

1) консультування.

Зміст цієї форми взаємодії полягає в залученні публічною адміністрацією благодійників до вироблення найбільш оптимальних, реальних та ефективних рішень. Проблемною залишається неспроможність благодійників достатньою мірою долучитися до відповідного процесу через перевантаженість роботою. Не можна залишити поза увагою і питання ігнорування публічною адміністрацією можливості залучати громадянське суспільство в особі благодійників до прийняття суспільно значущих рішень у сферах їх діяльності.

Прикладом такої взаємодії може слугувати нарада, що відбулася 15 грудня 2015 р. під головуванням Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю, з питання забезпечення прав учасників антитерористичної операції, які мають суттєві ураження здоров'я в результаті бойових поранень. Під час цього заходу із залученням у ролі консультантів, зокрема, представників Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Національної Гвардії України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції,

Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України та Благодійного фонду «Мир і Ко», його учасники визначалися щодо ймовірних шляхів вирішення проблем, з якими стикаються під час забезпечення, охорони й захисту своїх прав учасники антитерористичної операції, котрі вже отримали бойові поранення, а також ті, хто сьогодні, ризикуючи власним життям, бореться за свободу всього українського народу на Сході України [312];

2) діалог.

Серед визначальних ознак діалогу як найвищої форми спілкування О. М. Петроє виокремлює: наявність мети діалогу; спрямованість на віднайдення істини, що є однаковою цінністю для всіх учасників діалогу; суб'єкт-суб'єктний характер; рівноправність учасників; толерантність та відповідальність; обмін сутнісними поняттями його учасників; народження нового сенсу в позиціях учасників діалогу; прагнення конструктивного результату – досягнення взаєморозуміння й раціональної взаємодії у сфері комунікативної та практичної діяльності; вимірюваність результату діалогу [313].

У літературі наукового спрямування виокремлено три типи діалогу, а саме:

1) інтеграційний (позитивний) – діалог, у якому діалогіст повністю виключає точку зору іншого. Від такого діалогу задоволення отримує лише один учасник;

2) ідентифікаційний (негативний) – діалог, у якому співрозмовники заперечують один одному. Від такого діалогу ніхто не отримує задоволення;

3) синтетичний (символічний) – діалог, спрямований на пошук істини, що примирює обидві точки зору [314, с. 160].

Таким чином, вважаємо, що діалог як форма взаємодії громадянського суспільства, серед іншого в особі благодійників, із публічною адміністрацією є запорукою формування такого суспільства. Водночас у контексті досліджуваного питання має активно практикуватися саме синтетичний тип діалогу між суб'єктами правовідносин у сфері благодійництва, що дозволить досягти консенсусу у вирішенні питань відповідного змісту;

3) взаємоінформування.

Здійснюється шляхом обміну інформацією між суб'єктами благодійництва та публічною адміністрацією з питань здійснення благодійності. Ця форма взаємодії стосується, передусім, інформації щодо кількісних та якісних показників наданої благодійної допомоги й тієї, якої потребують;

4) проведення спільних заходів.

Конкретним прикладом такої взаємодії є здійснення спільних заходів Міністерством соціальної політики України з благодійними і громадськими організаціями та волонтерами.

За підтримки громадських, благодійних, міжнародних (ПРООН) організацій, волонтерів надається допомога в організації та вивезенні підопічних інтернатних установ системи соціального захисту населення, стаціонарних відділень територіальних центрів соціального обслуговування, що розташовані в Луганській і Донецькій областях, наданні гуманітарної допомоги тим установам, що залишились функціонувати в зазначених областях. Так, упродовж 2014–2015 років у безпечні для проживання умови переміщено понад 1 700 осіб – підопічних інтернатних установ системи соціального захисту населення вказаних областей, а також майже 400 осіб до аналогічних установ інших регіонів України.

Спільно з Благодійним фондом «Інститут Благодійності» Міністерство соціальної політики України організувало відпочинок і психологічну реабілітацію та оздоровлення дітей з батьками внутрішньо переміщених осіб, вихованців дитячих будинків сімейного типу, дітей загиблих героїв України та людей з інвалідністю в супроводі волонтерів цього фонду та психологів у Фінляндії, який відбувся протягом 23–28 серпня 2015 р.; надано організаційне сприяння щодо поїздки 10–17 січня 2016 р. вищезазначених категорій населення до Республіки Польща (м. Варшава).

Також Міністерство соціальної політики разом із Міжнародним благодійним фондом «Сприяння розвитку медицини» в межах Всеукраїнської благодійної програми «Добро людям» протягом жовтня 2015 року провело безкоштовні медичні огляди, надало медичні консультації, допомогу людям похилого віку в

територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Зокрема лікарі-волонтери Фонду обстежили понад 26 тис. пенсіонерів, безкоштовно видали понад 20 тис. окулярів.

Важливо згадати про взаємодію благодійних, громадських організацій, волонтерів з обласними та Київською міською державними адміністраціями. Зокрема, у закладах та установах системи соціального захисту населення працює близько 205 тис. волонтерів, з них понад 68 тис. волонтерів-пенсіонерів і понад 98 тис. волонтерів із числа молоді. Волонтери різних категорій охопили своєю увагою понад півмільйона громадян, які потребують допомоги різного виду.

Для забезпечення виконання покладених на Державну міграційну службу України завдань, у ситуації обмежених державних фінансових ресурсів та враховуючи уразливість такої категорії іноземців, як особи, які звернулися по захист, біженці та особи, що потребують додаткового захисту, ця служба здійснює заходи із залучення й надання волонтерської та благодійної допомоги таким особам. Безпосередню роботу в цьому напрямку провадять територіальні органи Державної міграційної служби України та адміністрації пунктів тимчасового розміщення біженців у м. Одеса й Закарпатській області. Серед партнерів держави Міжнародний благодійний фонд «Ассалам» [315];

5) розроблення та реалізація спільних документів.

Прикладом такої взаємодії є захід, що відбувся 30 листопада 2015 р. за ініціативою Благодійного фонду П. Порошенка та за участю представників Комітетів Верховної Ради України, Адміністрації Президента України, відповідальних центральних органів виконавчої влади й Всеукраїнського громадського об'єднання «Національна Асамблея інвалідів України» та інших громадських об'єднань, під час якого відбулося обговорення проекту Закону України «Про освіту» на предмет закріплення в ньому норм щодо інклюзивної освіти. У результаті здійсненої роботи доопрацьований законопроект подано на розгляд Верховної Ради України в другому читанні.

Підводячи висновок викладеному, вважаємо, що **взаємодія публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва** – це спланований процес зв'язку публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва, що здійснюється за допомогою наявних засобів у формі співпраці та спрямований на розвиток благодійництва, з метою надання якісної та ефективної допомоги нужденним.

У контексті викладеного вважаємо, що необхідно доповнити п. 7 § 33 Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 18 липня 2007 р. № 950 [316], новим абзацом такого змісту:

«* Під час підготовки проекту акта Кабінету Міністрів України з питань благодійництва такий проект акта в обов'язковому порядку має бути надісланий благодійним організаціям відповідно до статутної діяльності».

Також потребує доповнення ст. 91 Регламенту Верховної Ради України [317], а саме:

«* Якщо законопроект, проект іншого акта стосується благодійництва, його має бути внесено за погодженням із благодійними організаціями відповідно до статутної діяльності й до нього додається таке погодження».

Таке погодження проектів нормативно-правових актів із неурядовими організаціями підтвердило свою результативність у випадку з громадськими організаціями, які опікуються питаннями людей з інвалідністю. Зокрема підприємства, установи та організації на законодавчому рівні зобов'язано залучати представників зазначених організацій до підготовки рішень стосовно людей з інвалідністю. Для прикладу, відповідно до абзацу третього пункту 7 § 33 Регламенту Кабінету Міністрів України під час підготовки проекту акта Кабінету Міністрів України з питань, що стосуються прав інвалідів, такий проект акта в обов'язковому порядку надсилається всеукраїнським громадським організаціям інвалідів, їх спілкам відповідно до статутної діяльності [316].

У результаті виконання цих норм та положень на сьогодні практично всі прийняті в останні роки нормативно-правові акти, які безпосередньо чи опосередковано стосуються людей з інвалідністю, враховують їх потреби та законні

інтереси. При цьому погодження здійснюється, зазвичай, із тими громадськими організаціями, які на практиці зарекомендували себе діяльними та результативними. Їх кількість не перевищує 10 таких утворень.

б) створення спільних консультативно-дорадчих органів, робочих груп тощо для вирішення тих чи інших питань.

7) координація.

У науковій літературі цю форму взаємодії визначено як регламентовану, попередньо сплановану діяльність суб'єктів вищого рівня, наділених управлінськими повноваженнями, стосовно впливу на суб'єктів нижчого рівня, спрямовану на узгодження дій останніх для досягнення визначених цілей [310, с. 124].

У досліджуваній сфері координацію мають широко застосовувати, передусім, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені відповідними повноваженнями, відносно суб'єктів здійснення благодійної діяльності для забезпечення практичної реалізації законодавчих напрацювань із цих питань;

8) розгляд звернень із питань здійснення благодійної діяльності.

Перелік форм взаємодії публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва не є вичерпним і може бути доповнений іншими формами з огляду на нові виклики часу в цій сфері.

Наостанок маємо зазначити, що на рівні взаємодії суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації вкрай негативно позначаються такі чинники:

– недовіра суспільства та громадських організацій до державних інституцій і навпаки;

– відсутність належного взаємообміну інформацією, що стосується сфери благодійництва, між суб'єктами благодійництва та публічною адміністрацією, зокрема, через відсутність незалежного механізму здійснення моніторингу благодійництва в Україні;

– відсутність статистичної інформації, за винятком кількісних показників щодо благодійних організацій. Це спричиняє відсутність уваги до проблем у сфері благодійності, адже немає статистики – немає проблеми;

– відсутність системних консультацій із суб'єктами благодійництва, у їх числі благодійними організаціями, та формальність тих консультацій, що все ж відбуваються;

– відсутність незалежного органу з питань благодійництва;

– фіктивність деяких благодійників, передусім благодійних організацій, та їх заполітизованість;

– незабезпеченість участі суб'єктів благодійництва в законодавчих, фінансових та політичних рішеннях, які можуть впливати на здійснення благодійництва.

Ці та інші проблеми в досліджуваній сфері гальмують належну взаємодію суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації. Їх ліквідація і створення умов для унеможливлення виникнення нових перешкод у цій галузі забезпечить ефективність і результативність діяльності відповідного спрямування. Причому публічна адміністрація має необхідні трудові, матеріальні, інформаційні та інші ресурси для забезпечення найбільш сприятливих умов для благодійництва.

Наостанок констатуємо, що, починаючи з другої половини ХХ ст., в організації суспільного життя, у вирішенні індивідуальних і колективних соціальних проблем істотного значення набувають некомерційні об'єднання, особливістю яких є те, що вони нестандартно, динамічно змінюють форми недержавної колективності, здатні самостійно або спільно з державою активно включатися в процеси регулювання економічних відносин і розвитку людських ресурсів, викликаючи тим самим трансформаційні процеси в економічній політиці [318, с. 160]. Ця позиція є цілком справедливою і відносно суб'єктів благодійництва в особі публічної адміністрації, благодійників та бенефіціарів.

Висновки до розділу 2

Дослідивши благодійну діяльність як спосіб реалізації благодійництва, ми дійшли певних висновків.

Благодійна діяльність – це особливий вид соціальної діяльності (бескорисливої та добровільної), яка має форму психологічної та фізичної активності благодійника, спрямованої на надання благодійної допомоги, здійснюється у вигляді матеріальної, організаційної та іншого роду підтримки, а також соціальних послуг із метою поліпшення добробуту суспільства загалом та кожного окремо взятого нужденного.

Суб'єкт благодійної діяльності – це фізична чи юридична особа, що реалізує свої права та безпосередньо вступає у правовідносини, що виникають з огляду на надання благодійної допомоги, отримання такої допомоги для досягнення визначених цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації від імені або за дорученням отримувача благодійної допомоги.

Об'єктом благодійної діяльності є суспільні відносини, що виникають із приводу: а) підтримки, відновлення та розвитку освіти й науки; фізичної культури і спорту; б) надання благодійної допомоги науковцям тощо; в) відновлення сфери охорони здоров'я, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини; г) розвитку міжнародної співпраці України; д) сприяння та поліпшення соціального становища в Україні; е) підтримки соціально незахищених осіб з метою подолання бідності в Україні; ж) допомоги в захисті конституційних прав і свобод суб'єктів-надавачів благодійної допомоги; з) ліквідації наслідків стихійних лих; и) підтримки сфери екології, охорони довкілля та захисту тварин тощо.

Метою благодійної діяльності є закладена у свідомості особи позитивна поведінка, спрямована на отримання певного благого результату, що слугує спонукальним фактором під час здійснення благодійниками їх діяльності.

Форма благодійної діяльності – це зовнішній вияв діяльності благодійника, що полягає у вчиненні певних дій, спрямованих на надання благодійної допомоги, благодійної пожертви, управління благодійними ендавментами тощо.

Волонтерська діяльність становить собою процес взаємодії спеціального суб'єкта (волонтерської організації чи волонтера) з об'єктом (особою, котра потребує допомоги) з метою поліпшення його стану.

Гуманітарна діяльність – це процес взаємодії суб'єкта й об'єкта, спрямований на допомогу виживанню людини та її спільнот з метою забезпечення прав, свобод та інших інтересів людини у сфері протидії стихійному лиху, техногенній катастрофі або збройному конфлікту й іншим надзвичайним подіям як в Україні, так і на міжнародному рівні.

Донорська діяльність – це процес взаємодії певних суб'єктів (донорів, реципієнтів, лікарів), що здійснюється в інтересах людини, з метою популяризації ідей благодійного донорства та здорового способу життя, лікування й трансплантації.

Меценатська діяльність – це процес взаємодії суб'єктів, спрямований на надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги у сфері мистецтва, науки, культури, освіти й окремим творчим працівникам задля збереження, створення та розповсюдження духовних цінностей у суспільстві, сприяння розвитку творчих і духовних засад особистості.

Філантропічна діяльність – це специфічний процес взаємодії людини й суспільства, заснований на любові та доброзичливому ставленні до людини, жертвуванні власним часом, іміджем задля заступництва нужденних шляхом надання безкорисливої та безадресної допомоги, а також для поліпшення умов життя суспільства.

Альтруїзм – це заснована на моральних та гуманістичних принципах діяльність людини, яка ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище особистих інтересів.

Миротворча діяльність – це процес взаємодії спеціальних суб'єктів, що полягає в наданні благодійної, безкоштовної допомоги мирному населенню шляхом

проведення операцій із превенції конфліктів, установлення, підтримання та будівництва миру, а також ужиття заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни в постконфліктний період і запобігання повторенню конфлікту.

Взаємодія публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва – це спланований процес зв'язку публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва, що здійснюється за допомогою наявних засобів у формі співпраці та спрямований на розвиток благодійництва, з метою надання якісної та ефективної допомоги нужденним.

На підставі дослідження практичних і законодавчих аспектів благодійництва до форм взаємодії суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації віднесено консультування, діалог, взаємоінформування, проведення спільних заходів, розроблення та реалізацію спільних документів, створення спільних консультативно-дорадчих органів, робочих груп тощо для вирішення тих чи інших питань, координацію, розгляд звернень, скарг і пропозицій з питань здійснення благодійної діяльності.

Визначено чинники, що негативно позначаються на рівні взаємодії суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації, а саме: недовіра суспільства та громадських організацій до державних інституцій і навпаки; відсутність належного взаємообміну інформацією, що стосується сфери благодійництва, між суб'єктами благодійництва та публічною адміністрацією; відсутність статистичної інформації; відсутність системних консультацій із суб'єктами благодійництва; відсутність незалежного органу з питань благодійництва; фіктивність деяких благодійників, насамперед благодійних організацій, та їх заполітизованість; незабезпеченість участі суб'єктів благодійництва в законодавчих, фінансових та політичних рішеннях, які можуть впливати на здійснення благодійництва.

На підставі дослідження благодійної діяльності як способу реалізації благодійництва доведено необхідність певних змін і доповнень до:

Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»: ч. 2 ст. 3 доповнити п. 16 такого змісту: «а) підтримки релігійними організаціями бідних та

соціально незахищених осіб; б) надання допомоги хворим, старим, самотнім та іншим особам; в) поліпшення духовно-морального клімату з метою сприяння гуманізації суспільних відносин, г) реалізація на практиці гуманістичних принципів співчуття, поваги та любові до людей»; п. 4 ч. 2 ст. 3 викласти таким чином: «запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим унаслідок катастроф, тимчасової окупації, збройних конфліктів, військових конфліктів і нещасних випадків; повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру»; доповнити п. 4.1. ч. 2 ст. 3: « - допомога біженцям, мігрантам, особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщеним особам, тимчасово переміщеним особам тощо»;

– ст. 7 Закону України «Про свободу совісті і благодійні організації» п. 1.1. такого змісту: релігійні благодійні організації в Україні утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру, а також із метою: а) надання конкретної допомоги в боротьбі за мир, б) підтримки бідних та соціально незахищених осіб, в) надання допомоги хворим, старим, самотнім та іншим особам (наприклад, тимчасово внутрішньо переселеним особам), які потребують благодійної допомоги, г) поліпшення духовно-морального клімату з метою сприяння гуманізації суспільних відносин, д) здійснення на практиці гуманістичних принципів співчуття, поваги та любові до людей;

- доповнити п. 7 § 33 Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 18 липня 2007 р. № 950, новим абзацом такого змісту:

«* Під час підготовки проекту акта Кабінету Міністрів України з питань благодійництва такий проект акта в обов'язковому порядку має бути надіслано благодійним організаціям відповідно до статутної діяльності»;

- доповнити новою частиною ст. 91 Регламенту Верховної Ради України:

«* Якщо законопроект, проект іншого акта стосується благодійництва, його вносять за погодженням із благодійними організаціями відповідно до статутної діяльності й до нього додається таке погодження».

РОЗДІЛ 3

БЛАГОДІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНИЦТВА

3.1. Особливості діяльності благодійних організацій

Кожна окрема людина й суспільство загалом мають потреби, зумовлені їх природою: чи то фізіологічною, чи то юридичною. З позиції гуманізму потреби тих, хто не в змозі самотійно їх забезпечити, – дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, людей з інвалідністю, багатодітних сімей, військових та цивільних, постраждалих унаслідок проведення антитерористичної операції та ін., – повинні бути взяті до уваги, а їх задоволення визначено одним із пріоритетів діяльності державних і громадських інституцій та окремих людей.

Будь-яка діяльність може здійснюватись у двох формах: одноосібно або колегіально. Одноосібності властивий суб'єктивізм, колективності – неупередженість, альтернативність у прийнятті тих чи інших рішень, вищий рівень обізнаності, групова єдність тощо.

Як свідчить практика, колективність у вирішенні будь-яких проблем є значно дієвішою за зусилля однієї людини, а надто коли йдеться про набуття певних благ чи отримання нематеріальної допомоги. Це зумовлює практику об'єднання людей у певного роду спілки, зокрема для досягнення певних цілей завдяки тому, що усталений набір правил і обмежень створює можливості для відповідної діяльності [319, с. 3].

На думку С. Хантингтона, яку ми поділяємо, політично розвинене суспільство відрізняється від нерозвиненого, насамперед, кількістю, ємністю та ефективністю наявних у ньому добровільних організацій [320, с. 105], особливе місце серед яких посідають неприбуткові інституції.

До передумов створення неприбуткових інституцій науковці відносять соціально-політичні (плюралізм, схильність населення до об'єднання, право на

свободу слова та зібрань, розвиток концепції створення правової держави, підтримання демократії) та економічні (ефективність діяльності, невідповідність ринкових механізмів потребам суспільства, додаткова підтримка ринку) [321, с. 11–15].

Як цілком справедливо вважає К. В. Семикіна, некомерційний сектор – один із найбільших роботодавців, а також дієвий механізм мобілізації суспільних ресурсів. Загалом у діяльності некомерційних організацій беруть участь 39,5 млн. осіб, а це 4,4 %, або кожен двадцятий представник економічно активного населення. Із них 22,7 млн. осіб, або 57 %, працюють на умовах оплачуваної зайнятості, а 18,8 млн. осіб, або 43 %, є волонтерами. Високий рівень добровільності в діяльності некомерційних організацій доводить, що ці організації здатні залучити суспільство до реалізації соціально значущої діяльності [322, с. 73].

Практика свідчить, що найвищий відсоток участі в добровільній громадсько-корисній діяльності або в діяльності благодійних організацій представлений переважно в західноєвропейських країнах – Австрії, Великій Британії, Данії, Нідерландах, Німеччині, Норвегії, Фінляндії, Франції та Швейцарії. Цей показник є найменшим у постсоціалістичних країнах – Болгарії, Естонії, Польщі, Словаччині, Словенії, Угорщині [323, с. 145].

Право людей на свободу об'єднання в різноманітні організації закріплено нормами та положеннями як національного законодавства, так і міжнародних нормативно-правових актів, а саме:

статтею 36 Конституції України: громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [324];

статтею 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами.

Здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [325];

статтею 20 Загальної декларації прав людини: кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації [326];

статтею 3 Закону України «Про громадські об'єднання»: добровільність передбачає право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому [327].

Організація є:

об'єднанням людей, які структурно відокремлені в межах упорядкованих процесів [328, с. 123];

системою свідомо сформованих стійких соціальних відносин із яскраво вираженим і безперервним спрямуванням на досягнення деяких специфічних цілей і завдань [329, с. 142].

Як ми вже переконалися, ефективність та результативність у вирішенні актуальних соціально-економічних проблем та задоволенні потреб суспільства демонструє благодійна діяльність.

У цьому контексті варто послатися на цілком справедливе твердження М. М. Пацери, який відносить розвиток благодійності до соціальних механізмів, завдяки яким суспільство розвивається і самовдосконалюється, а благодійність як таку визначає як фактор, що поглиблює відносини допомоги й партнерства, допомагає формувати культуру співпраці та залагоджувати соціальні конфлікти в суспільстві на основі формування спільної мети – забезпечення людей необхідним обсягом матеріальних благ і послуг з урахуванням принципів альтруїзму та справедливості, гуманізує й гармонізує суспільство в психологічній сфері та надає

відчуття щастя, сприяє підвищенню рівня духовності й актуалізації вищих моральних цінностей тощо [330, с. 49].

До кола суб'єктів благодійної діяльності належать:

суб'єкти формування та забезпечення реалізації державної політики щодо благодійної діяльності (іншими словами, публічна адміністрація);

отримувачі благодійної допомоги – бенефіціари;

суб'єкти здійснення благодійної діяльності – благодійники (серед них благодійні організації).

Серед бенефіціарів у національному благодійництві слід виокремити, зрештою, людей з інвалідністю – станом на 1 січня 2015 р. налічувалося 2 568 532 особи цієї категорії; осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, – станом на 1 січня 2015 р. налічувалося 659 254 особи; малозабезпечених сімей – станом на 1 січня 2015 р. налічувалося 644 295 сімей, які звернулися по державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям; бездомних громадян – упродовж 2015 року виявлено та направлено до центрів (відділень) обліку бездомних громадян 15 597 осіб цієї категорії; дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування та усиновлених, – станом на 1 січня 2015 р. налічувалося 83 716 таких дітей; дитячих будинків сімейного типу – на початок 2015 року їх налічувалося 918; прийомних сімей – на кінець 2014 року налічувалося 4 123 [331, с. 66–121]; людей, які живуть з ВІЛ та перебувають під медичним наглядом у закладах охорони здоров'я, – на початок 2014 року налічувалося понад 129 тис. осіб [332]; мільйони й тисячі інших бенефіціарів з числа соціально незахищених категорій осіб.

В умовах військових та окупаційних дій на Сході й Півдні України особливою групою бенефіціарів є учасники антитерористичної операції та внутрішньо переміщені особи, а надто з числа людей з інвалідністю. Санаторії, інтернатні заклади, школи, дитячі садки тощо надають допомогу цим категоріям осіб.

До прикладу, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [174] гарантує внутрішньо переміщеній особі право на

отримання благодійної допомоги. Центральні органи виконавчої влади здійснюють обмін інформацією на безоплатній основі, а також взаємодіють з благодійними організаціями в питаннях забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень забезпечують надання внутрішньо переміщеним особам інформації про можливі місця й умови для їх тимчасового проживання/перебування з урахуванням пропозицій благодійних організацій про стан інфраструктури, довкілля в таких місцях. Для розвитку та поліпшення матеріально-технічної бази, спрямованої на забезпечення захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, можуть залучатися кошти у вигляді благодійної допомоги, а також добровільні пожертви благодійних організацій.

Говорячи мовою чисел, на сьогодні вкрай складним є питання здійснення благодійництва відносно тих же дітей з інвалідністю, які перебувають на охоплених війною та окупацією територіях нашої держави, через елементарну відсутність інформації про те, де саме вони перебувають та живі ці діти. Так, станом на 1 січня 2014 р. в Автономній Республіці Крим мешкало 5 887 дітей з інвалідністю, у Донецькій області – 14 229 дітей цієї категорії, у Луганській області – 6 806 таких дітей, у м. Севастополі – 1 199 діток. Їх доля після початку проведення антитерористичної операції на Сході України не відома, серед Нижче в цьому розділі дослідження йтиметься про благодійні організації як ключові суб'єкти здійснення благодійної діяльності. Для більш глибокого вивчення їх діяльності передусім дослідимо природу цих утворень.

Варто зазначити, що об'єднання в групи є споконвічною характеристикою світової спільноти. Перші люди групувалися для того, щоб добути їжу, здолати спільного ворога тощо. Згодом, із формуванням усвідомлення людської природи та потреби в організації суспільного життя, відповідне групування набуло більш масштабних та організованих ознак. Проте як колись, так і нині «стадний» інстинкт у суспільстві є запорукою в найгіршому випадку лиш елементарних потреб кожного з його членів, а в найкращому – досягнення окреслених цілей повною мірою або й понад очікування. Це стосується, у числі іншого, й задоволення життєво необхідних

потреб (завжди актуально, оскільки людина є, щонайперше, істотою, якій життєво необхідні вода, їжа, ліки тощо) і отримання різноманітних матеріальних і духовних благ.

На сьогодні в усьому світі люди об'єднуються в різноманітні державні та громадські інституції, з-поміж яких слід виокремити державу, представницькі органи місцевого самоврядування, неурядові організації тощо. Кожне з перерахованих утворень має свої характерні ознаки, що відрізняють його від інших інституцій.

На нашу думку, найбільш вичерпно дефініцію поняття держави визначила О. Ф. Скакун, а саме: держава – це суверенна політико-територіальна організація суспільства, наділена владою, яку здійснює державний апарат на основі юридичних норм, що забезпечують захист та узгодження суспільних, групових, індивідуальних інтересів із застосуванням, за потреби, легального примусу.

Отже, до ознак держави належать такі: охоплює все населення країни в просторових межах; має суверенітет і спеціальний апарат управління – систему державних органів влади, через які держава реалізує завдання і функції; має у своєму розпорядженні апарат легального примусу; в особі компетентних органів видає загальнообов'язкові юридичні норми та забезпечує їх реалізацію; має єдину грошову систему, офіційну систему оподаткування та фінансового контролю, формальні реквізити [249, с. 39–40].

Що стосується представницького органу місцевого самоврядування, то він є:

виборним органом (радою), який складається з депутатів і відповідно до закону наділений правом представляти інтереси територіальної громади й приймати рішення від її імені [323];

колегіальним органом загальної компетенції, який складається з обраних безпосередньо населенням відповідної територіальної громади депутатів, виражає їх волю, приймає від її імені рішення, що мають загальнообов'язковий характер, і поєднує місцеві та загальнодержавні інтереси [333, с. 152].

Для зазначених органів характерно те, що вони є колегіальними, складаються з обраних на підставі виборів депутатів; здобувають мандат довіри безпосередньо від населення в межах територіальної громади, що є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень; діяльність означених органів розповсюджується на всю територію громади; їх наділено правом представляти інтереси територіальних громад, приймати рішення від їх імені; вони є органами загальної компетенції, до відання яких віднесено всі питання, які вимагають нормативного регулювання; посідають провідне місце в системі всіх органів місцевого самоврядування; виражають волю всього населення територіальної громади, надаючи їй загальнообов'язкового характеру і здійснюючи таким чином місцеву владу; у своїй діяльності сполучають місцеві інтереси з державними [334, с. 152].

І, нарешті, неурядові організації. Вони є добровільними організаціями локального, національного чи міжнародного рівня, що працюють на неприбутковій основі заради суспільного добра з громадянами або від їх імені [335, с. 363]. У світі неурядові організації називають також неприбутковими чи некомерційними, благодійними, приватними добровільними та громадськими соціальними організаціями.

У контексті викладеного вважаємо, що поняття «неурядова організація», або «організація громадянського суспільства», найбільше відповідають природі таких утворень, а надто коли йдеться про позначення їх як благодійних організацій, котрі в національній практиці затвердилися як різновид неурядових організацій.

За даними місцевих органів юстиції, на кінець 2014 року кількість неурядових організацій в Україні сягала показника в 61 090 центральних органів громадських організацій (із них 701 – із всеукраїнським статусом, 718 громадських спілок, 4 143 професійних спілок, 1 130 об'єднань профспілок та 9 799 благодійних організацій (із них 89,9 % становлять благодійні фонди, 4,8 % – благодійні установи, а 5,3 % – благодійні товариства) [336, с. 7].

Неурядовими організаціями є:

політична партія – це зареєстроване згідно із законом добровільне об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [337]. Серед ознак політичної партії: добровільність об'єднання; пошук народної підтримки, прихильників; прагнення здобути владу і вплив у державі; наявність внутрішньої організаційної структури; певна тривалість існування в часі [338, с. 308];

релігійна організація. За змістом статті 7 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [339] – це організація, утворена з метою задоволення релігійних потреб громадян у сповідуванні та поширенні віри (у їх числі релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються із зазначених релігійних організацій);

громадське об'єднання – добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Згідно із Законом України «Про громадські об'єднання», такі об'єднання утворюються у вигляді громадської організації (громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи) та громадської спілки (громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи) [340].

Іншими інституціями є:

непідприємницьке товариство, серед іншого органів державної влади та органів місцевого самоврядування, – товариство, що не має на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками [341], зокрема утворене актами органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

асоціація органу місцевого самоврядування та його добровільного об'єднання – добровільне неприбуткове об'єднання, створене органом місцевого самоврядування

з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органу місцевого самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому й регіональному розвитку [342];

саморегулювальна організація, що здійснює професійне самоврядування, – непідприємницьке товариство, засноване на засадах членства суб'єктів професійної та/ або підприємницької діяльності, створюване з метою задоволення індивідуальних і суспільних інтересів шляхом уповноваження такої організації на виконання функцій із розроблення та прийняття правил, норм і стандартів діяльності для членів організації, здійснення контролю за дотриманням членами організації розроблених нею правил (та/або вимог чинного у відповідній галузі законодавства), притягнення до відповідальності порушників, а також здійснення інших функцій, спрямованих на одночасне задоволення інтересів її членів і захист інтересів широкого кола споживачів їх товарів (робіт або послуг) [343, с. 286].

Найбільшу групу утворень становлять громадські об'єднання, адже це поняття об'єднує в собі благодійні організації, волонтерські організації, організації, які опікуються проблемами людей з інвалідністю, молоді, жінок, учасників антитерористичної операції, жертв насильства тощо.

Ураховуючи актуальність питань, завдання щодо розв'язання яких віднесено до повноважень органів державної влади, та недостатню ефективність діяльності цих органів у відповідному напрямку, неурядові організації стали значущими суб'єктами сфери публічного адміністрування та важливими партнерами держави в суспільно-економічних відносинах.

У контексті викладеного цілком слушною видається позиція Є. Є. Додіної, що громадські організації виконують делеговані їм державою соціальні функції, серед іншого щодо соціального захисту населення. З огляду на це, громадські організації необхідно розглядати як особливі суб'єкти управлінських відносин, які функціонують у межах системи адміністративно-правових норм [344, с. 2].

Діяльністю громадських об'єднань охоплені всі сфери суспільного життя. Їх форми є надзвичайно різноманітними. Окремі з таких об'єднань проводять

різноманітні заходи (засідання за круглим столом, наради, концерти тощо), отримуючи при цьому фінансову підтримку з державного та місцевих бюджетів, інші залучають міжнародну підтримку для реалізації заходів відповідного спрямування, а деякі цілеспрямовано займаються благодійництвом.

З-поміж зазначених способів діяльності саме благодійність характеризується найбільшою гуманністю, адже не потребує зусиль з боку її отримувачів, проте вимагає величезних зусиль з боку її надавачів, оскільки потребує ресурсів – фінансових, трудових тощо.

За твердженням І. О. Завидняка, однією з найважливіших умов життєдіяльності благодійних організацій як інституту громадянського суспільства є високий рівень соціального, інтелектуального, психологічного розвитку особистості, її внутрішньої свободи й здатності до повної самодіяльності. Цього вдається досягти й реалізувати внаслідок тривалих процесів формування громадянської, правової та політичної культури [344, с. 77].

У світлі подій останніх років як у світі, так і в Україні, питання діяльності благодійних організацій поступово набуває актуальності. Тож, його вивчали О. В. Батожська, Н. І. Блажко, В. І. Борисова, Г. В. Гончаренко, В. І. Доленко, І. О. Завидняк, Ю. О. Заїка, О. В. Козерод, В. М. Корнієнко, В. В. Лисенко, О. Ю. Літвінова, В. В. Луць, Н. К. Проценко, М. М. Свиридова, О. І. Сидоренко та ін. Проте єдиного підходу до розуміння природи діяльності благодійних організацій, зокрема крізь призму адміністративного права, не вироблено. Отже, в межах нашого дослідження розглянемо передусім питання мети, ознак, принципів, функцій благодійних організацій та сфер їх діяльності, на основі чого спробуємо запропонувати авторське визначення понять «благодійна організація» та «діяльність благодійної організації».

Звертаючись до питання мети благодійних організацій, насамперед маємо констатувати, що в науковій літературі використовується два поняття, а саме – мета й ціль, стосовно синонімічності чи асинонімічності яких донині немає одностайного підходу.

За Енциклопедичним словником з державного управління мета – це ідеальне передбачення результату діяльності, що є її регулятором [345, с. 385]. Мета має дві особливості: по-перше, вона є моделлю майбутнього результату, початковим образом, до якого рухається об'єкт; по-друге, виступає варіантом задоволення потреби, сформованим з кількох альтернатив [345, с. 385].

В. А. Карташов визначає мету як сукупне уявлення про певну модель майбутнього результату, здатного задовольнити початкову потребу за певних реальних можливостей, оцінюваних за результатами минулого досвіду [345, с. 385]. Мета безпосередньо залежить від потреби та є її прямим наслідком [345, с. 385]. Як бачимо, автор, визначаючи мету, акцентує на існуванні потреби, необхідність задоволення якої спонукає до тієї чи іншої діяльності.

Мету дефінують і як:

віднесений до майбутнього бажаний стан об'єкта управління і його окремих параметрів [346];

те, що хтось намагається досягнути, здобути, до чого прагне [81].

Отже, мета є найбільш визначальним фактором з переліку альтернативних та бажаним наслідком, який зумовлює діяльність чи бездіяльність суб'єкта залежно від потреби/інтересу, що потребує задоволення. Іншими словами, мета – це вектор руху.

Виходячи з визначення поняття «національні цілі», наведеного в Енциклопедії державного управління [347, с. 711], цілі є основними орієнтирами (мотиваційними установками, бажаним результатом) діяльності, які видаються досяжними в межах певного інтервалу часу; кінцевим моментом (подією) процесу досягнення результатів.

За Великим тлумачним словником сучасної української мови ціль - це місце, куди треба влучити, стріляючи з чого-небудь або кидаючи чим-небудь; те, до чого прагнуть, намагаються досягти, мета [81, с. 1514].

Аналізуючи наведені визначення, доходимо висновку, що і мета, й ціль передбачають, по-перше, настання певного очікуваного результату; по-друге, саме цей

результат є основною рушійною силою під час формування досліджуваних категорій. Отже, вважаємо, що «мета» й «ціль» є поняттями синонімічними.

Принагідно зауважимо, що мета (або ціль) можуть бути метою-стратегією та метою-тактикою. Причому мета-тактика є засобом досягнення мети-стратегії.

Важливим є те, що досягнення конкретної мети можливе лише за умови усвідомлення її змісту суб'єктами реалізації заходів із досягнення цієї мети.

Ураховуючи зазначене, необхідно внести зміни до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] для забезпечення єдиного підходу щодо застосування понятійного апарату в частині понять «мета» й «ціль», зокрема до статей 3, 7, 8, 13, 14 та 16, замінивши в них слово «ціль» на слово «мета» у відповідних відмінках і числах.

Розглядаючи мету діяльності благодійних організацій, щонайперше зазначимо, що метою благодійних організацій не може бути одержання і розподіл прибутку між засновниками, членами органів управління, іншими пов'язаними з ними особами, а також працівниками таких організацій [348, с. 11], серед іншого шляхом одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди чи компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара [207].

За Енциклопедією державного управління, діяльність благодійних організацій має на меті поліпшення матеріального становища набувачів благодійної допомоги, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, інвалідів, інших осіб, які потребують піклування, а також надання допомоги особам, які через фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів [335, с. 80].

Слід зазначити на обмеженості наведеного вище визначення мети діяльності благодійної організації, зокрема, в частині набувачів благодійної допомоги, яких автор зводить виключно до фізичних осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах (спричинених інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково чи повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно

підключатися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті [349]). Тоді як бенефіціарами законодавство визначає, зокрема, неприбуткові організації, територіальні громади, будь-яких юридичних осіб, що одержують допомогу для досягнення цілей благодійної діяльності. У цьому контексті, як свого часу слушно зауважив А. А. Швейцер, благодійні структури є «додатковим і дуже важливим джерелом фінансування організацій соціальної сфери» [350, с. 125]. До того ж, з отриманням благодійної допомоги може поліпшуватися не лише матеріальне становище її набувачів, а й психологічний стан, а також психологічна складова функціонування суспільства загалом.

До речі, на підставі проведеного нами анкетування лише 16 % опитаних поінформовані про благодійні організації, які могли би надати відповідну допомогу їм або їхнім близьким, а 54 % респондентів цим питанням не цікавилися, оскільки воліють вирішувати власні питання власними силами.

Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] закріплено вищезазначені заборони щодо мети діяльності благодійних організацій без визначення її змісту. Ураховуючи це, вважаємо за необхідне доповнити статтю 11 цього нормативно-правового акта частиною такого змісту:

«Благодійні організації здійснюють свою діяльність із метою надання матеріальної та особистої допомоги фізичним особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та неприбутковим організаціям, територіальним громадам, будь-яким юридичним особам, що одержують допомогу для досягнення цілей благодійної діяльності, для забезпечення їх прав, законних інтересів та потреб у визначених законом сферах та в установленій законом спосіб».

Аналізуючи фактори, які зумовлюють долучення людини до благодійної діяльності, можна стверджувати, що в основі відповідних намірів саме гуманна мета здійснення діяльності такого спрямування.

До того ж, зважаючи на важливість громадської активності в усіх її проявах, дозволимо собі зауважити, що благодійні організації є одним із найважливіших громадських утворень, оскільки, по-перше, зміст їх діяльності відповідає визначальній

меті групування людей, про що йшлося вище; по-друге, їх діяльність відповідає основоположним загальнолюдським принципам – гуманізму, законності, демократизму тощо.

Для більшої громадської активності у сфері благодійництва, зокрема в процесі формування мети діяльності благодійної організації, необхідно рахувати таке:

по-перше, мета повинна бути чітко визначеною, що забезпечить усвідомлення як власне мети, так і ймовірних шляхів її досягнення;

по-друге, мета повинна бути досяжною за будь-яких умов. У такому випадку учасники благодійної організації не будуть дестимульовані й працюватимуть на результат;

по-третє, мета повинна бути піддатною корегуванню, оскільки всі суспільно-економічні, політичні та інші аспекти функціонування суспільства є змінними й позначаються на діяльності будь-яких громадських інституцій, серед іншого, благодійних організацій, що зумовлює необхідність їх гнучкості;

по-четверте, мета має підлягати вимірюванню: чи то кількісному, чи то якісному – для оцінки ефективності та результативності діяльності благодійної організації;

по-п'яте, процес формування мети має забезпечувати не лише керівництво благодійної організації, а й представники нижчих ланок. Це надасть змогу забезпечити взаємну відповідальність за процес і результати діяльності благодійної організації, вищу якість прийнятих рішень (у разі професійності кадрового складу) тощо.

Як і будь-яким утворенням, благодійним організаціям притаманні ознаки, які вирізняють їх з-поміж загального масиву неурядових організацій. Так, благодійні організації:

є елементом громадянського суспільства;

є різновидом громадських об'єднань;

є юридичними особами приватного права, оскільки створюються на підставі установних документів;

мають неспіриємницький характер, а їх бюджет переважно складається з внесків членів організацій, пожертв та інших надходжень [344, с. 78];

ініціатором заснування благодійної організації є дієздатні фізичні особи та юридичні особи приватного права;

діяльність спрямовано на вирішення проблем не членів такої організації, а інших громадян.

Спеціальними ознаками благодійних організацій є те, що:

вони є різновидом благодійника;

вони можуть здійснювати як один, так і декілька видів благодійної діяльності, визначених законодавством;

у своїй діяльності вони керуються як загальним законодавством, так і спеціальними нормативно-правовими актами у сфері благодійної діяльності;

їх діяльність спрямовано на категорії фізичних та юридичних осіб, які мають потреби, задовольнити які не в змозі ані ці особи, ані держава;

вони використовують соціальну ініціативу та активність людей, які виявили бажання витратити свій матеріальний та людських ресурс для забезпечення прав, законних інтересів та потреб вищезазначених фізичних та юридичних осіб.

Характеризуючи діяльність благодійних організацій, вважаємо за необхідне розглянути принципи її здійснення. Причому, оскільки діяльність таких громадських об'єднань регламентовано законодавством, то, розглядаючи принципи їх діяльності, слід говорити не просто про принципи як внутрішні переконання, погляди, що означають норми поведінки [351, с. 30], а про правові принципи як вихідні ідеї, що зумовлені сутністю й рівнем розвитку суспільства, втілені у правосвідомості та нормативно-правових актах, дотримання яких сприяє досягненню визначених цілей [352, с. 62].

Аналізуючи діяльність благодійних організацій та наукові напрацювання з цього питання [353], доходимо висновку, що ці інституції функціонують за дотримання таких принципів:

а) відповідності нормам та положенням законодавства і статутних документів – діють відповідно до ратифікованих в Україні міжнародних і європейських конвенцій, чинного законодавства України та статуту організації;

б) добровільності – на відміну від урядових установ, які за службовим обов'язком залучені у відповідну діяльність, благодійники провадять свою діяльність на добровільних засадах [353, с. 78]. Принцип добровільності означає здійснення діяльності тією чи іншою організацією за бажанням її членів, без будь-якого примусу, а також необов'язковості такої діяльності. Що ж стосується добровільності членів благодійної організації, то вона виявляється у вільному набутті членства такої організації чи виході з нього;

в) єдності інтересів громадян, які виявили бажання чи долучилися до відповідної організації – передбачає наявність спільних соціальних, економічних, творчих чи будь-яких інших не заборонених законом інтересів у потенційних чи дійсних членів благодійної організації;

г) рівності перед законом – означає рівність прав та обов'язків благодійних організацій з урахуванням їх природи й можливість бути повноправними учасниками соціально-економічних відносин у суспільстві.

Розглядаючи цей принцип, процитуємо релігійного мислителя В. С. Соловйова, який понад 100 років тому висновував, що, на жаль, у нашому світі, заснованому на боротьбі, необмеженому змаганні особистості, рівність прав нічого не означає без рівності сил, а принцип рівності, рівноправність стосувалися лише тих, хто мав у цей історичний момент силу [354, с. 3–4];

д) самоврядності – передбачає самостійне, без втручання держави, визначення на рівні благодійної організації напрямів діяльності, розгляд питань щодо керівного складу, управління діяльністю такої організації тощо з урахуванням законодавчих обмежень і заборон та ймовірних можливостей у майбутній діяльності;

е) організаційної єдності й незалежності від держави – передбачає сталу структуру благодійних організацій, їх складу та зв'язків між членами, незалежність

від держави (за винятком легалізації, фінансового контролю з боку державних органів, ліквідації тощо), право вибору в здійсненні тих чи інших завдань і функцій;

ж) колегіальність управління благодійною організацією. Ми згодні з думкою В. О. Чепурнова, що закріплений законом принцип колегіальності управління благодійною організацією певною мірою обмежує свавілля осіб, які керують нею, оскільки підосновою адміністративно-розпорядчої діяльності в цьому випадку слугує не суб'єктивна воля окремої особи, а загальна воля тих, хто утворює вищий керівний орган організації та бере участь у його роботі [355, с. 74];

з) цілеспрямованість діяльності благодійних організацій – обов'язковою складовою діяльності будь-якої благодійної організації є цілепокладання з дотриманням законодавчо встановлених вимог і обмежень;

и) відкритість, прозорість та публічність – передбачає забезпечення доступу благодійних організацій до інформації, необхідної для здійснення ними своєї діяльності, а також суспільства до інформації про діяльність цих утворень (іншими словами – підтримання зворотного зв'язку);

к) вільний вибір території діяльності благодійної організації;

л) відсутність майнового інтересу учасників благодійної організації – доходи або майно благодійної організації не підлягають розподілу між її учасниками й не можуть бути використані для вигоди будь-якого окремого учасника благодійної організації (за винятком оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи);

м) врядування – здійснює орган, якому делеговано право на схвалення рішень та який діє відповідно до етичних стандартів;

н) управління: менеджмент і фінанси – ефективно працюють, коли стабільно і ґрунтовно адміністровані, мають стратегії та процедури інвестування, використовують ресурси для добробуту громади;

о) спілкування з громадою (комунікація) – благодійні організації діють прозоро й відповідно до законодавства;

п) партнерство – забезпечення права голосу й рівності учасників організації в прийнятті рішень з питань діяльності благодійної організації;

р) моніторинг та оцінка – здійснення моніторингу й регулярне оцінювання своєї діяльності та програм;

с) співпраця з іншими неурядовими організаціями – поширення відкриттів і досвіду серед інших аналогічних організацій для просування вдалих і результативних прикладів діяльності та співпраці, а також поглиблення впливу у відповідних сферах діяльності;

т) взаємоповага, толерантність і довіра всередині колективу та між партнерами (антидискримінаційність у роботі учасників благодійної організації);

у) творчість – інноваційність підходів до діяльності благодійної організації;

ф) професіоналізм – готовність учасників благодійної організації до вдосконалення через навчання, самостійну роботу над собою, підвищення рівня досвідченості;

х) відповідальність за законність прийнятих рішень та їх реалізації – законність та адекватність прийнятих рішень з усвідомленням відповідальності за їх зміст і наслідки.

Завершуючи про принципи діяльності благодійних організацій, маємо зазначити, що ті благодійні організації, які свідомо й добровільно їх дотримуються, є більш ефективними й результативними, адже довіра – найцінніший капітал, особливо у благодійності.

У літературі наукового спрямування використовується поняття функцій громадянського суспільства, яким позначено основні напрями діяльності інститутів громадянського суспільства та їх впливу на суспільне життя [345, с. 743].

У контексті розглядуваного в цьому дослідженні питання, до ключових функцій благодійних організацій слід віднести:

1) здійснення заходів щодо забезпечення потреб фізичних та юридичних осіб у матеріальній чи особистій допомозі, серед іншого тих, кого має забезпечувати держава;

2) залучення населення до суспільно-громадської діяльності;

3) розвиток гуманістичних настроїв у суспільстві;

4) підвищення рівня та якості життя людей і, відповідно, рівня держави на світовій арені;

5) забезпечення самореалізації людей, які займаються благодійністю, через добровільну діяльність на благо інших.

Розглянемо питання сфер діяльності благодійних організацій. Вони функціонують у всіх сферах життєдіяльності людини, як-от:

матеріальній (охоплює процеси матеріального виробництва, розподілу, обміну, споживання, а також продуктивні сили й виробничі відносини, науково-технічний прогрес і технологічну революцію) [347, с. 640];

соціально-політичній (уміщує соціальні та політичні відносини людей у суспільстві – національні, групові, міждержавні тощо. Саме ця сфера охоплює такі явища й процеси, як революція, реформа, еволюція, війна);

духовній (це широкий комплекс ідей, поглядів, уявлень, тобто весь спектр формування свідомості (як індивідуальної, так і суспільної), трансформації її від однієї інстанції до іншої (засоби масового інформування), перетворення на індивідуальний духовний світ людини);

культурно-побутовій (охоплює виробництво культурних цінностей, передачу їх від одного покоління до іншого, життя родини, побутові проблеми (організація відпочинку та вільного часу тощо), освіту, виховання тощо) [347, с. 640].

Відповідно до частини другої статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] і в результаті аналізу норм та положень національного законодавства, благодійні організації залежно від сфер життєдіяльності людини здійснюють свою діяльність за такими напрямками:

1) у матеріальній сфері:

створення благодійними фондами кризових центрів для членів сімей, у яких наявне насильство або існує реальна його загроза [356];

забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності і функціонування Збройних Сил України та Національної гвардії України [357];

надання допомоги органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи [358];

проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням [358];

фінансування мобілізаційної підготовки та/або заходів з мобілізації (фінансове забезпечення потреб національної оборони держави, мобілізаційної підготовки, заходів з мобілізації та Збройних Сил) [359];

фінансування потреб національної оборони держави [260];

фінансування Збройних Сил України [361];

здійснення внесків на розвиток наукового парку та забезпечення реалізації проектів наукового парку [362];

фінансування заходів із забезпечення права громадян на достатній життєвий рівень та екологічну безпеку шляхом забезпечення питною водою в необхідних обсягах та відповідно до нормативів [363];

фінансове забезпечення курортів [364];

фінансування заходів щодо поліпшення екологічного стану Азовського і Чорного морів [365];

фінансування бюджетних програм, у межах яких виконуються роботи з поводження з радіоактивними відходами, які утворилися внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також фінансування Загальнодержавної цільової екологічної програми поводження з радіоактивними відходами, інших заходів, пов'язаних з поводженням з радіоактивними відходами [366];

фінансування благодійними фондами заходів щодо природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, а також ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків загальнодержавного значення [367];

надання технічного обладнання, матеріалів та устаткування національній гідрометеорологічній службі [368];

фінансування театрів [369];

фінансування культурних програм розвитку літератури та мистецтва, підтримки талантів і творчих починань у сфері культури, розв'язання соціальних і побутових проблем професійних творчих працівників [370];

фінансування закладів культури [371];

фінансування заходів у сфері охорони, захисту, дослідження археологічної спадщини [372];

фінансування діяльності суб'єктів народних художніх промислів [373];

фінансування заходів у сфері охорони культурної спадщини [374];

фінансова підтримка галузі кінематографії [375];

фінансування музеїв [376];

фінансування програм розвитку бібліотечної справи, підтримка творчих починань у діяльності бібліотек, вирішення соціальних і побутових проблем бібліотечних працівників [377];

фінансування телерадіоорганізацій [378];

фінансування охорони здоров'я за рахунок благодійних фондів [379];

фінансування заходів, спрямованих на соціальний захист бездомних осіб і безпритульних дітей [380];

2) у соціально-політичній сфері:

боротьба зі СНІДом, туберкульозом та малярією [381];

пропагування й розвиток донорства крові та її компонентів;

формування та участь в утриманні житлового фонду соціального призначення за рахунок коштів приватної юридичної або фізичної особи [382];

утворення центрів обліку бездомних осіб;

надання соціальних послуг;

надання гуманітарної допомоги [225];

надання безоплатної санітарної та медико-соціальної допомоги самотнім непрацездатним громадянам похилого віку, дітям-сиротам, інвалідам, безпритульним, немічним та іншим соціально незахищеним верствам населення, які потребують турботи і підтримки [197];

здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю [383];

участь у забезпеченні реалізації заходів з охорони дитинства, поліпшення становища дітей, створення розвиненої системи патронату дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, підтримки батьків або осіб, які їх замінюють, заходів, спрямованих на забезпечення відповідних умов для виховання, освіти, всебічного гармонійного культурного і фізичного розвитку дитини [156];

поліпшення становища дітей, охорона їх прав та інтересів;

замовлення соціальної реклами [384];

надання допомоги особам, хворим на туберкульоз або малолітнім та неповнолітнім особам, інфікованим мікобактеріями туберкульозу, в забезпеченні харчуванням [385];

тимчасовий захист іноземців та осіб без громадянства [173];

розвиток і поліпшення матеріально-технічної бази системи екстреної медичної допомоги [386];

створення притулків для тварин [387];

3) у духовній сфері: видання творів [388];

4) у культурно-побутовій сфері:

ушанування пам'яті та популяризація творчості Т. Г. Шевченка, зокрема встановлення пам'ятників Шевченку, оновлення експозицій музеїв [389];

урочисте відзначення на державному рівні 360-річчя заснування Чортомлицької Запорозької Січі [390];

надання благодійної допомоги неприбутковим закладам культури [370];

розвиток наукового парку та забезпечення реалізації проектів наукового парку «Київська політехніка» [391].

Наведений перелік напрямів не є вичерпними, оскільки, як свідчить практика, благодійна діяльність не має жодних обмежень, за винятком:

надання благодійної допомоги політичним партіям або від імені політичних партій;

участі у виборчій агітації;

можливості бути учасниками банку;

надання благодійної допомоги органам державної влади та органам місцевого самоврядування чи створеним ними неприбутковим організаціям або за їх дорученням – третім особам, якщо надання такої благодійної допомоги є попередньою або наступною умовою видачі платнику податку будь-якого дозволу, ліцензії, узгодження, надання державної послуги чи прийняття іншого рішення на його користь або прискорення такої видачі, надання, прийняття (спрощення процедури) [392].

За результатами проведеного нами анкетування виявлено позицію респондентів стосовно ключової сфери діяльності благодійних організацій. Зокрема, 45 % опитаних головною визначають соціально-політичну сферу, 29 % – матеріальну, 19 % – культурно-побутову й лише 7 % – духовну.

Прикладом діяльності благодійних організацій є безоплатне надання ними правових послуг населенню. Так, Всеукраїнська благодійна організація «Українська фундація правової допомоги» здійснює діяльність з підтримки формування системи безоплатної первинної правової допомоги, метою створення якої є забезпечення доступу до правосуддя шляхом надання правової допомоги та впровадження високих стандартів правосуддя в Україні.

Цікавим напрямком діяльності благодійних організацій є здійснення ними заходів щодо забезпечення доступу населення до правосуддя. Особливу увагу приділено людям з інвалідністю. Зокрема, Регіональний громадський благодійний фонд «Право і Демократія» разом із низкою громадських об'єднань упродовж 2014–2015 рр. здійснив національну кампанію аудиту доступності правосуддя для цієї категорії осіб, а також заходи, спрямовані на посилення організаційної спроможності та активізації роботи організацій, які представляють права та інтереси людей з інвалідністю в різних регіонах нашої держави.

Отримані результати будуть корисними під час розроблення механізмів для органів державної влади (насамперед судової) та органів місцевого самоврядування щодо підвищення рівня та якості доступу людей з інвалідністю до правосуддя.

Завдяки реалізації проекту: 1) функціонує коаліція партнерських організацій, які працюють у сфері захисту прав та свобод людей з інвалідністю; 2) доступні для користування в судах, долучених до проектних заходів, інформаційні таблиці з дублюванням судової інформації шрифтом Брайля; 3) розроблено аудіозаписи з нормами законодавства (передано до бібліотек Українського товариства сліпих та розміщено на веб-сторінках інших партнерських організацій); 4) шрифтом Брайля здійснено друк актів законодавства та правопросвітницьких матеріалів; 5) сформульовано перелік пропозицій до Верховної Ради України, місцевих органів влади, судів та Державної судової адміністрації України щодо можливостей удосконалення їх діяльності та забезпечення рівного доступу людей з інвалідністю до правосуддя.

Також слід зазначити, що основною діяльністю благодійних організацій є безпосередньо благодійна робота. Витрати на її проведення в Україні збільшилися з 2 904 млн. грн. у 2010 році до 3 093 млн. грн. у 2011 році, сягнувши 3 518 млн. грн. у 2012 році. Зрештою, упродовж цих років щорічні темпи витрат на благодійну діяльність практично подвоїлися: з 6,5 % у 2011 році до 13,7 % у 2012 році [393] (цифри за останні роки відсутні).

І, нарешті, звернемося до безпосереднього розгляду змісту понять «благодійна організація» та «діяльність благодійної організації». З огляду на вищезазначене, вважаємо за можливе запропонувати їх авторські визначення.

У п. 3 частини першої ст. 1 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» законодавець закріплює таке визначення поняття «благодійна організація» – це юридична особа приватного права, установними документами якої визначено благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, встановлених цим Законом, як основну мету її діяльності [207].

Попри те, що установні документи є обов'язковими, на їх основі діють юридичні особи [394, с. 630], вважаємо хибним визначати поняття «благодійної організації» через зміст таких документів. До того ж, визначення мети діяльності таких організацій як здійснення благодійної діяльності без чіткої деталізації не дає

можливості глибинно зрозуміти зміст досліджуваної категорії. Отже, законодавча дефініція поняття «благодійна організація» потребує суттєвого доопрацювання.

У науковій літературі досліджуване поняття визначено таким чином:

1) недержавна організація, яка здійснює благодійну діяльність в інтересах суспільства або окремих осіб без мети одержання прибутків від цієї діяльності [335, с. 80]. Процитоване визначення, на нашу думку, хоч і окреслює ключові аспекти природи благодійної організації, як-от зміст і мета діяльності, проте законодавчо воно позбавлене конкретики в частині змісту здійснюваної діяльності;

2) неурядова (недержавна і немуніципальна) некомерційна організація, створена для реалізації передбачених законом цілей шляхом здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства загалом чи окремих категорій осіб [394, с. 70]. У цьому контексті зауважимо, що норма частини першої ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», якою визначено, що цілями благодійної діяльності є надання допомоги та сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, визначених цим Законом, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах [207] не має конкретизованого характеру, а відсилає до інших норм цього нормативно-правового акта;

3) недержавні некомерційні організації, що здійснюють безкорисливу діяльність, спрямовану на досягнення соціально значущих цілей [395]. Це визначення хоч і загального змісту, проте його може бути взято за основу під час формулювання авторської дефініції, оскільки в ньому відображено такі основні моменти, як характер благодійної організації (некомерційність), здійснюваної нею діяльності (безкорисливість) та спрямованість такої діяльності (досягнення відповідних цілей);

4) непідприємницька юридична особа, створена одним чи декількома засновниками в тій чи іншій організаційно-правовій формі шляхом виділення (об'єднання) майна з метою здійснення благодійної діяльності в суспільних і/чи приватних інтересах [133, с. 5]. Що стосується акцентуації на здійсненні благодійної діяльності в приватних інтересах, маємо зазначити, що приватний

інтерес – це будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, зокрема зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними або юридичними особами, серед іншого й ті, що виникають з огляду на членство або діяльність у громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях [396]. Причому майновим інтересом є правомірний інтерес фізичної або юридичної особи, пов'язаний з правом власності, іншими речовими (майновими) правами й зобов'язаннями, а також інтерес, спрямований на збереження й забезпечення життя, здоров'я, залежний від працездатності фізичної особи [397, с. 43], а немайновим – інтерес, пов'язаний з немайновими правами (права на ділову репутацію, на немайнові блага тощо). Водночас статтею 11 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] закріплено заборону щодо одержання і розподілу прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників благодійних організацій. Отже, в процитованому визначенні поняття «благодійна організація» необхідно виключити положення про здійснення приватних інтересів або ж конкретизувати його щодо немайнового характеру таких інтересів.

Ураховуючи вищезазначене, пропонуємо поняття «благодійна організація» розуміти як добровільне, самоврядне громадське об'єднання, засноване однією чи декількома фізичними особами або юридичними особами приватного права на основі їх спільних не заборонених законом інтересів, що здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності в матеріальній, соціально-політичній, духовній або культурно-побутовій сферах з надання матеріальної та особистої допомоги фізичним особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та неприбутковим організаціям, територіальним громадам, будь-яким юридичним особам, що одержують допомогу для досягнення цілей благодійної діяльності, з метою забезпечення їх прав, законних інтересів та потреб і без мети одержання прибутків від цієї діяльності.

Саме тому вважаємо за необхідне п. 3 частини першої ст. 1 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» викласти в такій редакції:

«3) благодійна організація – добровільне, самоврядне громадське об'єднання, засноване однією чи декількома фізичними особами або юридичними особами приватного права на основі їх спільних не заборонених законом інтересів, що здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності в матеріальній, соціально-політичній, духовній або культурно-побутовій сферах з надання матеріальної та особистої допомоги фізичним особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та неприбутковим організаціям, територіальним громадам, будь-яким юридичним особам, що одержують допомогу для досягнення цілей благодійної діяльності, з метою забезпечення їх прав, законних інтересів та потреб і без мети одержання прибутків від цієї діяльності;».

До складу благодійних організацій входять засновники, члени органів управління, інші пов'язані з ними особи, працівники.

Наостанок зауважимо, що благодійні організації зазвичай не є масовими, а їх програмні (статутні) цілі обмежуються колом конкретних проблем [344, с. 78].

Що стосується чисельності осіб, залучених до діяльності благодійних організацій, то, на жаль, таких офіційних даних немає через те, що відсутня законодавча регламентація їх накопичення та узагальнення, і з огляду на гуманістичну спрямованість благодійної діяльності, що не потребує афішування.

Проведеним нами анкетуванням з'ясовано, що наразі роль громадських інституцій, зокрема благодійних організацій, у вирішенні соціальних проблем громадяни оцінюють рівноцінно діяльності державних інституцій. Відсоткове співвідношення відповідей таке: 54 % респондентів відзначили роль державних інституцій у цьому напрямку, а 46 % засвідчили на користь громадських інституцій. Це підтверджує поступове підвищення рейтингів благодійних організацій у суспільстві, а також недостатню ефективність діяльності державних інституцій у вирішенні соціальних проблем.

Отже, благодійні організації є одними з ключових суб'єктів забезпечення прав громадян на життя та соціальний захист, оскільки роблять значний внесок у розв'язання питань щодо реалізації цих прав, серед іншого за співпраці з державою.

Відтак, процеси формування та реалізації державної політики повинні якнайбільш усебічно та глибоко враховувати специфіку функціонування благодійних організацій.

Зрештою, в умовах ринково орієнтованого економічного середовища благодійні організації, як і будь-які інші, повинні самостійно піклуватися про свій розвиток. Держава ж зазвичай надає перевагу непрямому фінансуванню благодійної діяльності через систему податкових пільг [398, с. 91].

3.2. Види благодійних організацій

Благодійні організації, будучи одним із суб'єктів забезпечення прав, потреб та інтересів людей, безперервно розвиваються, їх діяльність удосконалюється, зокрема з урахуванням нових викликів часу та національних і міжнародних тенденцій.

Різноманітна спрямованість діяльності благодійних організацій зумовлює значне їх розмаїття, що дає можливість аналізувати види цих утворень. Розглядаючи різновиди благодійних організацій, необхідно розробити і їх класифікацію.

Поділяємо думку С. С. Розової стосовно того, що призначення будь-якої класифікації в науках у тому, щоб бути засобом найглибшого пізнання об'єктів, про які до класифікації ще не сформульовано понять [399, с. 12].

Вважаємо, що класифікація благодійних організацій дасть можливість не лише узагальнити наявну інформацію щодо їх видів, а й відкрити нові властивості цих утворень та згрупувати зазначені утворення для глибшого усвідомлення змісту їх діяльності.

У контексті викладеного цікавим є висновок, якого дійшла В. В. Готинян-Журавльова, досліджуючи роль класифікації. Дослідниця зауважує, що в XVII-XVIII століттях природнича класифікація вважалася вінцем наукового пізнання. У XIX-XX століттях ситуація дещо змінилася, але нині кожна розвинена наука має у своєму арсеналі класифікацію методів пізнання [400, с. 50].

Що стосується змісту поняття «класифікація», то в науковій літературі зустрічається безліч його дефініцій, серед яких:

розподіл предметів будь-якого роду на класи за найбільш суттєвими ознаками, що належать предметам цього роду і відрізняються від предметів іншого роду, причому кожен клас посідає в класифікації певне постійне місце, своєю чергою поділяючись на підкласи [401, с. 373];

розподіл об'єктів, понять, назв за класами, групами, розрядами, коли в одну групу потрапляють об'єкти, що мають певні спільні ознаки [402].

Аналізуючи процитовані визначення, доходимо висновку, що класифікування будь-яких предметів здійснюється за наявності в них єдиних родових ознак. До того ж, класифікація може бути багаторівневою, оскільки кожен з елементів також може бути підданий класифікації. До прикладу, у науковій літературі наявна класифікація нормативно-правових актів за юридичною чинністю на: 1) внутрішньодержавні; 2) міжнародні (міжнародно-правові акти). Водночас внутрішньодержавні розподіляються на Конституцію України, закони та підзаконні нормативно-правові акти. Зрештою, підзаконні нормативно-правові акти вміщують постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, акти Верховної Ради України та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, акти центральних і місцевих органів виконавчої влади, рішення органів місцевого самоврядування, накази керівників державних підприємств, установ, організацій, адміністративні договори, акти Конституційного Суду України.

Слід мати на увазі, що предмети одного класу мають ознаки, що вирізняють їх з-поміж інших предметів відповідного роду. Ідеться про:

особливий випадок застосування логічної операції поділу обсягу поняття, що становить певну систему поділу (класу на види, подальший поділ цих видів тощо) [403, с. 102]. Цінністю цього визначення є акцентуація на логічності поділу досліджуваного поняття;

систематизацію предметів на основі угоди чи певних практичних міркувань, а також ознак, пов'язаних з природою систематизованих предметів [404, с. 155];

багатоступеневий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення і отримання нових знань щодо членів поділу. Результатом класифікації є система співупорядкованих понять: подільне поняття є родом, а нові поняття (члени поділу) є видами цього роду, видами видів тощо [405, с. 283];

складний, багатоетапний поділ (тобто система поділів), який має на меті одержання нових знань стосовно членів поділу і систематизації цих знань [406, с. 44];

стійку і зазвичай досить складну систему поділу множинності досліджуваних об'єктів на підмножини таким чином, що кожен предмет посідає в цій системі чітко визначену позицію, опиняється в одній із рубрик, за назвою «клас», «род», «вид» тощо [407, с. 188];

багаторівневий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення та отримання нових знань стосовно членів поділу [408, с. 71].

Ми не пристаємо на позицію авторів зазначених дефініцій відносно застосування терміна «систематизація». Поняття «система» науковці визначають як певну множинність взаємопов'язаних елементів, які утворюють сталу єдність і цілісність, що має інтеграційні властивості й закономірності, або як кінцева множинність функціональних елементів і зв'язків між ними, виокремлених із середовища відповідно до окресленої мети в межах певного часового інтервалу [409, с. 10; 410, с. 58]. Водночас сукупності різних видів благодійних організацій не властиві ані взаємопов'язаність, ані цілісність, ані спрямованість на спільний позитивний результат, ані співпідпорядкованість, які є обов'язковими ознаками системи;

розподіл предметів певного роду на взаємопов'язані класи за найбільш суттєвими ознаками, властивими предметам цього роду і відмінними від ознак будь-яких предметів цього роду [411, с. 86–87].

Вважаємо наведену дефініцію найбільш вдалим і повним визначенням досліджуваного поняття.

Як ми мали змогу переконатися вище, формування визначення досліджуваного поняття на національних теренах тривало понад 50 років. Причому підхід до змісту класифікації залишився майже незмінним.

Вважаємо за необхідне зупинитися на такій ключовій характеристиці класифікації, як її мета, зміст якої полягає в забезпеченні єдиних засад ідентифікації предметів, систематизації інформації про їх види для подальшого використання суб'єктами права на інформацію, організації суцільного й вибіркового аналізу, зіставлення з аналогічними класифікаціями.

Підбиваючи підсумки аналізу дефініцій поняття «класифікація» в науковій літературі, доходимо висновку, що його слід розуміти як логічний розподіл предметів з єдиними родовими ознаками, що вирізняють їх з-поміж інших предметів відповідного роду, на види з урахуванням найбільш суттєвих ознак для забезпечення єдиних засад ідентифікації предметів, систематизації інформації про їх види для подальшого використання суб'єктами права на інформацію, організації суцільного і вибіркового аналізу, зіставлення з подібними класифікаціями.

Отже, класифікація благодійних організацій – це логічний розподіл благодійних організацій на види з урахуванням їх найбільш суттєвих ознак для забезпечення єдиних засад ідентифікації цих організацій, систематизації інформації про їх види для подальшого використання суб'єктами права на інформацію, організації суцільного й вибіркового аналізу, зіставлення з аналогічними класифікаціями.

Єдині критерії (підстави) класифікації будь-яких предметів відсутні. Цілком логічно це пояснити залежністю класифікації від ознак предметів, їй підданих.

Нарівні з досліджуваним поняттям науковці застосовують термін «сортування». Класифікацію і сортування ми вважаємо поняттями абсолютно різними за змістом та неспівставними між собою. Єдиною їх спільною характеристикою є спрямованість на впорядкування чогось. Водночас таке впорядкування здійснюється кардинально різними способами. Спробуємо аргументувати цю позицію.

Так, за науковим визначенням, сортування – це процес розташування елементів у певному визначеному порядку, відповідно до заданого закону. Причому елементи розташовані таким чином, щоб, по-перше, обчислення, які вимагають певного порядку розміщення даних, могли виконуватися ефективно; по-друге, результати були змістовними; по-третє, подальші процеси мали би придатні вихідні дані [412, с. 112].

Існує також спроба трактувати сортування як процес упорядкування інформації за певною ознакою. Метою сортування є полегшення пошуку даних. Це майже універсальний вид обробки інформації. Інформаційні дані сортують з метою полегшення подальшої обробки даних: пошуку, додавання чи виключення об'єктів. Прикладом може слугувати пошук книг у бібліотечному каталозі чи терміна у довідковій літературі. Дані можна сортувати в міру зростання (зменшення), за алфавітом, класами, типами тощо [413, с. 4].

Отже, сортуванню властиве розташування предметів у визначеному порядку та здебільшого незалежно від їх родових характеристик, тоді як у класифікації за основу взятий не чіткий порядок, а саме ознаки тих чи інших предметів для їх розподілу за групами.

Перед тим, як класифікувати благодійні організації, побіжно звернемося до моменту, що є одним із визначальних для віднесення благодійної організації до того чи іншого виду. Ідеться про назву благодійної організації.

Так, статтею 90 Цивільного кодексу України [341] (далі – ЦК) і наказом Міністерства юстиції України від 5 березня 2012 р. № 368/5 «Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу» (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 5 березня 2012 р. за № 367/20680) [414] регламентовано питання змісту найменування юридичних осіб та їх відокремлених підрозділів. Відповідні вимоги стосуються також назв благодійних організацій.

З огляду на зміст норм і положень зазначених нормативно-правових актів, під час формування найменування благодійної організації необхідно дотримуватися таких правил:

має бути зазначено її загальну назву – організаційно-правову форму. У випадку з благодійними організаціями йдеться про зазначення однієї з таких форм: благодійна установа, благодійне товариство та благодійний фонд;

має бути зазначено її власну назву (в лапках). Тут необхідно враховувати заборони щодо її тотожності з власними назвами інших громадських об'єднань, а також обов'язкове зазначення статусу (всеукраїнська, молодіжна тощо). Власна назва може містити ім'я (псевдонім) фізичної особи за наявності засвідченої письмової згоди такої особи;

може містити інформацію про мету діяльності.

Прикладами правильно сформульованих назв благодійних організацій можуть бути такі: Благодійна організація «Міжнародний благодійний фонд «Вік милосердя», Міжнародний благодійний екологічний фонд «Воскресіння», Міжнародний благодійний імені Ярослава Мудрого Фонд сприяння розвитку української національної школи, Всеукраїнський благодійний фонд соціального захисту співробітників правоохоронних органів – учасників бойових дій в Афганістані та членів їх родин «КАСКАД», Всеукраїнський благодійний фонд допоміжних шкіл-інтернатів для дітей із вадами розумового розвитку і сиріт «Щасливе дитинство», Благодійний Фонд «Сприяння правоохоронним органам у боротьбі з організованою злочинністю «Народний захист», Благодійний фонд «Мир і Ко».

Водночас частиною четвертою ст. 11 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] передбачено, що благодійні організації мають право створювати відокремлені підрозділи.

Зважаючи на вимоги, закріплені у вищезазначеному наказі Міністерства юстиції України [414], найменування відокремленого підрозділу благодійної організації повинно містити слова «відокремлений підрозділ» («філія»,

«представництво» тощо) й свідчити про належність до благодійної організації, яка його створила. До прикладу, Відокремлений підрозділ Благодійної організації «Чорнобильський фонд здоров'я» у Рівненській області.

Визначившись щодо змісту класифікації благодійних організації та з'ясувавши питання назви, переходимо безпосередньо до класифікування благодійних організацій.

Принагідно зауважимо на доречній в контексті викладеного позиції В. А. Василенка стосовно того, що правильність вибору критеріїв класифікації, яка залежить урахування всіх найбільш характерних ознак, якостей і властивостей досліджуваних елементів, визначає її пізнавальну вагомість і науково-практичну цінність [415, с. 229].

Відповідно до ст. 13 основоположного Закону України в досліджуваній сфері «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207], благодійні організації підлягають класифікації за організаційно-правовими формами.

Своєю чергою, організаційно-правова форма – це закріплена нормами права модель юридичної особи певного виду, що втілює її істотні ознаки. Такими є ознаки, що комплексно дають уявлення про тип організації. Вони ж є елементами організаційно-правової форми юридичної особи, як-от: мета юридичної особи, склад засновників, правовий режим майна юридичної особи, організація управління, права та обов'язки засновників, умови відповідальності юридичної особи [416, с. 80].

Тож, залежно від організаційно-правової форми благодійної організації розрізняють:

1. Благодійну установу – це благодійна організація, установчим актом якої визначено активи, які один або кілька засновників передають для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок їх самих та/або доходів від таких активів [207].

Благодійній установі притаманно те, що вона: а) має одного і більше засновників; б) підставою діяльності є установчий акт; в) засновники передають активи для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або

доходів від таких активів; г) засновники затверджують установчий акт, на основі якого діє установа; д) засновники не беруть участі в управлінні благодійною установою [417, с. 63]; б) обов'язковими органами управління є наглядова рада (вищий орган управління) і виконавчий орган;

2. Благодійне товариство – це благодійна організація, що створена не менше, ніж двома засновниками, та діє на підставі статуту [207].

Ознаками благодійного товариства є такі: а) створена двома й більше засновниками; б) підставою діяльності є статут; в) засновники затверджують статут; г) засновники беруть участь в управлінні товариством; д) засновники передають активи товариству для досягнення цілей благодійної діяльності [417, с. 63]; ж) обов'язковими органами управління є загальні збори учасників (вищий орган управління), виконавчий орган і наглядова рада (якщо учасників 10 і менше, цей орган може не створюватися); з) може мати інших учасників, окрім засновників;

3. Благодійний фонд – благодійна організація, що діє на підставі статуту, має учасників та підлягає управлінню учасниками, які не зобов'язані передавати цій організації будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності [207].

Благодійному фонду притаманні такі риси: а) його створює один і більше засновників; б) підставою діяльності є статут; в) засновники (засновник) затверджують статут; г) засновники та учасники, які можуть вступати до фонду, беруть участь в управлінні фондом; д) засновники не зобов'язані передавати цій організації будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності; ж) активи благодійного фонду можуть формувати учасники та/або інші благодійники [417, с. 63]; з) може мати інших учасників, окрім засновників; и) обов'язковими органами управління є загальні збори учасників (вищий орган управління), виконавчий орган і наглядова рада (якщо учасників 10 і менше – цей орган може не створюватися).

В Україні найбільш популярним видом благодійних організацій є благодійні фонди (станом на 1 січня 2015 р. зареєстровано 517 благодійних товариств (5,3 %), 471 благодійну установу (4,8 %) та 8 811 благодійних фондів (89,9 %) [418, с. 36–37]). Таку популярність цього виду можна пояснити найбільшим переліком

можливостей його учасників, оскільки управління благодійним фондом може здійснюватися за участю засновників, коло його учасників є динамічним та може розширюватися, можуть використовуватися активи засновників, а також благодійників поза благодійним фондом.

Зважаючи на це, слід наголосити на відсутності чіткого розмежування між такими видами благодійних організацій, як благодійний фонд та благодійне товариство.

Отож, вважаємо за необхідне викласти статтю 13 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» в такій редакції:

«Стаття 13. Види благодійних організацій

1. Благодійна організація може мати такі організаційно-правові форми:

1) благодійна установа – благодійна організація, що:

провадить свою діяльність на підставі установчого акту;

створена одним чи більше засновниками, що затверджує(ють) установчий акт, передають активи для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або доходів від таких активів і не беруть участі в управлінні благодійною установою;

2) благодійне товариство – благодійна організація, що:

здійснює свою діяльність на підставі статуту;

створена двома й більше засновниками, що затверджують статут, передають активи товариству для досягнення цілей благодійної діяльності та беруть участь в управлінні благодійним товариством;

може мати інших учасників, окрім засновників;

3) благодійний фонд – благодійна організація, що:

здійснює свою діяльність на підставі статуту;

створена одним і більше засновниками, що затверджує(ють) статут, можуть але не зобов'язані передавати фонду будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності;

може мати інших учасників, окрім засновників;

засновники та інші її учасники можуть вступати до неї та беруть участь в управлінні нею;

її активи якої можуть формувати учасники та/або інші благодійники».

Примітно, що в національному законодавстві відсутнє розуміння природи різних видів благодійних організацій. Як наслідок, досить часто зустрічається формулювання «благодійні фонди (організації)» чи «благодійні фонди і благодійні організації» або «благодійні організації (благодійні фонди, благодійні товариства, благодійні установи тощо)».

Для забезпечення єдиного підходу щодо застосування термінології і відображення змісту благодійної організації та її видів, вважаємо за необхідне внести зміни до нормативно-правових актів у сфері благодійної діяльності, серед іншого до Господарського кодексу України (далі – ГК) (ст. 131) [419], наказу Міністерства фінансів України від 24 січня 2013 р. № 37 «Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій» (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 лютого 2013 р. за № 267/22799) [420] (п. 5.2 Положення) та за необхідності до інших нормативно-правових актів з метою їх узгодження з Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] в частині застосування понять «благодійна організація», «благодійний фонд», «благодійна установа» та «благодійне товариство» у відповідних відмінках та числах.

Наведена вище класифікація благодійних організацій єдина, що набула закріплення в нормах законодавства. Водночас досліджувані утворення є доволі різноманітними, про що йшлося в попередньому підрозділі.

З урахуванням цього пропонуємо їх класифікацію на підставі виокремлення різноманітних критеріїв розмежування благодійних організацій. Отже, благодійні організації можна класифікувати:

- 1) за категоріями осіб, якими вони опікуються:
 - а) благодійні організації, діяльність яких спрямовано на: людей з інвалідністю (Міжнародний благодійний фонд інвалідів «Надія Є»);

ветеранів Великої Вітчизняної війни;

учасників антитерористичної операції та цивільних постраждалих (Благодійний фонд «Мир і Ко»);

людей похилого віку;

дітей, у їх числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Благодійний Фонд «Заради дітей України»);

молоді (Черкаський обласний благодійний фонд підтримки молоді);

інші пільгові категорії осіб (Благодійний фонд підтримки безробітних);

б) змішані благодійні організації (Благодійний фонд «Міст» допомоги дітям та молоді);

2) за віковою ознакою осіб, якими опікуються благодійні організації:

а) благодійні організації, діяльність яких спрямовано на:

дітей (Всеукраїнська благодійна організація «Український фонд допомоги»);

повнолітніх осіб (Білоцерківська міська благодійна організація «Пенсіонер»);

б) змішані благодійні організації;

3) за віковою ознакою учасників, їх учасниками є:

а) повнолітні особи;

б) повнолітні та неповнолітні особи;

4) за статевою ознакою:

а) осіб, якими вони опікуються:

благодійні організації, що опікуються представницями жіночої статі (Міжнародний благодійний фонд «Український жіночий фонд»);

благодійні організації, що опікуються представниками чоловічої статі;

благодійні організації, що опікуються представниками обох статей;

б) членів благодійної організації:

чоловічі;

жіночі (Благодійний фонд «Сестри Даліли»);

змішані;

5) за професійними ознаками членів благодійної організації:

- а) благодійні організації, учасниками яких є представники однієї професії (журналісти, економісти, юристи тощо);
- б) благодійні організації, учасниками яких є представники декількох професій;
- б) за порядком фінансування:
 - а) благодійні організації, фінансовані за рахунок внесків учасників;
 - б) благодійні організації, фінансовані за рахунок внесків благодійників, що не є учасниками тієї чи іншої благодійної організації;
 - в) благодійні організації змішаного фінансування;
- 7) за засновником:
 - а) засновані фізичними особами;
 - б) засновані юридичними особами;
 - в) засновані фізичними та юридичними особами;
- 8) залежно від об'єкта надання благодійної допомоги:
 - а) благодійні організації, які надають благодійну допомогу фізичним особам (Всеукраїнський благодійний фонд «Дитячий світ», Всеукраїнський благодійний фонд «Запорука»);
 - б) благодійні організації, які надають благодійну допомогу юридичним особам (Західно-Український фонд розвитку медицини);
 - в) благодійні організації, які надають благодійну допомогу фізичним та юридичним особам (Фонд Віктора Пінчука);
- 9) за рівнем державного контролю:
 - а) благодійні організації, діяльність яких підлягає загальному державному контролю;
 - б) благодійні організації, діяльність яких підлягає посиленому державному контролю;
- 10) за кількісним складом (розмежування за цим критерієм здійснено із застосуванням норм статті 55 ГК [419] і статті 19 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207]):
 - а) малі благодійні організації (до 10 учасників);

б) середні благодійні організації (від 10 до 50 учасників);

в) великі благодійні організації (від 50 учасників);

11) за організаційною формою:

а) одиничні благодійні організації;

б) благодійні організації, які здійснюють діяльність спільно з іншими об'єднаннями;

12) за часом існування:

а) тимчасові благодійні організації;

б) безстрокові благодійні організації;

13) за характером адаптації до змін:

а) благодійні організації з консервативною організаційною та функціональною структурою;

б) благодійні організації з гнучкою організаційною та функціональною структурою;

14) залежно від сфери діяльності:

а) здійснюють діяльність у матеріальній сфері;

б) провадять діяльність у соціально-політичній сфері (Всеукраїнський благодійний фонд «Крона», Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я», Благодійна організація «Благодійний фонд «Можемо Разом»);

в) благодійні організації, які здійснюють діяльність у духовній сфері;

г) благодійні організації, які здійснюють діяльність у культурно-побутовій сфері (Міжнародний благодійний фонд «Ізоляція. Платформа культурних ініціатив»);

д) благодійні організації, які здійснюють діяльність у декількох сферах (Благодійна фундація «Відкриті серця України»);

15) залежно від статусу:

а) міжнародні благодійні організації (Міжнародна благодійна організація «Комітет сприяння інвалідам, ветеранам міліції та інших правоохоронних органів України»);

б) національні благодійні організації:

в) всеукраїнські благодійні організації (Всеукраїнський благодійний фонд допоміжних шкіл-інтернатів для дітей із вадами розумового розвитку і сиріт «Щасливе дитинство»);

г) регіональні благодійні організації (Обласний благодійний фонд підтримки розвитку масового футболу «Прикарпатський футбол»);

д) місцеві благодійні організації (Львівський міський благодійний фонд «Науці та мистецтву»).

Зокрема, І. В. Литвин, досліджуючи новели регулювання діяльності благодійних організацій в Україні, запроваджені з набуттям чинності Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», відзначає як позитив відсутність поділу благодійних організацій за територіальним принципом та статусом на всеукраїнські, місцеві та міжнародні, таким чином надаючи їм можливість здійснювати добродійність будь-де на території України незалежно від місця реєстрації [421, с. 63]. Водночас національним законодавством не визначено обмежень щодо здійснення ні громадськими організаціями загалом, ні благодійними організаціями зокрема діяльності на певній території залежно від відповідного статусу такої інституції. Отже, вважаємо, що висновок І. В. Литвина не має достатніх законодавчих і практичних засад.

Наведена класифікація благодійних організацій хоч і стосується широкого спектру характеристик благодійних організацій, але не є остаточною і такою, де враховано всі організаційно-функціональні аспекти їх діяльності, оскільки інститут благодійних організацій та законодавчий базис їх діяльності повсякчас трансформується з урахуванням актуальних вимог і потреб тих, хто є об'єктом надання благодійної допомоги.

Під час проведеного нами інтерв'ювання щодо категорій осіб, які є головними отримувачами благодійної допомоги, 36 % респондентів зазначили про військових та цивільних постраждалих унаслідок проведення антитерористичної операції, 27 % опитуваних – про людей з інвалідністю, 18 % – про дітей-сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування, 7 % – про багатодітні сім'ї та 12 % – про інші категорії осіб.

Принагідно засвідчимо цілковиту підтримку загальноприйнятої позиції науковців, що досліджували питання діяльності благодійних організацій, зміст якої полягає в тому, що розмаїття форм діяльності благодійних організацій створює сприятливі для умови систематичного діалогу органів влади і населення, зміцнення соціальної стабільності [344, с. 78].

Зрештою, що стосується благодійних організацій, то в Європейській конвенції про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій [422] закладено підвалини сприйняття європейською спільнотою в межах загальних відносин неурядових організацій як значущих суб'єктів, що працюють в інтересах міжнародної спільноти, серед іншого у сфері благодійництва, філантропії.

3.3. Засновники та учасники благодійних організацій

Передумовою створення будь-якої благодійної організації є рішення її засновників про утворення такої організації, а функціонування – діяльність її учасників.

У цьому контексті варто зазначити, що нині як у законодавстві, так і в науковій літературі відсутнє визначення поняття «засновник благодійної організації» та «учасник благодійної організації». Недостатньо дослідженим адміністративістами і представниками інших галузей права є також зміст понять «засновник юридичної особи» та «учасник юридичної особи». З урахуванням цього пропонуємо дослідити природу категорій «засновник юридичної особи» та «учасник юридичної особи», виокремивши та проаналізувавши їх особливості в контексті діяльності благодійних організацій.

Передусім необхідно визначитися з дефініціями цих понять. Має йтися про засновників та учасників юридичних осіб приватного права, різновидом яких є благодійні організації.

Оскільки, як зазначено вище, у наукових колах ці поняття не зумовили значної зацікавленості, то й обсяг відповідних визначень для їх розгляду та аналізу є вкрай вузьким.

Наприклад, поняття «засновник юридичної особи» (від англ. – founder of juridical person) із наукової позиції означає:

особа (громадянин чи юридична особа), яка одноосібно прийняла рішення про створення організації шляхом її заснування (у випадках, коли один засновник юридичної особи), або особа, яка була повноправним учасником прийняття такого рішення (коли йдеться про два і більше засновників юридичної особи) і затвердила або підписала установчі документи (установчий документ) відповідної юридичної особи [423].

Автор наведеного визначення зупиняється на таких ознаках засновника юридичної особи, як статус (фізична чи юридична особа) та двох функціональних характеристиках, а саме: прийняття рішення щодо створення юридичної особи й підписання її установчих документів. Вважаємо цю дефініцію вкрай обмеженою і такою, що не забезпечує розуміння досліджуваної категорії;

засновники, організатори юридичної особи, які беруть участь у створенні майна юридичної особи та прийняли на себе обов'язки відповідно до установчих документів [424].

Усупереч тому, що матеріальний аспект функціонування юридичної особи є одним із визначальних, у дефініції акцентовано виключно на питанні створення майна юридичної особи, що, на нашу думку, суттєво звужує зміст досліджуваного поняття. Водночас у визначенні з'являється нова ознака засновника, що полягає в тому, що він приймає на себе обов'язки, визначені в установчих документах.

І знову ж таки, спостерігається звуження змісту визначення до установчих документів у той час, коли першоосновою будь-якого правового статусу є нормативно-правовий акт. Отже, вважаємо, що автору необхідно було говорити про набуття засновником обов'язків відповідно до законодавства та установчих документів.

Стосовно законодавчої регламентації статусу засновника юридичної особи, слід зазначити, що основним нормативно-правовим актом із цього питання є ЦК [341]. Проте й у ньому відсутнє чітке визначення поняття «засновник юридичної особи». Відповідно до змісту норм цього законодавчого акта:

засновником юридичної особи має право бути фізична особа віком від 14-ти років (неповнолітня особа), якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;

засновник створює шляхом об'єднання (виділення) свого майна такий вид юридичної особи, як установа, і не бере участі в управлінні нею;

засновник розробляє установчі документи.

Отже, законодавець лише окреслив вимоги й обмеження щодо особи, яка може бути засновником юридичної особи загалом та благодійної організації зокрема, а також визначив деякі функціональні особливості діяльності засновників.

Таким чином, вважаємо за необхідне запропонувати в межах розгляду визначеної проблематики авторську дефініцію поняття «засновник юридичної особи». Заздалегідь виокремимо найбільш суттєві ознаки досліджуваної категорії, а саме:

це фізична особа віком від 14 років, якщо це не заборонено законом або установчим документом, чи юридична особа приватного права. Водночас юридичною особою приватного права є юридична особа, головною метою якої є реалізація приватних інтересів окремих осіб і що діє на засадах саморегулювання, а її правовий статус регульовано правовими нормами, які мають загальнодозвільний характер [425, с. 16].

До прикладу, Статутом Благодійного фонду «Мистецький Арсенал» визначено, що засновниками можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які досягли 18 років, а також юридичні особи незалежно від форм власності, які визнають програмні принципи й Статут Фонду, сплачують вступні та членські внески, виконують рішення органів управління Фонду, беруть участь у його діяльності та сприяють досягненню ним цілей, визначених цим Статутом [426].

Засновниками Фонду не можуть бути органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також державні й комунальні підприємства, установи, організації України, фінансовані з бюджету [426];

рішення про створення юридичної особи може приймати як один, так і декілька засновників. Причому для різних юридичних осіб комбінацію засновників за їх природою визначено законодавством, вона може бути п'яти видів: 1) один засновник-фізична особа; 2) один засновник-юридична особа; 3) декілька засновників-фізичних осіб; 4) декілька засновників-юридичних осіб; 5) декілька засновників з числа фізичних та юридичних осіб;

засновник затверджує або підписує установчий документ.

Установчим документом благодійної організації залежно від її виду може бути статут (коли йдеться про благодійне товариство та благодійний фонд) або установчий акт (коли йдеться про благодійну установу), що є зводами положень та правил, якими визначено правове становище, структуру, діяльність, права та обов'язки юридичної особи, затвердженими і зареєстрованими в установленому законом порядку [394, с. 623].

Відповідно до статті 14 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», установчі документи благодійної організації повинні містити інформацію про найменування благодійної організації; цілі та сфери такої діяльності; органи управління благодійної організації, серед іншого їх склад, компетенцію, порядок діяльності та прийняття ними рішень; порядок призначення, обрання або затвердження членів органів управління благодійної організації, а також заміщення, зупинення повноважень вищого органу управління благодійного товариства та благодійного фонду; порядок внесення змін до установчих документів благодійної організації; джерела активів (доходів), порядок контролю і звітності благодійної організації; підстави та порядок припинення благодійної організації, зокрема порядок розподілу активів [207]. Установчими документами благодійної організації визначено особливості діяльності та припинення такої організації, вони не повинні суперечити законам України [207]. Статут благодійного товариства та

благодійного фонду має містити також умови та порядок прийняття до складу учасників благодійного товариства чи благодійного фонду, права та обов'язки учасників, а також умови та порядок їх виключення зі складу благодійного товариства чи благодійного фонду [207];

засновник виконує обов'язки відповідно до вимог законодавства та положень установчого документа;

засновник може довірити виконання своїх повноважень іншій особі, котра законодавчо фігурує як уповноважена засновником особа.

Що стосується поняття «учасник юридичної особи» (англ. participant of juridical person), то за Великим юридичним словником він є будь-яким засновником юридичної особи, а також тією особою, яка має відносно цієї організації зобов'язальні права (у цивільних товариствах та спільнотах, у виробничих і споживчих кооперативах) [427].

Зі змісту цього визначення можна зрозуміти, що автор відносить до учасників юридичної особи її засновників.

До того ж, ці два поняття ототожнюються й синонімізуються і на законодавчому рівні. Наприклад, згідно зі ст. 32 ЦК, крім правочинів, передбачених ст. 31 цього Кодексу, фізична особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; за ст. 87 «для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи...», відповідно до ст. 96, учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника)... [341].

Водночас законодавець розмежовує досліджувані категорії. Наприклад, ст. 12 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] має назву «Засновники та учасники благодійних організацій», ст. 829 ЦК [341] передбачено, що юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, не може передавати речі

в безоплатне користування особі, яка є її засновником, учасником, керівником, членом її органу управління або контролю.

У цьому контексті виникає питання щодо співвідношення понять «засновник юридичної особи» та «учасник юридичної особи», із чим і спробуємо розібратися.

З'ясувати це питання шляхом аналізу національного законодавства неможливо через наявність у ньому безлічі суперечливих норм та положень. Утім таку змогу нам дає теоретичний матеріал.

Так, із позиції теорії, лексема «засновник» похідна від «заснувати», а «учасник» – від «брати участь».

Відповідно до Тлумачного словника Ушакова [191], заснувати – означає організувати, створити, установити, а брати участь – спільно діяти, співпрацювати в чому-небудь, діяти в спільній справі.

Отже, кінцевим результатом діяльності засновника є створення юридичної особи, а змістом діяльності учасника є забезпечення її діяльності.

Фізична та юридична особа може стати засновником юридичної особи з моменту прийняття рішення про її створення та початку роботи над установчими документами юридичної особи. Іншими словами, засновник лише засновує юридичну особу від початку, а статус засновника зберігається за ним назавжди.

Причому за певних обставин засновник зі створенням юридичної особи може набути відносно неї статусу її учасника чи іншого передбаченого законодавством правового статусу (за відповідності вимогам до відповідного суб'єкта). Проте в разі виникнення до нього питань як до засновника, набуття ним статусу учасника чи будь-якого іншого статусу не звільняє його від правових наслідків провадження в минулому діяльності засновника.

Правовий статус учасника юридичної особи триває з моменту її створення й припиняється з дня виходу (добровільного чи примусового) або дня внесення до єдиного державного реєстру запису про припинення юридичної особи. Отже, набути статусу учасника юридична чи фізична особа може в кількох випадках: 1) з моменту

державної реєстрації юридичної особи; 2) з моменту вступу до юридичної особи на етапі здійснення нею діяльності. До того ж, учасники юридичної особи є змінними.

Нам імпонує позиція М. О. Кричківської відносно того, що правовий статус засновників та учасників різняться в часі, тому не можна ототожнювати або вживати ці поняття як синоніми в законодавстві [428]. Зрештою, правові статуси цих суб'єктів різняться щодо прав, обов'язків та відповідальності.

У контексті викладеного поділяємо думку І. В. Краєвського [429, с. 206] стосовно необхідності уникнення поєднання в нормах закону термінів «засновник» та «учасник» у відносинах, де засновник або учасник не можуть брати участі, оскільки поняття учасника ... пов'язане винятково зі створеною (zareєстрованою) юридичною особою, а до моменту державної реєстрації юридичні дії вчиняють лише засновники. Також помилково згадувати про можливість прийняття рішення щодо припинення юридичної особи її засновниками.

З урахуванням вищезазначеного, вважаємо, що засновником юридичної особи є фізична особа віком від 14 років (якщо це не заборонено законом або установчим документом) або юридична особа приватного права, що приймає одноосібно чи колегіально рішення про створення юридичної особи, затверджує чи підписує установчий документ і виконує обов'язки відповідно до вимог законодавства і положень такого документа.

Водночас учасник юридичної особи – це фізична особа віком від 14 років (якщо це не заборонено законом або установчим документом) чи юридична особа приватного права, яка має права та виконує обов'язки, визначені змістом діяльності юридичної особи, відповідно до вимог законодавства і положень установчого документа.

Варто визначитися щодо змісту понять «засновник благодійної організації» та «учасник благодійної організації» з урахуванням висновків попереднього аналізу й норм законодавства у цій сфері.

Так, відповідно до ст. 12 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», засновником благодійної організації може бути:

1. Дієздатна фізична особа (згідно зі статтями 34 та 35 ЦК [341], дієздатною є фізична особа, яка: 1) досягла 18 років (повноліття); 2) не досягла повноліття, але зареєструвала шлюб (із моменту реєстрації шлюбу); 3) досягла 16 років і працює за трудовим договором; 4) є неповнолітньою та записана матір'ю або батьком дитини; 5) досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю);

2. Юридична особа приватного права (нормами частини третьої статті 131 ГК [419] та частини першої статті 12 вищезазначеного Закону України [207] закріплено чітку заборону щодо можливості юридичної особи публічного права бути засновником благодійної організації (це стосується органу державної влади та органу місцевого самоврядування, а також державного та комунального підприємства, установи, організації, повністю або частково фінансованих з бюджету). Це єдина законодавча вимога до засновника благодійної організації.

Таким чином, поняття «засновник благодійної організації» пропонуємо розуміти як дієздатну фізичну особу чи юридичну особу приватного права, що одноосібно чи колегіально приймає рішення про створення благодійної організації, затверджує або підписує її установчий документ та виконує обов'язки відповідно до вимог законодавства і положень цього установчого документа.

За законодавством кожен із видів благодійної організації має визначену кількість засновників, зокрема благодійне товариство створюють два чи більше засновників, а благодійну установу та благодійний фонд – один і більше засновників.

Стосовно учасника благодійної організації Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] не встановлено жодних вимог чи заборон, окрім того, що благодійним товариствам та благодійним фондам надане право статутно закріплювати порядок прийняття до складу інших учасників, за винятком засновників. А статтею 131 ГК [419] заборону щодо можливості юридичної особи публічного права бути членом благодійної організації поширено також і на учасників благодійних організацій.

Отже, учасником благодійної організації пропонуємо вважати фізичну особу віком від 14 років (якщо це не заборонено законом або установчим документом

благодійної організації) чи юридичну особу приватного права, яка має права та виконує обов'язки, визначені змістом діяльності благодійної організації, відповідно до вимог законодавства і положень її установчого документа.

Кількість учасників благодійної організації законодавством не визначено й не обмежено.

У контексті викладеного досить неоднозначними видаються частина третя ст. 12 та частина третя ст. 13 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207], відповідно до яких благодійні установи не мають учасників, а їх засновники не беруть участі в управлінні такою благодійною установою. Постає питання щодо суб'єктів забезпечення діяльності благодійних установ, які, з огляду на зазначені норми, відсутні.

Отже, частини треті статей 12 і 13 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» суперечать одна одній, а тому до частини третьої статті 12 цього Закону України необхідно внести зміни, замінивши вирази «благодійні товариства та благодійні фонди» і «благодійних товариств або благодійних фондів» на «благодійні організації» у відповідних відмінках.

Діяльність засновників та учасників благодійної організації зумовлює їх права та обов'язки. Водночас варто акцентувати на існуванні певних відмінностей у правах та обов'язках засновників і учасників залежно від виду благодійної організації, визначеного статтею 13 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207].

Загальними правами засновників та учасників благодійної організації є такі:

на повагу особистої гідності, справедливе й шанобливе ставлення до себе з боку керівників, колег і громадян;

на соціальний і правовий захист відповідно до статусу;

на захист своїх законних прав та інтересів у вищестоящих державних органах та в судовому порядку;

вносити органам управління пропозиції щодо роботи благодійної організації та інших підприємств, установ і організацій з питань діяльності благодійної організації;

приймати в межах компетенції рішення з питань діяльності благодійної організації;

готувати проекти рішень і документів з питань діяльності благодійної організації;

забезпечувати отримання необхідної для діяльності благодійної організації інформації від її розпорядників;

вимагати чіткого визначення обсягу завдань;

у необхідних випадках давати особисті пояснення;

вимагати розслідування для зняття безпідставних, на думку засновника та учасника благодійної організації, звинувачень або підозр;

на здорові, безпечні та належні для високопродуктивної роботи умови праці;

здійснювати інші права, передбачені законодавством.

У переліку загальних обов'язків засновників та учасників благодійних організацій слід назвати:

дотримання Конституції України та інших актів законодавства України;

забезпечення ефективної роботи та виконання завдань благодійної організації відповідно до їх компетенції;

недопущення порушень прав і свобод людини та громадянина;

безпосереднє виконання покладених завдань, своєчасне й точне виконання рішень, розпоряджень і вказівок уповноважених суб'єктів благодійної організації;

зберігання інформації про фізичних та юридичних осіб, що стала відома під час роботи в благодійній організації, а також іншої інформації, яка згідно із законодавством не підлягає розголошенню;

постійне вдосконалення організації своєї роботи й підвищення кваліфікації;

сумлінне виконання своїх обов'язків, ініціативність і креативність у роботі.

Також засновник благодійної організації має право:

приймати рішення про утворення благодійної організації;

затверджувати установчий документ благодійної організації та зміни до нього й склад органів управління;

приймати інші рішення, пов'язані з утворенням та державною реєстрацією благодійної організації (зазначені три позиції може реалізовувати безпосередньо засновник або уповноважена ним особа, але не одночасно);

затверджувати основні напрямки діяльності й програми благодійної організації;

призначати й відкликати членів виконавчого органу та Наглядової ради благодійної організації;

затверджувати звіти Наглядової Ради, зокрема щодо виконання програм і цільового використання коштів;

приймати рішення про реорганізацію та ліквідацію благодійної організації;

затверджувати рішення про участь благодійної організації в спілках та інших об'єднаннях;

інші права, передбачені законодавством та установчим документом.

Обов'язки засновника благодійної організації:

передавати благодійній організації майно після її державної реєстрації;

нести солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до державної реєстрації юридичної особи (якщо юридичну особу створено декількома особами);

інші обов'язки, установлені законодавством та установчим документом.

Учасником благодійної організації за загальним правилом фізична чи юридична особа стає за власною заявою на підставі рішення Загальних зборів, із прийняттям якого така особа набуває прав і обов'язків благодійної організації. Членство учасника благодійної організації припиняється за його особистою заявою чи рішенням Наглядової Ради, із вступом на державну чи іншу публічну службу чи у зв'язку зі смертю.

Права учасника благодійної організації:

брати участь у статутній діяльності благодійної організації та її допоміжних органів;

забезпечувати виконання рішень органів управління благодійної організації;
надавати фінансову та іншу майнову й немайнову допомогу благодійній організації;

брати участь у заходах, організованих у межах діяльності благодійної організації;

брати участь у формуванні керівних органів благодійної організації та бути обраним до їх складу;

представляти організацію (за наявності чи без довіреності, залежно від статусу) в національних та міжнародних державних і громадських інституціях;

здійснювати в межах повноважень правочини від імені благодійної організації;

обирати й бути обраним до органів управління благодійної організації;

вносити пропозиції та рекомендації до органів управління благодійною організацією з питань її діяльності;

брати участь у підготовці та обговоренні рішень з питань діяльності благодійної організації;

звертатися до органів управління благодійною організацією, зокрема по захист своїх прав та законних інтересів й отримувати відповіді на запити;

письмово вимагати скликання засідання Наглядової ради;

забезпечувати отримання необхідної для діяльності благодійної організації інформації від її розпорядників;

мати вільний доступ до рішень та іншої інформації про діяльність благодійної організації;

здійснювати інші функції, спрямовані на реалізацію статутних завдань благодійної організації;

реалізовувати свої права особисто або через уповноважених представників;

вийти зі складу благодійної організації в установленому законодавством та установчими документами порядку;

брати участь у прийнятті рішення відносно припинення благодійної організації;

мати інші права, передбачені законодавством та установчими документами.

Обов'язки учасника благодійної організації:

дотримуватися норм і положень національного законодавства з питань діяльності благодійної організації та її установчого документа;

брати участь у діяльності благодійної організації в межах визначених повноважень;

виконувати рішення керівних органів;

усебічно сприяти діяльності благодійної організації;

сприяти взаємодії благодійної організації з державними й громадськими інституціями та окремими особами;

пропагувати мету, статутні завдання та діяльність благодійної організації;

сприяти інформаційному забезпеченню діяльності благодійної організації;

сплачувати вступні та членські внески у визначених органом управління розмірах;

виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та установчими документами.

Отже, ключовими суб'єктами забезпечення діяльності благодійної організації є її засновник (засновники) та учасники. Ефективність і результативність відповідної діяльності залежить від рівня якості її документального забезпечення та функціонування зазначених суб'єктів.

Загалом функціонування благодійної організації залежить суто від людського фактора, який є вирішальним та впливає на цілеспрямованість її діяльності, на ресурсне забезпечення відповідної благодійної організації та досяжність чи недосяжність мети її діяльності.

Ідеться, зокрема, про ефективний персонал. А його ефективність забезпечує, серед іншого, належний рівень знань із питань діяльності благодійної організації (важливою є обізнаність щодо законодавчої регламентації, суспільних потреб, кращих практик тощо), укомплектованість фахівцями, їх вдоволеність здійснюваною роботою, залучення до процесу діяльності з визначенням повноважень та конкретних завдань, якість, продуктивність і оперативність праці.

Оцінка такої ефективності часто виявляється в нагородженні благодійних організацій за досягнення в їх діяльності. Наприклад, у січні 2015 року Всесвітньою нагородою «Червона стрічка» та сумою в 10 тис. доларів відзначено Обласне відділення всеукраїнської благодійної організації «Всеукраїнська мережа ЛЖВ», яке стало однією з п'яти з-поміж тисячі найкращих організацій світу, що роблять вагомий внесок у запобігання розповсюдженню ВІЛ-інфекції та захист людей, які живуть з ВІЛ, у номінації «Лікування, догляд та підтримка». За час існування цієї престижної серед таких громадських інституцій відзнаки українська благодійна організація отримала її вперше [430].

Далеко не останню роль у забезпеченні ефективності діяльності засновників та учасників благодійної організації відіграє рівень її оцінки такою організацією в особі органів управління.

3.4. Органи управління благодійних організацій

Передумовою результативної та ефективної діяльності благодійної організації, як і будь-якої юридичної особи, є процес управління нею. Від його системності та злагодженості залежить якість функціонування відповідної інституції.

Безпосереднє управління благодійними організаціями здійснюють відповідні уповноважені органи цих інституцій громадянського суспільства – органи управління. Щоб достеменно розібратися в питанні органів управління благодійної організації, передусім необхідно з'ясувати зміст понять «управління» та «орган».

У науковій літературі висвітлено безліч підходів до розуміння природи управління, які зводяться до того, що управління (від англ. to manage – управляти; від лат. manus – рука) – це:

- 1) процес впливу на систему для трансформації її у новий стан чи для підтримання її в певному режимі;
- 2) цілеспрямований вплив, необхідний для узгодженої спільної діяльності людей [431];

3) координування діяльності, роботи кого-, чого-небудь; очолювання когось/чогось; керування;

4) спрямування певного процесу, впливання на розвиток, стан чого-небудь [295, с. 6].

Водночас законодавець визначив управління як функцію організованих систем, що забезпечує збереження їх структури, підтримання режиму діяльності, досягнення їх мети [432].

Таким чином, характерними ознаками управління є:

наявність керованого об'єкта управління;

наявність керівного суб'єкта управління;

взаємопов'язаність керованого об'єкта з керівним суб'єктом;

здійснення впливу з метою змінення стану об'єкта або забезпечення стабільності його стану;

визначення мети й, в ідеалі, її досягнення.

До ознак управління варто віднести також:

його забезпечення шляхом прийняття та реалізації управлінських рішень;

плановість, що передбачає планування процедур у діяльності суб'єкта, наприклад фінансування, контролю тощо;

комплексність, забезпечувана системністю різноманітних складових управлінського процесу, серед іншого кадрової, організаційної, економічної тощо;

оптимізованість наявних людських, фінансових, матеріально-технічних ресурсів тощо;

практичність, забезпечувана відповідністю управлінського процесу вимогам часу та принципу реальності.

Отож, вважаємо управління цілеспрямованим комплексним, оптимальним та спланованим процесом впливу керівного суб'єкта на керований об'єкт шляхом прийняття цим суб'єктом управлінських рішень з питань функціонування керованого об'єкта, виконання яких забезпечує досягнення мети такого впливу.

У літературі наукового спрямування нарівні з поняттям «управління» йдеться також про «механізм управління». Автори пропонують розуміти механізм управління як систему органів, засобів і способів (методів, прийомів, технологій) взаємодії між двома підсистемами організації – керівною та керованою [433, с. 124].

Механізм управління визначено як комплекс таких елементів, як організаційні форми і структури управління, методи й важелі впливу, що забезпечують ефективну реалізацію характерних для виробництва цілей і найбільш повно на визначеному етапі задовольняють суспільні, колективні та індивідуальні інтереси й потреби [434, с. 265].

Механізм управління варто розуміти як поєднання його елементів, систем, процесів, управлінських рішень та персоналу, які за взаємодії та взаємозалежного впливу забезпечують реалізацію поставленої мети й виконання завдань організації [435, с. 191]. На нашу думку, акцентуація в дефініції на тому, що відповідний механізм є комплексом його елементів, жодним чином не розкриває змісту досліджуваної категорії, автор лише пропонує розуміти механізм управління як такий.

До того ж, на нашу думку, хибним є віднесення до переліку складових механізму управління елементів та системи, оскільки системою і є поєднання взаємопов'язаних елементів цілеспрямованої дії, що утворює певну відокремлену від навколишнього середовища і водночас взаємозалежну з ним цілісність [352, с. 34].

Механізм управління повинен бути ефективним та результативним. Відтак вважаємо цілком справедливим твердження П. Друкера, який визначив результативність як наслідок того, що «робляться правильні, потрібні речі» (doing the right things), а ефективність – наслідком того, щоб «робити ці речі правильним чином» (doing things right) [436, с. 78].

Ж. М. Балабанюк стверджує, що результативність – це досягнення цілей та розв'язання завдань, а ефективність – шлях і методи досягнення мети. Результативність

є вимірним та наглядним поняттям, оскільки ми можемо її оцінити на підставі зіставлення результатів. Ефективність же – більш складне поняття, її не завжди можна наочно виявити й оцінити [435, с. 192].

У контексті зазначеного та зважаючи на традиційні підходи до структури будь-якого правового механізму, вважаємо, що елементами механізму управління є органи, документальне забезпечення, засоби.

Отже, на нашу думку, механізм управління – це система засобів та способів, за допомогою яких керівний суб'єкт здійснює цілеспрямований комплексний, оптимальний та спланований процес впливу керівного суб'єкта на керований об'єкт шляхом прийняття цим суб'єктом управлінських рішень з питань функціонування керованого об'єкта, виконання яких забезпечує досягнення мети такого впливу. Важлива роль у механізмі управління належить, на нашу думку, саме органам управління.

Загалом, орган з англійської *agency* – дія, сприяння, сила, або *authorities* - влада, вплив, повноваження. Отже, орган є своєрідним засобом впливу. Зрештою, доходимо висновку, що будь-який орган діє з метою забезпечення організації певного процесу.

Водночас, відповідно до Закону України «Про автомобільні дороги», орган управління – це орган, призначений для управління автомобільними дорогами (вулицями), забезпечення їх функціонування, розвитку та фінансування [437].

З огляду на викладене, вважаємо, що органом управління благодійної організації є орган, призначений для організації діяльності цієї організації та її розвитку.

Законодавець також визначив переліки органів управління благодійних організацій. Зокрема, відповідно до статті 19 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207], органами управління благодійного товариства та благодійного фонду є:

- загальні збори учасників – вищий орган управління;
- наглядова рада;
- виконавчий орган.

Органами управління благодійної установи є:

наглядова рада – вищий орган управління;

виконавчий орган.

Частиною третьою вищезазначеної статті передбачено можливість визначення в установчих документах порядку утворення та діяльності інших органів благодійної організації, підзвітних вищезазначеним органам управління благодійної організації. Якщо статутними документами визначено управлінський статус цих органів, їх можна віднести до числа органів управління благодійної організації.

Наприклад, згідно зі Статутом Благодійного фонду «Мистецький Арсенал», поточне управління Фондом та забезпечення його фінансово-господарської діяльності здійснює директор, обраний правлінням та підзвітний йому. Директор є найманим працівником Фонду. До компетенції директора належить організація поточної діяльності Фонду з виконання його статутних завдань та реалізації благодійних програм; здійснення поточного керівництва діяльністю Фонду, оперативного управління його майном та коштами, здійснення координації діяльності представництв; підготовка річних планів, звітів, проектів кошторису, порядку витрачання коштів; визначення структури та штатного розпису, форм і розмірів оплати праці штатних працівників та подання їх на затвердження правлінням Фонду; забезпечення виконання поточних та перспективних планів діяльності організації тощо [426].

Розглянемо характеристику кожного з визначених Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» органів управління благодійної організації з урахуванням змісту норм і положень національного законодавства та установчих документів деяких із благодійних організацій і наукових напрацювань.

Загальні збори учасників благодійних товариств та благодійних фондів мають такі особливості:

є вищим органом управління;

здійснення їх повноважень регламентоване статутом;

складаються з учасників або їх уповноважених представників;

їх учасниками можуть бути всі члени організації або їх представники (крім членів інших органів управління);

вирішують будь-які питання діяльності благодійної організації, серед іншого затверджують провідні напрями діяльності та благодійних програм;

вносять зміни до статуту;

приймають рішення про реорганізацію або ліквідацію благодійної організації;

призначають або обирають та зупиняють чи припиняють повноваження членів виконавчого органу та наглядової ради;

мають право створювати і припиняти постійні й тимчасові допоміжні органи за напрямками діяльності, затверджувати положення про ці органи, призначати і заміщувати їх членів;

затверджують процедуру загальних зборів;

письмово вимагають скликання позачергового засідання наглядової ради;

затверджують звіти наглядової ради, зокрема щодо виконання благодійних програм і цільового використання майна благодійної організації;

приймають рішення, не пов'язані зі скликанням позачергових загальних зборів, якщо у них беруть участь більшість членів, які мають право голосувати на загальних зборах;

ухвалюють рішення про відчуження майна;

затверджують рішення про участь благодійної організації в спілках та інших об'єднаннях;

затверджують Етичний кодекс та інші положення благодійної організації, а також зміни до них;

вирішують інші питання, віднесені статутом до їх повноважень.

Виконавчий орган:

діє постійно та від імені благодійної організації;

до складу входить одна чи декілька дієздатних фізичних осіб;

до складу входять голова та члени;

працівники організації не можуть бути членами виконавчого органу;

письмово вимагає скликання позачергового засідання наглядової ради;
ухвалює рішення про створення і припинення відокремлених підрозділів
благодійної організації, а також її підприємств, установ та організацій;
затверджує і змінює оперативні та фінансові плани, подає річні плани,
бюджети, баланси й звіти на затвердження наглядовій раді;
вирішує питання щодо залучення та використання майна благодійної
організації, серед іншого з делегування відповідних повноважень;
визначає конкретні завдання і форми діяльності благодійної організації та
забезпечує виконання рішень вищого органу управління;
скликає чергові та позачергові засідання цього органу;
вирішує інші питання, віднесені до його повноважень.
Водночас повноваження виконавчого органу дещо різняться залежно від виду
благодійної організації.

Зокрема, виконавчий орган благодійного фонду:

має право створювати і припиняти постійні й тимчасові допоміжні органи за
напрямами діяльності благодійної організації, затверджувати положення про ці
органи, призначати і заміщувати їх членів;

скликає засідання, готує проекти рішень, інших документів та подає їх на розгляд
засновника благодійної організації.

Про виконавчий орган благодійного товариства можна зазначити таке:

обирається загальними зборами;

до його складу входять голова, секретар і члени;

приймає рішення про прийняття чи відмову в прийнятті в члени (учасники),
попередження або зупинення членства та письмово інформує про них відповідних
осіб;

веде реєстр членів благодійної організації;

скликає чергові й позачергові загальні збори та інформує членів благодійної
організації про час і місце їх проведення;

визначає конкретні завдання і форми діяльності благодійної організації в період між загальними зборами та забезпечує виконання рішень загальних зборів;

скликає засідання загальних зборів, готує проекти рішень загальних зборів, інших документів та подає їх на розгляд загальних зборів.

Виконавчий орган благодійної установи:

створює і припиняє постійні та тимчасові допоміжні органи за напрямками діяльності благодійної організації, затверджує положення про ці органи, призначає і заміщує їх членів;

до його складу входять голова і члени;

перший склад призначає засновник.

Стосовно наглядової ради благодійної організації варто зауважити, що:

до її складу входять голова й члени;

її членами не можуть бути члени виконавчого органу;

вона затверджує благодійні програми;

її голова з власної ініціативи чи на письмову вимогу членів благодійної організації скликає чергові й позачергові засідання наглядової ради;

вона контролює і регулює діяльність виконавчого органу, зокрема затверджує, заміщує, усуває, відправляє у відставку його членів;

вона має наглядові та консультативні повноваження щодо діяльності благодійної організації, зокрема фінансової діяльності благодійної організації, а також створених нею підприємств, установ і організацій шляхом ініціювання проведення комплексних чи спеціальних перевірок із залученням незалежних аудиторів та затвердження звітів про результати цих перевірок;

створює та припиняє постійні й тимчасові допоміжні органи за напрямками діяльності благодійної організації, затверджує положення про них, призначає та заміщує їх членів.

Водночас повноваження наглядової ради благодійного товариства, благодійного фонду і благодійної установи мають низку відмінностей. Зокрема наглядова рада благодійного товариства та благодійного фонду:

письмово вимагає скликання позачергового засідання виконавчого органу;
одержує від учасників, органів і працівників благодійної організації будь-яку інформацію про її фінансову діяльність, а також щодо залучення і використання майна благодійної організації;
надає допомогу в пошуку джерел фінансування благодійної організації;
її повноваження та порядок діяльності визначені статутом;
наглядова рада благодійного товариства:
розглядає скарги членів благодійної організації;
звітує виконавчому органу щодо контролю за цільовим використанням майна благодійної організації;
до її складу не можуть входити особи, що є працівниками благодійної організації;
здійснює інші функції, передбачені статутом благодійної організації.
наглядова рада благодійного фонду:
обирає голову наглядової ради;
наглядова рада благодійної установи:
є вищим органом управління;
повноваження та порядок діяльності визначені установчим актом;
перший склад наглядової ради призначає засновник благодійної організації;
члени наглядової ради можуть брати участь у засіданнях виконавчого органу;
затверджує річні баланси й фінансові звіти;
затверджує рішення про участь благодійної установи у спілках та інших об'єднаннях;
затверджує рішення щодо внесення змін до установчого акту;
приймає рішення про припинення повноважень членів наглядової ради в установленому законом порядку;
затверджує рішення щодо припинення благодійної організації;
вирішує будь-які питання діяльності благодійної організації.

Аналізуючи вищезазначене, доходимо висновку, що головними завданнями органу управління благодійної організації є визначення мети діяльності, бажання втілити її в життя, уміння спланувати, організувати та проконтролювати процес досягнення мети, серед іншого шляхом результативного використання доступних засобів. Причому зміст діяльності органу управління залежить від мети цієї діяльності в частині способів та засобів її досягнення, а також організації структури управління з урахуванням кадрового й технічного забезпечення.

Неоднозначним, зокрема з урахуванням міжнародного досвіду, про який ітиметься далі, є питання кількості законодавчо визначених органів управління благодійної організації. На нашу думку, їх чисельність не повинна перевищувати два. Цю позицію поділяють 56 % опитаних нами респондентів.

Черговим важливим моментом у межах дослідження органів управління благодійних організацій вважаємо вивчення процесу здійснення ними управління, що характеризує діяльність таких організацій.

Насамперед зауважимо, що законодавець визначає процес як:

послідовність дій для досягнення будь-якого результату;

процедури, програми і практику, що визначають, як банк виконуватиме свої завдання; належним чином розроблені процеси базуються на положеннях банку, є ефективними, а їх функціонування спирається на відповідні повноваження виконавців;

комплекс взаємопов'язаних операцій, що забезпечує виконання Державним казначейством відповідної функції [438].

Отже, в нормах та положеннях національного законодавства закріплено такі характеристики процесу, як: 1) комплекс послідовних та взаємопов'язаних дій; 2) спрямованість на досягнення визначеного результату; 3) здійснюється в межах повноважень того чи іншого суб'єкта.

Зі свого боку науковці трактують процес як послідовність взаємопов'язаних дій (робіт, операцій), метою яких є перетворення ресурсів на «вході» процесу в результати на «виході». Умовами, необхідними для функціонування «правильного»

процесу, є такі: доцільність – досягнення визначених цілей; неподільність; динамічність; відсутність збоїв; простота; прозорість; лаконічність; відсутність негативного впливу на інші процеси; мобільність та гнучкість до змін; задоволеність як внутрішніх, так і зовнішніх клієнтів; постійна вдосконалюваність [435].

Ураховуючи позицію Ж. М. Балабанюк, вважаємо, що простота, прозорість, лаконічність, динамічність, відсутність негативного впливу на інші процеси, задоволеність клієнтів характерні далеко не для кожного процесу, а подеколи можуть стати на заваді досягненню мети.

Отже, процес – це комплекс послідовних та взаємопов'язаних дій, спрямованих на найбільшу ефективність і результативність конкретної діяльності з досягнення визначеного результату, здійснюваних у межах повноважень того чи іншого суб'єкта.

Процес управління, на думку науковців, – це діяльність органів і кадрів із впливу на об'єкт за допомогою обраних методів для досягнення визначених цілей [346]. У цій дефініції варто зауважити на здійсненні процесу управління з використанням певних методів.

Процес управління благодійною організацією є триєдиним, а саме: зміст + організація + безпосередньо управління.

Зміст процесу управління утворюють мета, функції, методи й засоби управління.

Метою управління є організація спільної діяльності людей, їх окремих груп та організацій, забезпечення координації та взаємодії між ними, а його сутністю – здійснення керівного впливу на певні об'єкти [346].

Функції управління – визначення мети діяльності, прогнозування (в основі соціальні, економічні, демографічні та науково-технічні прогнози), облік та аналіз.

Методами є засоби досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність [439], систематизований спосіб досягнення теоретичного та практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних

принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі й законів функціонування її об'єктів [405, с. 373].

Нарешті, засоби управління – це єдність правових настанов (інструментів) та форм правореалізаційної практики, за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права та забезпечується досягнення соціально корисних цілей [440, с. 63] в управлінській діяльності.

Організація є плануванням задля забезпечення цілеспрямованої діяльності благодійної організації, одностайності в прийнятті тих чи інших рішень і стабільності такої діяльності. Цей елемент процесу управління благодійною організацією містить прогнозування, планування (перспективне й поточне), організацію та мотивацію.

Розглянемо, нарешті, безпосереднє управління, що передбачає координаційні та контрольні заходи.

Якщо розглядати етапність управлінського процесу в діяльності органів управління благодійної організації, то науковці виокремлюють такі стадії управлінського циклу:

із позиції управлінського підходу: 1) прийняття управлінського рішення; 2) реалізація управлінського рішення; 3) контроль за реалізацією прийнятого рішення;

із позиції процесу: 1) цілеутворення; 2) визначення ситуації; 3) виявлення проблеми; 4) вибір і прийняття рішень; 5) організація виконання рішень; 6) реалізація рішень; 7) аналіз результатів виконання рішень; 8) контроль за виконанням рішень; 9) контроль за реалізацією рішень;

із позиції функціонального підходу: 1) планування; 2) організація; 3) регулювання; 4) мотивація; 5) контроль; 6) облік; 7) аналіз [441, с. 67].

З огляду на вищезазначене, вважаємо, що в управлінському процесі можна виокремити такі складові:

- 1) визначення щодо проблеми, яка потребує вирішення;
- 2) визначення суб'єктів здійснення заходів та розподіл між ними завдань;
- 3) визначення щодо доступних ресурсів;

- 4) визначення щодо послідовності здійснення тих чи інших заходів;
- 5) окреслення порядку взаємодії між суб'єктами здійснення заходів;
- 6) мотивування;
- 7) облік;
- 8) контроль за виконанням і результатами виконання рішень;
- 9) аналіз.

Результати проведеного нами анкетування з питання найбільш вагомої складової управлінського процесу для забезпечення належної роботи благодійної організації є такими. Найбільша чисельність респондентів – 19 %, вважають, що визначення проблеми є ключовим для забезпечення результативності діяльності таких громадських інституцій, 17 % відзначили визначення порядку взаємодії відповідальних виконавців того чи іншого управлінського рішення, 13 % – мотивування. Найменш значущою складовою опитані вважають аналіз в управлінському процесі.

Надзвичайно вагомим в управлінському процесі є рішення. До управлінських рішень сформульовано низку вимог, а саме: а) всебічна обґрунтованість (рішення має охоплювати весь спектр питань, усю повноту вимог управлінської системи); б) своєчасність (недопущення відставання або випередження потреб і завдань соціально-економічної системи); в) необхідна повнота змісту (рішення має охоплювати весь об'єкт управління, всі сфери його діяльності, усі напрямки розвитку, серед них: перелік цілей функціонування і розвитку об'єкта управління; головні шляхи і способи досягнення цілей; засоби і ресурси, використовувані для досягнення означених цілей, а також джерела надання ресурсів; обов'язкова наявність відповідального за все управлінське рішення та відповідальних за досягнення конкретних цілей і надання необхідних ресурсів; терміни досягнення цілей та надання необхідних ресурсів; порядок взаємодії між виконавцями; організація виконання робіт на всіх етапах реалізації рішення); г) повноважність (владність) (чітке дотримання суб'єктом управління наданих йому прав і повноважень, збалансованість прав і відповідальності кожного органу, ланки, рівня

управління); д) узгодженість із раніше прийнятими рішеннями (насамперед послідовність, несуперечливість розвитку, необхідність збереження і дотримання причиново-наслідкового зв'язку суспільного розвитку) [431, с. 58].

У науковій літературі [442] управлінські рішення розподіляють за суб'єктами прийняття (одноосібні та колективні), за особливістю розв'язуваних завдань (програмовані, непрограмовані), за рівнем прийняття (на вищому, середньому та низовому рівнях управління), за сферою охоплення (загальні та часткові), за тривалістю дії (короткотермінові, середньотермінові та довготермінові), за способом обґрунтування (інтуїтивні, раціональні, аналітичні, логічні, імпульсивні, інертні), за ступенем складності (складні, середньої складності, прості), за рівнем централізації (централізовані, децентралізовані та комбіновані), за цілеспрямованістю (стратегічні, тактичні та оперативні), за частотою повторення (випадкові, періодично повторювані, неперіодично повторювані), за ступенем новизни (інноваційні, стандартні), за характером (економічні, соціально-психологічні, адміністративні, технологічні), за наслідками впливу (негативні, нейтральні, позитивні).

Черговим важливим аспектом діяльності благодійних організацій є принципи, яких дотримуються їх уповноважені органи в процесі управління. Серед них як загальні принципи управління, так і принципи діяльності благодійної організації. При цьому важливою умовою є необхідність корелювання їх між собою.

Як зазначено вище, принципами діяльності благодійних організацій є відповідність, добровільність, єдність інтересів людей, які виявили бажання чи долучилися до відповідної організації, рівність перед законом, самоврядність, організаційна єдність та незалежність від держави, цілеспрямованість діяльності благодійних організацій, відкритість, прозорість та публічність, вільний вибір території діяльності благодійної організації, відсутність майнового інтересу їх членів (учасників), урядування.

Перед тим, як розглянути конкретні принципи управління, процитуємо думку Л. А. Пашка, яку вважаємо цілком справедливою в контексті розглядуваного питання, а саме: від керівників вимагається не інтуїтивне уявлення щодо принципів, а наукове знання їх системи, класифікації, механізмів використання [443, с. 14].

З огляду на те, які принципи науковці [444] відносять до принципів управління, вважаємо, що принципами, яких дотримуються органи управління благодійних організацій під час здійснення покладених на них повноважень, є:

розподіл праці (покладення на учасника благодійної організації повноважень та завдань залежно від знань і здібностей конкретного учасника);

ротація кадрів (підтримка кваліфікованих кадрів, сприяння обміну досвідом між учасниками, поповнення колективу новими кваліфікованими кадрами тощо);

дисциплінованість (дотримання учасниками благодійної організації ustalених порядків із метою забезпечення організованості та порядку функціонування такої організації). В основі забезпеченості цього принципу трудова, службова та особиста дисципліна;

професіоналізм (інтегральна характеристика індивідуальних, особистісних та суб'єктно-діяльнісних властивостей як цілісного утворення, що дають персоналу можливість максимально успішно вирішувати окреслені перед ним завдання [444]);

компетентність (найвища форма прояву професіоналізму, що відтворюється лише за відповідності структури професійного досвіду персоналу структурі завдань та функцій, які він повинен виконувати у професійній діяльності [444]);

узгодженість особистих інтересів учасників з інтересами діяльності благодійної організації, для забезпечення якої необхідні критичний і копіткий відбір учасників та активна й масштабна інформаційно-роз'яснювальна діяльність, спрямована на формування чіткого усвідомлення значущості благодійної діяльності;

справедливість як засіб мотивування учасників благодійної організації до відповідального виконання завдань;

стимулювання, що тісно переплітається з попереднім і передбачає відзначення досягнень учасників благодійної організації в їх роботі та створення сприятливих, пільгових умов для решти учасників з метою підвищення результативності й ефективності їх роботи. Здійснюється шляхом матеріального, морального та адміністративного впливу;

рівність учасників благодійної організації;

стійкість складу учасників благодійної організації в сенсі збереження людського потенціалу, недопущення порушення кадрової стабільності в колективі;

єдність персоналу для забезпечення здорової обстановки в колективі та системності в досягненні мети діяльності благодійної організації;

авторитетність органів управління.

Дотримання органами управління благодійних організацій цих принципів, на наше глибоке переконання, зумовить не лише їх доброзичливі міжособистісні стосунки з іншими учасниками таких організацій, а й розкриття потенціалу кожного учасника такої взаємодії. Від цього залежить не лише якість роботи кожного окремо взятого учасника благодійної організації, а й ефективність діяльності благодійної організації загалом.

Зрештою, ефективність діяльності благодійної організації є результатом доцільно чи недоцільно прийнятих і реалізованих управлінських рішень, їх наслідків і перспектив.

Водночас надмірна управлінська врегульованість діяльності благодійних організацій може спричинити проблеми в цій діяльності, оскільки чіткість управлінського процесу не лише забезпечує стабільність роботи й унеможливлення суперечностей, а й бажання співробітників самовіддано працювати. Відтак, управлінський процес має відповідати засадам розумності, доцільності й достатності.

3.5. Права та обов'язки благодійних організацій

Благодійним організаціям належить суттєва роль у сфері благодійної діяльності. Для створення сприятливих умов нормами та положеннями національного законодавства закріплено низку прав і обов'язків цих суб'єктів правовідносин.

Як справедливо зазначила К. А. Вовк, діяльність благодійних організацій набуває втілення в конкретних правах та обов'язках, наданих законом, що вирізняють її з-поміж усіх інших об'єднань громадян [416, с. 80].

Питання прав та обов'язків благодійних організацій є малодослідженим. Певні елементи цієї тематики містяться в наукових напрацюваннях О. В. Батожської, Н. І. Блажка, К. А. Вовк, Г. В. Гончаренка, І. О. Завидняка, Ю. О. Заїки, В. М. Корнієнка, О. Ю. Літвінової, В. В. Луць, О. І. Сидоренка та інших.

Говорячи про права та обов'язки, слід наголосити, що вони разом із відповідальністю є ключовими елементами правового статуту будь-якого суб'єкта, у їх числі благодійної організації. Тому перед розглядом прав та обов'язків благодійних організацій пропонуємо спершу визначитися щодо їх правового статусу.

У науковій літературі зустрічаються такі дефініції правового статусу:

система законодавчо закріплених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків суб'єкта суспільних відносин [445, с. 366]. У цьому контексті зауважимо, що досліджувана категорія застосовується як щодо фізичних, так і відносно юридичних осіб. Коли йдеться про юридичних осіб, застосування категорії свобод є помилковим. Отже, наведене визначення не може претендувати на універсальність. До того ж, визначений автором перелік елементів правового статусу є штучно обмеженим і потребує розширення з урахуванням загальних підходів до структури правового статусу;

багатоаспектна, комплексна, універсальна категорія, що має чітку стабільну структуру та визначає характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин,

а також шляхом окреслення прав, обов'язків та гарантій їх реалізації визначає місце суб'єкта в системі правовідносин [446, с. 95].

Суттєвими недоліками цієї дефініції вважаємо, по-перше, її віднесеність не до конкретного суб'єкта, про правовий статус якого йдеться, а до всього загалу суб'єктів суспільних відносин; по-друге, акцентуацію на стабільності структури правового статусу без доведеності його структурності та виокремлення елементів цієї структури;

правоздатність особи (дійсна чи потенційна), а також перелік переваг чи незручностей, зумовлених дією правових норм, якими безпосередньо не регульовано її поведінку [447, с. 89].

Аналізуючи теоретичні напрацювання науковців стосовно природи поняття «правовий статус», найбільш повною вважаємо дефініцію, запропоновану С. В. Сівковим, який пропонує розуміти цей термін як універсальну систему визначених та гарантованих державою прав, обов'язків і відповідальності, котрі є взаємозалежними та взаємодіють між собою, що визначає те загальне, яке існує в різних суб'єктах права одного виду, водночас відображаючи індивідуальні особливості суб'єкта та його реальну позицію в системі суспільних відносин [310, с. 48].

З урахуванням традиційних підходів до трактування правового статусу його елементами вважаємо права, обов'язки та відповідальність.

Різновидом правового статусу є адміністративно-правовий, особливість якого полягає в тому, що змістове наповнення його елементів залежить від змісту норм і положень відповідних нормативно-правових актів.

Про відповідальність благодійних організацій йтиметься в наступному розділі цього дослідження. Далі ж пропонуємо детально розглянути їх права та обов'язки.

Ядром правового статусу, на думку В. В. Лазарева, є права [448, с. 23] як система загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки, регламентованих державою і таких, що виражають її волю, які визначають вид і міру можливої та необхідної поведінки учасників відносин, що підлягають регулюванню та забезпечувані можливістю державного примусу [310, с. 55].

У літературі наукового спрямування розрізняють об'єктивні та суб'єктивні права.

Тож, об'єктивними правами є ті, що встановлені (або визнані) державою як регулятор суспільних відносин, забезпечені нею, об'єктивовані офіційними державними актами [449, с. 208]. Водночас суб'єктивні права дають змогу суб'єкту як носію цих можливостей поводитися певним чином, вимагати відповідної поведінки від інших осіб, користуватися певними соціальними преференціями, звертатися за потреби до компетентних органів держави по захист для задоволення особистих інтересів і потреб, що не суперечать суспільним [449, с. 145].

Ураховуючи особливості адміністративного права, маємо зазначити, що права в адміністративних правовідносинах є суб'єктивними, врегульованими нормами цього права й такими, що реалізуються під час виконавчо-розпорядчої діяльності держави.

Отже, суб'єктивне право в адміністративній галузі – це надана й гарантована державою, а також закріплена в адміністративно-правових нормах, міра можливої (дозволеної) поведінки в правовідносинах, забезпечена кореспондуючим обов'язком іншого суб'єкта правовідносин [450, с. 34].

Суб'єктами суб'єктивних прав за загальним правилом є фізичні та юридичні особи. Отже, благодійні організації як суб'єкти правовідносин, серед іншого адміністративних, є носіями суб'єктивних прав.

З огляду на вищезазначене та заважаючи на відсутність теоретичних напрацювань відносно прав благодійних організацій, вважаємо, що це гарантовані та закріплені в нормативно-правових актах можливості благодійної організації, завдяки яким вона може реалізувати повною мірою мету своєї діяльності у визначених законодавством межах і порядку.

У контексті адміністративного права пропонуємо розуміти права благодійних організацій як законодавчо гарантовані можливості та визначені правила поведінки благодійної організації, завдяки яким вона може повною мірою реалізувати мету

своєї діяльності в закріплених нормами та положеннями нормативно-правових актів межах і порядку й забезпечити можливістю застосування державного примусу.

За ЦК [341], законами України «Про громадські об'єднання» [327] і «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207], благодійні організації з моменту державної реєстрації набувають таких прав:

загальні (якими вони наділені в силу приналежності до юридичних осіб загалом та об'єднань громадян зокрема):

на недоторканність ділової репутації.

Пленум Верховного Суду України в постанові від 27 лютого 2009 р. за № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» визначив ділову репутацію як морально-етичну категорію й одночасно особисте немайнове право, якому закон надає значення самостійного об'єкта судового захисту [451].

Цим же документом ділову репутацію юридичної особи, зокрема підприємницьких товариств, фізичних осіб-підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, визначено як оцінку їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин [451];

на таємницю кореспонденції.

Зміст цього права полягає в тому, що кореспонденція є власністю адресата, а отже можливість її використання визначає адресат і та особа, якої вона безпосередньо стосується. Законодавством може бути визначено особливості доступу до кореспонденції юридичних осіб, серед іншого благодійних організацій, у різноманітних правовідносинах;

вільно поширювати інформацію про свою діяльність та пропагувати її.

Підлягає поширенню інформація про розміри, види благодійної та іншої допомоги, що отримують фізичні та юридичні особи чи одержують від них особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, чи державними органами, органами місцевого самоврядування [396].

Зазвичай таке поширення відомостей про ту чи іншу благодійну організацію здійснюється через їх офіційні веб-сайти. Традиційними розділами таких інформаційних ресурсів є загальна інформація про благодійну організацію, новини про здійснювану нею діяльність, проекти (завершені, тривалі та заплановані), звіти, контакти тощо;

засновувати засоби масової інформації з метою досягнення своєї статутної мети.

У контексті цього права цікавим є досвід діяльності зареєстрованої 2013 році Благодійної організації «Фонд сприяння ініціативам газети «День», створеної для сприяння суспільним ініціативам газети «День», реалізації проектів і програм газети, спрямованих на збереження історичної та культурної спадщини, звернення уваги на проблеми сьогодення. Пріоритетами цієї діяльності є збільшення чисельності передплатників цього видання, реалізації його нових проектів, волонтерство для підтримки бійців антитерористичної операції [452];

звертатися до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями, заявами та скаргами;

одержувати в установленому законодавством порядку інформацію, зокрема публічну, від її розпорядників;

брати участь у визначеному законодавством порядку в розробленні проектів нормативно-правових актів, які можуть стосуватися благодійної та іншої сумісної діяльності;

проводити мирні зібрання;

бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові й немайнові права відповідно до законодавства;

брати участь у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворюваних органами державної влади та органами місцевого самоврядування для проведення консультацій із благодійними організаціями та підготовки рекомендацій із питань, що стосуються сфери їхньої діяльності.

До прикладу, при Міністерстві соціальної політики України утворено Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги. До її складу входять представники, зокрема, Українського форуму благодійників, Товариства Червоного Хреста України, Благодійної організації «Благодійний фонд «Можемо разом», Благодійної організації «Благодійний фонд «Сопричастя», Благодійного фонду «Приятелі дітей», Міжнародного благодійного фонду «Сприяння розвитку медицини», Всеукраїнської благодійної організації «Турбота про літніх в Україні», Благодійної організації «Фонд розвитку Криму»;

представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських інституціях;

ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші громадські організації, надавати допомогу в їх створенні;

реалізувати інші права, не заборонені законодавством.

Спеціальні (носіями цих прав є виключно благодійні організації як суб'єкти здійснення специфічного виду діяльності):

самостійно та добровільно обирати сфери, види, територію, строки і бенефіціарів благодійної діяльності в установчих документах, благодійних програмах або інших рішеннях органів управління;

здійснювати в межах своєї діяльності благодійні програми.

Так, серед програм діяльності Благодійного фонду «Мистецький арсенал», серед іншого, компанія зі збору благодійних коштів, спрямована на наповнення музейних фондів кращими зразками українського та світового мистецтва (придбання шедеврів українського мистецтва – творів видатних майстрів живопису та скульптури; придбання творів для створення колекції українського мистецтва XVII–XX століть; придбання творів для створення колекції сучасного українського мистецтва).

Однією з благодійних програм Благодійного фонду «Ти – Ангел» була програма «Обладнання, що врятує життя». У межах цього проекту зібрано 27 930 тис грн., за які придбано та в подальшому передано для відділення інтенсивної

терапії Долинської міської дитячої лікарні два портативних електрокардіографа і два пульсоксиметра. Це обладнання дозволило забезпечити відслідковування медиками змін в організмах дітей, які перебувають у реанімаційному відділенні;

здійснювати спільну благодійну діяльність та інші види благодійної діяльності спільно з резидентами та нерезидентами з урахуванням вимог міжнародного та національного законодавства;

встановлювати сервітути земельних ділянок або іншого нерухомого майна на користь бенефіціарів за умови їх використання для цілей благодійної діяльності;

бути бенефіціаром;

надавати благодійну пожертву благодійним організаціям або іншим юридичним особам з однією чи кількома відкладальними або скасувальними обставинами, що не повинні суперечити національному законодавству чи порушувати права третіх осіб;

давати згоду на змінення цілей та порядку використання благодійної пожертви;

створювати відокремлені підрозділи, бути засновником та учасником інших благодійних організацій, а також спілок, асоціацій, інших добровільних об'єднань;

право власності та інші речові права на кошти, цінні папери, земельні ділянки, інше нерухоме та рухоме майно, а також нематеріальні активи, якщо інше не встановлено законом або установчими документами;

здійснювати господарську діяльність без мети одержання прибутку, що сприяє досягненню статутних цілей;

укладати договори та інші правочини з метою виконання статутних завдань з органами державного управління та місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями та установами, а також громадянами та громадськими об'єднаннями.

Як приклад пропонуємо договір між Міністерством оборони України та Благодійним фондом «ПОЛІТЕХНІК» від 8 грудня 2015 р., укладений цими суб'єктами з метою забезпечення отримання від зацікавлених громадських організацій та громадян необхідних коштів і матеріально-технічних засобів на потреби Збройних Сил України, їх оперативної передачі за призначенням. Основними напрямками такої співпраці визначено: сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни

(також і надання благодійної допомоги Збройним Силам України з постачання матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна); соціальний захист, зокрема медичне, продовольче, речове забезпечення військовослужбовців та працівників Збройних Сил України, членів їх сімей, а також надання їм матеріальної допомоги; всебічна допомога військовослужбовцям, які отримали інвалідність унаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого ними під час виконання обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням ним обов'язків військової служби, участі у збройних конфліктах, антитерористичних операціях та операціях з підтримання миру й безпеки; допомога членам сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти під час виконання ними обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням ними обов'язків військової служби; надання волонтерської допомоги [453];

організовувати збір благодійних пожертв та допомоги, внесків від юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій, а також іншого майна для виконання статутних завдань благодійної організації;

бути отримувачем гуманітарної допомоги;

встановлювати почесні відзнаки і винагороди благодійної організації для осіб за особливі заслуги під час виконання завдань цієї організації;

самостійно визначати умови оплати праці працівників та посадових осіб благодійної організації;

здійснювати інші права, передбачені законодавством.

Водночас благодійні організації не мають права надавати благодійну допомогу політичним партіям або від імені політичних партій, а також брати участь у виборчій агітації.

Ще одним невід'ємним елементом правового статусу благодійних організацій є їх обов'язки, що є певного роду гарантією реалізації прав. Це підтверджує і позиція І. Є. Фарбера [454, с. 75], яка полягає в тому, що право та обов'язок є нерозривними та взаємозумовленими, а їх ізольоване існування неможливе.

Науковці пропонують такі дефініції поняття «юридичний обов'язок»:

а) визначена законом міра належного, що виражає обов'язок певної поведінки, якої вимагає уповноважена особа від іншого суб'єкта з метою задоволення її власного інтересу [455, с. 46].

Вважаємо, що обов'язок далеко не завжди є результатом вимоги уповноваженої особи, а зазвичай законодавчо визначеною вимогою щодо тієї чи іншої поведінки. Його виконання може бути добровільним, а не лише примусовим, як варто розуміти з цього визначення. Також вищезазначена дефініція визначає поняття «обов'язок» через обов'язок, що унеможливорює його розуміння;

б) міра необхідної поведінки, що є гарантією реалізації суб'єктами наданих їм прав [456].

Ця дефініція вкрай обмежена змістовно й не надає навіть загального уявлення про зміст досліджуваної категорії;

в) вид і міра необхідної поведінки, яку закріплено законом [457, с. 371];

г) закріплена в нормативно-правових актах міра необхідної та належної поведінки суб'єктів правовідносин, що гарантує реалізацію суб'єктивних прав і забезпечує правовий порядок шляхом здійснення чи утримання від здійснення певних дій, а також є гарантованою встановленням юридичної відповідальності [310, с. 64].

Два останні трактування юридичного обов'язку порівняно з попередніми, на нашу думку, є найбільш вдалими. Втім застосування терміна «міра» в цих визначеннях вважаємо недоречним із таких міркувань. З англійської «measure» перекладається як міра, критерій, межа, відмірювання [458, с. 530]. З позиції філософії, міра – не що інше, як конкретна межа існування речі в певній якості. Порухення цих меж має наслідком якісну трансформацію речі, тобто перетворення її на щось інше (виникає нове співвідношення якості й кількості, нової міри) [459].

Отже, міра передбачає не сувору обов'язковість, а встановлення допустимої межі. Водночас обов'язок має імперативний характер;

д) передбачена законодавством і охоронювана державою необхідність належної поведінки учасника конкретних правовідносин (носія цього обов'язку) в інтересах уповноваженого суб'єкта (індивіда, організації, держави загалом) [460].

З урахуванням вищезазначеного та специфіки діяльності благодійних організацій, а також зважаючи на особливості адміністративного права, вважаємо, що обов'язок благодійної організації слід розуміти як закріплений в адміністративних нормах та положеннях різновид необхідної та належної поведінки благодійної організації в тих чи інших правовідносинах, здійснення якої забезпечує правовий порядок і гарантоване передбаченою законодавством відповідальністю за недотримання відповідних законодавчих вимог.

Серед обов'язків благодійної організації слід назвати такі:

виконання завдань, здійснення яких покладено в основу діяльності благодійної організації;

складання й надання фінансової, статистичної та іншої обов'язкової звітності в порядку, визначеному законом;

забезпечення вільного доступу до своїх звітів, документів про господарську та фінансову діяльність у порядку, передбаченому законодавством;

використання активів (доходів) та здійснення правочинів відповідно до вимог законодавства та мети благодійної діяльності;

здійснення адміністративних витрат у розмірі, що не перевищує 20 % доходу благодійної організації в поточному році;

несення цивільно-правової, адміністративної, дисциплінарної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства про благодійну діяльність у порядку, визначеному законом;

виконання інших обов'язків, передбачених законодавством, а також зумовлених змістом здійснюваної діяльності.

З правами та обов'язками благодійної організації нерозривно пов'язане питання прав та обов'язків засновників і учасників благодійних організацій, розглянуте нами вище. Єдине, що в цьому контексті варто зазначити, що вони є похідними від тих,

якими наділені благодійні організації. Зрештою, члени благодійних організацій є носіями прав та обов'язків, зумовлених специфікою їх діяльності як окремих суб'єктів діяльності цих інституцій.

Отже, права та обов'язки благодійних організацій є передумовою та гарантією ефективності й результативності здійснюваної ними діяльності. Вони гарантують можливість для здійснення тих чи інших заходів, спрямованих на досягнення окресленої мети, а також забезпечують від неприпустимої поведінки, що може мати наслідком притягнення до закріпленої законодавством відповідальності.

На жаль, у супереччю тому, що нині держава наділила благодійні організації значним обсягом право- та дієздатності, що дозволяє їм ефективно функціонувати, їх діяльність не користується високим рівнем популярності та довіри в населення України. Серед причин такої ситуації – усталена традиція українців покладатися на власні сили й недовіра до державних та громадських інституцій і, відповідно, небажання перекладати повноваження щодо здійснення благодійництва на благодійні організації. Це красномовно підтверджують кількісні показники. Так, найбільш поширеним типом благодійної поведінки громадян України є: допомога незнайомим, яку 2012 року надало 36 % населення (30,6 % у середньому за 3 роки), волонтерською діяльністю у 2012 році було охоплено 20 % населення (за три роки – 21,3 %); грошові пожертви на потреби благодійних організацій у 2012 році зробили 7 % громадян (за три роки – 7,6 %) [154]. Проте, через українську складну соціально-політичну та економічну ситуацію в Україні, спричинену військовими та окупаційними діями на Сході й Півдні нашої держави, показники сприйняття благодійних організацій як ключових суб'єктів у соціальній сфері поступово зростають.

Висновки до розділу 3

У результаті аналізу природи благодійних організацій як суб'єктів благодійної діяльності в Україні ми дійшли до наступного.

Виокремлено такі ознаки благодійних організацій: вони є елементом громадянського суспільства; різновидом громадських об'єднань; юридичними особами приватного права; мають непідприємницький характер; ініціатором їх заснування є дієздатні фізичні особи та юридичні особи приватного права; діяльність спрямовано на вирішення проблем не членів такої організації, а інших людей; є різновидом благодійника; можуть здійснювати як один, так і декілька видів благодійної діяльності, визначених законодавством; керуються загальним та спеціальним законодавством у сфері благодійної діяльності; діяльність спрямована на категорії фізичних та юридичних осіб, які мають потреби, задовольнити які не в змозі ані ці особи, ані держава; використовують соціальну ініціативу та активність людей.

До принципів діяльності благодійних організацій запропоновано віднести: відповідність нормам та положенням законодавства і статутних документів; добровільність; єдність інтересів людей, які виявили бажання чи долучилися до відповідної організації; рівність перед законом; самоврядність; організаційну єдність та незалежність від держави; колегіальність управління благодійною організацією; цілеспрямованість діяльності; відкритість, прозорість та публічність; вільний вибір території діяльності благодійної організації; відсутність майнового інтересу учасників благодійної організації; врядування; управління; спілкування з громадою; моніторинг та оцінку; співпрацю з іншими неурядовими організаціями; взаємоповагу й довіру всередині колективу та між партнерами, партнерство, творчість, професіоналізм, відповідальність за законність прийнятих рішень та їх реалізації.

Серед функцій діяльності благодійних організацій виокремлено: здійснення заходів щодо забезпечення потреб фізичних та юридичних осіб у матеріальній чи особистій допомозі; залучення людей до суспільно-громадської діяльності; розвиток гуманістичних настроїв у суспільстві; підняття рівня та якості життя людей і, відповідно, рівня держави на світовій арені; забезпечення самореалізації

безпосередньо людей, які займаються благодійністю, шляхом добровільної діяльності на благо інших.

Благодійна організація - це добровільне, самоврядне громадське об'єднання, засноване однією чи декількома фізичними особами або юридичними особами приватного права на основі їх спільних не заборонених законом інтересів, що здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності в матеріальній, соціально-політичній, духовній або культурно-побутовій сферах з надання матеріальної та особистої допомоги фізичним особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та неприбутковим організаціям, територіальним громадам, будь-яким юридичним особам, що одержують допомогу для досягнення цілей благодійної діяльності, з метою забезпечення їх прав, законних інтересів та потреб і не передбачаючи одержання прибутків від цієї діяльності.

Критеріями класифікації благодійних організацій є організаційно-правова форма, категорії осіб, якими вони опікуються, вікова ознака осіб, якими опікуються благодійні організації, а також їх учасників, статевий й професійний ознака, об'єкт надання благодійної допомоги, рівень державного контролю, кількісний склад, організаційна форма, час існування, характер адаптації до змін, сфери діяльності, статус.

Визначено, що засновник благодійної організації – це дієздатна фізична особа чи юридична особа приватного права, що приймає одноосібне чи колегіальне рішення про створення благодійної організації, затверджує або підписує її установчий документ та виконує обов'язки відповідно до вимог законодавства і положень цього установчого документа, а учасник благодійної організації – фізична особа віком від 14 років (якщо це не заборонено законом або установчим документом благодійної організації) чи юридична особа приватного права, яка має права та виконує обов'язки, зумовлені змістом діяльності благодійної організації, відповідно до вимог законодавства і положень її установчого документа.

Права благодійних організацій – це законодавчо гарантовані можливості та визначені правила поведінки благодійної організації, завдяки яким вона повною

мірою може реалізувати мету її діяльності у визначених нормах та положеннями нормативно-правових актів межах і порядку та забезпечена можливістю застосування державного примусу.

У результаті розгляду особливостей діяльності благодійних організацій, норм і положень національного законодавства та установчих документів цих утворень їх права класифіковано на загальні й спеціальні.

Обов'язок благодійної організації – це закріплений в адміністративних нормах і положеннях різновид необхідної та належної поведінки благодійної організації в тих чи інших правовідносинах, здійснення якої забезпечує правовий порядок і гарантоване передбаченою законодавством відповідальністю за недотримання відповідних законодавчих вимог.

На підставі дослідження правового статусу благодійних організацій як суб'єктів благодійництва та благодійницької діяльності доведено необхідність змін і доповнень до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Ст. 11 ч. 5 слід доповнити: «Благодійні організації здійснюють свою діяльність із метою надання матеріальної та особистої допомоги фізичним особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та неприбутковим організаціям, територіальним громадам, будь-яким юридичним особам, що одержують допомогу для досягнення цілей благодійної діяльності, для забезпечення їх прав, законних інтересів та потреб у визначених законом сферах та в установленій законом спосіб». Ст. 13 викласти в такій редакції: «Благодійна організація може мати певні організаційно-правові форми: 1) благодійна установа – благодійна організація, що здійснює свою діяльність на підставі установчого акту; створена одним чи більше засновниками, що затверджує(ють) установчий акт, передають активи для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або доходів від таких активів, і при цьому не беруть участі в управлінні благодійною установою; 2) благодійне товариство – благодійна організація, що здійснює свою діяльність на підставі статуту; створена двома й більше засновниками, що затверджують статут, передають активи товариству для досягнення цілей благодійної діяльності та беруть

участь в управлінні благодійним товариством; окрім засновників, може мати інших учасників; 3) благодійний фонд – благодійна організація: яка здійснює свою діяльність на підставі статуту; створена одним і більше засновниками, що затверджує(ють) статут, можуть але не зобов'язані передавати фонду будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності; окрім засновників, може мати інших учасників; її засновники та інші учасники можуть вступати до неї та беруть участь в управлінні нею; активи якої можуть формувати учасники та/або інші благодійники». У ч. 3 ст. 12 пропонуємо слова «благодійні товариства та благодійні фонди» і «благодійних товариств або благодійних фондів» замінити на «благодійні організації» у відповідних відмінках».

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ БЛАГОДІЙНИЦТВА

4.1. Засоби публічного адміністрування благодійництва в Україні

Публічне адміністрування будь-якої сфери життєдіяльності суспільства, серед іншого благодійницької діяльності, здійснюється застосуванням низки законодавчо передбачених заходів.

Специфіка досліджуваної сфери, на нашу думку, становить значний інтерес у сенсі національних засобів її публічного адміністрування. Зміст означених засобів досліджувало багато науковців, серед них В. Б. Аверьянов, А. Б. Агапов, Д. Н. Бахрах, В. М. Ведяхін, В. К. Колпаков, А. П. Коренев, Н. М. Коркунов, О. В. Кузьменко, О. Е. Лейст, Л. І. Петражицький, Ю. А. Тихомиров, А. П. Шергін. На додаток до того, що на сьогодні не вироблено єдиного підходу до розгляду поняття «засіб публічного адміністрування» всупереч його актуальності, питання природи цієї категорії крізь призму благодійницької діяльності взагалі не є популярним у наукових колах.

Оскільки вбачаємо своїм завданням розкрити зміст засобів публічного адміністрування благодійницької діяльності в Україні, вважаємо за нагальне дослідити поняття «публічне адміністрування», «засіб» та «засіб публічного адміністрування».

Публічне адміністрування піддавало дослідженню багато науковців. Його пропонують розуміти як:

систему адміністративних інститутів з ієрархією влади, за допомогою якої відповідальність за виконання державних рішень спрямована згори донизу [461, с. 4]. Аналізуючи цю дефініцію, доходимо висновку, що її автор розглядав не публічне адміністрування, а публічну адміністрацію, зосередившись на суб'єктах здійснення адміністрування;

регламентовану законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування, спрямовану на здійснення законів та інших нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень, надання визначених законами адміністративних послуг [295, с. 7].

Запропонованому С. І. Черновим визначенню притаманне суттєве обмеження способів здійснення публічного адміністрування, що зводяться виключно до прийняття адміністративних рішень та надання адміністративних послуг. Розглядаючи публічне адміністрування, ми, серед іншого, маємо на увазі різноманітні засоби його здійснення (як-от контроль, ліцензування тощо);

підзаконну, юридично-владну діяльність органів держави виконавчо-розпорядчого характеру, спрямовану на реалізацію норм та положень законодавства, практичне виконання завдань і функцій держави, за допомогою якої здійснюється регулювання суспільних відносин у всіх сферах життєдіяльності суспільства [295, с. 30].

Остання дефініція в частині акцентуації на здійсненні відповідної діяльності виключно органами держави не відповідає загальнотеоретичному підходу до визначення суб'єктів, які становлять зміст поняття «публічна адміністрація». Отже, науковці солідарні в розумінні публічного адміністрування як законодавчо регламентованої діяльності уповноважених на здійснення публічної влади суб'єктів, спрямованої на регулювання суспільних правовідносин.

Зрештою, розглянемо поняття «засіб». Свого часу К. Маркс визначив засоби як свідомість, волю, трудову активність людини, його перетворюючий вплив на природу [462, с. 357]. Засобом визнано матеріальні та духовні умови, необхідні для досягнення поставлених цілей [463, с. 50]. За Великим тлумачним словником української мови засіб – це спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось; спосіб, що слугує знаряддям у якій-небудь дії, справі [81, с. 1375]. Отже, засіб – це той діяльний ресурс, за допомогою якого вдається досягти мети.

Різновидом засобів є правові. Говорячи про засоби публічного адміністрування, маємо на увазі саме правові засоби через юридичну природу їх регламентування.

Свого часу О. В. Онуфрієнко зазначав, що первинною, вихідною та базовою категорією, у межах сутнісної площини якої формується понятійне значення категорії «правові засоби», є філософська категорія «засоби», оскільки засоби правові – це лише особливий вид засобів, використовуваних людиною в діяльних процесах [464, с. 15].

Науковці пропонують розуміти правовий засіб як:

субстанціональні, інституціональні правові феномени, що розглядаються в контексті власного функціонального призначення і скеровані на досягнення соціально корисних цілей [465, с. 14–15].

правові явища, виражені в інструментах (настановах) та діяннях (технологіях), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення соціально важливих цілей [466, с. 326];

комплекс правових настанов (інструментів) та форм правореалізаційної практики, за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права та забезпечується досягнення соціально корисних цілей [440, с. 63];

система субстанціональних та діяльнісних правових явищ, за допомогою яких конкретні суб'єкти правовідносин, що поступово набувають характеру інструментальної гри, досягають приватних та публічних цілей [464, с. 15];

передбачені юридичними нормами явища правової дійсності, які завдяки своїм об'єктивним властивостям можуть слугувати досягненню певних цілей [467, с. 86];

закріплені Конституцією, нормами законів або інших правових актів прийоми, способи впливу на суспільні відносини з метою досягнення певного результату [468, с. 224.];

об'єктивно наявні правові явища, що мають властивості чинити регулятивний та інший правовий вплив на відносини, що становлять предмет права [469, с. 34].

Отже, з-поміж ознак правових засобів можна виокремити: правовий характер; виявленість в інструментах та діяннях; спрямованість на досягнення соціально значущої мети; обмеженість суспільними відносинами; здійснюваність відповідно до норм та положень нормативно-правових актів.

Зазначені характеристики так само стосуються засобів публічного адміністрування з урахуванням, що останні застосовуються в публічно-правових відносинах.

Таким чином, засоби публічного адміністрування пропонуємо розуміти як систему правових інструментів та діянь, які здійснюються в межах реалізації уповноваженими суб'єктами публічної влади відповідно до норм та положень законодавства з метою досягнення соціально значущих цілей.

Водночас засоби публічного адміністрування благодійницької діяльності – це система правових інструментів та діянь, які здійснюються в межах реалізації уповноваженими суб'єктами публічної влади у сфері благодійництва відповідно до норм та положень національного законодавства з метою досягнення цілей благодійницької діяльності та її здійснення з урахуванням обов'язкових вимог.

Вибір того чи іншого засобу залежить від законодавчо визначеного порядку у сфері, якої він стосується, а також з урахуванням принципів законності, доцільності, об'єктивності, справедливості, оптимальності, альтернативності або імперативності.

У науковій літературі висвітлено безліч підходів до елементів системи правових засобів. До таких відносять юридичні норми, правовідносини, індивідуальні правостановлювальні веління і приписи, акти правозастосовчих органів тощо [468, с. 224].

Варто зазначити, що засоби публічного адміністрування є найбільш різноманітними. Те саме стосується і засобів публічного адміністрування благодійницької діяльності, головне призначення яких полягає в забезпеченні законності, результативності та ефективності правовідносин у сфері благодійництва.

З метою належної організації благодійницької діяльності законодавством передбачено та регламентовано застосування таких засобів публічного адміністрування:

- 1) державна реєстрація благодійної організації та державна реєстрація її припинення;

- 2) акредитація представництв, філій іноземних благодійних організацій;
- 3) ліцензування послуг, які надає благодійна організація;
- 4) сертифікація послуг, наданих благодійною організацією;
- 5) стандартизація;
- 6) державний контроль та нагляд за діяльністю благодійних організацій;
- 7) адміністративна й інші види відповідальності.

Про державний контроль та нагляд за діяльністю благодійних організацій, а також про відповідальність у сфері благодійництва йтиметься в наступних частинах цієї роботи. У цьому ж підрозділі ми зупинимося на дослідженні решти з наведених вище заходів.

Щодо реєстрації благодійної організації та державної реєстрації її припинення поділяємо думку О. О. Кожушко, що реєстрація благодійних організацій, передусім, є способом публічного адміністрування і спрямована на забезпечення і захист публічних інтересів - підтвердженням того є перевірка достовірності певних відомостей з боку держави, що вважається ключовим моментом такої діяльності [470, с. 495].

Загалом поняття «реєстрація» є похідним від терміна «реєстр» (від англ. – register), який означає документ встановленого зразка, до якого спеціально уповноважений орган вносить інформацію про реєстрацію тих чи інших відомостей.

Можна назвати безліч наукових напрацювань щодо змісту категорії «реєстрація», у яких зазначено, що реєстрація – це:

внесення кого-небудь або чого-небудь у реєстр з метою обліку або надання йому чинності; фіксація, переважно за допомогою приладів, якого-небудь явища, спостереження, факту [471, с. 484];

вирішення питання про офіційне визнання законності правових актів; законності дій юридичних та фізичних осіб; наділення суб'єктів права відповідними правами, а також щодо обліку та фіксації юридичних фактів шляхом закріплення їх у реєстраційних документах [472, с. 223–235];

форма державного управління, що є прикладом реалізації такої правової форми управління, як учинення юридично значущих дій [473, с. 178].

Ураховуючи специфіку досліджуваного питання, найбільш точною і лаконічною вважаємо дефініцію реєстрації, сформульовану О. В. Кузьменко, а саме: реєстрація – це документальне підтвердження правового статусу суб'єкта або наділення об'єкта новими правовими ознаками [474].

Водночас варте уваги й більш широке енциклопедичне визначення цієї категорії, як-от внесення до відповідних списків, реєстру або спеціальних книг чи журналів окремих відомостей щодо будь-яких осіб, організацій та ін. або письмовий запис чи фіксація іншим чином певних фактів, подій та явищ з метою їх обліку і контролю, засвідчення дійсності та надання їм законного легітимного статусу [475, с. 761].

Наостанок, згідно з частиною першою ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців – це засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичної особи, а також учинення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру [476].

Стосовно благодійної організації варто зауважити, що момент її державної реєстрації є моментом набуття нею прав та обов'язків юридичної особи. Відповідні права та обов'язки припиняються з припиненням такої реєстрації.

За ст. 15 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207], суб'єктами здійснення державної реєстрації благодійних організацій є державні реєстратори (Міністерство юстиції України, структурні підрозділи територіальних управлінь юстиції усіх рівнів з питань державної реєстрації чи спеціалісти територіальних органів Мін'юсту).

Механізм здійснення відповідної реєстрації та припинення діяльності такими інституціями визначений Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [476].

Відповідно до норм цього законодавчого акта, процес реєстрації благодійної організації відбувається у шість етапів, а саме:

1) подання органу виконавчої влади, на який законодавчо покладені повноваження з питань реєстрації громадських об'єднань (далі – уповноважений орган з питань реєстрації), благодійною організацією за своїм місцеперебуванням документів (заява встановленого зразка, заповнена реєстраційна картка на проведення державної реєстрації юридичної особи; примірник оригіналу (ксерокопія, нотаріально засвідчена копія) рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи; два примірники установчих документів);

2) перевірка комплектності зазначених документів та повноти відомостей, зазначених у реєстраційній картці;

3) перевірка цих документів на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації;

4) видання наказу про реєстрацію благодійної організації;

5) внесення відомостей про благодійну організацію до Реєстру громадських об'єднань і Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;

6) оформлення і видача свідоцтва про реєстрацію громадського об'єднання як громадської організації та виписки з Єдиного державного реєстру.

Завершальним етапом діяльності благодійної організації є внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію її припинення, а також внесення відповідних даних до Реєстру громадських об'єднань. У результаті благодійна організація вважається припиненою.

Законодавством визначено спеціальні особливості реєстрації волонтерів антитерористичної операції. Зокрема, відповідний реєстр веде центральний орган

виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, він підлягає обов'язковому оприлюдненню.

На додаток, спеціальним законодавством передбачені такі особливості припинення благодійних організацій:

правонаступниками ліквідованої благодійної організації мають бути одна чи декілька організацій цього виду, а за їх відсутності відповідні активи спрямовуються до Державного бюджету України;

повноваження щодо прийняття рішення про ліквідацію благодійної організації має орган управління, визначений в установчих документах;

рішення про ліквідацію благодійної організації може бути прийнято в судовому порядку. Також припинення благодійної організації може бути здійснено за рішенням суду.

Наприклад, Постановою Кіровоградського окружного адміністративного суду у зв'язку з неподанням Благодійним фондом «ЦСК» до податкового органу податкової звітності зазначену організацію припинено, а копію цієї постанови направлено державному реєстратору Реєстраційної служби Олександрійського міськрайонного управління юстиції для виконання вимог ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [476].

Законодавчо закріплено заборону справляти адміністративний збір за державну реєстрацію змін, унесених до установчих документів благодійних організацій.

Узагальнюючи зазначене, доходимо висновку, що реєстрація благодійних організацій – це діяльність уповноважених органів юстиції, пов'язана з внесенням відомостей про реєстрацію цих організацій до Єдиного реєстру громадських формувань з метою обліку інформації про них [477].

Звернемося до теми акредитації представництв, філій іноземних благодійних організацій. В Україні акредитації підлягають представництва, філії іноземних благодійних організацій. Причому статусу юридичної особи вони не набувають.

Акредитація, а також її припинення здійснює уповноважений орган з питань реєстрації на підставі визначеного переліку документів, поданих відповідним представництвом чи філією.

Уповноважений орган має право акредитувати відокремлений підрозділ іноземної неурядової організації або відмовити йому в акредитації (якщо подані документи суперечать законодавству) чи залишити документи без розгляду (якщо документи не відповідають установленим вимогам).

Факт акредитації має бути підтверджений внесенням до Реєстру громадських об'єднань відомостей про акредитований відокремлений підрозділ іноземної неурядової організації та цю організацію, а також свідоцтвом про акредитацію встановленого зразка.

Про зміни в організаційній структурі та документальному забезпеченні діяльності іноземної благодійної організації обов'язково має бути поінформовано уповноважений орган з питань реєстрації.

У контексті питання акредитації відокремлених структурних підрозділів іноземних благодійних організацій варто звернутися до проблематики отримання ними неприбуткового статусу.

Загалом, відповідного статусу набувають унесенням установи чи організації, у їх числі благодійної організації, до Реєстру неприбуткових установ та організацій. Така реєстрація є підтвердженням права на пільги у вигляді звільнення від сплати податку на прибуток.

До слова, національним законодавством не передбачено можливість державної реєстрації іноземних благодійних організацій, а лише акредитацію їх представництв без надання статусу юридичної особи, про що йшлося раніше.

Отже, іноземна благодійна організація без прав і обов'язків юридичної особи та її відокремлений структурний підрозділ є нерезидентами, їх не може бути внесено до Реєстру неприбуткових установ та організацій і, відповідно, звільнено від податку на прибуток окремих видів доходів від здійснення основної діяльності.

Відносно звітності благодійних організацій можна зазначити, що звіт є документом встановленого зразка, який містить інформацію про план діяльності суб'єкта звітування та результати його виконання і подається з визначеною періодичністю уповноваженим органам для підбиття підсумків здійсненої діяльності й подальшого аналізу та прийняття відповідних рішень.

Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] закріплено вимогу щодо звітності благодійних організацій та визначений порядок її здійснення. Зокрема, передбачено три види звітності благодійних організацій, а саме: фінансова; статистична; інша обов'язкова звітність для окремих благодійників або їх правонаступників про використання наданих ними активів (може бути визначена установчими документами чи окремими правочинами між благодійними організаціями та благодійниками).

Порядок звітності благодійної організації регламентований її установчими документами.

Зміст звітності становить інформація про особу благодійників чи бенефіціарів за згоди благодійників, бенефіціарів або їх правонаступників чи законних представників, про структуру та розмір доходів і витрат благодійної організації, а також щодо умов використання її активів для благодійної діяльності.

Структура звіту зазвичай складається з таких розділів: про благодійну організацію; про цільову групу; про напрямки діяльності; про результати реалізації зазначених напрямів діяльності; фінансовий огляд.

У контексті питання звітності благодійних організацій варто зауважити на необхідності їх активізації в частині підготовки та оприлюднення публічної звітності (у 2014 році з 14 тис. зареєстрованих благодійних організацій відзвітувало 57, у 2013 році – 34). Усупереч низці ризиків, пов'язаних із приверненням до себе уваги як із боку держави, так і окремих громадян, така звітність сприятиме залученню більших обсягів коштів.

Видається логічним на цьому етапі дослідження розглянути ліцензування послуг, які надає благодійна організація. Ліцензія – це документ, виданий

відповідними органами публічної адміністрації фізичним або юридичним особам на право здійснювати певні види виробничої, торговельної чи іншого виду підприємницької діяльності, регульованої державою [478, с. 56].

Відповідно до ст. 131 ГК [406], благодійна організація має право здійснювати неприбуткову господарську діяльність, спрямовану на виконання її цілей, визначених установчими документами [406]. Здійснення благодійними організаціями діяльності у вигляді надання певних послуг (виконання робіт), що підлягають обов'язковому ліцензуванню, є допустимою після такого ліцензування в установленому законом порядку [406].

Наприклад, до Переліку суб'єктів господарської діяльності, за заявами яких прийнято рішення про видачу ліцензій на провадження господарської діяльності з медичної практики, включено:

за рішенням Ліцензійної комісії № 1 від 3 січня 2013 р. Благодійну установу – шпиталь імені Митрополита Андрея Шептицького Курії Львівської Архиепархії Української Греко-Католицької Церкви. Від заснування цієї благодійної організації в 1902 році нею налагоджено роботу з надання медичних та соціальних послуг, амбулаторної та консультативної допомоги за різними профілями;

за рішенням Ліцензійної комісії № 7 від 14 лютого 2013 р. – Донецький обласний діалізний благодійний фонд «Надія». Ця благодійна організація спеціалізується на послугах з охорони здоров'я та наданні соціальної допомоги;

за рішенням Ліцензійної комісії № 49 від 25 грудня 2014 р. – Донецьку обласну благодійну організацію «Грецький медичний фонд «ГІППОКРАТИ». У межах здійснюваної роботи зазначена благодійна організація проводить медичні обстеження, серед них імунологічні, біохімічні та клінічні;

за рішенням Ліцензійної комісії № 19 від 21 травня 2015 р. – Всеукраїнський благодійний фонд «Соціальне партнерство».

Ця благодійна організація спеціалізується, зокрема, на наданні реабілітаційних послуг через спеціалізований Реабілітаційний центр для безпритульних, на зборі коштів на медикаменти для осіб, які отримали поранення в зоні проведення

антитерористичної операції (відбувається придбання лікарських засобів та передавання їх лікарням, у яких перебувають такі особи), на першій медичній допомозі бездомним.

Щодо сертифікації послуг, які надає благодійна організація, можна зазначити, що поняття «сертифікація» є похідним від «сертифікат». Це документ, який посвідчує наявність у його власника певних прав чи будь-яких властивостей у того чи іншого об'єкта, якого він стосується. Найбільш поширеними видами сертифікатів є:

- сертифікат відповідності (підтверджує, що об'єкт відповідає вимогам, закріпленим на законодавчому рівні, або тим чи іншим стандартом);
- сертифікат безпеки (підтверджує відповідність об'єкта нормам, правилам і стандартам безпеки, закріпленим у спеціальних документах);
- сертифікат якості (документ, який є підтвердженням відповідності об'єкта вимогам до відповідного виду об'єктів);
- сертифікат гігієнічний (підтвердний документ, який засвідчує відповідність об'єкта ustalеним санітарним правилам та гігієнічним нормам);
- сертифікат депозитний (підтверджує розміщення в банківській установі коштів, а також право на отримання внесеної суми й відсотків від її вкладу);
- сертифікат державний житловий (засвідчує право особи на придбання житлового приміщення або здійснення грошового вкладу в будівництво житла);
- сертифікат акцій (підтверджує право власності особи на певну кількість акцій).

Сертифікація є підтвердженням відповідності третьою стороною (особою, незалежною від тієї, що надає об'єкт оцінки відповідності, та від особи, що заінтересована в такому об'єкті як споживач чи користувач), яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу [479];

За ст. 131 ГК [419], благодійна організація має право здійснювати неприбуткову господарську діяльність, спрямовану на виконання її цілей, визначених установчими документами. Здійснення благодійними організаціями діяльності у вигляді надання

певних послуг (виконання робіт), що підлягають обов'язковій сертифікації, є допустимим після такої сертифікації в установленому законом порядку.

Сертифікація може здійснюватися як на добровільних засадах, так і в обов'язковому порядку. Основною метою її здійснення є унеможливлення реалізації небезпечної для життя й здоров'я людей, їх майна та довкілля продукції. Отже, до об'єктів сертифікації належать продукція, процеси, послуги, системи та персонал.

Коли йдеться про сертифікацію у сфері благодійності, то її об'єктами можуть бути послуги, надані благодійниками, та особи, які здійснюють ці послуги від імені таких організацій. Прикладом застосування цього засобу публічного адміністрування благодійницької діяльності є необхідність отримання сертифікату лікарем ветеринарної медицини, який працює від імені благодійної організації та в межах здійснюваної діяльності проводить стерилізацію або евтаназію тварин.

Звернемося до стандартизації. Стандарт – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що визначає для загального й систематичного використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній сфері [480]. Стандартизація – це діяльність, що полягає у виробленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у визначеній галузі [480]. Стандартизації, зокрема, підлягають:

- об'єкти матеріального світу (матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність);
- організаційні складові будь-яких процесів (правила, процедури, функції, методи, діяльність чи її результати, включаючи продукцію, персонал, системи управління);
- теоретичні складові будь-яких процесів (вимоги до термінології, позначення, фасування, пакування, маркування, етикетування).

Серед основних напрямів діяльності благодійних організацій – надання соціальних послуг населенню [480]. На цей час до їх переліку належать догляд

(удома, стаціонарний, денний), підтримане проживання, паліативний/хоспісний догляд, влаштування до сімейних форм виховання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція, абілітація, соціальна реабілітація, соціально-психологічна реабілітація, надання притулку, кризове та екстрене втручання, консультування, соціальний супровід/патронаж, соціальний супровід у працевлаштуванні та на робочому місці, представництво інтересів, посередництво (медіація), соціальна профілактика [480]. Благодійні організації надають зазначені соціальних послуги за дотримання державних стандартів щодо вказаних послуг [480].

Отже, стандартизація стосується благодійної діяльності опосередковано і є інститутом іншої сфери суспільних відносин. Проте поєднання благодійництва й діяльності з надання соціальних послуг доводить правильність віднесення стандартизації до засобів публічного адміністрування благодійницької діяльності.

Своєю чергою, розглянемо оподаткування. Це регламентований нормативно-правовими актами порядок справляння податків, яким визначені об'єкти оподаткування, суб'єкти відповідних правовідносин, розміри податків, порядок їх сплати тощо.

За загальним правилом податкового законодавства благодійні організації звільнені від податку на прибуток, проте винятково за умови внесення їх до Реєстру неприбуткових установ та організацій. Не оподатковуються також їх надходження від господарської діяльності.

Фізичні та юридичні особи, які здійснюють пожертви на користь благодійних організацій, отримують податкову 4-відсоткову знижку під час здійснення таких пожертв.

Нецільова благодійна допомога не оподатковується, якщо її розмір не перевищує 1 646 грн. (незалежно від категорії отримувача).

Не підлягає оподаткуванню благодійна допомога на лікування, якщо її перераховано закладу охорони здоров'я, реабілітаційній установі чи протезно-ортопедичному підприємству, а також благодійна допомога для придбання засобів захисту й лікування військовослужбовцям та особам, які постраждали внаслідок

проведення антитерористичної операції. При цьому оподатковується благодійна допомога на суму від 1 646 до 12 180 грн. за ставкою 16,5 % (з урахуванням військового збору), а благодійна допомога на суму від 12 180 грн. – за ставкою 21,5 % (з урахуванням військового збору).

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [481], не оподатковується прибутковим податком та податком на додану вартість адресна цільова благодійна допомога на будівництво або придбання житла для внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованої території чи в районах ведення військових дій або проведення антитерористичної операції. Також звільняється від оподаткування та митних платежів міжнародна благодійна допомога внутрішньо переміщеним особам.

У контексті викладеного варто зауважити, що спектр засобів публічного адміністрування благодійницької діяльності є досить широким та містить невичерпний перелік правових інструментів. Їх законодавче передбачення здійснено з метою забезпечення законності та ефективності й результативності діяльності у сфері благодійництва. Водночас недотримання відповідних вимог, закріплених у нормативно-правових актах та інших обов'язкових для виконання документах, є підставою для притягнення винних осіб до відповідальності.

4.2. Контроль та нагляд за благодійною діяльністю

Благодійна діяльність, безперечно, важлива й ефективна складова демократичного громадянського суспільства. Проаналізувавши її зміст, можемо висновувати, що надмірне втручання держави в здійснення цієї діяльності є недостатньо обґрунтованим, оскільки благодійна діяльність – це наслідок бездіяльності самої держави. Проте ризики протизаконності у сфері благодійництва зумовлюють необхідність здійснення контролю та нагляду за благодійною діяльністю як з боку держави в особі її органів, а також інших громадських інституцій.

Будь-яка держава в особі її органів повинна мати достовірну інформацію про функціонування наявних у ній інституцій – і державних, і громадських – для здійснення аналізу, оцінки, переоцінки та формування рішень на перспективу. Для досягнення зазначеного держава має право використовувати всі передбачені законодавством можливості.

Вважаємо контроль та нагляд у досліджуваній сфері дієвими засобами публічного адміністрування благодійної діяльності. Водночас, усупереч високому рівню їх досліджуваності, зміст цих категорій різні науковці та законодавець розуміють неоднаково. З огляду на це, пропонуємо розглянути не лише практичні аспекти здійснення контролю та нагляду за благодійною діяльністю, а й теоретичні засади з досліджуваного питання.

Спершу розглянемо контроль загалом та контроль за благодійною діяльністю зокрема. Структура поняття «контроль» є такою: контроль = контр (протидія) + роль (ступінь участі в чомусь).

Отже, зміст поняття «контроль» етимологічно полягає в дієвій протидії чомусь. Хоча й загальним, але досить змістовним вважаємо таке визначення поняття «контроль» – це перевірка, а також спостереження з метою перевірки для протидії чомусь небажаному, виявлення, попередження та припинення протиправної поведінки з боку кого-небудь [482, с. 8].

Отже, як бачимо з наведеного визначення, контроль – явище багатофункціональне, оскільки його здійснення та відповідні результати дозволяють не лише визначити реальний стан об'єкта, що підлягає перевірці, а й попередити і припинити діяння, що не відповідають ustalеним вимогам.

У іншому визначенні контроль подано як перевірку виконання прийнятих рішень чи обов'язків, покладених державою і суспільством на підприємства, установи, організації, посадових осіб і громадян, дотримання правових і соціальних норм, ліквідацію відхилень від заданих програм діяльності й нормативних вимог [483, с. 44].

Ця дефініція дещо обмежує досліджуване поняття, оскільки охоплює лише етап виконання прийнятих рішень, утім перевірці може підлягати й процес прийняття тих чи інших рішень, а також інші етапи функціонування об'єкта, підданого перевірці.

У енциклопедичній літературі контроль дефіновано як спостереження, нагляд за будь-чим із метою перевірки відповідності тих або інших дій у галузі виробництва, державного управління або поведінки громадян [484, с. 368]; одна з форм здійснення влади, яка забезпечує дотримання усталених приписів [485, с. 68]. Деякі науковці розглядають контроль суто з позиції адміністративних правовідносин:

як форму реалізації повноважень державних органів або ж засобів у механізмі стримувань і противаг у діяльності державних органів і функціях громадянського суспільства [482, с. 8];

як послідовність дій, яких суб'єкти контролю вживають стосовно підконтрольних об'єктів для досягнення цілей контролю з метою запобігання стагнації та руйнуванню системи державних функцій під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників [486];

як різновид діяльності, елемент системи державного управління, функцію держави [487, с. 178];

як складник (елемент) управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання Конституції, законів України, інших нормативних актів, додержання дисципліни і правопорядку та полягає у втручанні контрольних органів в оперативну діяльність підконтрольних органів, даванні їм обов'язкових для виконання вказівок, припиненні, зміненні чи скасуванні актів управління, вжитті заходів примусу щодо підконтрольних органів [488, с. 224].

Зважаючи на те, що на цей час більш уживаним є поняття «публічна адміністрація», вважаємо, що застосування словесної конструкції «державне управління» та лексеми «управління» звужує зміст досліджуваної категорії.

Разом із визначенням поняття «контроль» слід розглянути форми його здійснення. Зокрема, до таких належать:

запит – форма звернення суб'єкта контролю до об'єкта контролю за наданням запитуваної інформації;

перевірка – це контрольна планова чи позапланова процедура, здійснення якої полягає в обстеженні, установленні та аналізі документальних чи практичних фактів, а також їх оцінці в плані відповідності, ефективності й доцільності;

ревізія – повне обстеження діяльності економічного суб'єкта з метою перевірки її законності, правильності, доцільності та ефективності [394, с. 4441];

огляд – це процес візуального обстеження суб'єктом об'єкта з метою визначення стану останнього;

обстеження – процес збору суб'єктом якісних та кількісних показників об'єкта шляхом огляду, вимірів, досліджень із метою визначення рівня відповідності останнього визначеним вимогам;

З урахуванням зазначеного вважаємо, що контролю притаманні:

- наявність суб'єкта й об'єкта контролю;
- уповноваженість суб'єкта щодо здійснення контролю;
- здійснення у визначених формах;
- активний характер;
- плановість чи позаплановість;
- спрямованість на перевірку суб'єктом контролю дотримання визначених правил об'єктом контролю;
- мета здійснення полягає у виявленні, попередженні, припиненні та унеможливленні протиправних діянь;
- можливість застосування засобів впливу в разі виявлення протиправних діянь у функціонуванні об'єкта контролю.

В. К. Колпаков (і ми поділяємо його позицію) стверджує, що контроль є одним з найбільш поширених і дієвих засобів забезпечення законності. Його сутність у

тому, що суб'єкт контролю здійснює перевірку та облік того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання й реалізує свої функції [489, с. 622].

Отже, доходимо висновку, що контроль слід розуміти як регламентовану форму діяльності уповноваженого суб'єкта. Контролем за благодійною діяльністю є правова форма діяльності уповноваженого суб'єкта, спрямована на перевірку дотримання суб'єктами у сфері благодійництва вимог законодавства з метою виявлення, припинення та унеможливлення протиправних діянь і застосування в разі їх виявлення відповідних засобів впливу.

Законодавець передбачає можливість здійснення державного контролю за благодійною діяльністю. Зокрема, відповідно до статті 26 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», державний контроль у сфері благодійної діяльності здійснюють органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень, визначених законом.

Водночас, згідно зі ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання», державний контроль за дотриманням закону громадськими об'єднаннями здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування в порядку, визначеному законом [327].

За вищезазначеним, суб'єктами здійснення контролю за благодійною діяльністю на законодавчому рівні визначено:

- органи виконавчої влади;
- органи місцевого самоврядування.

До переліку органів виконавчої влади, уповноважених на здійснення контролю та нагляду у сфері благодійництва, належать:

Міністерство юстиції України

Положенням про Міністерство юстиції України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228, на цей центральний орган виконавчої влади покладено функцію здійснення координації, державного контролю у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, ужиття заходів щодо запобігання

порушенням у зазначеній сфері та прийняття відповідних обов'язкових до виконання рішень [490]. Міністерство юстиції України та його територіальні органи здійснюють контроль за зареєстрованими благодійними організаціями. Заходами такого контролю є:

перевірка під час реєстрації цих громадських утворень та змін в організації їх діяльності (з огляду на зміни в статутних документах, у складі благодійних організацій тощо). Така перевірка здійснюється на предмет дотримання вимог законодавства та установчого документу під час утворення благодійної організації, правоздатності складу її органів управління тощо;

планові перевірки з метою оцінки відповідності здійснюваної благодійними організаціями діяльності нормам і положенням законодавства та установчих документів;

позапланові перевірки на основі звернень громадських об'єднань, інформації правоохоронних органів або оприлюднення в засобах масової інформації даних, що свідчать про незаконність діяльності благодійної організації.

Контрольні заходи можуть здійснюватися як із виїздом на місце, так і шляхом письмового листування.

Результатом контрольних заходів є відповідний акт, у якому відображено отриману інформацію, серед іншого про виявлені порушення та відповідні заходи реагування на них. На додаток, акт такої перевірки має містити рекомендації стосовно усунення виявлених порушень.

Міністерство фінансів України

Виконує повноваження стосовно забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері державного фінансового контролю, зокрема, шляхом здійснення нормативно-правового регулювання у сфері державного фінансового контролю; безоплатного отримання від суб'єктів господарювання, яким Міністерство фінансів України надало ліцензії на провадження господарської діяльності, інформації, необхідної для здійснення контролю за їх діяльністю тощо.

Державна фіскальна служба України

За Податковим кодексом України [257] органами здійснення контролю в податковій сфері є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізує державну податкову, державну митну політику, забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями в процесі застосування податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску. У складі наглядових органів діють підрозділи податкової міліції.

До завдань цих органів належить, серед іншого, здійснення функцій, визначених законом, з безоплатного отримання від платників податків, у їх числі благодійних та інших неприбуткових організацій, усіх форм власності в порядку, визначеному законодавством, довідок, копій документів, засвідчених підписом платника або його посадовою особою та скріплених печаткою (за наявності), про фінансово-господарську діяльність, отримані доходи, видатки платників податків та іншу інформацію, пов'язану з обчисленням та сплатою податків, зборів, платежів, про дотримання вимог законодавства, здійснення контролю за яким покладено на контролюючі органи, а також фінансової та статистичної звітності в порядку та підставах, визначених законом [257].

Ще однією групою органів контролю є органи місцевого самоврядування.

Аналізом норм Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [491] з'ясовано, що органи місцевого самоврядування у відносинах з організаціями, які не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, зокрема благодійними, діють за принципом підконтрольності таких організацій органам місцевого самоврядування в межах наданих цим органам повноважень.

Такий контроль здійснюється шляхом витребування органами місцевого самоврядування відповідної інформації, а також проведення та ініціювання проведення перевірок благодійних організацій.

Водночас законодавство наділило органи місцевого самоврядування правом створювати з числа депутатів відповідної ради тимчасові контрольні комісії.

Ці органи здійснюють контроль із питань, визначених органом місцевого самоврядування, у їх числі діяльності благодійних організацій. За результатами проведеного контролю вони формують і подають на розгляд ради звіти й пропозиції.

Варто також звернути увагу на контрольні функції органів управління благодійними організаціями. Ці органи під час здійснення покладених на них повноважень із прийняття, забезпечення реалізації та безпосередньо виконання рішень із питань діяльності благодійних організацій здійснюють внутрішній контроль. Головним призначенням внутрішнього контролю є оцінка реального стану справ у діяльності благодійної організації, здійснення порівняльного аналізу з окресленими планами, виявлення неузгодженостей (за наявності), визначення перспектив у діяльності благодійної організації.

Органи управління здійснюють контроль трьох видів, а саме:

- 1) попередній контроль – здійснюється на стадії планування з метою забезпечення фінансової та організаційної спроможності діяльності благодійної організації;
- 2) поточний контроль – здійснюється під час реалізації рішень;
- 3) наступний (підсумковий) контроль – за результатами виконаної роботи, спрямований на визначеність щодо подальшої діяльності благодійної організації.

Варто також коротко зазначити про наявність контрольних повноважень у сфері благодійництва у Верховної Ради України (зокрема Уповноваженого з прав людини, комітетів, Рахункової палати) та Президента України (а також спеціальних служб, створених для забезпечення діяльності глави держави).

На додаток до вищенаведених суб'єктів здійснення контролю за благодійною діяльністю, необхідно відзначити й благодійників, яким надано право контролювати цільове використання благодійної пожертви та в разі виявлення порушень вимагати її повернення. Це право є однією з гарантій запобігання шахрайству у сфері благодійництва.

Таким чином, вважаємо за доцільне звернутися до розгляду питання нагляду за благодійною діяльністю. Наукова позиція щодо змісту поняття «нагляд» є такою – це

здійснення спеціальними державними структурами цільового спостереження за дотриманням виконавчо-розпорядчими органами, підприємствами, установами, організаціями та громадянами правил, передбачених нормативними актами [489, с. 622].

За результатами аналізу норм і положень національного законодавства у сферах інфраструктури та екології (оскільки лише в нормативно-правових актах, якими регульовано правовідносини в зазначених сферах, зустрічаються дефініції досліджуваного поняття) доходимо висновку, що нагляд із позиції законодавця – це постійний процес реалізації уповноваженими органами заходів зі спостереження за об'єктом нагляду, збору, реєстрації та інших процедур стосовно інформації про нього з метою з'ясування рівня відповідності його стану законодавчим вимогам.

Отже, вважаємо, що нагляд за благодійною діяльністю – це правова форма діяльності уповноваженого суб'єкта, спрямованої на реалізацію заходів зі спостереження за діяльністю суб'єктів здійснення благодійної діяльності, збору, реєстрації та інших процедур стосовно інформації про їх роботу з метою з'ясування рівня відповідності стану цієї діяльності відповідним законодавчим вимогам.

Результати такого нагляду дають уявлення про досягнення чи недосягнення цілей діяльності благодійної організації, реальності бенефіціарів та дійсності отримання ними благодійної допомоги, серед іншого коштів, звітування про здійснювану діяльність.

Зупинимось на питанні співвідношення понять «контроль» та «нагляд», що сприяє дискусійності позицій науковців. Зокрема, на сьогодні вироблено три позиції з цього питання, а саме:

- 1) контроль та нагляд є категоріями неспівставними та індивідуальними.
- 2) контроль та нагляд нероздільні. До прикладу, В. Ломовський вважає зазначені поняття нероздільними і в сучасній теорії, і в законодавстві, й на практиці [492, с. 22];

3) контроль та нагляд є тотожними. Прикладом є Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [493], де таке поєднання наявне вже в назві законодавчого акту.

Наша ж позиція полягає в тому, що контроль і нагляд хоч і мають єдину природу, проте є поняттями різноплановими. Відмінність полягає в тому, що:

нагляд: здійснюється не лише щодо підконтрольних об'єктів, а й відносно непідконтрольних об'єктів зовнішнього середовища; результатом є виявлення відповідності діяльності об'єкта законодавству; метою має виявлення і превенцію правопорушень, усунення їх наслідків і притягнення винних до відповідальності без права втручатися в оперативну та господарську діяльність піднаглядних об'єктів, змінювати чи скасовувати акти управління [488, с. 224];

контроль: здійснюється щодо підконтрольних об'єктів; у результаті виявляється відповідність діяльності об'єкта законодавству та умовам доцільності й ефективності.

Згідно зі статтею 22 Закону України «Про громадські об'єднання», державний нагляд за дотриманням закону громадськими об'єднаннями здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування в порядку, визначеному законом [340].

Як і у випадку з контролем за благодійною діяльністю, на здійснення державного нагляду за такою діяльністю уповноважені органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

До прикладу, державний нагляд у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, ужиття заходів щодо запобігання порушенням у зазначеній сфері та прийняття відповідних обов'язкових до виконання рішень – це деякі з функцій Міністерства юстиції України, покладених на означений центральний орган виконавчої влади Положенням про Міністерство юстиції України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. за № 228 [490].

Контроль та нагляд здійснюються з урахуванням таких принципів: рівності суб'єктів цих правовідносин, гарантованості прав, об'єктивності й неупередженості, законності, відкритості, прозорості, системності, відповідальності, незалежності суб'єктів здійснення контролю та нагляду тощо.

Навіть з урахуванням значущості контрольних та наглядових функцій у сфері благодійництва, уповноважені суб'єкти повинні не лише створювати обмеження, а й забезпечувати належні умови для нормального функціонування суб'єктів благодійної діяльності. Так, вважаємо за необхідне сформулювати чітку державну політику з питань благодійництва, створити систему стимулюючих засобів для благодійників, забезпечити популяризацію благодійної діяльності, зокрема через засоби масової інформації, налагодити постійний контакт органів державної влади з органами місцевого самоврядування, з благодійниками та бенефіціарами тощо.

Наостанок маємо зауважити, що коло суб'єктів здійснення контролю та нагляду за благодійною діяльністю є значно ширшим за наведені вище органи, оскільки теоретично право здійснювати ці заходи в установленому законодавством порядку має кожен суб'єкт у сфері благодійництва.

4.3. Юридична відповідальність за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність

Першоосновою існування будь-чого у світі є самозбереження. Зміст принципу самозбереження матеріальних систем – неорганічних, органічних, соціальних – полягає в тому, що будь-яка система незалежно від своєї природи прагне зберегти себе. Якби матеріальні системи не сповідували принципу самозбереження, вони не стали би навіть реальністю. Відтак, цей принцип є споконвічним принципом буття систем [494, с. 41].

Інтенція самозбереження систем виявляється в їх прагненні зберегти:

- 1) свою цілісність;
- 2) свій енергопотенціал;

- 3) свій інформаційний потенціал;
- 4) свій організаційний потенціал;
- 5) свої взаємозв'язки (внутрішні та зовнішні);
- 6) вектор свого розвитку (еволюції).

Процес самозбереження матеріальних систем зумовлений не лише «зовнішньою» дією законів природи, але й «зусиллям» самих систем – внутрішньо властивою їм інтенцією самозберігатися [494, с. 45].

Вищезазначене є актуальним відносно теми юридичної відповідальності за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність, оскільки суб'єкти відповідних правовідносин – чи то фізичні або юридичні особи – свідомі ризиками притягнення їх до відповідальності за такі правопорушення. У цьому випадку відбувається, так би мовити, «запуск» інстинкту самозбереження, в основі якого страх за існування, що разом з природою суб'єктів правовідносин зумовлюють законослухняність.

Отже, юридична відповідальність є тим правовим засобом, який забезпечує правопорядок у відносинах у всіх сферах життєдіяльності суспільства, також і у сфері благодійництва.

Відповідно до ст. 68 Основного Закону нашої держави, юридична відповідальність настає за недодержання Конституції України та законів України, за посягання на права і свободи, честь і гідність інших людей. Водночас Основним Законом України закріплено, що засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них визначені виключно законами України (ст. 92) [250].

Ураховуючи зміст зазначених норм, а також наукових джерел, доходимо висновку, що відповідальність застосовується та реалізується на основі таких принципів:

законності – полягає у верховенстві закону, неухильному виконанні законів і відповідних їм інших правових актів усіма органами держави, посадовими та іншими особами; затверджує всезагальність вимог дотримання законів та прийнятих

відповідно до них підзаконних актів, єдність законності, рівність громадян перед законом і судом та, як наслідок, невідворотність юридичної відповідальності будь-якої особи за вчинене правопорушення [495, с. 84].

Принцип відповідальності полягає в тому, що будь-який вид і міра відповідальності визначені винятково законами, як того вимагає ст. 92 Конституції України;

обґрунтованості – передбачає об'єктивну оцінку правопорушення чи злочину й визначення щодо застосування тих чи інших небажаних для винної особи наслідків з урахуванням вироблених законодавством критеріїв;

справедливості – означає рівність усіх суб'єктів, які вчинили аналогічне правопорушення, та відповідність негативних для винної особи наслідків рівню небезпечності й тяжкості відповідного вчинку з урахуванням обтяжливих та пом'якшувальних обставин;

невідворотності – полягає в тому, що будь-яке правопорушення чи злочин повинні мати наслідком відповідальність винної особи. Цей принцип виступає гарантом превенції вчинення правопорушень та злочинів, а також фактором забезпечення авторитетності закону і влади;

недопустимості повторної чи подвійної відповідальності – цей конституційний принцип набув закріплення в ст. 61 Основного Закону України, якою встановлено заборону притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення двічі [250].

До числа функцій, які виконує відповідальність, слід віднести:

репресивно-каральну функцію (негативні наслідки для винної особи);

правопоновлювальну функцію (поновлення прав, порушених правопорушенням чи злочином);

виховну функцію (формування свідомого ставлення кожної особи до своєї діяльності);

регулятивну функцію (є регулятором суспільних відносин в дусі законослухняності).

Необхідно визначитися і щодо природи відповідальності в контексті її добровільності чи примусовості. Зокрема, серед науковців побутує позиція стосовно того, що відповідальність може мати позитивний і негативний характер.

Позитивна відповідальність передбачає усвідомлювану та прийнятну особою соціальну необхідність ініціативного виконання покладеного на неї обов'язку [496, с. 14] і сприймається як моральний обов'язок таких осіб виконати відповідні правові приписи без застосування до них санкцій [497, с. 5].

Негативна відповідальність настає в результаті скоєння правопорушення та є негативними наслідками для правопорушника [498, с. 197].

Принагідно зауважимо, що дефініцію поняття «відповідальність» науковці досліджують досить активно. На цей час існує значна кількість відповідних визначень, серед яких:

– передбачені нормами права й здійснювані в правових відносинах у процесуальному порядку уповноваженими державою суб'єктами засоби державного примусу щодо особи, яка вчинила правопорушення, що зумовлює її обов'язок зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм [457, с. 375].

Відповідальності властиво (і ми з цим згодні):

- 1) причетність до правовідносин;
- 2) процесуальність;
- 3) вирішення питання щодо відповідальності уповноваженими суб'єктами;
- 4) передбачення законодавством;
- 5) настання несприятливих наслідків;
- 6) несприятливі наслідки мають особистий, майновий або організаційний характер;

– психологічні, майнові чи інші обмеження, яких за рішенням компетентного державного органу зазнає громадянин чи інша особа за скоєне ним правопорушення [499, с. 411];

– правовідносини між державою в особі її певних органів та суб'єктами права, що відповідають перед суспільством і державою за точну й добросовісну реалізацію вимог, приписів, що містяться в нормах права та звернені до них [500, с. 388].

Недоліком цього визначення є звуження кола суб'єктів виключно до державних органів та правопорушників чи злочинців, у той час, коли притягати до відповідальності (до прикладу, дисциплінарної) можуть не лише органи державної влади, а й керівники підприємств, установ тощо.

Отже, враховуючи вищезазначене, вважаємо, що відповідальність – це законодавчо визначенні обґрунтовані й невідворотні несприятливі наслідки особистого, майнового чи іншого характеру, які в процесуальному порядку застосовують уповноважені суб'єкт до особи, яка вчинила правопорушення, для її покарання та забезпечення чи відновлення порушених прав, свобод та інтересів фізичної і юридичної особи та держави.

Видами відповідальності є, адміністративна, цивільно-правова, кримінальна, та дисциплінарна. Кожному з цих видів відповідальності притаманні певні ознаки. Пропонуємо стисло зупинитися на зазначених видах відповідальності.

Адміністративна відповідальність є ключовою в контексті нашого дослідження. Усупереч значному обсягу напрацювань адміністративної науки, донині відсутній консенсус у розумінні її змісту. Так, адміністративну відповідальність різні науковці пропонують розуміти як:

– відповідальність громадян і посадових осіб перед органами державного управління, а у випадках, визначених законом, – перед судом, за винне порушення загальнообов'язкових адміністративно-правових норм, що полягає в застосуванні до порушників певних адміністративних санкцій [501, с. 80];

– відносини, що виникають між органами виконавчої влади та фізичними або юридичними особами (за відсутності між ними відносин службового підпорядкування) із приводу вчинених останніми передбачених законодавством протиправних діянь і полягають у застосуванні до них адміністративних стягнень у визначеному законом порядку [502, с. 16];

– накладення на правопорушників загальнообов’язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що мають наслідком для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру [503, с. 170].

Якщо ще зовсім нещодавно питання приналежності підприємств, установ та організацій до суб’єктів адміністративної відповідальності було дискусійним, то наразі науковці, серед яких Ю. П. Битяк, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Д. М. Лук’янець, у переважній більшості одностайні у своїй ствердній з цього приводу позиції.

Ураховуючи вищезазначене, вважаємо, що адміністративна відповідальність – це відповідальність фізичних та юридичних осіб, яка настає в результаті вчинення адміністративного правопорушення і полягає у настанні в установленому законодавством порядку для таких осіб несприятливих наслідків із метою їх покарання та забезпечення охорони прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, усталеного правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання національного законодавства, поваги до прав, честі й гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов’язків, відповідальності перед суспільством.

У правничій літературі цивільно-правову відповідальність визначено як відповідальність фізичних чи юридичних осіб за порушення договірних зобов’язань, за заподіяння позадоговірної майнової шкоди, а також за порушення особистих майнових прав [249, с. 162]. Такого роду відповідальність настає з моменту невиконання договірної зобов’язання майнового характеру в установленій строк або виконання неналежним чином, заподіяння позадоговірної шкоди (цивільно-правової проступку) здоров’ю чи майну особи [504, с. 437].

Кримінальна відповідальність – це передбачений кримінально-правовою нормою і застосований до особи вироком суду, що вступив у силу, державний примус, вплив за вчинений злочин [504, с. 610].

Іншими словами, цей вид відповідальності закріплено в кримінальному законі, він накладається судом на осіб, винних у вчиненні злочину, котрі мають нести зобов'язання особистого, майнового чи організаційного характеру [505].

Дисциплінарна відповідальність – це юридична відповідальність, яка полягає в обов'язку працівника відповідати перед власником або уповноваженим органом за скоєний ним дисциплінарний проступок і понести дисциплінарні стягнення, передбачені нормами трудового права, у застосуванні заходів дисциплінарного впливу в порядку службової підлеглості за винне порушення правил державної служби [506, с. 172; 507, с. 64].

Майнова відповідальність є обов'язком однієї сторони трудового договору – працівника або власника (уповноваженого ним органу) – відшкодувати іншій стороні шкоду, заподіяну внаслідок винного, протиправного невиконання або неналежного виконання трудових обов'язків у визначеному законом розмірі й порядку [508].

Національне законодавство містить норми, якими встановлено різні види відповідальності, серед іншого за порушення усталених вимог щодо здійснення благодійної діяльності. Водночас відповідальність у цій сфері є похідною від прав та обов'язків суб'єктів такої діяльності.

Назвемо суб'єктів відповідальності за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність:

- публічна адміністрація;
- благодійники (фізичні та юридичні особи, зокрема благодійні організації);
- бенефіціари;
- інші фізичні та юридичні особи.

Законодавчим підґрунтям для притягнення винних осіб до відповідальності за правопорушення та злочини у сфері благодійності є норми Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [508], Цивільного Кодексу (далі – ЦК) [341], Господарського Кодексу (далі – ГК) [419], Кримінального кодексу України (далі – КК) [509] та інших законодавчих актів.

Вважаємо за доцільне детально розглянути питання юридичної відповідальності за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність. Стосовно кримінальної відповідальності у сфері благодійництва слід зазначити, що КК не містить жодної норми, яка би регламентувала саме це питання. Відсутність конкретних норм щодо відповідальності за порушення норм і положень законодавства у сфері здійснення благодійної діяльності стосується також ЦК та КУпАП. Проте вищезазначеними кодифікованими нормативно-правовими актами встановлено відповідальність за порушення законодавства, яка тією чи іншою мірою може розглядатися в контексті досліджуваної сфери, зокрема за:

своїми зобов'язаннями (серед іншого в разі порушення норм законодавства щодо використання коштів за їх цільовим призначенням, розподілу прибутку тощо) усім належним їй майном – стаття 96 ЦК [341];

порушення порядку припинення юридичної особи (штраф від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) – стаття 166-6 КУпАП [508];

порушення законодавства з фінансових питань, у тому числі шляхом приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків, відсутність бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням установленого порядку, внесення неправдивих даних до фінансової звітності, неподання фінансової звітності, несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризації грошових коштів і матеріальних цінностей, несвоєчасне подання на розгляд, погодження або затвердження річного фінансового плану підприємства державного сектору економіки та звіту про його виконання, перешкоджання працівникам органу державного фінансового контролю у проведенні ревізій та перевірок, невжиття заходів по відшкодуванню з винних осіб збитків від недостач, розтрат, крадіжок і безгосподарності (штраф від восьми до дванадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) – стаття 164-2 КУпАП [508].

Зазначене кореспондує вимозі ст. 17 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207], якою закріплено обов'язок благодійних

організацій складати й подавати фінансову, статистичну та іншу обов'язкову звітність у порядку, визначеному законом;

керівництво об'єднанням громадян, яке не легалізувалося у законному порядку чи якому відмовлено в легалізації, або яке примусово розпущено за рішенням суду, але продовжує діяти, а так само участь у діяльності таких об'єднань (штраф від двадцяти п'яти до ста тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) – стаття 186-5 КУпАП [508];

Для вдосконалення законодавчої регламентації діяльності благодійних організацій вважаємо за необхідне на зразок статті 205 КК, якою передбачено відповідальність за фіктивне підприємництво (створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона), передбачити в КК відповідальність за фіктивне створення та діяльність громадських об'єднань, у їх числі благодійних організацій. Зокрема, доповнити цей нормативно-правовий акт статтею такого змісту:

«Стаття **. Фіктивна діяльність громадських об'єднань

1. Фіктивна діяльність громадського об'єднання, тобто створення громадських об'єднань з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, –

карається штрафом від п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або заподіяли велику матеріальну шкоду державі, банкові, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам, –

караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Матеріальна шкода, яка заподіяна фізичним особам, вважається великою, якщо вона у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а матеріальна шкода, яка заподіяна державі або юридичним

особам, вважається великою, якщо вона у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [509];

перешкоджання законній діяльності громадських організацій (виправні роботи на строк до двох років або позбавлення волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років) – стаття 170 КК [509];

підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи (штраф від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років) – стаття 205-1 КК [509];

ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять у систему оподаткування, запроваджених у визначеному законом порядку (штраф від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років), – стаття 212 КК [509].

Відповідно до статті 27 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207], суб'єкти благодійної діяльності й посадові особи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування несуть цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність за порушення законодавства про благодійну діяльність у законному порядку.

Цією ж статтею передбачено підстави притягнення до відповідальності благодійних організацій, яка настає шляхом їх припинення за позовом державного реєстратора, спеціально уповноваженого органу з питань державної реєстрації або іншої заінтересованої особи. Такими підставами, зокрема, є:

використання активів (доходів) благодійної організації з порушенням встановлених цим Законом вимог до здійснення благодійної діяльності, що триває не менше 12 місяців;

неможливість самостійної реорганізації або ліквідації благодійної організації у випадках, визначених законом або установчими документами цієї організації.

Водночас статтями 7 та 23 зазначеного нормативно-правового акта передбачено відповідальність:

осіб, які здійснюють публічний збір благодійних пожертв на користь благодійної організації від власного імені, у разі порушення контракту (договору) або порядку використання пожертв, визначеного контрактом (договором);

особи, яка здійснює публічний збір благодійних пожертв на користь інших бенефіціарів (крім благодійних організацій), перед бенефіціаром і благодійниками в разі порушення контракту (договору) або порядку використання таких пожертв;

члена органу управління благодійної організації перед благодійною організацією.

Ст. 24 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] регламентовано питання відповідальності членів органів управління благодійних організацій. Вважаємо, що ці особи несуть відповідальність, насамперед, за здійснення повноважень з управління й за здійснення повноважень загалом.

Згідно з цим нормативно-правовим актом, члени органу управління благодійної організації несуть солідарну відповідальність за дії чи бездіяльність цього органу, чим завдано збитків благодійній організації внаслідок порушення цього Закону. Також члени органів управління благодійних організацій несуть відповідальність за:

- невиконання або неналежне виконання повноважень;
- перевищення своїх повноважень та порушення обмежень щодо повноважень;
- порушення норм етики поведінки;
- нераціональне розподілення та неналежну організацію діяльності благодійної організації;
- недотримання дисципліни, правил техніки безпеки та пожежної безпеки;
- за результати діяльності;
- за загальний стан на відповідній ділянці;
- за досягнення статутної мети благодійної діяльності найбільш раціональним шляхом.

Передбачено можливість членів органів управління благодійної організації укладати договори страхування цивільної відповідальності щодо відшкодування шкоди, завданої ними благодійній організації.

Поділяючи думку Х. В. Коновеичук [511, с. 36], вважаємо, що осіб, які здійснюють благодійну діяльність, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» можна було б притягнути до адміністративної відповідальності також за корупційні правопорушення. Однак, це буде можливо лише в тому випадку, якщо осіб, що займаються благодійництвом, прирівняти до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [510, с. 36].

З урахуванням вищенаведеного, вважаємо за необхідне розширити законодавчо визначений у ст. 27 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] перелік видів відповідальності у сфері здійснення благодійної діяльності майновою відповідальністю. Зокрема, пропонуємо частину першу цієї статті після слова «дисциплінарну» доповнити словом «майнову».

Доволі дискусійною в контексті питання відповідальності є ст. 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [207] у частині заборони щодо надання благодійної допомоги політичним партіям або від імені політичних партій, а також участі у виборчій агітації. За наявності цієї норми відсутня законодавча заборона надавати відповідну допомогу, наприклад, виборцям від імені кандидатів на зайняття таких посад, а також безпосередньо кандидатам. Цим законодавець створив умови для відповідних зловживань, унеможливити які можливо внесенням змін до ст. 3 зазначеного Закону України, зокрема, виклавши частину третю в такій редакції:

«3. Благодійні організації не мають права надавати благодійну допомогу політичним партіям, кандидатам на пост Президента України, кандидатам у депутати або від імені політичних партій та зазначених кандидатів, а також брати участь у виборчій агітації».

Необхідні відповідні зміни й до спеціального виборчого законодавства.

Розглядаючи ст. 27 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», маємо також констатувати складність вирішення питання притягнення до визначених нею видів відповідальності благодійних організацій.

Це викликано недоврегульованістю можливості здійснення ними підприємницької діяльності. Зокрема, за ст. 86 ЦК [341] благодійні організації можуть здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої їх було створено, та сприяє її досягненню. Ст. 16 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» також передбачає це право.

Відповідно до частини четвертої ст. 131 ГК [419], благодійна організація має право здійснювати неприбуткову господарську діяльність, спрямовану на виконання її цілей, визначених установчими документами. Проте про прибуткову господарську діяльність не йдеться. Хоча й конкретна заборона також відсутня.

З огляду на викладене, для забезпечення єдиних підходів до цього питання пропонуємо частину п'яту ст. 131 ГК після слів «неприбуткову господарську діяльність» доповнити таким чином «та господарську комерційну діяльність».

Також поділяємо думку Х. Б. Коновеичук стосовно необхідності передбачення відповідних податкових пільг щодо такої діяльності в Податковому кодексі України, що надасть можливість більш повно реалізувати положення статей 3, 15, 28, 36 Конституції України [511, с. 164].

Вищезазначені види та міри відповідальності в досліджуваній сфері не є єдиними та вичерпними, адже відповідальність настає за порушення будь-якої вимоги законодавства щодо благодійної діяльності. На підтвердження ймовірності притягнення благодійних організацій до відповідальності за порушення законодавства зі здійснення благодійної діяльності розглянемо такий приклад. Благодійна організація «Фонд розвитку України» повинна виплатити на користь управління комунальної власності Львівської міської ради 34,6 тис. грн. заборгованості з орендної плати та 83,8 тис. грн. неустойки. Про це йдеться в рішенні Господарського суду Львівської області від 9 листопада 2015 року.

Свого часу благодійна організація орендувала комунальне приміщення для офісу площею 18 кв. м на вулиці Генерала Чупринки, 5. Договір оренди мав діяти до кінця квітня 2015 року. Однак, згідно з актом обстеження від липня 2012 року, приміщення потребувало ремонту, його не використовували. До того ж, організація не вносила орендну плату від моменту укладення договору. Управління комунального майна через суд розірвало договір оренди. Однак Благодійна організація «Фонд розвитку України» так і не сплатила понад 34,6 тис. грн. за оренду з 1 червня 2012 р. до 27 травня 2013 року. Оскільки Благодійна організація не повернула приміщення вчасно, користуючись ним аж до 17 липня 2014 р., коли її виселили примусово, то повинна сплатити ще 83,8 тис. грн. неустойки [512].

Наостанок зазначимо, що, на нашу думку, відповідальність за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність, – це законодавчо визначені й невідворотні обмеження особистого, майнового чи іншого характеру, які уповноважені суб'єкти у законодавчому порядку встановлюють до суб'єктів правовідносин у сфері благодійництва, що вчинили правопорушення, для покарання останніх і забезпечення або відновлення порушених ними прав, свобод та інтересів.

Водночас притягнення суб'єктів порушення законодавства з питань благодійної діяльності до відповідальності ускладнено безліччю колізій та суперечностей у відповідних нормативно-правових актах, які потребують глибокого вивчення державними та громадськими інституціями за взаємодії та відповідного врегулювання.

Висновки до розділу 4

У результаті дослідження особливостей публічного адміністрування благодійної діяльності ми дійшли таких висновків.

Засоби публічного адміністрування благодійницької діяльності – це система правових інструментів та діянь, здійснюваних у межах реалізації уповноваженими суб'єктами публічної влади у сфері благодійництва відповідно до норм та положень

національного законодавства з метою досягнення цілей благодійницької діяльності та її здійснення з урахуванням зазначених вимог.

Результати вивчення змісту норм та положень національного законодавства дали змогу виокремити такі засоби публічного адміністрування благодійницької діяльності: 1) державну реєстрацію благодійної організації та державну реєстрацію її припинення; 2) акредитацію представництв, філій іноземних благодійних організацій; 3) ліцензування послуг, які надає благодійна організація; 4) сертифікацію послуг благодійної організації; 5) стандартизацію; 6) державний контроль та нагляд за діяльністю благодійних організацій; 7) адміністративну та інші види відповідальності.

Внесено пропозиції щодо авторського визначення таких понять:

реєстрація благодійних організацій – це діяльність уповноважених органів юстиції, пов'язана з внесенням відомостей про реєстрацію цих організацій до Єдиного реєстру громадських формувань з метою обліку інформації про них;

звіт – це документ встановленого зразка, який містить інформацію про план діяльності суб'єкта звітування та результати його виконання і подається з визначеною періодичністю уповноваженим органам для підбиття підсумків здійсненої діяльності й подальшого аналізу та прийняття відповідних рішень.

Контроль за благодійною діяльністю – це правова форма діяльності уповноваженого суб'єкта, спрямована на перевірку дотримання суб'єктами у сфері благодійництва вимог законодавства з метою виявлення, припинення та унеможливлення протиправних діянь і застосування в разі їх виявлення відповідних засобів впливу.

Нагляд за благодійною діяльністю є правовою формою діяльності уповноваженого суб'єкта, спрямованою на реалізацію заходів зі спостереження за діяльністю суб'єктів здійснення благодійної діяльності, збору, реєстрації та інших процедур стосовно інформації про їх роботу з метою з'ясування рівня відповідності стану цієї діяльності відповідним законодавчим вимогам.

Відповідальність за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність, – це законодавчо визначені й невідворотні обмеження особистого, майнового чи іншого характеру, які в законодавчо визначеному порядку уповноважені суб'єкти встановлюють до суб'єктів правовідносин у сфері благодійництва, які вчинили правопорушення, для покарання останніх і забезпечення чи відновлення порушених ними прав, свобод та інтересів.

Для вдосконалення законодавчої регламентації діяльності у сфері благодійництва запропоновано внести зміни та доповнення до:

Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»: ч. 3 ст. 3 викласти в такій редакції: «3. Благодійні організації не мають права надавати благодійну допомогу політичним партіям, кандидатам на пост Президента України, кандидатам у депутати або від імені політичних партій та зазначених кандидатів, а також брати участь у виборчій агітації»; у ч. 1 ст. 27 після слова «дисциплінарну» доповнити словом «майнову»;

Господарського кодексу України: ч. 5 ст. 131 після слів «неприбуткову господарську діяльність» доповнити «та господарську комерційну діяльність»;

Кримінального кодексу України: доповнити статтею такого змісту: «Стаття *** Фіктивна діяльність громадських об'єднань:

1. Фіктивна діяльність громадського об'єднання, тобто створення громадських об'єднань з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, – карається штрафом від п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або заподіяли велику матеріальну шкоду державі, банкові, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам, – караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Матеріальна шкода, яка заподіяна фізичним особам, вважається великою, якщо вона у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум

доходів громадян, а матеріальна шкода, яка заподіяна державі або юридичним особам, вважається великою, якщо вона у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.».

РОЗДІЛ 5

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ БЛАГОДІЙНИЦТВА В УКРАЇНІ

5.1. Міжнародний досвід щодо вдосконалення благодійництва

Майже 22 століття пройшло з того часу, як один із найвизначніших поетів античної літератури Публій Вергілій Марон висловився, що досвід є найліпшим наставником. Основним його призначенням є рух від нижчого рівня розвитку до вищого.

У словниковій літературі досвід визначено як сукупність знань, уміння, які здобуваються в житті, на практиці [513], а ще як зміст (теоретичний чи чуттєвий), що суб'єкт знаходить у собі та поділяє на три рівні – фізичний, психічний і містичний [514, с. 54].

Також досвід трактують як одну з основних підструктур особистості, що формується під впливом індивідуальних здібностей і соціальних факторів у процесі взаємодії з об'єктами довкілля; як систему знань, умінь і навичок, набутих на підставі спостережень, переживань, емоційних оцінок у процесі безпосередньої взаємодії особи із зовнішнім середовищем [515].

З позиції філософії, джерелом досвіду вважається матеріальний світ, а досвід розглядається як досвід свідомості, до змісту якого належить лише знанневий компонент [516, с. 214].

Зміст досвіду становлять три аспекти, а саме:

1) чуттєвий (випадковий, що минув і не виключено, що в майбутньому з'явиться можливість набути новий досвід, який різнитиметься від попереднього);

2) теоретичний (має загальний та необхідний характер і містить відомості про внутрішні закономірності спостережуваних явищ. На цьому рівні одержуються знання за допомогою не лише досвіду, але й абстрактного мислення. Перевага

теоретичного знання в тому, що воно дає знання сутності, загального, закону і може передбачити майбутнє);

3) практичний (виникає як результат цілеспрямованого, перетворювального впливу на зовнішню діяльність, іншими словами – це знання і вміння людини, що накопичуються в процесі практичної діяльності) [515].

У цьому контексті варто зазначити, що домінуюча роль у набутті досвіду належить саме практичній діяльності, у результаті якої, за словами Г. Гегеля, «вправляються й ростуть сили: досвід життя і його завдання збільшують знання» [517, с. 100]. Причому оскільки досягнутий результат діяльності не повністю збігається з окресленою метою, у процесі порівняння бажаного з досягнутим відбувається трансформація поглядів на предмет, з'являється нове знання про предмет, саме цей предмет і становить досвід [516, с. 214].

Принагідно, Г. Гегель зауважував, що досвідом варто вважати не безпосереднє споглядання, а споглядання, підняте на рівень інтелектуального, мислиме й пояснене, виведене з його одиничності й висловлене як необхідність [517, с. 25].

Екстраполюючи розуміння досвіду особистості на досліджувану тематику, вважаємо, що досвідом у сфері благодійництва є система знань, умінь та навичок, набутих суб'єктом під час участі у правовідносинах у сфері благодійництва та під впливом факторів зовнішнього середовища.

Складно переоцінити значення досвіду, надто коли йдеться про досвід міжнародний, зважаючи на тривале становлення державності деяких країн світу та високий рівень їх розвитку й соціальної захищеності населення таких держав. На підтвердження цього висновку можна навести деякі цифри. Так, серед найбільших благодійників світу, серед інших, Білл Гейтс (Сполучені Штати Америки), який за статку в 66 млрд. доларів пожертвував 28 млрд. доларів; Уоррен Баффет (Сполучені Штати Америки), який за статку в 46 млрд. доларів пожертвував 17,25 млрд. доларів; Джордж Сорос (Сполучені Штати Америки) за статку в 19 млрд. доларів пожертвував 8,5 млрд. доларів; Азім Премджі (Індія) за статку в 15,9 млрд. доларів пожертвував 2,1 млрд. доларів; Гордон Мур (Сполучені Штати Америки) за статку в

14,8 млрд. доларів пожертвував 5 млрд. доларів; Джеймс Стоуерс (Сполучені Штати Америки) за статку в 100 млн. доларів пожертвував 2 млн. доларів; Герберт Сандлер (Сполучені Штати Америки) за статку в 150 млн. доларів пожертвував 1,5 млн. доларів [518].

На цьому етапі нашого дослідження видається логічним розглянути досвід розвинутих країн світу у сфері благодійництва для виокремлення тих моментів, які може бути запозичено в національну політику й практику для забезпечення підвищення ефективності та результативності відповідних правовідносин. Перед цим зауважимо, що у світовій практиці найбільшій законодавчій регламентації піддано діяльність благодійних організацій, які є ключовими суб'єктами благодійництва.

Найбільш характерним підставами утворення благодійних організацій у Європейському Союзі є:

нотаріально посвідчене рішення засновників або заповіт засновника/засновників (характерно для всіх країн Європейського Союзу);

акт Парламенту (Польща, Угорщина, Франція);

здійснення їх реєстрації судами (Бельгія, Болгарія, Польща, Румунія, Угорщина та Чехія);

здійснення їх реєстрації органами податкової служби (Ірландія).

Водночас у Данії, Естонії, Латвії, Литві, Нідерландах і Словаччині практикується реєстрація благодійних організацій уповноваженим органом виконавчої влади на підставі визначеного переліку документів, як це здійснюється в Україні.

За загальним правилом, законодавець не встановлює розміру мінімального капіталу для створення благодійної організації. Проте в деяких державах (Данія, Іспанія, Румунія, Словаччина, Фінляндія та Чехія) на законодавчому рівні закріплено обмеження щодо створення благодійних організацій залежно від наявності мінімального капіталу. Причому його розмір не перевищує 40 тис. євро.

Практикується також утворення спеціальних органів для реєстрації благодійних організацій (у Великій Британії діє Комісія з питань благодійності), а також

здійснення благодійної діяльності відповідною організацією на підставі державного дозволу (1/3 країн Європейського Союзу), серед іншого без окремої реєстрації (Словенія).

Важливим питанням, яке стосується діяльності благодійних організацій, є функціонування їх органів управління. Підходи до його врегулювання різні. Єдине, що об'єднує держави Європейського Союзу в цьому моменті, так це законодавча вимога стосовно наявності виконавчого органу. Практикується обов'язкове створення:

– одного виконавчого органу. Загалом, у 16 з 27 країн Європейського Союзу не існує вимог щодо створення в благодійних фондах та інших організаціях інших органів управління, окрім виконавчого органу (правління чи ради директорів), тобто обов'язковим є утворення лише одного органу управління [519];

– двох органів управління;

– трьох органів управління (лише Естонія, Литва, Словаччина).

Утворення другого й третього органу управління пов'язане з вимогою щодо наявності органу, уповноваженого на здійснення контрольної функції за фінансовими питаннями діяльності благодійної організації (Бельгія, Данія, Латвія, Литва, Португалія, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія).

Визначено також вимоги щодо кількісного складу органів управління, чисельність членів яких, за загальним правилом, має становити не менше трьох дієздатних фізичних та/або юридичних осіб (Австрія, Бельгія, Данія, Ірландія, Іспанія, Латвія, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Чехія).

Законодавчо визначені види діяльності благодійних організацій варіюються від 4 до понад 20 і різняться в кожній державі. Деякі з країн, як і Україна, визначили в національному законодавстві вичерпний перелік видів благодійної діяльності. Такий підхід застосовано в Бельгії, Великобританії, Литві й Словаччині. Вважаємо такий підхід невиправданим, оскільки він унеможливорює варіювання благодійників та адаптування їх діяльності до нових викликів часу, а подеколи зумовлює

невідповідність чи підроблення документів з урахуванням мети відповідної діяльності, тим більше, коли дозволені напрями діяльності є вузькогалузевими.

Спільним для України та Європейського Союзу є обмеження щодо підтримки політичних партій та виборчих кампаній у межах здійснення благодійної діяльності.

Загальноприйнятою, за винятком Німеччини, Польщі та Швеції, нормою є заборона одержання прибутку як основної мети діяльності. Водночас підходи щодо можливості провадження благодійними організаціями підприємницької діяльності різняться.

Особливими вимогами до підприємницької діяльності цих інституцій є:

- відповідність такої діяльності меті створення й діяльності благодійної організації, у протилежному випадку вона дозволяється в обмеженому розмірі (наприклад, у відсотковому співвідношенні до загального доходу тощо);

- оподаткування цієї діяльності на загальних засадах (Німеччина, Польща);

- використання отриманого від такої діяльності доходу виключно на здійснення статутної мети (Бельгія, Болгарія, Естонія, Кіпр, Латвія, Литва і Португалія);

- здійснення окремих дозволених державою видів підприємницької діяльності (наприклад, платні заходи публічного характеру, фандрейзинг тощо).

Діяльність благодійних організацій підлягає стимулюванню, зокрема, шляхом:

- надання пільг щодо повного або часткового звільнення від податку на прибуток благодійної організації;

- надання пільг з повного чи часткового звільнення від податку на прибуток бенефіціарів з числа громадських організацій;

- надання пільг з оподаткування благодійників, які допомагають деяким організаціям;

- надання пільг з оподаткування прибутку, отриманого в результаті провадження економічної діяльності за дотримання законодавчо визначених умов;

- надання дозволу займатися будь-якими видами діяльності на користь своїх членів і на користь суспільства;

– надання права висловлюватися відкрито з будь-яких питань суспільної важливості, включаючи обговорення і критику наявної або пропонованої державної політики та дій;

– скасування спеціальних процедур реєстрації для благодійних організацій, джерелом доходів яких є іноземні кошти;

– інші заходи стимулювання.

Водночас пільги з оподаткування властиві не всім державам Європейського Союзу. Так, у законодавстві Швеції відсутні норми щодо податкових пільг для благодійників та їх донорів.

Слід сказати декілька слів про напрями використання активів благодійних організацій. Зокрема, законодавством держав Європейського Союзу визначено низку умов щодо використання таких коштів. Наприклад, наявне обмеження щодо розмірів винагороди для членів органу управління благодійної організації (Австрія, Великобританія, Данія, Чехія) та чисельності її отримувачів. Нормативно-правовими актами Естонії, Ірландії, Латвії, Франції та Швеції заборонено надання винагород і кредитів учасникам благодійних організацій та їх родичам.

Цікавою є практика Литви та Румунії щодо перерахування підприємцями 2 % державних податків на благодійність. До речі, вони самостійно визначають спрямування цих коштів.

Законодавством Європейського Союзу передбачене звітування благодійних організацій шляхом подання балансів та фінансової звітності до уповноважених державних органів. Різняться лише порядок надання доступу до такої звітності та проведення чи не проведення щодо неї незалежного аудиту.

Варіантами забезпечення публічного доступу до фінансових звітів є:

а) добровільність (Австрія, Бельгія, Данія, Італія, Кіпр, Латвія, Мальта, Німеччина, Португалія, Румунія, Словенія та Швеція);

б) на вимогу тієї чи іншої особи (Естонія, Фінляндія);

в) обов'язковість (Болгарія, Великобританія, Іспанія, Литва, Польща, Угорщина та Чехія), серед іншого шляхом розміщення такої звітності в Єдиному реєстрі

компаній, проте лише за окрему плату запитувача інформації (Ірландія), а також у спеціальних друкованих виданнях (Греція, Люксембург, Нідерланди та Словаччина).

Водночас у Франції діє законодавча вимога забезпечувати загальний доступ до фінансових звітів лише тих благодійних організацій, які одержують бюджетні кошти або пожертви на суму, що перевищує певний щорічний розмір.

Стосовно проведення аудиту слід зазначити, що в деяких державах (Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Данія, Ірландія, Іспанія і Польща) йому підлягають благодійні організації з доходом понад визначений розмір або з певною чисельністю учасників – щороку. На вимогу уповноваженого органу (Словенія) – у міру висловлення такої вимоги. Безумовним є проведення аудиту фінансової звітності в Литві, Словаччині, Франції, Чехії та Швеції.

Традиційним підходом для держав Європейського Союзу, а також України є відсутність законодавчих норм, якими передбачено відповідальність членів органів управління благодійної організації за зобов'язаннями такої організації.

Припиняється благодійна організація за рішенням її засновників або за рішенням суду через недостатність чи відсутність активів для здійснення діяльності й досягнення визначених статутом цілей, незаконність цілей, неплатоспроможність, завершення строку діяльності, якщо він обмежений статутним документом, неподання фінансової звітності, незаконне використання активів тощо[520].

Загальна практика щодо ліквідації благодійних організацій передбачає передачу активів інституції, що підлягає ліквідації, організації зі спорідненими цілями або до державного чи місцевого бюджету.

Окремо розглянемо досвід у сфері благодійництва декількох держав, у їх числі Європейського Союзу.

Правовідносини з благодійництва в Польщі базуються на Законі «Про діяльність, спрямовану на збільшення суспільного добробуту», прийнятому 1999 року. Ним передбачено такі види діяльності відповідного спрямування, як підтримка дітей, допомога нужденним, охорона здоров'я, надання освітніх послуг, реабілітація людей з інвалідністю, діяльність у сфері культури, фізичне виховання,

діяльність у сфері прав людини та самоуправління, захист навколишнього середовища, розвиток малих та середніх підприємств, діяльність у сфері зайнятості та боротьби з безробіттям, надання допомоги під час стихійних лих. Благодійництво у Польщі може здійснюватися без спеціального на те дозволу. Проте фінансове звітування суб'єктів здійснення благодійної діяльності є обов'язковим. Суб'єкти здійснення діяльності відповідного спрямування, у їх числі й благодійники, користуються пільгами на звільнення від корпоративного податку, податку з доходу фізичних осіб та податку на нерухоме майно, що використовується під час здійснення цієї діяльності, та від місцевих податків і зборів. Також вони мають право купувати землю в держави за чверть вартості й необмежено користуватися нею без орендної плати. Оподаткування благодійних організацій здійснюється за нульовою ставкою податку на додану вартість щодо товарів та послуг, пов'язаних з цією діяльністю. Звільняються вони й від митних зборів на імпорт товарів, потрібних для здійснення такої діяльності за умови, що ці товари не буде перепродано впродовж двох років [322, с. 75].

У Польщі існує практика, коли користувачі можуть відшкодувати видатки на навчання волонтера у сфері виконуваних ним послуг, обумовлених у домовленості. Також волонтер можуть отримувати медичні послуги (якщо вони передбачені у приписах про надання медичної опіки, фінансованої з публічних коштів) у разі нещасного випадку під час виконання послуг (якщо волонтер виконує послуги протягом періоду, що не перевищує 30 днів, користувач зобов'язаний забезпечити страхування від наслідків нещасних випадків). Податковим законодавством такі виплати і відшкодування витрат волонтера звільняються від сплати податку на прибуток фізичних осіб [521].

Основними суб'єктами благодійництва у Франції є некомерційні неурядові об'єднання, створені у формі асоціації або фонду. Підставою для реєстрації такого об'єднання й отримання ним статусу юридичної особи є дозвіл префектури. Джерелами функціонування некомерційних неурядових об'єднань є власні доходи (членські внески, доходи від підприємницької діяльності, доходи від цінних паперів

і вкладеного капіталу), пожертви фізичних та юридичних осіб (також іноземних, проте виключно за умови проведення префектом відповідної перевірки та надання дозволу), гранти, а також допомога за рахунок коштів державного бюджету. Обов'язковою вимогою для функціонування зазначених об'єднань є подання ними фінансової звітності, що обов'язково повинна містити інформацію про кошти з іноземних джерел. Відповідальність, зокрема й кримінальну, за законність діяльності некомерційного неурядового об'єднання несуть його керівник та члени наглядової ради. Розпуск такого об'єднання за порушення законодавства й статуту може бути ініційовано Міністерством внутрішніх справ через судові органи.

Після трьох десятиліть будівництва «соціалістичної ринкової економіки» Китай зіткнувся з колосальною соціальною нерівністю: коефіцієнт Джині (показник ступеня розшарування суспільства), що у 1978 році дорівнював 0,15, у 2011 році сягнув критичної позначки в 0,46. Ця розбіжність у рівні життя і породила китайську благодійність початку XXI століття. Проте сектор благодійності розвивається вкрай повільно, хоча в країні є і бажаючі допомагати, і ті, хто потребує допомоги [522]. Утім навіть за такої складної соціально-економічної ситуації благодійництво не набуло популярності. До того ж, воно перебуває під пильним наглядом влади, яка в особі різноманітних державних структур виступає свого роду поручителем й диктує благодійникам правила функціонування (зокрема щодо способів і засобів діяльності, бенефіціарів). Вирішення ж проблем окремих громадян, сфери охорони здоров'я, освіти тощо для влади в контексті благодійництва не є актуальним і пріоритетним. Благодійні організації підлягають обов'язковій реєстрації за умови попереднього отримання схвалення Міністерства цивільної адміністрації. Вартість реєстрації становить понад 300 тис. доларів. Підставами відмови в реєстрації, окрім іншого, можуть бути наявність діючих організацій з аналогічною метою діяльності й мета функціонування, якщо масштаби її досягнення не загальнодержавні, а локальні. З огляду на це, діяльності офіційних благодійних організацій властива активна конкуренція.

Серед основної маси благодійників – мільйонери та середній клас із числа жителів мегаполісів. Діяльність у цьому напрямку є, свого роду, гарантією прихильності панівної комуністичної партії та легітимності наявних доходів.

Водночас благодійництво в Китаї широко популяризується через засоби масової інформації, що сприяє підвищенню рейтингів благодійників, а надто з числа багатого населення. До прикладу, у 2010 році «зіркою» став 88-річний мільярдер Юй Пеннянь, який передав усе своє майно (1,2 млрд. доларів) благодійному фонду. Відзначився й глава «Fuуao Group» Цао Деван, який особисто віддав 580 млн. доларів на благодійність, що в 1,5 рази перевищує суму пожертв найщедрішого з сучасних американських меценатів, співзасновника компанії Microsoft Пола Аллена [522].

Державна політика й практика благодійництва в Сполучених Штатах Америки є вкрай різноманітною, оскільки єдині загальнодержавні підходи відсутні, а формування такої політики здійснюється окремо в кожному із штатів.

Починаючи з 1998 року обсяг пожертв на благодійність у Сполучених Штатах Америки перевищує 2 % валового внутрішнього продукту. Внески приватних осіб становлять 74,5 % від загального обсягу пожертв. Водночас у Сполучених Штатах Америки нараховується понад 60 тис. благодійних фондів із сукупними активами в розмірі близько 500 млрд. доларів. Переважна більшість фондів є невеликими за розмірами, тоді як приблизно третина сукупних активів зосереджена в 0,1 % фондів. Основним джерелом формування активів благодійних фондів були і залишаються пожертви приватних осіб, організацій і корпорацій. Найбільшу суму пожертв надають релігійні організації – приблизно 86,4 млрд. доларів, чи 35,9 % від загального показника, для яких благодійні пожертви є головним і практично єдиним джерелом фінансування [523].

Для Сполучених Штатів Америки характерна висока активність благодійної діяльності в середовищі бідних американців, які, до того ж, на відміну від багатих представників населення цієї держави, не мають можливості скористатися податковими пільгами для благодійників, тому що не зазначають ці пожертви у своїй податковій декларації. Наприклад, у 2011 році найзаможніші американці

пожертвували на благодійність приблизно 1,3 % від своїх доходів, а американці, що займають нижні щаблі соціальної драбини – у середньому 3,2 % від своїх доходів [524, с. 179]. Цікавою є практика щодо необхідності відпрацювання студентами визначеної кількості годин на громадських засадах для отримання диплома.

У Сполучених Штатах Америки близько третини соціальних програм здійснюють благодійні організації. Загальний обсяг витрат благодійних організацій у Сполучених Штатах Америки вираховується в сотнях мільярдів доларів (зокрема, за 2007 рік – 300 млрд. доларів) [524, с. 180].

Формами утворення благодійних організацій є зазвичай асоціація, компанія з обмеженою відповідальністю, неприбуткова корпорація, фонд.

Особливою популярністю в Сполучених Штатах Америки користується ендавмент. Так, щороку за рахунок цього виду благодійної діяльності Гарвардський університет отримує близько 2 млрд. доларів (загальний обсяг ендавменту становить близько 25 млрд. доларів), Принстонський – 600 млн. доларів, а Йельський – близько 340 млн. доларів [523]. Що ж стосується України, то дослідження демонструють, що в 2013 році з 300 благодійних фондів лише 18 знали, що таке ендавмент, і лише два з них зазначили, що мають його [525; 526]. Особливістю американської благодійності є надання пільг з оподаткування, що практикується вже майже 95 років.

Досить вагома роль держави в особі органів публічної адміністрації в організації діяльності благодійних організацій [470, с. 141]. Прикладом того є:

сприяння розвитку соціальних інвестицій (гранти з федерального бюджету, пільгові кредити);

створення сприятливих умов (мінімізація адміністративних бар'єрів, визнання соціальної значущості, участь політичних лідерів у підтримці благодійних проектів);

офіційне визнання успіхів, пов'язане з фінансовою підтримкою (укладення державних та муніципальних контрактів, віднесення витрат на філантропічну діяльність у державний або місцевий бюджет) тощо [470, с. 141].

Як позитивний можна визначити досвід Сполучених Штатів Америки щодо створення «особливого», «сприятливого» податкового режиму, запровадження

системи пільг як для благодійних організацій, так і для осіб, які безпосередньо займаються благодійністю [470, с. 141].

Користування пільгами пов'язане з ретельними перевітками, прикладом яких, окрім фінансового звітування, є обов'язок надавати вичерпний звіт про діяльність. Причому користування пільгами є добровільним. Отже, якщо благодійна організація не бажає здійснювати додаткове звітування, вона вправі відмовитися від податкових пільг. До того ж, благодійним організаціям законодавством надане право отримувати гранти й пожертви з-за кордону за умови обов'язкового їх відображення у фінансовій звітності.

Обов'язковою федеральною вимогою є й фінансове звітування перед Податковою службою Сполучених Штатів Америки. У деяких штатах законодавчо передбачені спрощені правила звітування, зміст яких полягає у тому, що благодійні організації, річний дохід яких становить менше 100 тис. доларів і сума активів не досягла показника в 250 тис. доларів, звітують за спрощеною інформаційною формою.

У Сполучених Штатах Америки 88 % компаній мають свої корпоративні фонди та благодійні програми. За останніми даними Комітету підтримки корпоративної філантропії, кожна зі 150 найпотужніших американських компаній виділила на благодійність 23,5 млн. доларів [527].

Отже, для благодійності Сполучених Штатів Америки характерні значні ресурсні можливості, що дозволяє вирішувати безліч проблем. Водночас не втрачають актуальності питання ефективного розподілу фінансових ресурсів та взаємодії громадських і державних інституцій у цій сфері. Влада, створюючи податкові преференції, здійснює посилений контроль за діяльністю утворень у сфері благодійництва для запобігання відповідним зловживанням і правопорушенням.

Досвід Сполучених Штатів Америки є цікавим і стосовно вуличного фандрейзінгу, або вуличного збору коштів. Практика штату Каліфорнія демонструє чітку законодавчу регламентацію відповідної діяльності – діє Закон «Про нагляд за довіреними особами та фандрейзерами з приводу благодійної діяльності». За

здійсненню вуличного фандрейзінгу здійснює нагляд Окружний прокурор, який веде реєстр благодійних організацій, контролює їх діяльність. Благодійні організації періодично звітують перед Окружним прокурором, серед іншого про джерела надходжень коштів для здійснення ними діяльності. Кошти, зібрані в результаті здійснення благодійною організацією фандрейзінгу, є одним із основних джерел їх доходів.

З урахуванням вищезазначеного, вважаємо за доцільне вивчити можливість запровадження в українську практику таких міжнародних заходів публічного адміністрування благодійництва:

- законодавча вимога щодо кількісного складу членів органів управління;
- законодавче обмеження розмірів винагороди для учасників благодійних організацій;
- страхування благодійників від нещасних випадків під час здійснення благодійної діяльності;
- навчання благодійників з питань здійснюваної ними діяльності;
- відпрацювання студентами визначеної кількості годин на громадських засадах як волонтерів для отримання диплома;
- перерахування підприємцями певного відсотка державних податків на благодійність;
- надання благодійникам грантів із державного бюджету та пільгових кредитів;
- укладання державних та муніципальних контрактів з благодійними організаціями;
- стимулювання заснування різноманітними комерційними компаніями корпоративних фондів та благодійних програм.

Зрештою зазначимо, що за результатами різноманітних досліджень [323; 519; 528–534] та аналізу міжнародної практики виявлено, що ключовими факторами благодійництва, що впливають на його ефективність та результативність, є:

рівень освіти (чим вищий рівень освіти, тим вища активність) (Болгарія, Ірландія, Іспанія, Кіпр, Польща, Португалія, Словенія);

рівень користування Інтернетом,

схильність до активістських і демократичних цінностей та приналежність до середньої верстви населення;

довіра до людей і державних та громадських інституцій, відчуття причетності до справ своєї громади, участь у громадському житті, спілкування (Бельгія, Велика Британія, Данія, Кіпр, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Фінляндія, Франція, Швеція, Швейцарія);

розвиток релігійності;

активність інституцій громадянського суспільства;

рівень зайнятості, рівень доходів/матеріальної забезпеченості;

досвід політичної участі, бажання здійснювати суспільно-політичні перетворення (Австрія, Бельгія, Фінляндія, Франція, Швеція);

громадянськість (усвідомлення людиною своєї значущості в житті суспільства);

допомога або участь у місцевих заходах (Україна, Іспанія та Нідерланди) тощо.

Міжнародний досвід доводить, що некомерційні організації виконують функції посередника між державою та різними соціальними групами, захищаючи їхні права й інтереси; вони запобігають монополізації державою політичної, економічної та інших сфер життя суспільства, забезпечуючи громадський контроль за діяльністю держави та її структур.

Не маючи за мету одержання прибутку, вони перерозподіляють наявні ресурси і створюють додаткові фінансові, матеріальні, інтелектуальні та інші ресурси, спрямовані на задоволення приватних і суспільних інтересів. Завдяки таким об'єднанням громадськість також презентує державі власний погляд на різні проблеми – соціальні, культурні, економічні тощо [322, с. 75–76].

Таким чином, типовим для України та зарубіжних країн у сфері благодійництва є:

– відсутність вимоги щодо внесення для заснування благодійної організації мінімального капіталу;

– розподіл активів під час ліквідації благодійних організацій;

- визначення вичерпного переліку видів благодійної діяльності;
- передбачення права благодійних організацій на здійснення підприємницької діяльності за певних законодавчо закріплених умов;
- обов'язок благодійних організацій подавати фінансову звітність та підлягати відповідному аудиту.

В умовах сьогодення для українського громадянського суспільства розвиток навичок, можливостей і волі громадян для їх широкого залучення до організаційної діяльності як волонтерів, благодійників та донорів є головним викликом [535, с. 277]. Такий розвиток має відбуватися за обов'язкового врахування кращого міжнародного досвіду. Сполучені Штати Америки, Канада, Велика Британія, Ірландія, Нідерланди, Франція та інші розвинені держави світу лідирують серед країн із тривалим періодом становлення благодійництва.

На жаль, Україна за рейтингом благодійництва не входить навіть до першої сотні держав. Причиною такої ситуації, серед іншого, є відсутність необхідного досвіду для надання розвитку благодійної діяльності необхідних темпів.

Отже, беззаперечною є необхідність вивчення державної політики названих держав та практики її реалізації з метою вдосконалення національного законодавства щодо благодійництва і відповідних правовідносин. Проте, враховуючи ризики активного запровадження міжнародних набутоків у національну практику, що пов'язано з особливостями розвитку соціально-економічних відносин, слід бути вкрай обережними і вибірковими в цьому процесі.

5.2. Напрями вдосконалення благодійництва в Україні

За словами І. В. Тимошенко, благодійність – це не лише допоміжний засіб благоустрою суспільства, а й умова особистого морального здоров'я. Милостиня більше потрібна «ніщелюбцу», ніж самому жебракові. «Жебрак багатим харчується, а багатий жебрака молитвою рятується», – така аксіома побутувала на Русі багато століть поспіль [536, с. 77].

У дослідженні GfK Ukraine зазначено, що в 2014 році громадяни України спрямували на благодійництво понад 8,7 млрд. гривень [537]. Наприкінці жовтня 2014 року в Україні налічувалося майже 10 тис. благодійних організацій та фондів, на початок лютого 2015 року – приблизно 15 тисяч. Підтверджують зростання добродійницьких настроїв у громадян України також дані Charities Aid Foundation – за індексом благодійності Україна зі 151 сходинки в 2010 році піднялася на 103 сходинку в 2014 році [537]. І це попри те, що Україна за рейтингом банку Credit Suisse посідає перше місце у списку найбідніших країн Європи з добробутом пересічного дорослого в 1 437 доларів [538].

Водночас за результатами соціологічного опитування, проведеного Соціологічною службою Центру Разумкова спільно з фондом «Демократичні ініціативи» [539], у 2015 році рівень благодійництва в Україні хоч і знизився, однак перевищує показники довоєнного та доокупаційного періоду в нашій державі. Благодійні пожертви надано 41 % населення (у 2014 році – 63 %, у 2012 році – 20 %). Сума таких пожертв становила, переважно, до 100 грн. (у 2015 році – до 500 гривень). 25 % населення перераховували на благодійність певний відсоток від своєї зарплати, 12 % переказували кошти через картку Приватбанку, і 5 % опитаних жертвували через Інтернет чи банківський рахунок. Пріоритетною сферою благодійництва в останні роки залишається підтримка української армії.

Прикро усвідомлювати причину, що зумовила таке зростання благодійництва в нашій державі, адже війна і окупація, на наше глибоке переконання, – ті чинники, що пробуджують у людях співчуття й самовідданість.

Зрештою, формування інституту благодійності в Україні за сучасних умов – це адекватна реакція суспільства на кризові явища в політичній, економічній, військовій, соціальній, медичній, транспортній галузях, що, своєю чергою, вимагає теоретичного, правового, організаційного осмислення благодійності як інструмента реалізації державної соціальної політики [540].

Ураховуючи підвищення рівня благодійництва в Україні та його роль в житті громадян нашої держави, вважаємо за необхідне звернутися до питання

вдосконалення національної державної політики й практики її реалізації в досліджуваній сфері, зокрема з урахуванням провідного міжнародного досвіду та можливостей його імплементації в національну практику.

На цей час серед основних проблем, які, на нашу думку, ускладнюють, а часто й унеможливають здійснення благодійництва, слід виокремити:

- неналежну законодавчу регламентацію, у їх числі тих напрямків благодійництва, що не передбачені нормативно-правовими актами, але потребують здійснення внаслідок нових викликів часу;

- складну процедуру реєстрації благодійних організацій;

- непрофесійність переважної більшості благодійників;

- низький рівень управлінської культури персоналу;

- наявність шахрайського нецільового освоєння благодійної допомоги;

- недовіру суспільства до благодійників;

- непоінформованість благодійників, бенефіціарів та публічної адміністрації з питань благодійництва;

- фінансово-економічну кризу в Україні;

- неперіоритетність благодійництва, порівняно з необхідністю вирішення проблем, зумовлених військовими та окупаційними діями на Сході й Півдні України, тощо.

Зрештою, механізм здійснення благодійництва потребує постійного глибокого вивчення та вдосконалення. Це стосується процесу формування державної політики відповідного спрямування і нормативно-правових актів у цій сфері, діяльності державних і громадських інституцій та окремих осіб щодо благодійництва, засобів та способів його здійснення й забезпечення і свідомості суспільства у сенсі сприйняття благодійництва як інституту демократичного, побудованого на засадах рівності та взаємодопомоги соціуму.

Розглянемо та спробуємо запропонувати ймовірні шляхи удосконалення національного благодійництва. Насамперед звернемося до державної політики, котра, на нашу думку, є системою цінностей, принципів, цілей та процедур, що

трансформуються державними інституціями за взаємодії з громадянським суспільством у владні механізми, спрямовані на регулювання всіх сфер суспільного життя з урахуванням загальносуспільних прав, свобод, законних інтересів і потреб.

На процес формування державної політики впливають усі без винятку суб'єкти правовідносин: від органів державної влади до окремих громадян. В основі прийняття тих чи інших рішень лежить виключно політична воля як спроможність політичного суб'єкта, серед іншого публічної адміністрації, послідовно, з урахуванням не особистих, а загальнодержавних інтересів реалізовувати надані повноваження.

На сьогодні сферу благодійництва українським політикумом не віднесено до пріоритетних сфер життєдіяльності суспільства, до соціальних проблем нашого суспільства, до забезпечення прав соціально вразливих категорій населення саме через відсутність політичної волі та політичного інтересу до відповідної проблематики. На жаль, нерозуміння значущості цього є традиційним для національної влади та свідомості громадян нашої держави.

Саме тому, з урахуванням певної байдужості до благодійництва, прийняття в 2012 році Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» стало вагомим поступальним кроком на шляху визначення з пріоритетами щодо здійснення благодійної діяльності, яка наразі, в умовах військових та окупаційних дій на території України, відіграє ключову роль в процесі забезпечення прав громадян нашої держави.

Ураховуючи світові здобутки, вважаємо, що в державній політиці відповідного спрямування серед пріоритетів має бути визначено корпоративну благодійність та відсоткову філантропію. Необхідно надати поштовх та створити належні умови для популяризації й активації названих напрямів.

Примітно, що зміст корпоративної благодійності полягає в здійсненні благодійництва комерційними організаціями. Її використовують як рекламу для створення позитивного іміджу тієї чи іншої компанії. Проте цього недостатньо з урахуванням перспективності цього напрямку діяльності та його складності.

Підтвердженням доцільності популяризації в Україні корпоративної благодійності є досвід передових міжнародних та національних компаній. Тож, Корпорація SCM (Smith-Corona Marchant Corporation) відкрито підтверджує, що вона є спонсором музейних експонатів заради реклами. Керівництво цього конгломерату оцінює, що впродовж п'яти років вони мали би витратити щороку 51 млн. доларів на рекламу замість 200 тис. доларів, які витрачають на спонсорство музеїв.

Ще одним прикладом є компанія «Київстар», яка з 2004 року реалізує всеукраїнську благодійну ініціативу «Для людей, для країни!», надаючи допомогу дітям-сиротам, самотнім літнім людям, ветеранам, людям з інвалідністю. Метою своєї операційної програми компанія визначила досить чітко: «Надання допомоги групам людей, які потребують уваги та підтримки суспільства: дітям-сиротам, які проживають у 25 дитячих будинках та інтернатах по всій Україні, самотнім літнім людям, які мешкають в 11 геріатричних центрах, ветеранам, дітям і дорослим з інвалідністю». Реалізація благодійної програми сприяла поліпшенню умов проживання та розвитку дітей-сиріт в інтернатах, подоланню проблеми відчуження самотніх літніх людей у геріатричних центрах, соціальній адаптації дітей і дорослих з інвалідністю тощо [541, с. 12, с. 28].

Не зайвим буде згадати про відсоткову філантропію, що полягає у переадресуванні певного відсотка податку на благодійництво. Причому такий відсоток може становити будь-який показник, що не дорівнює нулю. Практика відсоткової філантропії є стимулом для участі благодійників у вирішенні державних суспільно важливих питань, до, свого роду, розподілу влади між державою та благодійниками у вирішенні тих чи інших суспільно-економічних проблем, а також підвищення рівня відповідальності й ролі благодійників у суспільстві.

Отже, в умовах сьогодення розвиток відсоткової філантропії потребує стимулювання з боку держави. Цю позицію підтримано також майже всіма (86 %) опитаними нами під час анкетування респондентами.

Отож, державну політику в напрямку благодійництва слід здійснювати з урахуванням необхідності:

– підвищення продуктивності й комунікації в колективі благодійної організації та із зовнішнім середовищем. Ключовим суб'єктом у сфері благодійництва є людина – як благодійник та як отримувач благодійної допомоги. Кваліфікованість, людяність, самовідданість благодійників є запорукою досягнення мети благодійництва. Друга категорія людей та проблеми, які обтяжують, а подеколи й унеможливають їх нормальне існування в суспільстві, зумовлює зміст мети благодійної діяльності перших. Тому надзвичайно важливим є забезпечення якомога вищого рівня відповідності благодійників потребам благодійництва. Необхідно, зрештою, забезпечити наявність та дотримання традицій, цінностей, правил у благодійництві загалом та благодійній діяльності кожного окремого суб'єкта;

– визначення щодо органу з повноваженнями стосовно нормативно-правового, методичного забезпечення та координації діяльності державних і громадських інституцій усіх рівнів з питань благодійництва. Певний поступ у цьому напрямку здійснено з визначенням у нормах і положеннях Закону України «Про волонтерську діяльність» та Положення про Міністерство соціальної політики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423, зазначеного центрального органу виконавчої влади провідним у реалізації державної політики у сфері волонтерської діяльності. Зокрема, відповідно до ст. 3 зазначеного Закону України, реалізація державної політики у сфері волонтерської діяльності здійснюється ... центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності: забезпечує реалізацію державної політики у сфері волонтерської діяльності; вживає інших заходів для розвитку та популяризації волонтерської діяльності; сприяє поширенню інформації про волонтерську діяльність; сприяє громадським об'єднанням та благодійним організаціям у їхній діяльності, спрямованій на розвиток волонтерської діяльності; поширює інформацію про стан реалізації галузевих та регіональних програм

сприяння та підтримки волонтерської діяльності; оприлюднює на своєму веб-сайті наявну інформацію про організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, зокрема, інформацію про організації та установи, що залучають іноземців та осіб без громадянства для провадження волонтерської діяльності на території України, протягом трьох робочих днів з дня отримання відповідної інформації; сприяє здійсненню міжнародного співробітництва з питань волонтерської діяльності, узагальнює і поширює практику роботи у цій сфері [149];

– забезпечення постійного та змістовного навчання відповідних працівників роботі у сфері благодійництва. Вважаємо за необхідне законодавчо передбачити обов'язок навчальних закладів усіх форм власності (серед них вищих навчальних закладів системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування), які здійснюють навчання фахівців за гуманітарними напрямками, під час формування відповідних навчальних програм передбачати модулі за темою «Благодійна діяльність»;

– закріплення на законодавчому рівні обов'язку уповноважених державних структур залучати благодійні та інші організації, що функціонують у сфері благодійництва, до процесу формування й прийняття рішень з питань здійснення благодійної діяльності; призначення конкретних санкцій за порушення законодавчих норм і положень із зазначеного питання;

– зняття обмеження щодо видів благодійної діяльності. Вважаємо за необхідне законодавчо закріпити умову про можливість здійснення інших видів благодійної діяльності, які не суперечать закону. Зокрема, слід внести зміни до ст. 5 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» шляхом доповнення її частиною другою такого змісту:

«2. Благодійники можуть здійснювати інші види благодійної діяльності, які не суперечать закону». З огляду на це частини другу–четверту вважати частинами третьою–п'ятою відповідно;

– чіткого законодавчого регламентування порядку утворення благодійних організацій на підставі заповітів;

– обмеження обов’язкової кількості органів управління благодійних організацій з трьох до одного/двох на розсуд їх засновників, а також визначення вимоги щодо мінімальної чисельності членів таких органів (від трьох осіб, зокрема для забезпечення застосування методу голосування під час прийняття того чи іншого рішення більшістю голосів);

– запровадження практики страхового забезпечення осіб, які здійснюють благодійну діяльність (передусім волонтерів), від нещасних випадків унаслідок такої діяльності;

– повне зняття податкового навантаження у сфері благодійництва.

Зокрема, на сьогодні залишається суперечливим питання щодо оподаткування благодійної допомоги. Така практика, на нашу думку, суперечить логіці благодійництва. Фактично благодійники виконують зобов’язання держави, яка за це ще й справляє з них податки. Поділяємо в цьому контексті позицію громадянського суспільства стосовно того, що якби держава ставилася до благодійників лояльніше, можна було б надати набагато більше допомоги тим, хто її потребує. Кожна організація-надавач благодійної допомоги знаходить власні шляхи, як допомогти більшій кількості людей та не порушити українське законодавство [353, с. 9];

– розроблення та затвердження порядку взаємодії органів державної влади та благодійних організацій;

– законодавча регламентація та активізація практики СМС-благодійності (шляхом надсилання благодійних текстових повідомлень з мобільного телефону), серед іншого передбачивши звільнення таких повідомлень від сплати збору на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування. Ініціатором запровадження такого способу здійснення благодійництва ще 15 років тому став британський мобільний оператор Vodafone. Зокрема, він створив платформу за назвою JustGiving, до роботи якої залучено різноманітні громадські інституції. Ця платформа забезпечує 100-відсоткове спрямування зібраних через повідомлення благодійних переказів на благодійні цілі. На цей час відповідну практику запроваджено практично в усіх розвинених державах світу.

Якщо наводити факти із зарубіжного досвіду, то яскравим прикладом дієвості СМС-благодійності є збір благодійних коштів шляхом використання тестових повідомлень для допомоги понад 3 млн. осіб, які постраждали унаслідок землетрусу на Гаїті в 2010 році. У такий спосіб було зібрано 43 млн. доларів. Нині в Сполучених Штатах Америки СМС-пожертви є другим за популярністю після онлайн-пожертв способом здійснення благодійної діяльності.

На жаль, в Україні не приділено значної уваги запровадженню такого способу здійснення благодійництва. І це в той час, коли розвиток технологій відбувається стрімкими темпами і мобільних номерів зареєстровано в кількості, яка значно перевищує чисельність населення нашої держави. Хоча певний досвід у цьому напрямку має й наша держава. Наприклад, для ліквідації страшних наслідків повені на Західній Україні, що сталася влітку 2008 року, на неоподатковуваний номер, спеціально виділений Урядом, українцями було перераховано близько 2 млн. грн., які надійшли на спеціальний рахунок Міністерства праці та соціальної політики України з метою подальшого спрямування на відповідні цілі в установленому законодавством порядку.

Вважаємо, що для забезпечення активного застосування СМС-благодійності в нашій державі необхідно:

1) забезпечити законодавчий базис для здійснення благодійної діяльності в такий спосіб, серед іншого внісши відповідні зміни до Податкового кодексу України для встановлення неоподатковуваності цих СМС-повідомлень;

2) створити механізми забезпечення прозорості збирання благодійних пожертв через СМС-повідомлення;

3) зобов'язати Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, забезпечити законодавчу регламентацію виділення коротких номерів для надсилання СМС-повідомлень із метою здійснення благодійних пожертв;

– посиленого контролю за здійснення благодійної діяльності в частині її отримувачів із метою забезпечення дотримання призначення благодійництва

стосовно надання матеріальної та моральної підтримки тим, хто її потребує, а не тим, хто самостійно спроможний задовольнити свої потреби;

– віднесення постійної діяльності окремих осіб у сфері благодійництва до трудових правовідносин. Такий підхід забезпечить наявність у суб'єктів здійснення благодійної діяльності трудового стажу. Це надасть можливість державі компенсувати витрати суспільства на забезпечення виконання її обов'язків перед населенням;

– запровадження збирання даних про ситуацію у сфері благодійництва з розокремленням за категоріями благодійників та бенефіціарів, напрямами здійснення благодійної діяльності, сферами життєдіяльності суспільства, у яких здійснюється благодійність тощо, зокрема в частині статі, віку, території (місто, село).

Оцінка рівня виконання вимог норм і положень законодавства у будь-якій галузі, зокрема у сфері благодійництва, та виявлення й усунення відповідних проблем здійснюється шляхом збирання та аналізу статистичних і моніторингових даних.

Якість і змістовність звітності є однією з передумов підготовки та прийняття ефективних рішень з питань благодійної діяльності як на загальнодержавному рівні, так і на рівні конкретного благодійника. Водночас недосконалість відповідних показників негативно позначається на якості публічного адміністрування сфери благодійництва та відповідної практики. На жаль, у нашій державі традиційним є підхід до сприйняття відсутності статистичних та моніторингових даних як підтвердження відсутності проблем у тій чи іншій сфері життєдіяльності. Водночас наявність вищезазначеної кількісної інформації надасть змогу сформулювати уявлення про реальну ситуацію у сфері благодійництва, наявні та актуальні до вирішення проблеми, перспективні напрями розвитку благодійництва тощо;

– закріплення на законодавчому рівні обов'язку Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій надавати для розміщення благодійним організаціям приміщення на

умовах пільгової орендної плати в розмірі 1 грн. для більш ефективного забезпечення прав благодійників та бенефіціарів;

- запровадження законодавчої заборони щодо виселення благодійних організацій із приміщень, у яких вони здійснюють статутну діяльність;

- створення веб-сторінки для розміщення інформації про благодійництво в Україні (зокрема про нормативно-правові акти з цих питань, благодійників, зміст державної політики відповідного спрямування, потребу в благодійній допомозі тощо);

- створення можливості для благодійної діяльності загалом та волонтерської діяльності зокрема на ранній стадії в освітній системі, що розглядатиметься як звичайний внесок у життя громади та продовження сприяння цій діяльності студентів, де студентська робота з волонтерськими чи громадськими групами у партнерстві є складовою їхнього диплому та курсів. Це забезпечить активне залучення молоді до громадської діяльності [293, с. 278];

- проведення інформаційних кампаній з метою популяризації благодійництва серед громадян, суб'єктів благодійництва та бізнес-структур;

- установлення обсягу ефірного часу на державних телеканалах для висвітлення питань здійснення благодійництва, у їх числі благодійних акцій, соціальної реклами з відповідною тематикою.

Усе вищезазначене передбачає необхідність внесення відповідних змін до законодавства у сфері благодійництва, зокрема до ЦК, Податкового кодексу України, Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» тощо.

Останніми роками органи державної влади та науковці приділяють значну увагу питанню вдосконалення законодавства, яким регламентовано благодійну діяльність (із часу прийняття Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» впродовж 2014 року до нього тричі вносили зміни). Це зумовлено тим, що нормативно-правове забезпечення благодійництва є базисом для створення умов ефективного компетенційного функціонування державних і громадських інституцій у цій сфері. Необхідність законодавчого забезпечення

відповідності засобів адміністрування практиці здійснення благодійної діяльності передбачає усунення недоліків національної нормативно-правової бази, яка тією чи іншою мірою стосується досліджуваної сфери.

Отже, узагальнюючи вищезазначене, доходимо висновку, що прогалини в законодавчому забезпеченні благодійництва ускладнюють настання якісних змін у цій сфері. Отже, на додаток до зазначеного, вважаємо за необхідне розробити й затвердити на законодавчому рівні стратегію у сфері благодійництва; сформулювати позитивне сприйняття практики благодійництва як окремими громадянами, так і різними державними й громадськими структурами; розробити організаційно-правові механізми виконання норм та положень законодавства, яким регламентується благодійна діяльність; установити конкретну відповідальність суб'єктів благодійництва за порушення законодавства в цій сфері; привести національне законодавство з питань благодійної діяльності у відповідність до міжнародних стандартів.

Для ефективної та результативної благодійної діяльності необхідне й оптимальне та ефективне внутрішнє середовище, за якого забезпечується цільове витрачання людських, фінансових та інших ресурсів, адаптування до нових викликів та інноваційність.

У зв'язку з цим, варто говорити про необхідність належної побудови суб'єкта благодійництва, його внутрішньої організації, для забезпечення якомога ефективнішого перетворення наявних ресурсів на бажаний результат.

Враховуючи наявність проявів шахрайства у сфері благодійництва, благодійникам необхідно вживати додаткових заходів щодо убезпечення своєї діяльності від цих ризиків. Одним із варіантів є виявлення потреб бенефіціарів, у тому числі, шляхом організації соціологічних опитувань, книг «скарг і пропозицій», вивчення громадської думки через вторинні джерела інформації [542, с. 45].

З метою підвищення ефективності здійснення благодійними організаціями благодійної діяльності та зважаючи на те, що вони, фактично, функціонують з метою покриття обов'язків держави перед населенням, вважаємо за необхідне після

виникнення найбільш сприятливих політико-економічних передумов запровадити фінансову підтримку благодійних організацій за рахунок коштів державного бюджету.

Для забезпечення фінансування благодійних організацій за рахунок коштів Державного бюджету України необхідно п. 9 частини першої ст. 87 Бюджетного кодексу України доповнити підпунктом такого змісту:

«*) державну підтримку благодійних організацій».

У додатках до цієї роботи надано проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку благодійних організацій». Положеннями зазначеного проекту нормативно-правового акта передбачено визначити розпорядника відповідної бюджетної програми, перелік документів, які необхідно надати благодійній організації для вирішення щодо неї питання про надання відповідної фінансової підтримки, порядок прийняття відповідного рішення, умови надання благодійній організації бюджетних коштів та звітування про їх використання такою організацією, напрями використання благодійною організацією цих коштів тощо. Таку пропозицію підтримали 74 % опитаних під час анкетування респондентів, і лише 26 % висловили заперечення з цього приводу.

Ще одним важливим моментом підвищення ефективності та результативності благодійництва є необхідність посилення роботи благодійників із налагодження співпраці з національними та міжнародними державними й громадськими інституціями. Окремо слід наголосити на взаємодії із засобами масової інформації, адже їх увага дозволяє залучити приватну, корпоративну і державну підтримку [398, с. 91]. Плідна співпраця з усіма інституціями необхідна як для вирішення проблеми ресурсного забезпечення благодійної діяльності, так і для підвищення рейтингів і створення позитивної репутації.

Також потребує активізації діяльність щодо залучення зарубіжних джерел фінансування. За даними Міністерства соціальної політики України, нині в Україні налічується 58 організацій та установ, що залучають до своєї діяльності іноземців та

осіб без громадянства для провадження волонтерської діяльності на території України [315].

Загалом, аналізуючи тенденції в розвитку благодійництва, маємо констатувати хоч і поступовий, але невпинний прогрес у зазначеному напрямку. Підтвердженням того є результати дослідження за темою «Волонтерський рух в Україні», проведеного в 2014 році Організацією Об'єднаних Націй. Зокрема, майже чверть українців (23 %) мали досвід волонтерства, 9 % українців почали займатися волонтерством упродовж останнього року, основним напрямком діяльності волонтерів у 2014 році стала допомога українській армії та пораненим – цим займалися 70 % волонтерів. Найбільшу групу серед волонтерів становлять ті, що займаються волонтерством 1–2 рази на місяць. Більшість волонтерів зауважили, що займаються своєю діяльністю самостійно, не зазначивши про участь у конкретних волонтерських проектах. Більше половини волонтерів мають вищу освіту, 43 % волонтерів належать до середнього класу, з усієї вибірки таких 35 % [315]. Незважаючи на вузьку специфіку цього дослідження, вважаємо, що його результати можна вважати реальними для всієї сфери благодійництва.

Отже, за умови обрання правильного вектору руху в напрямку вдосконалення державної політики у сфері благодійництва та практики її реалізації, у найближчій перспективі ефективність і результативність такої діяльності значно зросте.

Висновки до розділу 5

Під час аналізу шляхів удосконалення благодійної діяльності в Україні ми дійшли певних висновків.

У результаті дослідження міжнародного досвіду з благодійництва запропоновано вивчити можливість запровадження в українську практику таких міжнародних заходів публічного адміністрування благодійництва: установлення законодавчої вимоги щодо кількісного складу членів органів управління; запровадження законодавчого обмеження щодо розмірів винагороди для учасників

благодійних організацій; страхування благодійників від нещасних випадків під час здійснення благодійної діяльності; навчання благодійників із питань здійснюваної ними діяльності; відпрацювання студентами визначеної кількості годин на громадських засадах як волонтерів для отримання диплома; перерахування підприємцями певного відсотка державних податків на благодійність; надання благодійникам грантів із державного бюджету та пільгових кредитів; укладення державних та муніципальних контрактів з благодійними організаціями; стимулювання заснування різноманітними комерційними компаніями корпоративних фондів та благодійних програм.

Виокремлено такі проблеми відносно здійснення благодійництва: неналежна законодавча регламентація; складна процедура реєстрації благодійних організацій; непрофесійність переважної більшості благодійників; низький рівень управлінської культури персоналу; наявність шахрайського нецільового освоєння благодійної допомоги; недовіра суспільства до благодійників; непоінформованість благодійників, бенефіціарів та публічної адміністрації з питань благодійництва; фінансово-економічна криза в Україні; неперіоритетність благодійництва порівняно з необхідністю вирішення проблем, зумовлених військовими та окупаційними діями на Сході й Півдні України, тощо.

У результаті вивчення національного досвіду зі здійснення благодійної діяльності внесено пропозиції стосовно розроблення й затвердження на законодавчому рівні стратегії у сфері благодійництва; формування позитивного сприйняття практики благодійництва як окремими громадянами, так і різними державними й громадськими структурами; розроблення організаційно-правових механізмів виконання норм та положень законодавства, яким регламентовано благодійну діяльність; запровадження конкретної відповідальності суб'єктів благодійництва за порушення законодавства у цій сфері; узгодження національного законодавства з питань благодійної діяльності з міжнародними стандартами; запровадження фінансової підтримки благодійних організацій за рахунок коштів державного бюджету (в додатках до роботи надано проект постанови Кабінету

Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку благодійних організацій»); залучення зарубіжних джерел фінансування тощо.

Запропоновано внести зміни та доповнення до:

- *Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»*: доповнити ст. 5 ч. 2 такого змісту: «2. Благодійники можуть здійснювати інші види благодійної діяльності, які не суперечать закону». З огляду на це частини другу – четверту вважати частинами третьою – п'ятою відповідно;

- *Бюджетного кодексу України*: п. 9 ч. 1 ст. 87 доповнити новим підпунктом такого змісту: «*) державну підтримку благодійних організацій»;

ВИСНОВКИ

У роботі запропоновано нові способи вирішення наукового завдання, що полягає в розкритті сутності благодійництва як об'єкта публічного адміністрування, визначенні змісту благодійної діяльності як способу реалізації благодійництва, з'ясуванні правового статусу благодійних організацій як суб'єктів благодійництва та благодійницької діяльності, розкритті особливостей публічного адміністрування благодійництва та визначенні можливих шляхів удосконалення благодійництва в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення окресленої мети. Основні з них такі:

1. Методологія дослідження публічного адміністрування благодійництва в Україні – це фундаментальне поєднання особливих способів, методів і технік, за допомогою яких здійснюється надання благодійної допомоги відповідним суб'єктам в адміністративно-правових відносинах.

2. Класифіковано та охарактеризовано періоди виникнення, становлення і розвитку благодійництва, а саме: стародавньо-дохристиянський період (поява людства до 3000 р. до Різдва Христового); античний період благодійництва (від 3000 р. до Різдва Христового – 576 р. (зруйнування Риму); християнський період (X – XV ст.), що складається з двох етапів, а саме: князівського (800 – 1200 рр.) та релігійно-опікунського (1200 – 1400 рр.); період європейського меценатства (XV – XIII ст.); імперсько-освітянський період (XVIII – початок XX ст.); період радянської доби України (початок XX – початок XXI ст.) та української державності (початок XXI ст. – донині).

3. Розкрито поняття, ознаки, особливості благодійності як правового явища, якою запропоновано вважати безоплатну, добровільну, несистемну та безкорисливу діяльність благодійників, спрямовану на поліпшення соціального стану певних осіб, які цього потребують, та розв'язання проблем соціально-культурної сфери суспільства

загалом, що здійснюється на принципах законності, милосердя, моральності, гуманізму та взаємодопомоги;

4. Визначено спільні та відмінні риси благодійності з такими спорідненими явищами, як добродійність – це специфічна соціальна підтримка з боку громадян та юридичних осіб, що базується на безкорисливому та безоплатному наданні допомоги нужденним, безкорисливому виконанні робіт, наданні послуг чи іншого виду підтримки без отримання соціальних та матеріальних суб'єктивних здобутків за виконану діяльність; як благодійність – це добровільне, несистемне, безкорисливе сприяння, спрямоване на поліпшення соціального стану осіб, які цього потребують, та розв'язання проблем соціально-культурної сфери суспільства загалом; як філантропія – це ціленаправлена, мотивована допомога, що ґрунтується на підтриманні загальнолюдських цінностей та людинолюбстві, надається безкорисливо, у формі безособової допомоги, шляхом підтримки духовного та культурного життя суспільства та заступництва за незаможних і нужденних; як волонтерство - це форма благодійництва, якій притаманні добровільність, усвідомленість, організованість, суспільно корисне застосування знань, умінь та навичок суб'єктів у вільний від основної зайнятості час, яка не передбачає фінансової винагороди та спрямована на поліпшення стану нужденних.; як меценатство – це недержавний соціальний прояв безкорисливої допомоги та заступництва, що полягає в підтримці розвитку соціально-культурної сфери через надання різного роду допомоги, спрямованої на досягнення вищих інтелектуальних, культурних, етичних цінностей суспільного значення, творчим працівникам та їх органам з боку тих, хто має такі можливості; як спонсорство - це комерційна заінтересованість фізичних та юридичних осіб, яка реалізується шляхом фінансової підтримки, сприяння кому-, чому-небудь з метою популяризації свого імені (назви) чи реклами торгової марки, формування позитивного іміджу комерційної організації для створення сприятливої громадської думки, а також отримання прибутку.

5. Добродійність, благодійність, меценатство та філантропія є специфічними формами благодійництва як соціального явища в суспільстві. Саме тому цей термін

уособлює в собі всі зазначені поняття. Констатовано, що благодійництво є родовою категорією стосовно до його видових форм. Встановлено, що благодійництво – це суспільне явище, яке полягає в добровільній безкорисливій моральній, матеріальній та організаційній допомозі нужденним, яку фізичні та юридичні особи надають на принципах верховенства права, законності, милосердя, моральності, гуманізму та взаємодопомоги у формі благодійності, меценатства та волонтерства.

6. Основні напрями благодійництва в Україні: поліпшення матеріального становища набувачів благодійної допомоги, сприяння соціальної реабілітації малозабезпечених, безробітних, інвалідів, інших осіб, які потребують піклування; надання допомоги особам, які через фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, унаслідок соціальних конфліктів, військових дій, антитерористичних операцій, надзвичайних ситуацій, нещасних випадків; надання допомоги біженцям, особам, які потребують додаткового або тимчасового захисту та внутрішньо переміщеним особам (із зони АТО та Автономної Республіки Крим) тощо; сприяння розвитку науки, освіти, культури й реалізації науково-освітніх програм, а також програм національно-культурного розвитку та сприяння охороні й збереженню культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання тощо; сприяння розвитку охорони здоров'я, масової фізичної культури, спорту і туризму, пропагування здорового способу життя, а також сприяння захисту материнства й дитинства тощо.

7. Благодійництво – це комплексний правовий інститут, що входить до галузі адміністративного права, під яким розуміється суспільне явище, яке полягає в добровільній безкорисливій моральній, матеріальній та організаційній допомозі нужденним, яку фізичні та юридичні особи надають на принципах верховенства права, законності, милосердя, моральності, гуманізму та взаємодопомоги у формі благодійності, меценатства та волонтерства.

8. Благодійна діяльність – це особливий вид соціальної діяльності (безкорисливої та добровільної), що має форму психологічної та фізичної активності благодійника, спрямованої на надання благодійної допомоги у вигляді матеріальної, організаційної та іншої підтримки, а також соціальних послуг з метою поліпшення добробуту суспільства загалом та кожного окремо взятого нужденного.

9. Суб'єкт благодійної діяльності – це фізична чи юридична особа, яка реалізує свої права та безпосередньо вступає у правовідносини, що виникають у процесі надання благодійної допомоги, отримання такої допомоги для досягнення визначених цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням її отримувача. Водночас об'єктом благодійної діяльності є суспільні відносини, що виникають з приводу: а) підтримки, відновлення та розвитку освіти й науки; фізичної культури і спорту; б) надання благодійної допомоги науковцям тощо; в) відновлення сфери охорони здоров'я, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини; г) розвитку міжнародної співпраці України; д) сприяння та поліпшення соціального становища в Україні; е) підтримки соціально незахищених осіб з метою подолання бідності в Україні; ж) допомоги в захисті конституційних прав і свобод суб'єктів надавачів благодійної допомоги; з) ліквідації наслідків стихійних лих; и) підтримки сфери екології, охорони довкілля та захисту тварин тощо.

10. Мета благодійної діяльності – це закладена у свідомості особи позитивна поведінка, спрямована на отримання певного благого результату, що є спонукальним фактором під час здійснення благодійниками їх діяльності.

11. Форма благодійної діяльності – це зовнішній вияв діяльності благодійника, що полягає у вчиненні певних дій, спрямованих на надання благодійної допомоги, благодійної пожертви, управління благодійними ендавментами тощо. Формами благодійної діяльності слід вважати: 1) волонтерську діяльність – процес взаємодії спеціального суб'єкта (волонтерської організації чи волонтера) з об'єктом (особою, яка потребує допомоги) з метою поліпшення стану останнього; 2) гуманітарну діяльність – процес взаємодії суб'єкта й об'єкта, спрямований на допомогу виживанню людини та її

спільнот, з метою забезпечення прав, свобод та інших інтересів людини у сфері протидії стихійному лиху, під час техногенної катастрофи або збройного конфлікту й іншим надзвичайним подіям як в Україні, так і на міжнародному рівні; 3) донорську діяльність – процес взаємодії певних суб'єктів (донорів, реципієнтів, лікарів), що здійснюється в інтересах людини, з метою популяризації ідей благодійного донорства та здорового способу життя, лікування й трансплантації; 4) меценатську діяльність – процес взаємодії суб'єктів, спрямований на надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги у сфері мистецтва, науки, культури, освіти та окремим творчим працівникам з метою збереження, створення та розповсюдження духовних цінностей у суспільстві, сприяння розвитку творчих і духовних настанов особистості; 5) філантропічну діяльність – специфічний процес взаємодії людини та суспільства, заснований на любові та доброзичливому ставленні до людини, жертвуванні власним часом, іміджем для заступництва нужденних шляхом надання безкорисливої та безадресної допомоги, а також для поліпшення умов життя суспільства; 6) альтруїзм як засновану на моральних та гуманістичних принципах діяльність людини, що ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище особистих інтересів; 7) миротворчу діяльність – процес взаємодії спеціальних суб'єктів, що полягає в наданні благодійної, безкоштовної допомоги мирному населенню шляхом проведення операцій із превенції конфліктів, установа, підтримання та будівництва миру, а також проведення заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури й цивільних інститутів країни в постконфліктний період і запобігання повторенню конфлікту.

12. Ознаки благодійних організацій – вони є елементом громадянського суспільства; різновидом громадських об'єднань; юридичними особами приватного права; мають непідприємницький характер; ініціатором їх заснування є дієздатні фізичні особи та юридичні особи приватного права; діяльність спрямовано на вирішення проблем не членів такої організації, а інших людей; є різновидом благодійника; можуть здійснювати як один, так і декілька видів благодійної діяльності, визначених законодавством; керуються загальним та спеціальним законодавством у

сфері благодійної діяльності; діяльність спрямована на категорії фізичних та юридичних осіб, які мають потреби, задовольнити які не в змозі ні ці особи, ні держава; використовують соціальну ініціативу та активність людей.

13. Благодійна організація – це добровільне, самоврядне громадське об'єднання, засноване однією чи декількома соціально активними фізичними особами або юридичними особами приватного права на основі їх спільних не заборонених законом інтересів, що здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності в матеріальній, соціально-політичній, духовній або культурно-побутовій сферах з надання матеріальної та особистої допомоги фізичним особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та неприбутковим організаціям, територіальним громадам, будь-яким юридичним особам, які одержують допомогу для досягнення цілей благодійної діяльності, з метою забезпечення їх прав, законних інтересів та потреб і без мети одержання прибутків від цієї діяльності.

14. Серед функцій діяльності благодійних організацій виокремлено: здійснення заходів щодо забезпечення потреб фізичних та юридичних осіб у матеріальній чи особистій допомозі; залучення людей до суспільно-громадської діяльності; розвиток гуманістичних настроїв у суспільстві; підняття рівня та якості життя людей і, відповідно, рівня держави на світовій арені; забезпечення самореалізації осіб, які займаються благодійністю, через добровільну діяльність на благо інших. Зрештою, визначено чотири основні сфери діяльності благодійних організацій, а саме матеріальну, соціально-політичну, духовну та культурно-побутову.

15. Здійснено класифікацію благодійних організацій залежно від: а) організаційно-правової форми; б) категорії осіб, якими вони опікуються; в) вікової ознаки осіб, якими опікуються благодійні організації; г) учасників; д) статевої та професійної ознак; е) об'єкта надання благодійної допомоги; ж) рівня державного контролю; з) кількісного складу; и) тривалості існування; к) характеру адаптації до змін; л) сфери діяльності.

16. Засновник благодійної організації – це дієздатна фізична особа чи юридична особа приватного права, яка приймає одноосібно або колегіально рішення про створення благодійної організації, затверджує чи підписує її установчий документ та

виконує обов'язки відповідно до вимог законодавства і положень цього установчого документа, а учасник благодійної організації – фізична особа віком від 14 років (якщо це не заборонено законом або установчим документом благодійної організації) чи юридична особа приватного права, яка має права та виконує обов'язки, зумовлені змістом діяльності благодійної організації, відповідно до вимог законодавства і положень її установчого документа.

17. Органом управління благодійної організації є орган, призначений для координування діяльності цієї організації та її розвитку. Принципами, яких дотримуються органи управління благодійних організацій під час здійснення покладених на них повноважень, є розподіл праці, ротація кадрів, дисциплінованість, професіоналізм, компетентність, узгодженість особистих інтересів учасників з інтересами діяльності благодійної організації, справедливість, стимулювання, рівність учасників благодійної організації, стійкість складу учасників благодійної організації, єдність персоналу, авторитетність органів управління тощо.

18. Права благодійних організацій – це законодавчо гарантовані можливості та певні правила поведінки благодійної організації, завдяки яким вона може повною мірою реалізувати мету своєї діяльності у визначених нормами та положеннями нормативно-правових актів межах і порядку та забезпечена можливістю застосування державного примусу. У результаті розгляду особливостей діяльності благодійних організацій, норм і положень національного законодавства та установчих документів цих утворень їх права класифіковано на загальні й спеціальні. Водночас обов'язок благодійної організації – це закріплений в адміністративних нормах та положеннях різновид необхідної і належної поведінки благодійної організації в тих чи інших правовідносинах, здійснення якої забезпечує правовий порядок і гарантований передбаченою законодавством відповідальністю за недотримання відповідних законодавчих вимог.

19. Засобами публічного адміністрування благодійницької діяльності є комплекс правових інструментів та дій у межах виконавчо-розпорядчої діяльності у сфері благодійництва відповідно до норм та положень національного законодавства з метою

досягнення цілей благодійницької діяльності та її здійснення з урахуванням визначених вимог. Ці засоби в зазначеній сфері представлені як: 1) державна реєстрація благодійної організації та державна реєстрація її припинення; 2) акредитація представництв, філій іноземних благодійних організацій; 3) ліцензування послуг, які надає благодійна організація; 4) сертифікація послуг, наданих благодійною організацією; 5) стандартизація; 6) державний контроль та нагляд за діяльністю благодійних організацій; 7) адміністративна та інші види відповідальності.

20. Вивчення змісту норм і положень національного законодавства дало змогу виокремити такі засоби публічного адміністрування благодійницької діяльності: 1) державну реєстрацію благодійної організації та державну реєстрацію її припинення; 2) акредитацію представництв, філій іноземних благодійних організацій; 3) ліцензування послуг, які надає благодійна організація; 4) сертифікацію послуг, наданих благодійною організацією; 5) стандартизацію; 6) державний контроль та нагляд за діяльністю благодійних організацій; 7) адміністративну та інші види відповідальності.

21. Контроль за благодійною діяльністю – це правова форма діяльності уповноваженого суб'єкта, спрямована на перевірку дотримання суб'єктами у сфері благодійництва вимог законодавства з метою виявлення, профілактики, припинення та унеможливлення протиправних діянь і застосування в разі їх виявлення відповідних засобів впливу. Нагляд за благодійною діяльністю також є правовою формою діяльності уповноваженого суб'єкта, спрямованою на реалізацію заходів зі спостереження, збору, реєстрації та інших процедур стосовно інформації про роботу суб'єктів благодійної діяльності з метою з'ясування рівня відповідності її стану відповідним законодавчим вимогам.

22. Відповідальність за порушення законодавства, яким урегульовано благодійну діяльність, – це законодавчо визначені обґрунтовані й невідворотні несприятливі наслідки особистого, майнового чи іншого характеру, які застосовують уповноважені суб'єкти до суб'єктів правовідносин у сфері благодійництва, які вчинили

правопорушення чи злочини, для їх покарання та забезпечення чи відновлення порушених ними прав, свобод та інтересів.

23. У результаті дослідження міжнародного досвіду з благодійництва запропоновано запровадження в українську практику таких міжнародних заходів публічного адміністрування благодійництва: законодавчої вимоги щодо кількісного складу членів органів управління; законодавчого обмеження щодо розмірів винагороди для учасників благодійних організацій; страхування благодійників від нещасних випадків під час здійснення благодійної діяльності; навчання благодійників з питань здійснюваної ними діяльності; відпрацювання студентами визначеної кількості годин на громадських засадах як волонтерів для отримання диплома; перерахування підприємцями певного відсотка державних податків на благодійність; надання благодійникам грантів із державного бюджету та пільгових кредитів; укладання державних та муніципальних контрактів з благодійними організаціями; стимулювання заснування різноманітними комерційними компаніями корпоративних фондів та благодійних програм.

24 Виокремлено такі проблеми у сфері здійснення благодійництва: неналежна законодавча регламентація; складна процедура реєстрації благодійних організацій; непрофесійність переважної більшості благодійників; низький рівень управлінської культури персоналу; наявність шахрайського нецільового освоєння благодійної допомоги; недовіра суспільства до благодійників; непоінформованість благодійників, бенефіціарів та публічної адміністрації з питань благодійництва; фінансово-економічна криза в Україні; неперіоритетність благодійництва, порівняно з необхідністю вирішення проблем, зумовлених військовими та окупаційними діями на Сході й Півдні України, тощо.

25. Взаємодія публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва – це спланований процес зв'язку публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва, що здійснюється за допомогою наявних засобів у формі співпраці та спрямований на розвиток благодійництва, з метою надання якісної та ефективної допомоги нужденним. У результаті проведеного дослідження виявлено фактори, які негативно позначаються

на рівні взаємодії суб'єктів благодійництва та публічної адміністрації: це – взаємна недовіра суспільства та громадських організацій до державних інституцій; відсутність належного взаємообміну інформацією, що стосується сфери благодійництва, між суб'єктами благодійництва та публічною адміністрацією; відсутність статистичної інформації, системних консультацій із суб'єктами благодійництва; відсутність незалежного органу з питань благодійництва; фіктивність деяких благодійників, насамперед благодійних організацій, та їх заполітизованість; незабезпеченість участі суб'єктів благодійництва в законодавчих, фінансових та політичних рішеннях, які можуть впливати на здійснення благодійництва.

26. Доведено необхідність прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку благодійних організацій» (проект цього нормативно-правового акта розроблено та представлено автором у додатках до дисертації);

27. У результаті дослідження системи нормативно-правових актів, якими урегульовано благодійництво в Україні, сформульовано висновок, що для усунення прогалин та недоліків у цих нормативних актах доцільно внести зміни до:

- *Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»*: ч. 2 ст. 3 доповнити п. 16 такого змісту: «а) підтримки релігійними організаціями бідних та соціально незахищених осіб, б) надання допомоги хворим, старим, самотнім та іншим особам, в) має поліпшувати і духовно-моральний клімат з метою сприяння гуманізації суспільних відносин, г) реалізація на практиці гуманістичних принципів співчуття, поваги та любові до людей»; п. 4 ч. 2 ст. 3 викласти в редакції: «запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим унаслідок катастроф, тимчасової окупації, збройних конфліктів, військових конфліктів і нещасних випадків; повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру»; доповнити п. 4.1. ч. 2 ст. 3: « - допомога біженцям, мігрантам, особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщеним особам, тимчасово переміщеним особам тощо»; ч. 3 ст. 3 викласти в

такій редакції: «3. Благодійні організації не мають права надавати благодійну допомогу політичним партіям, кандидатам на пост Президента України, кандидатам у депутати або від імені політичних партій та зазначених кандидатів, а також брати участь у виборчій агітації»; доповнити ст. 5 ч. 2 такого змісту: «2. Благодійники можуть здійснювати інші види благодійної діяльності, які не суперечать закону». З огляду на це, частини другу – четверту вважати частинами третьою – п'ятою відповідно; доповнити ст. 11 ч. 5 «Благодійні організації здійснюють свою діяльність із метою надання матеріальної та особистої допомоги фізичним особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та неприбутковим організаціям, територіальним громадам, будь-яким юридичним особам, що одержують допомогу для досягнення цілей благодійної діяльності, для забезпечення їх прав, законних інтересів та потреб у визначених законом сферах та в установленій законом спосіб»; ст. 13 викласти в такій редакції: «Благодійна організація може набувати таких організаційно-правових форм: 1) благодійна установа – благодійна організація, яка здійснює свою діяльність на підставі установчого акту; створена одним чи більше засновниками, що затверджує(ють) установчий акт, передають активи для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або доходів від таких активів, і не беруть участі в управлінні благодійною установою; 2) благодійне товариство – благодійна організація, яка здійснює свою діяльність на підставі статуту; створена двома й більше засновниками, що затверджують статут, передають активи товариству для досягнення цілей благодійної діяльності та беруть участь в управлінні благодійним товариством; може мати інших учасників, окрім засновників; 3) благодійний фонд – благодійна організація, що здійснює свою діяльність на підставі статуту; створена одним і більше засновниками, що затверджує(ють) статут, можуть але не зобов'язані передавати фонду будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності; може мати інших учасників, окрім засновників; засновники та інші учасники можуть вступати до неї та беруть участь в управлінні нею; активи якої можуть формувати учасники та/або інші благодійники»; пропонуємо в ч. 3 ст. 12 слова «благодійні товариства та благодійні

фонди» і «благодійних товариств або благодійних фондів» замінити на «благодійні організації» у відповідних відмінках; у ч. 1 ст. 27 після слова «дисциплінарну» доповнити словом «, майнову»; доповнити Ст. *** «Основні напрями благодійництва» та Ст. *** «Взаємодія у сфері благодійної діяльності»;

- ст. 7 Закону України «Про свободу совісті і благодійні організації» п. 1.1. такого змісту: релігійні благодійні організації в Україні утворюються задля задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру, а також із метою: а) надання конкретної допомоги у боротьбі за мир, б) підтримки бідних та соціально незахищених осіб, в) надання допомоги хворим, старим, самотнім та іншим особам (наприклад, тимчасово внутрішньо переселеним особам), які потребують благодійної допомоги, г) поліпшення духовно-морального клімату з метою сприяння гуманізації суспільних відносин, д) здійснення на практиці гуманістичних принципів співчуття, поваги та любові до людей.

- *Господарського кодексу України*: ч. 5 ст. 131 після слів «неприбуткову господарську діяльність» доповнити «та господарську комерційну діяльність»;

– *Кримінального кодексу України*: доповнити статтею такого змісту: «Стаття *** Фіктивна діяльність громадських об'єднань

1. Фіктивна діяльність громадського об'єднання, тобто створення громадських об'єднань з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, – карається штрафом від п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або завдали великої матеріальної шкоди державі, банкові, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам, – караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Матеріальна шкода, яка заподіяна фізичним особам, вважається великою, якщо вона у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а матеріальна шкода, яка заподіяна державі або юридичним

особам, вважається великою, якщо вона у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.»;

- *Бюджетного кодексу України*: п. 9 ч. 1 ст. 87 доповнити новим підпунктом такого змісту: «*) державну підтримку благодійних організацій»;

- доповнити п. 7 § 33 *Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 18 липня 2007 р. № 950*, новим абзацом такого змісту:

«* Під час підготовки проекту акта Кабінету Міністрів України з питань благодійництва такий проект акта в обов'язковому порядку має бути надіслано благодійним організаціям відповідно до статутної діяльності»;

- доповнити новою частиною ст. 91 *Регламенту Верховної Ради України*:

«* Якщо законопроект, проект іншого акта стосується благодійництва, його вносять за погодженням із благодійними організаціями відповідно до статутної діяльності й до нього додається таке погодження».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проблема методу пізнання. Емпіризм і раціоналізм // Вступ до філософії : навч. матеріали он-лайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : www.Pidruchniki.com. – Назва з екрану.
2. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В. И. Загвязинский, Р. А. Атаханов. – М. : Academia, 2001. – 207 с.
3. Попковская П. Я. Методология научных исследований / П. Я. Попковская. – Мн. : Информ-пресс, 2006. – 182 с.
4. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого : підручник для науковця / Ю. П. Сурмін. – К. : Консорціум з удоскон. менеджмент-освіти в Україні, 2006. – 302 с.
5. Табарин И. В. Современная теория права: новый научный курс : монография / И. В. Табарин. – М. : Самиздат, 2008. – 624 с.
6. Лукич Р. М. Методология права / Р. М. Лукич. – М. : Прогресс, 1981. – 304 с.
7. Протасов В. Н. Теория государства и права. Проблемы теории государства и права / В. Н. Протасов. – 2-е изд., доп. – М. : Юрайт–М, 2001. – 346 с.
8. Петряев К. Д. Вопросы методологии исторической науки / К. Д. Петряев – К. : Вища шк., 1971. – 163 с.
9. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки / Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1978. – 391 с.
10. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки / П. М. Рабінович // Юридична енциклопедія : в 6 т. – К. : Укр. енцикл. – 2001. – Т. 3. – 2001. – 789 с.
11. Дицген И. П. Завоевания (аквизит) философии и письма о логике. Специально демократически-пролетарская логика. / И. П. Дицген. – 3-е изд., доп. – М. : П. Г. Дауге, 1913. – 252 с.
12. Ильенков Э. В. Диалектическая логика: Очерки истории и теории / Э. В. Ильенков. – 2-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1984. – 320 с.

13. Швырев В. С. Восхождение от абстрактного к конкретному / В. С. Швырев // Философский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.
14. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
15. Горский Д. П. Вопросы абстракции и образования понятий / Д. П. Горский. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 351 с.
16. Васильев А. М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права / А. М. Васильев. – М. : Юрид. лит., 1976. – 265 с.
17. Грецкий М. Н. Структурализм / М. Н. Грецкий // Философский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.
18. Тюхтин В. С. Отражение, системы, кибернетика. Теория отражения в свете кибернетики и системного подхода / В. С. Тюхтин. – М. : Наука, 1972. – 256 с.
19. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уемов. – М. : Мысль, 1978. – 272 с.
20. Протасов В. Н. Что и как регулирует право / В. Н. Протасов. – М. : Юристъ, 1995. – 96 с.
21. Кузьмин В. П. Принцип системности в теории и методологии К. Маркса / В. П. Кузьмин. – 3-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1986. – 397 с.
22. Винограй Э. Г. Основы общей теории систем / Э. Г. Винограй. – Кемерово : КемТИПП, 1993. – 339 с.
23. Лоренц К. З. Концепция самоорганизации. Синергетика. Общие положения [Электронный ресурс] / К. З. Лоренц. – Режим доступа : <http://spkurdyumov.ru/> – Название с экрана.
24. Ивин А. А. Философия: Энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. – М. : Гардарики, 2004. – 1072 с.
25. Моисеев Н. Н. Логика универсального эволюционизма и кооперативность / Н. Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1989. – № 8. – С. 56–64.
26. Тилле А. А. Сравнительный метод в юридических дисциплинах / А. А. Тилле, Г. В. Швеков. – 2-е изд., доп. – М. : Высш. шк., 1978. – 199 с.

27. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Ю. А. Тихомиров. – М.: Норма, 1996. – 432 с.
28. Сидоренко К. О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Сидоренко К. О. – К., 2013. – 234 с.
29. Кулікова А. Є. Проблеми періодизації історії соціальної роботи (на прикладі Швеції) // [Електронний ресурс] / А. Є. Кулікова. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2008/2008_1_14.pdf – Назва з екрану.
30. Нерсисянц В. С. История политических и правовых учений [Текст] : учебник / под ред. В. С. Нерсисянца. – М. : БЕК, 2004. – 812 с.
31. Чепурнов В. О. Правовой статус благодійних установ та товариств за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Чепурнов В. О. – К., 2004 – 175 с.
32. Ульгорн Г. Христианская благотворительность в древней Церкви / Г. Ульгорн // Библейская миссия. – СПб. : А. П. Лопухина, 2000. – 117 с.
33. Мененджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Т. Л. Лях; авт. кол. З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях [та ін.]. – К. : Верса-04, 2012. – 288 с.
34. Кузьмин К. В. История социальной работы за рубежом и в России с древности и до начала XX века : учеб. пос. / К. В. Кузьмин, Б. А. Сутырин. – М. : Академ. проект; Трикста, 2006. – 624 с.
35. Благодійність у античному світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://adoromoga.com/novina/?n=19>. – Назва з екрану.
36. Лафарг П. Благотворительность / П. Лафарг // Этическая мысль: научно-публицистические чтения. - М. : Политиздат, 1988. – С. 333–366.
37. Дмитренко М. Благодійність як атрибут громадянського суспільства: історія і сучасність / М. Дмитренко, О. Ясь// Розбудова держави. – 1996 – № 2. – С. 38–41.

38. Немченко А. О. Благодійність в Київській Русі як соціально-культурна засада розвитку благодійної діяльності в Україні / А. О. Немченко // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наук. праць. – 2010. – № 4 (8). – С. 138–141.

39. Юшков С. В. Очерки из истории приходской жизни на севере России в XV – XVII в. / С. В. Юшков. – СПб. : Тип. М. А. Александрова, 1913. – 134 с.

40. Єфрем єпископ Переяславський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/Ефрем_Печерский. - Назва з екрану.

41. Києво-Печерський Патерик, или сказания о житии и подвигах Святых Угодников Киево-Печерской Лавры. – К. : Либідь, 1991. – 255 с.

42. Савицький В. І. Генеза благодійності в Україні (Методологія історії соціальної роботи в Україні) : навч. посіб. / В. І. Савицький. – К. : НТУУ «КПІ», 2007. – 136 с.

43. Maxwell, Jaclyn L. Christianization and Communication in Late Antiquity: John Chrysostom and his Congregation in Antioch. Cambridge, Cambridge University Press, Paperback, 2009. – 212 pp.

44. Християнська благодійність у Середні віки [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://adopomoga.com/novina/?n=20> – Назва з екрану.

45. Хобта Л. Ю. Суспільна значущість меценатства, благодійності та спонсорства: світовий контекст / Л. Ю. Хобта // Український історичний журнал. – 2006. – № 8. – С. 175–182.

46. Чернявська О. В. Історія розвитку благодійності та фандрайзингу в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Чернявська. – Режим доступу :

<http://westudents.com.ua/glavy/25006-4-perspektivi-rozvitku-fandrayzingu-v-ukran.html>

47. Європейська благодійність у XVI-XIX ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://adopomoga.com/novina/?n=21> – Назва з екрану.

48. Полищук В. А. История социальной педагогики и социальной работы : курс лекций / В. А. Полищук, А. И. Янкович. – Тернополь : ТДПУ, 2009. – 256 с.

49. Єлдинова І. М. Передумови становлення благодійної освітньої діяльності в історії зарубіжної педагогіки і школи [Електронний ресурс] / І. М. Єлдинова. – Режим доступу :

<http://yandex.ua/clck/jsredir?from=yandex.ua%3Bsearch%2F%3Bweb%3B%3> –

Назва з екрану.

50. Агапов Е. П. История социальной работы // [Електронний ресурс] / Е. П. Агапов. – Режим доступу :

http://dbs.sfedu.ru/www/umr.umr_download?p_umr_id=5402. – Назва з екрану.

51. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків / О. М. Апанович. – К. : Дніпро, 1991. – 335 с.

52. Коцур В. Дефініції «благодійність», «меценатство», «доброчинність», «критицизм» в сучасній історіографії / В. Коцур // Часопис української історії. – 2010. – Вип. 18. – С. 132–136.

53. Вечерський В. Гетьманські столиці України / В. Вечерський. – К. : Наш час, 2008. – 320 с.

54. Ступак Ф. Благодійність та суспільна опіка в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.) / Ф. Ступак. – К. : Ін-т іст. України НАН України, 2009. – 269 с.

55. Ступак Ф. Я. Діяльність благодійних товариств Києва другої половини XIX – початку XX століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Ф. Я. Ступак. – К., 1997. – 19 с.

56. Ступак Ф. Благодійність в Україні / Ф. Ступак. – К. : НАН України, 2011. – 325 с.

57. Ложешник А. Спадок родини Антона Андрійовича Головатого – військового судді Чорноморського козацького війська / А. Ложешник // Чорноморська минувшина. Записки відділу історії козацтва на Півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 6. – С. 100–110.

58. Кривошея В. Козацька старшина Кропивнянського полку доби Національної революції середини XVII ст. / В. Кривошея // Гілея. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. 38. – С. 5–13.

59. Коцур В. Благодійність полково-сотенної козацької старшини середини XVII–XVIII ст. в оцінці української сучасної історіографії [Електронний ресурс] / В. Коцур. – Режим доступу :

file://Downloads/ChasUkr_2014_28_15.pdf. – Назва з екрану.

60. Кругляк Б. А. Торговельна буржуазія в Україні (60-ті роки XIX ст. – 1914 р.) / Б. А. Кругляк // Український історичний журнал. – 1994. – № 6. – С. 72–81.

61. Ситняківська С. М. Реміснича освіта в Україні (друга половина XIX – початок XX століття) : монографія / С. М. Ситняківська. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 170 с.

62. Донік О. М. Купецтво України в імперському просторі (XIX ст.) / О. М. Донік. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2008. – 271 с.

63. Медиоланский А. А. Касса жертв долга / А. А. Медиоланский. – К. : Тип. Штаба КВО, 1911. – 15 с.

64. Російський державний історичний архів. – ф. 733. – оп. 231. – спр. 49. – 235 арк.

65. Російський державний історичний архів. – ф. 759. – оп. 24. – спр. 987. – 19 арк.

66. Смела. Краткое статистико-экономическое описание имений, заводов графов Льва Алексеевича, Алексея, Андрея и Григория Андреевичей Бобринских в Киевской губернии, для всероссийской Выставки 1913 года в Киеве / сост. В. Головня. – К. : Тип. Р. К. Лубковского, 1913. – 198 с.

67. Материалы по аграрно-экономическому исследованию Юго-Западного края (Уманский, Липовецкий, Звенигородский и Таращанский уезды Киевской губернии и Гайсинский уезд Подольской губернии). – Гайсин : Тип. У. Л. Шварцмана, 1908. – 230 с.

68. Заец А. С. Сахарная промышленность в Украине: становление, развитие, реструктуризация / А. С. Заец. – К. : Наук. думка, 2004. – 326 с.
69. Лафарг П. Благотворительность : пер. с нем. / под ред. М. В. Гельрота. – О. : Изд. Е. М. Алексеевой. [Тип. «Порядок»], 1905. – 40 с.
70. Російський державний історичний архів. – ф. 1284. – оп. 241. – спр. 103. – арк. 210.
71. Центральний державний історичний архів України. – ф. 442. – оп. 639. – спр. 819. – арк. 31–32, 37.
72. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<https://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрану.
73. Радянські та пострадянські часи – Історія благодійності [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://adoromoga.com/novina/?n=25>. – Назва з екрану.
74. Борщев В. В. Роль благотворительности в деятельности банков / В. В. Борщев // Благотворительность и закон. – М. : [Б.И.], 1994. – 27 с.
75. Сербин Р.А. Природа піклувально–освітнянського та приватно–громадського періоду розвитку благодійництва в Україні / Р.А. Сербин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Спеціальний випуск. Том 3. – С. 74–78.
76. Про благодійництво та благодійні організації : Закон України від 16 верес. 1997 р. № 531/97-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 46. – Ст. 292.
77. Фонд Петра Порошенка [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.myvin.com.ua/ua/catalog/society/foundations/515.html>. – Назва з екрану.
78. Сербин Р.А. Історично-правова характеристика благодійництва в Україні / Р.А. Сербин // Науковий вісник академії муніципального управління. Серія «Право». – 2014. – Випуск 1. – С. 36–42.
79. Благодійність: традиції і сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://shevcbs.kiev.ua/objects/files/obj9431/gallery1223462012.doc>. – Назва з екрану.

80. Стрельнікова О. О. Основні підходи до визначення поняття «добročинність» / О. О. Стрельнікова // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т. 177. Вип. 165. – С. 51–53. – (Серія «Соціологія»).

81. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. - К.; Ірпінь : Перун, 2011. – 1836 с.

82. Левківський М. В. Історія педагогіки : підручник / М. В. Левківський. – К. : Центр навч. літ., 2003. – 360 с.

83. Кант. И. Трактаты и письма / И. Кант. – М. : Наука, 1980. – 710 с.

84. Кант И. Критика чистого разума / И. Кант. – М. : Мьсль. – 1994. – . –

Т. 3. –1994. – 455 с.

85. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1981. – 367 с.

86. Кірюхін Д. І. Вступ до філософії релігії Гегеля. Філософія як спекулятивна теологія / Д. І. Кірюхін. – К. : ПАРАПАН, 2009. – 204 с.

87. Олчман М. Добровольці – цінне джерело. Університет Д. Хопкінса / М. Олчман, П. Джордан, 1997. – 119 с.

88. Всеобщая декларация волонтеров // Вестник благотворительности. – 1995. – №5 (21). – С. 12.

89. Шекова Е. Л. Особенности маркетинга благотворительных организаций / Е. Л. Шекова // Маркетинг в России и за рубежом. – 2006. – № 4. – С. 110–115.

90. Єсіна О. О. Добročинність як соціальне явище: теоретичний аспект аналізу / О. О. Єсіна // Український соціум. – 2009. – №3 (30). – С. 203–206.

91. Гончарова А. Н. Социальная работа и благотворительная деятельность [Текст] / А. Н. Гончарова // Благотворительность в России. Социальные и исторические исследования. – СПб. : [Б.И.], 2001. – С. 690–698.

92. Фомин Е. А. Благотворительность как социокультурный феномен в России [Текст] / Е. А. Фомин, Е. З. Чикадзе. – СПб. : Изд-во Чернышева, 1999. – 112 с.
93. Костина Е. Ю. Благотворительность в российском обществе как социальный институт и вид социальной деятельности : на материалах Приморского края : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04 / Е. Ю. Костина. – Владивосток, 2005. – 221 с.
94. Акімов Д. І. Соціальний маркетинг [Текст] / Д. І. Акімов. – К. : Наук. думка, 2008. – 144 с.
95. Гольбах П. А. Избранные произведения : в 2 т. / П. А. Гольбах. – М., 1998. – Т.1. – 1998. – 715 с.
96. Гундарин М. В. Книга руководителя отдела PR / М. В. Гундарин. – СПб. : Питер, 2006. – 268 с.
97. Донік О. М. Благодійність в Україні (XVI-XVIII ст.) / О. М. Донік // Український історичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 177–183.
98. Благодійний – Благодійний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/КМ/pdfs/Magazine59-28.pdf>. – Назва з екрану.
99. Благодійність : Економічна енциклопедія «Словопедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/38/53393/377701.html>. – Назва з екрану.
100. Слабошпицький М. Ф. Українські меценати. Нариси з історії української культури / М. Ф. Слабошпицький. – К. : Ярославів Вал, 2001. – 235 с.
101. Халилов Т. А. Межсекторные взаимодействия (методология, технологии, правовые нормы, механизмы, примеры) / Т. А. Халилов. – М. : [Б.И.], 2001. – 334 с.
102. Благодійність (філантропія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Корпоративна_благодійність. – Назва з екрану.
103. Чепурнов В. О. Некомерційні організації України: проблеми розвитку правової бази / В. О. Чепурнов // На порозі тисячоліть: сучасні підходи до розвитку громад та регіонів : тези матеріалів Міжнар. конф. (Ужгород, 2007). – Ужгород : Мистец. лінія, 2000. – С. 72–76.

104. Фирсов М. В. История социальной помощи в России / сост. М. В. Фирсов. – М. : Сварогъ; НВФ СПТ, 1995. – . – Т.1. – 1995. – 108 с.
105. Бадя Л. В. Подвиг співчуття (3 історії російського доброчинність) / Л. В. Бадя // Російський журнал соціальної роботи. – 1995. – № 1. – С. 15–20.
106. Ровбель С. В. Благотворительная деятельность в России : исторические традиции и современное развитие / С. В. Ровбель // Социальные взаимодействия в транзитивном обществе / под ред. М. В. Удальцовой. – Новосибирск : НГАЭиУ, 2000. – 91 с.
107. Благотворительность в России. Социальные и исторические исследования / под ред. О. Л. Лейкинда; сост. : А. Клецина, О. Лейкинд, А. Орлова, Г. Ульянова. – СПб. : Лики России, 2001. – 846 с.
108. Горбунова Є. Ю. Благодійність в Росії та її роль в суспільно-культурному житті на рубежі XIX – XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Є. Ю. Горбунова. – М., 1996. – 21 с.
109. Темникова Л. А. Благодійність в контексті духовного розвитку суспільства / Л. А. Темникова. – Калуга : Калуга, 1996. – 275 с.
110. Аніщев С. Ф. Становлення благодійності на Русі / С. Ф. Аніщев // Незалежна газета. – 1996. – 34 с.
111. Сербин Р.А. Деякі підходи до визначення поняття «благодійництво» / Р.А. Сербин // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [Текст] : тези доп. наук.–практ.конф. (Київ, 26 берез. 2015 року) / [ред. кол. В.В. Черней, О.М. Джужа, В.В. Василевич та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 232–234.
112. Філантропія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Назва з екрану.
113. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4-х т. – М. : Изд-во инностр. и нац. словарей, 1955. – . –

Т. 1. – 1955. – 885 с.

114. Филантропия: милостыня или социальная инженерия [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://bibliofond.ru/view.aspx?id=93882>. – Назва з екрану.

115. Лавриненко Л. Я. Меценатство и благотворительность: история развития / Л. Я. Лавриненко // Школа. – 2001. – № 2. – С. 63–68.

116. Александров Д. А. История системной благотворительности / Д. А. Александров. – М. : Нов. лит. обозрение, 2014. – 617 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/454/38454/16252>. – Назва з екрану.

117. Что такое благотворительность? [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.mosblago.ru/groups/page-14.htm>. – Назва з екрану.

118. Burlingame D.F. Altruism and Philanthropy: Definitional Issues. Indianapolis, 1993. – P. 8.

119. Апресян Р. Г. Гражданское участие: Ответственность, сообщество, власть / Р. Г. Апресян // Неконцептуальный сборник / отв. ред. Р. Г. Апресян. – М. : Аслан, 1997. – 90 с.

120. Апресян Р. Г. Дилеммы благотворительности / Р. Г. Апресян // Общественные науки и современность. – 1997. – № 6. – С. 56–67.

121. Социологическая энциклопедия : в 2 т. / рук. науч. проекта Г. Ю. Семигин ; глав. ред. В. Н. Иванов. – М. : Мысль, 2003. –.

Т. 1. – 2003. – 543 с.

122. Механізми державного стимулювання благодійної діяльності у сфері культури [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.niss.gov.Ua/Monitor/june2009/5.htm>. – Назва з екрану.

123. О меценатстве и благотворительной деятельности : Модельный Закон : принят на 10 пленар. засед. Межпарлам. Ассамблеи гос-в–участников СНГ : постановление от 6 дек. 1997 г., № 10-8 [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://docs.cntd.ru/document/901914302>. – Назва з екрану.

124. Донік О. М. Соціокультурний вимір підприємництва в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / О. М. Донік // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – 2003. – Вип. VI. – С. 49–55.

125. Матяж С. В. Проблеми державного регулювання меценатства в працях вітчизняних науковців / С. В. Матяж // Державне управління: теорія та практика : Електронне наук. фах. вид. НАДУ. – К. – 2009. – № 2 (10).

126. Кузнецов С. А. Большой толковый словарь русского языка / С. А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с.

127. Спонсорство : матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://uk.wikipedia.org/wiki/Спонсорство>. – Назва з екрану.

128. Ошеров С. А. От Рима к миру «Иногда эта связанность с жизненными ситуациями дает исследователям повод считать книги Сенеки чуть ли не элементом его политической тактики» // Нравственные письма к Луцилию / С. А. Ошеров, Л. А. Сенека. – М. : Наука, 1986. – 396 с.

129. Антонович И. В. Благотворительность в российском обществе: история и современность / И. В. Антонович. – Барнаул : Изд-во Алм. ун-та, 2005. – 135 с.

130. Спонсорство. Мир слов // Энциклопедический словарь PR и рекламы [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.mirsllov.ru/8/17/452350/>. – Назва з екрану.

131. Спонсорство [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.worklib.ru/dic/спонсорство/>. – Назва з екрану.

132. Волкодав С. П. Проблемы спортивного спонсорства / С. П. Волкодав. — М. : Компания Спутник +, 2011. – 61 с.

133. Літвіна О. Ю. Правове положення благодійних організацій В Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. Ю. Літвіна. – Харків, 2003. – 21 с.

134. Гундарин М. В. Теория и практика связей с общественностью основы медиа-релейшнз : учеб. пос. / М. В. Гундарин. – Форум; Инфра-М, 2007. – 336 с.
135. Рубан Ю. Г. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К. : НІСД, 2008. – 266 с.
136. Сходство и различие благотворительности и спонсорства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mylektsii.ru/1-85543.html>. – Назва з екрану.
137. Всеобщая декларация волонтеров // Вестник благотворительности, 1995. – №5(21). – 12 с.
138. Сербин Р.А. Феномен понять «благодійність» та «благодійницька діяльність» / Р.А. Сербин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2014. – №12. Том 1. – С. 112–115.
139. Сербин Р.А. Особливості співвідношення детермінантів «благодійництва» та «філантропії», «спонсорство» та «меценатства» / Р.А. Сербин // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія» – 2015. – №4. – С. 245–257.
140. Загальна теорія держави і права. Навчальний посібник / За ред. В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком, 1997. – С. 171.
141. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства: ученик. – М.: Норма: Инфра – М., 2010. – С. 430; Енгибарян Р. В., Краснов Ю. К. Теория государства и права. Учебное пособие, 2-е изд. , пересмотр. и доп. – М.: Норма, 2010. – С. 389.
142. Алексеев С. С. Проблемы теории права. Основные вопросы общей теории социалистического права. Курс лекций в 2-х томах. – Т. 1. – Свердловск: Свердловский юридический институт, 1972. – С. 139–140.
143. Раянов Ф. М. Предмет и система сельскохозяйственного права. Учебное пособие. Уфа.: Издательство Башкирского университета, 1980. –

144. Гафурова О.В. Теоретико-правові підходи до визначення інституту соціального розвитку села //Часопис Київського університету права – 2012. -№ 2. – С. 277-281

145. Український тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrainian_explanatory.academic.ru/93184/напря́м. – Назва з екрану.

146. Всесвітній словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://uk.worldwidedictionary.org/напря́м>. – Назва з екрану.

147. Академічний тлумачний словник української мови // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://sum.in.ua/s/v>. – Назва з екрану.

148. Форум СЛОВНИКА.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://forum.slovnuk.ua/lofiversion/index.php?t1972.html>. – Назва з екрану.

149. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3236-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 42. – Ст. 1842.

150. О меценатстве и благотворительной деятельности : модельный Закон / Пермский региональный правозащитный центр. Некоммерческий центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.rpc.ru/met_nko/portf_19.shtm/. – Назва з екрану.

151. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 1 черв. 2000 р. № 1768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 35. – Ст. 290.

152. Благочинна акція «Миколай про тебе не забуде!» розпочала набір волонтерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://dyvys.info/suspilstvo/blahochynna-aktsiya-mykolaj-pro-tebe-ne-zabude>. – Назва з екрану.

153. Про зайнятість населення : Закон України від 05 лип. 2012 р. – № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 24. – Ст. 1284.

154. Офіційні статистичні дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану.

155. Офіційні статистичні дані по безробіттю в Україні станом на 1 груд. 2015 р. та 1 січ. 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.dcz.gov.ua>. – Назва з екрану.

156. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

157. Офіційна статистична інформація Головного управління у справах сім'ї, молоді та спорту станом на 1 лип. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://sms.gov.ua>. – Назва з екрану.

158. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 02 черв. 2005 р. № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005 р. – № 26. – Ст. 1108.

159. Соціальний захист бездомних громадян та безпритульних дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://gorsobez.at.ua/news/socialnij_zakhist_bezdomnikh_gromadjan_ta_bezpritul. – Назва з екрану.

160. В Украине официально 30 тысяч бездомных, а неофициально – 130 тысяч [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://vvc.kiev.ua/news/1040>. – Назва з екрану.

161. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : Закон України від 2 черв. 2005 р. №2623-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

162. Офіційні дані дослідження Українського інституту соціальних досліджень ім. Олександра Яременка на тему: «Підлітки, які живуть чи працюють на вулиці: актуальні акценти для ефективної профілактики ВІЛ» станом на грудень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://tyzhden.ua/News/36520>. – Назва з екрану.

163. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 06 жовт. 2005 р. № 2961-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 2–3. – Ст. 36.

164. Про затвердження Порядку проведення соціальної реабілітації осіб, які постраждали від терористичного акту : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лип. 2004 р. № 982 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

165. Дети с ограниченными возможностями здоровья [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://womanadvice.ru/deti-s-ovz>. – Назва з екрану.

166. Вдовина А. Д. Психолого-педагогические проблемы вовлечения молодежи в волонтерскую работу по социально-реабилитационной поддержке слепых и слабовидящих / А. Д. Вдовина [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.Utopya.spb.ru>. – Назва з екрану.

167. Товариство Червоного Хреста України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.redcross.org.ua>. – Назва з екрану.

168. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрану.

169. Надзвичайні ситуації техногенного характеру [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://nuczu.edu.ua/files/oppr1/35.pdf>. – Назва з екрану.

170. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV // Верховна Рада України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

171. Як працюватимуть волонтери під час надзвичайних ситуацій? [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://zib.com.ua/ua/118046yak_pracuyvatimut_volonteri_pid_chas_nadzvichaynih_situac. – Назва з екрану.

172. Гуманітарна допомога [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/key_eu_policies/humanitarian_aid/index. –

Назва з екрану.

173. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 лип. 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 16. – Ст. 702.

174. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 2.

175. З тимчасово окупованої території та районів проведення АТО до інших регіонів переселено 642 тис. 861 особа [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247870901. – Назва з екрану.

176. Флешмоб «Діти Кам'янця-Подільського за МИР» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [youtube.com>watch?v=_pIaTgwsYWc](https://www.youtube.com/watch?v=_pIaTgwsYWc)

177. Флешмоб «Діти Кам'янця-Подільського за МИР» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [youtube.com>watch?v=_pIaTgwsYWc](https://www.youtube.com/watch?v=_pIaTgwsYWc)

178. Флешмоб «Діти Кам'янця-Подільського за МИР» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [youtube.com>watch?v=_pIaTgwsYWc](https://www.youtube.com/watch?v=_pIaTgwsYWc)

179. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький. – Х. : Право, 2013. – 656 с.

180. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.

181. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.

182. Про затвердження Порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування : Постанова Кабінету Міністрів

України від 4 серп. 2000 р. № 1222 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 32. – Ст. 194.

183. Матяж С. В. Розвиток державного регулювання меценатської діяльності в Україні [Текст] : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Матяж С. В. – Миколаїв, 2011. – 216 с.

184. Скрипченко О. В. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук [та ін.]. – К. : Каравела, 2009. – 464 с.

185. Буздуган Я. М. Правова характеристика благодійності, благодійництва та благодійницької діяльності / Я. М. Буздуган // Віче. – 2011. – № 4. – С. 16–21.

186. Ланда Н. М. Філософський енциклопедичний словник / Н. М. Ланда [и др.]. – М. : Сов энцикл., 1983. – . –

Т. 2. – 1983. – 840 с.

187. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посіб. / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища шк., 2004. – 234 с.

188. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. / С. Д. Максименко. – Вид. 2-ге, переробл. та допов. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 222 с.

189. Лукашевич М. П. Соціологія. Загальний курс : підручник / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – К. : Каравела, 2004. – 456 с.

190. Маркс К. Сочинения : в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Изд-во полит. л-ры, 1974. – . –

Т. 42 : Экономическо-философские рукописи. – 1974. – 535 с.

191. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / ред. проф. Д. Н. Ушаков. – 1935-1940. – . –

Т. 4. – 1940. – 1163 с.

192. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – . –

Т 1. – 1998. – 672 с.

193. Ступак Ф. Я. Добродійна діяльність гетьмана І. Мазепи / Ф. Я. Ступак // Український історичний журнал. – 2005. – № 13. – С. 138[148].

194. Ульгорн Г. О. Христианская благотворительность в древней Церкви / Г. О. Ульгорн. – СПб, 2000. – 140 с.
195. Саманцова О. В. Мотиваційні чинники добродійної діяльності підприємців другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (на прикладі Донецького економічного регіону) / О. В. Саманцова // Сторінки історії : зб. наук. праць. – 2006. – Вип. 23. – С. 35–36.
196. Страховський Д. П. К вопросу о христианской благотворительности / Д. П. Страховський. – Екатеринославль : [Б.И.], 1914. – 98 с.
197. Про Товариство Червоного Хреста України : Закон України від 28 листоп. 2002 р. № 330-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
198. Сербин Р.А. Мета благодійної діяльності / Р.А. Сербин // Іншомовна підготовка працівників ОВС та фахівців із права [Текст] : тези доп. наук.–теорет. конф. (Київ, 30 квіт. 2015 р.) / ред. кол. : В.В. Черней, І.Г. Галдецька та ін. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 151–153.
199. Тематичний словник термінів та визначень з курсу теорії держави і права. – К., 1995. – 76 с.
200. Словник іншомовних слів / [уклад. С. М. Морозов, Л. П. Шкарупа]. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
201. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юрид. думка, 2004. – Т. 1: Заг. част. – 584 с.
202. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 1. – 1982. – 360 с.
203. Бахрах Д. Н. Система субъектов административного права / Д. Н. Бахрах // Советское государство и право. – 1986. – № 2. – С. 39 – 43.
204. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права : [навч. посіб. / за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна]. – К., 2006. – 576 с.

205. Скакун О. Ф. Теорія держави і права / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
206. Ожегов С. И. Словарь русского языка / [под ред. Н. Ю. Шведовой]. – [14-е изд., стереотип.]. – М. : Рус. яз., 1983. – 816 с.
207. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05 лип. 2012 р. № 5073-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 25. – Ст. 252.
208. Марченко О. В. Адміністративно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Марченко О. В. – К., 2014. – 218 с.
209. Юрій М. Ф. Людина і світ / М. Ф. Юрій – К. : Дакор, 2006. – 460 с.
210. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т. Ф. Ефремова. – М. : Русск. яз., 2000. – 547 с.
211. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. І. Пометун, Л. О. Пироженко. – К., 2002. – 135 с.
212. Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]. / О. Н. Ярмиш, В. О. Серьогін – Режим доступу : <http://books.br.com.ua/3125>. – Назва з екрану.
213. Правовые формы деятельности государства и их характерные черты [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vuzlib.su/beta3/html/1/15557/15592/>. – Загл. с экрана.
214. Сербин Р.А. Форми благодійної діяльності в Україні / Р.А. Сербин // Стан, проблеми та перспективи сучасної юриспруденції України в умовах євроінтеграції: правові та суспільні аспекти [Текст]: матеріали підсумк. наук.–теорет. Інтернет–конф. (Київ, 23 квіт. 2015 р.) – К: Нац. акад. внутр. справ. – 2015. – С. 16–17.
215. Конюхов Н. И. Словарь-справочник по психологии / Н. И. Конюхов. – М. : Академия, 1996. – 160 с.
216. Медведева Е. С. Словарь терминов по теории социальной работы / Е. С. Медведева. – М. : Сфера, 2006. – 234 с.

217. Тукумцев Б. Г. Словарь-справочник по социальной геронтологии / под ред. Б. Г. Тукумцева. – Самара, 2003. – 105 с.
218. Розширення можливостей недержавних організацій через залучення волонтерів та створення мереж / за ред. В. Дибайло, Ш. Малеріус – К. : [Б.В.], 2004. – 98 с.
219. Безпалько О. В. Підготовка волонтерів до проведення організаційних форм соціально-педагогічної діяльності // Волонтерство: poradnik для організатора волонтерського руху в Україні / уклад. : Т. Л. Лях; авт. кол. : Безпалько О. В., Заверико Н. В., Зверєва І. Д. – К. : Волонтер, 2001. – 242 с.
220. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / Л. І. Міщик. – К. : ІЗМН, 1997. – 140 с.
221. Мигович І. І. Соціальна робота (вступ до спеціальності). / І. І. Мигович. – Ужгород : Ужгород, держ. ун-т, 1997. – 190 с.
222. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. – 560 с.
223. Культура життєвого самовизначення: інтегративний курс для учнів загальноосвітніх навчальних закладів: метод. посіб. : [у 3 ч.] / [О. В. Безпалько, М. І. Босенко, Р. Х. Вайнола та ін.]; наук. кер. та ред. І. Д. Зверєва. – К. : Златограф, 2003. – Ч. 2 : Середня школа. – 536 с.
224. Тукумцев Б. Г. Словарь-справочник по социальной геронтологии / под ред. Б. Г. Тукумцева. – Самара : Начало, 2003. – 105 с.
225. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовт. 1999 р. № 1192-ХІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.zakon.rada.gov.ua>.
<https://s.mail.ru/43EN5fhyRsru/img-2016-03-02-04-54-35.png>. – Назва з екрану.
226. Основы духовной культуры // Энциклопедический словарь педагога [Електронний ресурс]. – Режим доступа :
http://spiritual_culture.academic.ru/1252. – Название с экрана.

227. Экономические механизмы управления рисками чрезвычайных ситуаций / В. А. Акимов, В. Я. Богачев, В. К. Владимировский [и др.]. – М. : Куна, 2004 – 312 с.
228. Будзуган Я. М. Правові основи діяльності українських благодійних об'єднань медичного спрямування / Я. М. Будзуган // Віче. – 2010. – № 24. – С. 25–30.
229. Европа : донорство как форма солидарности [Електронний ресурс]. – Режим доступа :
<http://krab.org.ua/data/upload/donorstvo/Evropa.forma>. – Название с экрана.
230. Донорство в Україні: необхідна благодійність чи небезпечна розкіш? [Електронний ресурс]. – Режим доступа :
<http://h.ua/story/188349#ixzz3wfX7TJwE>. – Назва з екрану.
231. Статут Благодійного Фонду «Донор-ОМ» [Електронний ресурс]. – Режим доступа :
<http://donor-om.org.ua/index.php/docs/5-statut-blagodijnogo-fondu-donor-om>. – Назва з екрану.
232. Про донорство крові та її компонентів : Закон України від 23 черв. 1995 р. № 239/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 23. – Ст. 183.
233. Донорство яйцеклетки : последствия, как стать донором? [Електронний ресурс]. – Режим доступа :
<http://love-mother.ru/donorstvo-yajcekletki-posledstviya-kak-stat-donorom-otzyvy>. – Назва з екрану.
234. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 1007-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 377.
235. Про меценатство : Проект Закону України від 22 вер. 2004 р. № 6176 [Електронний ресурс]. – Режим доступа :
<http://www.zakon.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
236. Социологическая энциклопедия: в 2 т. / рук. науч. проекта Г. Ю. Семигин; глав. ред. В. Н. Иванов – М. : Мысль, 2003. – . –

Т. 1. – 2003. – 694 с.

237. Лавриненко Л. Я. Меценатство и благотворительность: история развития / Л. Я. Лавриненко // Школа. – 2001. – № 2. – С. 63–68.

238. Філантропія // Медичний Журнал : Детально про здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://joywoman.ru/page/filantropija>. – Назва з екрану.

239. Філантропія : милостиня чи соціальна інженерія [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://refs.co.ua/52244-Filantropiya_milostynya_ili_social_naya_inzheneriya.html. –

Назва з екрану.

240. Что такое альтруизм и нужно ли жертвовать собой для других? [Електронний ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.rutvet.ru/in-chto-takoe-al-truizm-i-nuzhno-li-zhertvovat-soboy-dlya>. –

Загл. с экрана.

241. Економічна енциклопедія Словопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://slovopedia.org.ua/38/53392/377185.html>. – Назва з екрану.

242. Карпенко Л. А. Психологічний словник / укл. Л. А. Карпенко, А. В. Петровський, М. Р. Ярошевський, М. Р. Короткий. – Ростов н/Д : ФЕНІКС, 1998. – 239 с.

243. Юридический энциклопедический словарь / [глав. ред. А. Я Сухарев]; [ред. кол. : М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др.]. – М. : Сов. энцикл., 1984. – 415 с.

244. Миротворча діяльність : організаційно-правовий аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=53263>. – Назва з екрану.

245. Миротворча діяльність України. – К. : [Б.В.], 2003. – 67 с.

246. Орфографический словарь русского языка. – Изд. 9-е. – М. : Сов. энцикл., 1969. – 520 с.

247. Миротворча діяльність ООН в сучасних умовах (90-ті рр. і зараз, концепція гуманітарної інтервенції) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/56.htm>. – Назва з екрану.
248. Доклад группы по операциям Организации Объединенных Наций в пользу мира. – 2002. – 235 с.
249. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підруч.] / пер. з рос. / Скакун О. Ф. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
250. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 26 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
251. Про рекламу : Закон України 3 липня 1996 року № 270/96-ВР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
252. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8 липня 2011 року № 3671-VI // Відомості Верховної Ради України, 2012. - № 16. - Ст.146.
253. Про Товариство Червоного Хреста України : Закон України від 28 листопада 2002 року № 330-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
254. Про громадські об'єднання : Закон України від 6 вересня 2012 року // Відомості Верховної Ради України, 2013. - № 1. - Ст.1.
255. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон від 15.05.2003 № 755-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. - № 31-32. - Ст.263.
256. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. - №№ 40-44. - Ст.356.
257. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13, № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.
258. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України, 2002. - № 3-4. - Ст.27.

259. Лісовий кодекс України : Закон України від від 21 січня 1994 року № 3852-XII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>.

260. Модельний закон про меценатство і благодійну діяльність : СНД; Модель, Міжнародний документ, Закон від 06 грудня 1997 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_e56

261. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI // Відомості Верховної Ради України, 2011. - № 42. - Ст.435.

262. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>.

263. Про донорство крові та її компонентів : Закон України від 23 червня 1995 року № 239/95-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1995. - № 23. - Ст.183.

264. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей : Закону України від 2 червня 2005 року № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України, 2005. - №26. - Ст. 354.

265. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460 - VI // Відомості Верховної Ради України, 2011. - № 51. - Ст.577.

266. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 червня 2000 року № 1805-III // Відомості Верховної Ради України, 2000. - № 39. - Ст.333.

267. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Постанова Правління Національного банку України від 21 січня 2004 р. № 22 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>

268. Про порядок ініціювання, підготовки та реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 року № 1027 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>.

269. Про затвердження Порядку відображення в обліку операцій в іноземній валюті : затв. Наказом Державного казначейства України від 27 квітня 2001 року №126 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>.

270. Про затвердження Порядку підтвердження належності товарів до інвестиційних проектів міжнародних фінансових організацій, для реалізації яких при ввезенні (пересиланні) товарів на митну територію України може видаватися податковий вексель із строком погашення до кінця поточного бюджетного року : затв. Наказом Міністерства фінансів України від 2 червня 2004 року № 367 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>.

271. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>

272. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>.

273. Про Раду з питань національної єдності : затв. Указом Президента України від 11.12.2015 697/2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/697/2015>

274. Про орден Героїв Небесної Сотні : затв. Указом Президента України від 3 листопада 2014 року № 844/2014 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/844/2014>

275. Про затвердження Порядку здійснення публічного збору благодійних пожертв для забезпечення бойової, мобілізаційної готовності, боєздатності та

функціонування Збройних Сил України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 451 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid>.

276. Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року : затв. Постанову Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1094 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-п>

277. Деякі питання діяльності міжнародних благодійних організацій, їх філій та представництв : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2015 р. № 397 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/397-2015-п>

278. Про затвердження переліку потреб, сума благодійної допомоги для задоволення яких не включається до оподаткованого доходу платників податку на доходи фізичних осіб : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 653 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/653-2014-п>

279. Про затвердження Порядку надання гуманітарної та іншої допомоги населенню Донецької та Луганської областей: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2015 р. № 21 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/21-2015-п>

280. Про Порядок отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 року № 1222 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>.

281. Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції: затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України 31 березня 2015 р. № 359-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/359-2015-p>

282. Про затвердження Порядку використання благодійних коштів, що знаходяться на спеціальному реєстраційному рахунку Державної служби з питань інвалідів та ветеранів України : затв. Наказом Міністерства соціальної політики України від 12 серпня 2011 року № 311 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua>.

283. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1997/ - № 24 - Ст.170.

284. У Києві відбудеться міжнародна благодійна програма «Артисти – дітям» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://kievcity.gov.ua/news/28419.html>

285. У столиці відбудеться триденна благодійна акція, спрямована на підтримку ветеранів війни та учасників АТО // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://kievcity.gov.ua/news/24293.html>

286. Лот Віталія Кличка продали на благодійному аукціоні, де збирали кошти на обладнання для дитячих лікарень // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://kievcity.gov.ua/news/23122.html>

287. Ганна Старостенко нагородила українських добровольців за інновації у сфері благодійності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://kievcity.gov.ua/news/21905.html>

288. До Міжнародного дня інваліда у столиці відбудеться благодійна акція «Світ один для всіх» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://kievcity.gov.ua/news/31419.html>

289. Про День благодійництва : Указ Президента України від 13 груд. 2007 р. № 1220 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 96. – Ст. 3495.
290. International Day of Charity : Resolution adopted by the General Assembly on 17 December 2012 № 67/105 [Electronic resource] – Access mode :
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/484/90/PDF/N1248490>.
291. Личности // Издательский дом личности. – 2012. – № 4(44). – 128 с.
292. Горелов Д. М. Розвиток благодійництва в сучасній Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Д. М. Горелов. – Режим доступу :
<http://www.niss.gov.ua/articles/1367/>. – Назва з екрану.
293. Кравцова Т. М. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації / Т. Кравцова, А. Солонар // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 522–525.
294. Чернов С. І. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів всіх форм навчання за спеціальністю 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)» / С. Чернов, С. Гайдученко. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 97 с.
295. Колпаков В. К. Про публічні адміністрації / В. К. Колпаков // Право України. – 2003. – № 5 – С. 28–31.
296. Александров О. А. Адміністративне право : [навч. посіб.] / О. А. Александров. – К. : НАДУ, 2008. – 64 с.
297. Адміністративне право України (у визначеннях та схемах) : [навч. посіб.] – К. : Атіка, 2008. – 272 с.
298. Коліушко І. Реформа публічної адміністрації на місцевому та регіональному рівні як один із напрямків адміністративної реформи [Електронний ресурс] / І. Коліушко, В. Тимошук. – Режим доступу :
www.municipal.gov.ua/data/loads/2005_zbirn_problemtrans_statta_koliyshko_timos_huk.doc. – Назва з екрану.
299. Міхровська М. С. Державне управління та публічна адміністрація : шлях до демократії / М. С. Міхровська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 88. – С. 90–93.

300. Кіцул Ю. С. Функції органів публічної адміністрації / Ю. Кіцул, Р. Лиса // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. - № 32. – Т. 3.– С. 28–30.
301. Подоляка А. М. Взаємодія державних органів в охороні громадського порядку / А. М. Подоляка // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 338–344.
302. Український Радянський енциклопедичний словник : в 3 т. / [уклад. М. П. Бажан, І. К. Білодід, О. І. Гурій та ін.]. – К. : [Б.В.], 1966. – . – Т. 1. – 1966. – 436 с.
303. Спиркин А. Г. Взаимодействие / А. Г. Спиркин // Большая советская энциклопедия. – М. : Сов. энцикл., 1971. – . – Т. 5. – 1971. - С. 3–9.
304. Афанасьев В. Г. Научное управление обществом (опыт системного исследования) / В. Г. Афанасьев. – [2-е изд., доп.] – М. : Политиздат, 1973. – 390 с.
305. Васильева О. М. Некоторые теоретические вопросы взаимодействия органов внутренних дел с добровольными народными дружинами / О. М. Васильева // Вопросы взаимодействия с общественностью. – М., 1977. – С. 95–103.
306. Пчолкін В. Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ / В. Д. Пчолкін // Проблеми взаємодії територіальних і транспортних органів внутрішніх справ у попередженні та розкритті злочинів : матеріали наук.-практ. конф. (Львів, 23 трав. 2003 р.). – Львів, 2004. – С. 93–104.
307. Колпаков В. К. Адміністративно-правові проблеми взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією : [монографія] / В. Колпаков, Д. Заброта. – Д. : Дніпропетровськ, держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 198 с.
308. Черних С. П. Адміністративно-правові засади взаємодії органів державної влади України у сфері протидії організованій злочинності / С. П. Черних // Право і Безпека. – 2010. – № 2 (34). – С. 117–122.

309. Назар Ю. С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень : монографія / Ю. С. Назар. – Львів : Львів, держ. ун-т внутр. справ, 2012. – 160 с.

310. Сівков С. В. Адміністративно-правовий статус Міністерства соціальної політики України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Сівков Сергій Віталійович. – К., 2013.– 216 с.

311. Заброда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Заброда Дмитро Григорович. – К., 2005. – 235 с.

312. Президент України : офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. - Режим доступу :

<http://www.president.gov.ua/>. – Назва з екрану.

313. Петроє О. М. Поняття «діалог» у термінологічній традиції зарубіжної та вітчизняної наукової думки [Електронний ресурс] / О. М. Петроє // Державне управління: теорія та практика : електрон. наук.фах. вид. – 2011. – № 12. – Режим доступу :

<http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/>. – Назва з екрану.

314. Левинас Э. Путь к Другому : Сборник статей и переводов, посвященный 100-летию со дня рождения Э. Левинаса / Э. Левинас. – СПб., 2006. – 239 с.

315. Міністерство соціальної політики України : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.mlsp.gov.ua/>. – Назва з екрану.

316. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18 лип. 2007 р. № 950 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 54. – Ст. 2180.

317. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 14–15, № 16–17. – Ст. 133.

318. Луценко І. Трансформація інструментів та методів економічної політики у процесі залучення некомерційного сектору / І. Луценко // Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських принципів належного врядування : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф.(Київ, 12 груд. 2012 р.). – К., 2013. – С. 160–163.
319. Буздуган Я. М. Благодійні організації як суб'єкти фінансового права й фінансових правовідносин / Я. М. Буздуган // Віче. – 2014. – № 14. – С. 2–5.
320. Хантингтон С. Ф. Политический порядок в меняющихся обществах / С. Ф. Хантингтон. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.
321. Правовий статус невідприємницьких організацій : [навч. посіб.] / за ред. В. В. Луця. – К. : Свѣчадо, 2006. – 416 с.
322. Семикіна К. В. Зарубіжний досвід регулювання діяльності некомерційних установ / К. В. Семикіна // Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 2. – С. 73–76.
323. Резнік О. С. Чинники залученості в роботу добровільних чи благодійних організацій у європейських країнах / О. С. Резнік // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 1. – С. 139–153.
324. Конституція України : прийнята Верховною Радою України 28 черв. 1996 р. – К. : Атіка, 2006. – 62 с.
325. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – С. 270.
326. Загальна декларація прав людини // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
327. Про громадські об'єднання : Закон України від 06 вер. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.
328. Williamson O. Mechanisms of governance / O. Williamson. – New York : Oxford University Press, 1996. – 429 p.
329. Stinchcombe A. Social structure and organizations in Handbook of Organizations / A. Stinchcombe. – Chicago : Rand McNally Company, 1965. – 234 p.

330. Пацера М. М. Благодійність: за покликом серця чи з розрахунку? / М. М. Пацера // Вісник НБУ. – 2013. – № 1. – С. 49–52.
331. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник. – К. : Держ. служба статистики України, 2015. – 124 с.
332. Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014-2018 роки : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1708-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 48. – Ст. 2055.
333. Додіна Є. Є. Адміністративно-правовий статус громадських організацій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Є. Є. Додіна. – О., 2002. – 23 с.
334. Муніципальне право України : [підручник] / [В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін.] ; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с. – [Стереотип. вид.].
335. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / [наук.-ред. Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – . –
Т. 8 : Публічне врядування. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 712 с.
336. Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2014 році / Статистичний бюллетень. – К. : Держ. служба статистики України, 2015. – 145 с.
337. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2365-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.
338. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / [наук.-ред. Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – . –
Т. 6 : Державна служба. – 2011. – 524 с.
339. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 2 квіт. 1991 р. № 987-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 283.
340. Про громадські об'єднання : Закон України від 06 вер. 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

341. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.
342. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України від 16 квіт. 2009 р. 1275-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 38. – Ст. 534.
343. Філатова Н. Поняття та ознаки саморегульованих організацій / Н. Філатова // Вісник. – 2013. – № 1 (72). – С. 280–290.
344. Завидняк І. О. Благодійні організації як інститут громадянського суспільства / І. О. Завидняк // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2014. – № 2 (65). – С. 74–79.
345. Енциклопедичний словник з державного управління / [Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ковбасюка Ю. В., Трощинського В. П., Сурміна Ю. П. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
346. Предмет і метод теорії управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www-ecology.univer.kharkov.ua/docum/kafedra_mon/Kvartenko/organ. – Назва з екрану.
347. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / [наук. редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – . – Т. 1 : Теорія державного управління. – 2011. – 748 с.
348. Блажко Н. І. Основні засади Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації в Україні» / Блажко Н. І., Доленко В. І., Проценко Н. К. – Кременчук, 2013. – 20 с.
349. Про соціальні послуги : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.
350. Швейцер А. А. Культура и этика / А. А. Швейцер. – М. : [Б.И.], 1973. – 698 с.
351. Державне управління : теорія і практика [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.

352. Куца А. М. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Куца Алла Миколаївна. – Запоріжжя, 2011. – 297 с.

353. Гулевська-Черниш А. Благодійність за правилами : принципи, основні засади, практичне застосування / Гулевська-Черниш А., Ржевська К., Ярошенко Л. – К. : Абетка благодійності, 2013. – 59 с.

354. Соловьёв В. С. Собрание сочинений Владимира Сергеевича Соловьёва : в 3 т. / В. С. Соловьёв. – СПб : Просвещение, 1912. – . – Т. 3. – 1912. – 440 с.

355. Чепурнов В. О. Правовий статус благодійних установ та товариств за законодавством України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Чепурнов Вадим Олександрович. – К., 2004. – 175 с.

356. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листоп. 2001 р. № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.

357. Про режим використання грошових благодійних пожертв на матеріально-технічне та медичне забезпечення Збройних Сил України та Національної гвардії України : Постанова Верховної Ради України від 16 квіт. 2014 р. № 1216-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 22. – Ст. 865.

358. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.

359. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовт. 1993 р. № 3543-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 44. – Ст. 416.

360. Про оборону України : Закон України від 06 груд. 1991 № 1932-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.

361. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1934-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

362. Про наукові парки : Закон України від 25 черв. 2009 р. № 1563-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 51. – Ст. 757.

363. Про Загальнодержавну цільову програму «Питна вода України» на 2011–2020 роки» : Закон України від 3 берез. 2005 р. № 2455-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 15. – Ст. 243.

364. Про курорти : Закон України від 5 жовт. 2000 р. № 2026-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – Ст. 435.

365. Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів : Закон України від 22 берез. 2001 р. № 2333-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 28. – Ст. 135.

366. Про поводження з радіоактивними відходами : Закон України від 30 черв. 1995 р. № 255/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 27. – Ст. 198.

367. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

368. Про гідрометеорологічну діяльність : Закон України від 18 лют. 1999 р. № 443-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 16. – Ст. 95.

369. Про театри і театральну справу : Закон України від 31 трав. 2005 р. № 2605-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26. – Ст. 350.

370. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 24. – Ст. 168.

371. Про деякі невідкладні заходи щодо підтримки закладів культури в період економічної кризи : постанова Верховної Ради України від 5 берез. 2009 р. 1114-VI // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 49.

372. Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1626-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 26. – Ст. 361.

373. Про народні художні промисли : Закон України від 21 черв. 2001 р. № 2547-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 199.

374. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 черв. 2000 р. № 1805-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – Ст. 333.

375. Про кінематографію : Закон України від 13 січ. 1998 р. № 9/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 22. – Ст. 114.

376. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 черв. 1995 р. № 249/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 25. – Ст. 191.
377. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 7. – Ст. 45.
378. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 груд. 1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
379. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листоп. 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
380. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 черв. 2005 р. № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26. – Ст. 354.
381. Про виконання програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні : Закон України від 21 черв. 2012 р. № 4999-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 19–20. – Ст. 187.
382. Про житловий фонд соціального призначення : Закон України від 12 січ. 2006 р. № 3334-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 19–20. – Ст. 159.
383. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 черв. 2001 р. № 2558-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 42. – Ст. 213.
384. Про рекламу : Закон України від 3 лип. 1996 р. № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39. – Ст. 181.
385. Про протидію захворюванню на туберкульоз : Закон України від 05 лип. 2001 р. № 2586-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 49. – Ст. 258.
386. Про екстрену медичну допомогу : Закон України від 05 лип. 2012 р. № 5081-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 30. – Ст. 340.

387. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лют. 2006 № 3447-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 27. – Ст. 230.

388. Про видавничу справу : Закон України від 5 черв. 1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 32. – Ст. 206.

389. Про підготовку та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка : постанова Верховної Ради України від 19 черв. 2013 р. № 340-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 6–7. – Ст. 82.

390. Про відзначення на державному рівні 14 жовтня 2012 року 360-річчя заснування Чортомлицької Запорозької Січі та вшанування пам'яті кошового отамана Івана Сірка : постанова Верховної Ради України від 05 лип. 2012 р. № 5106-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 26. – Ст. 268.

391. Про науковий парк «Київська політехніка» : Закон України від 22 груд. 2006 р. № 523-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 86.

392. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.

393. Горелов Д. М. Розвиток благодійництва в сучасній Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Д. М. Горелов. – Режим доступу :

<http://www.niss.gov.ua/articles/1367/>. – Назва з екрану.

394. Большая юридическая энциклопедия. – М. : ДиректМедиа Паблшинг, 2006. – 5818 с.

395. New York Code of rules and regulations, Chapter V Charitable Uses and Purposes [Electronic resource] – Access mode :

<http://www.charitiesnys.com/pdfs/TITLE%2013%20Chapter%20V%20-%202014>.

396. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.

397. Янишен В. П. Майновий інтерес як предмет договору страхування / В. П. Янишен // Проблеми законності. – 2012. – № 120. – С. 42–50.

398. Матвіїв М. Я. Маркетинг благодійних організацій / М. Я. Матвіїв // Економіка і управління. – 2011. – № 1. – С. 90–96.
399. Розова С. С. Классификационная проблема в современной науке / С. С. Розова. – Новосибирск : Наука, 1986. – 224 с.
400. Готинян-Журавльова В. В. Вплив способу створення класифікації на зміст класифікаційних чарунок / В. В. Готинян-Журавльова // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17). – С. 50–52.
401. Кондаков Н. И. Логика / Н. И. Кондаков. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1954. – 512 с.
402. Економічна енциклопедія : у 3 т. / [Голов. ред. Б. Д. Гаврилишин]. – К. : Академія, 2001 – . – Т. 2. – 2001 – 848 с.
403. Философский словарь / [ред.-состав. И. Флоров]. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.
404. Конверський А. Є. Логіка : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. Є. Конверський. – К. : Четверта хвиля, 1998. – 272 с.
405. Філософський енциклопедичний словник : довідкове видання / [Голов. ред. В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 744 с.
406. Тофтул М. Г. Логіка : посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Г. Тофтул – К. : Академія, 2002. – 368 с.
407. Логіка : навчальний комплекс / [О. В. Сулим, Л. О. Сандюк, С. П. Симоненко та ін.] ; за ред. О. В. Сулима. – [3-тє вид.]. – О. : Астропринт, 2004. – 232 с.
408. Хоменко І. Логіка : підруч. [для вищ. навч. закл.] / І. Хоменко. – К. : Абрис, 2004. – 356 с.
409. Кузьмин В. П. Принцип системности в теории и методологии К. Маркса / В. П. Кузьмин. – М. : Политиздат, 1976. – 300 с.
410. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : [учеб. пособ.] / Ю. П. Сурмин. – К. : МАУП, 2003. – 368 с.

411. Повторева С. М. Словник з логіки / С. М. Повторева. – Львів : Магнолія-2006, 2009. – 196 с.
412. Лэнгсам Й. Структуры данных для персональных ЭВМ / Лэнгсам Й., Огенстайн М., Тененбаум А. – М. : Мир, 1989. – 568 с.
413. Матвеева С. С. Упорядочивание данных. Основные методы сортировки : Методические указания по выполнению РГР / С. С. Матвеева, Е. Ф. Ванеева. – Ухта : УГТУ, 2002. – 46 с.
414. Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу : наказ Міністерства юстиції України від 05 берез. 2012 р. № 368/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 20. – Ст. 772.
415. Василенко В. А. Основы теории международного права / В. А. Василенко. – К. : Вища шк., 1988. – 288 с.
416. Вовк К. А. Актуальні проблеми діяльності благодійних організацій в Україні / К. А. Вовк // Від громадянського суспільства – до правової держави : тези доп. Міжнар. наук. Internet-конф. студ. та молодих вчених (Харків, 2013). – Х., 2013. – С. 79–82.
417. Багній М. Державна реєстрація громадських об'єднань та благодійних організацій : [практ. посіб.] / М. Багній, Т. Яцків. – Л. : Центр громад. адвокатури, 2014. – 176 с.
418. Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2014 році. Статистичний бюллетень. – К. : Держ. служба статистики України, 2015. – 145 с.
419. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
420. Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій : наказ Міністерства фінансів України від 24 січ. 2013 р. № 37 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 17. – Ст. 591.
421. Литвин І. В. Принципово важливі новели регулювання діяльності благодійних організацій в Україні [Електронний ресурс] / І. В. Литвин // Наукові

записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 4. – С. 60–64. – Режим доступу :

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2013_4_13. – Назва з екрану.

422. Европейская конвенция о признании юридическими лицами международных неправительственных организаций [Электронный ресурс] – Режим доступа :

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_683. – Название с экрана.

423. Правотека : портал правовой помощи [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://pravoteka.ru/encyclopedia13146>. – Название с экрана.

424. Большой экономический словарь [Электронный ресурс] // М. : Ин-т нов. экон., 1997. – Режим доступа :

http://big_economic_dictionary.academic.ru/16953. – Название с экрана.

425. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права / І. М. Кучеренко. – К. : Юрид. вид-во «Аста», 2004. – 328 с.

426. Благодійний фонд «Мистецький Арсенал» : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу :

<http://art-arsenalfund.org/home/>. – Название с экрана.

427. Большой юридический словарь [Электронный ресурс] // Академик.ру. – 2010. – Режим доступа :

<http://jurisprudence.academic.ru/>. – Название с экрана.

428. Кричковська М. О. Правовий статус засновника корпоративного фонду / М. О. Кричковська // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – № 73. – С. 342–348. – Режим доступу :

http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdp_2014_73_57.pdf. – Назва з екрану.

429. Краєвський І. В. Правовий статус засновника та учасника товариства з обмеженою відповідальністю / І. В. Краєвський // Вісник Львівського університету. – 2013. – № 58. – С. 203–210.

430. Черкаська благодійна організація відзначена найпрестижнішою нагородою в світі [Електронний ресурс] – Режим доступу :

<http://pres-centr.c.k.ua/print/news-47114.html>. – Назва з екрану.

431. Мельник А. Ф. Державне управління : [підручник] / Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю. ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2009. – 582 с.

432. Про затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти з напрямку 0504 «Туризм» : наказ Міністерства освіти і науки України від 14 черв. 2004 р. № 476 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 28. – Ст. 1922.

433. Занятость, безработица. Служба занятости. Толковый словарь терминов и понятий. – М. : Нива России, 1996. – 288 с.

434. Основы социального управления : [учеб. пособ.] / [А. Г. Гладышев, В. Н. Иванов, В. И. Патрушев и др.] ; под ред. В. Н. Иванова. – М. : Высш. шк., 2001. – 271 с.

435. Балабанюк Ж. М. Механізм управління організацією : сутність поняття та пропозиції щодо оцінки його ефективності / Ж. М. Балабанюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – Хмельницький, 2011. – Т. 1. – № 5. – С. 190–194.

436. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке / П. Друкер. – М. : Вильямс, 2003. – 426 с.

437. Про автомобільні дороги : Закон України від 08 верес. 2005 р. № 2862-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 556.

438. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс] // ipLex. Законодавство України. – Режим доступу :

<http://nra.iplex.com.ua/doc.php?uid=1078.14480.0>. – Назва з екрану.

439. Філософський словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.filosof-slovar/m.htm>. – Назва з екрану.

440. Шунди́ков К. В. Цели и средства в праве (общетеоретический аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Шунди́ков Константин Валериевич. – Саратов, 1999. – 182 с.

441. Професійна етика фінансиста : [навч.-метод. комплекс] / Л. М. Безгубенко, Я. М. Буздуган, В. Г. Дем'янишин, П. М. Рендович. – Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – 174 с.

442. Мала Н. Т. Управлінські рішення : класифікація та процес прийняття [Електронний ресурс] / Н. Т. Мала. – Режим доступу : vlp.com.ua/files/04_31.pdf. – Назва з екрану.

443. Пашко Л. А. Людські ресурси у сфері державного управління : теоретико-методологічні засади оцінювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.03 «Державна служба» / Л. А. Пашко. – К., 2007. – 36 с.

444. Пашко Л. А. Принципи управління людськими ресурсами як основа дієвості суб'єкт-об'єктної взаємодії [Електронний ресурс] / Л. А. Пашко. – Режим доступу :

www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10plasov.pdf. – Назва з екрану.

445. Оніщенко Н. М. Теорія держави і права: Академічний курс : [підручник] / Н. Оніщенко, О. Зайчук. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.

446. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А. В. Панчишин // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 95–98.

447. Баймуратов М. О. Правовий статус людини і громадянина в конституціях держав Східної Європи : порівняльно-правовий аналіз конституцій та їхнє співвідношення з міжнародними стандартами / М. О. Баймуратов // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. – № 1(3). – С. 89–93.

448. Теория права и государства : [учебник / под. ред. В. В. Лазарева]. – М. : БЕК, 2001. – 321 с.

449. Матузов Н. И. Личность, права, демократия. Теоретические проблемы субъективного права / Н. И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратов, ун-та, 1972 – 292 с.

450. Лебідь Н. В. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лебідь Наталія Володимирівна. – Х., 2004. – 202 с.

451. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лют. 2009 р. № 1 // Вісник Верховного суду України. – 2009. – № 3. – С. 7.

452. День : газета / офіц. сайт [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk>. – Назва з екрану.

453. Міністерство оборони України : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/>. – Назва з екрану.

454. Фарбер И. Е. Свобода и права человека в советском государстве / И. Е. Фарбер. – Саратов : Изд-во Саратов, ун-та, 1974. – 187 с.

455. Толстой Ю. К. К теории правоотношения / Ю. К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1959. – 87 с.

456. Зайчук О. В. Теорія держави і права: Академічний курс : підручник [Електронний ресурс] / О. Зайчук, Н. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/409.htm. – Назва з екрану.

457. Загальна теорія держави і права : [підручник] / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.

458. Сучасний англо-український та українсько-англійський словник. – Х. : Школа, 2005. – 768 с.

459. Філософія [Електронний ресурс] – Режим доступу :

http://akadem3.at.ua/index/kilkist_jakist_mira/0-26. – Назва з екрану.

460. Энциклопедический словарь конституционного права [Электронный ресурс] – Режим доступа :

http://constitutional_law.academic.ru/. – Название с экрана.

461. Зарубіжний досвід публічного адміністрування : [метод. рек. / [Н. М. Мельтюхова, В. В. Корженко, Ю. В. Дідок та ін.] ; за заг. ред. Н. М. Мельтюхової. – К. : НАДУ, 2010. – 28 с.

462. Маркс К. Сочинения : в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Прогресс, 1985. – . –

Т. 20. – 1985. – 580 с.

463. Ропак Н. И. Категория цели : проблемы исследования / Н. И. Ропак. – М. : Мысль, 1980. – 127 с.

464. Онуфрієнко О. В. Правові засоби у контексті інструментальної теорії права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. В. Онуфрієнко. – Х., 2004. – 20 с.

465. Алексеев С. С. Правовые средства : постановка проблемы, понятие, классификация / С. С. Алексеев // Советское государство и право. – 1987. – № 6. – С. 12–19.

466. Проблемы теории государства и права : [учеб. пос.] / [под ред. М. Н. Марченко]. – М. : Проспект, 1999. – 504 с.

467. Васьковська В. П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Васьковська Вікторія Петрівна. – К., 2006. – 224 с.

468. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – М. : БЕК, 1994. – 224 с.

469. Курилов В. И. Личность в системе управления трудом (правовой аспект) : дисс. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.05 / Курилов Владимир Иванович. – СПб., 1998. – 224 с.

470. Кожушко О. О. Реєстрація благодійних організацій як об'єкт адміністративно-правового регулювання / О. О Кожушко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 495–500.
471. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1977. – . – Т. 8. - 1977. – 927 с.
472. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : [підручник] / Т. О. Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
473. Административное право Украины : учебник / [под общ. ред. С. В. Кивалова]. – Х. : Одиссей, 2004. – 880 с.
474. Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу : [навч. посіб.] / О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 248 с.
475. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю. С. Шемшученка]. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.
476. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
477. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/>. – Назва з екрану.
478. Пастух І. Д. Організаційно-правові засади ліцензування господарської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Пастух Ігор Дмитрович. – К. : НАВСУ, 2004. – 181 с.
479. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15 січ. 2015 р. № 124-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 14. – Ст. 96.
480. Про стандартизацію : Закон України від 5 черв. 2014 р. № 1315-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 31. – Ст. 1058.

481. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

482. Гаращук В. М. Контроль і нагляд у державному управлінні : [навч. посіб.] / В. М. Гаращук. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1999. – 55 с.

483. Цветков В. В. Реформування державного управління в Україні : проблеми і перспективи / В. В. Цветков. – К. : Оріяни, 1998. – 79 с.

484. Энциклопедический словарь / [под общ. ред. В. Е. Крутских. – 2-е изд.]. – М. : ИНФРА, 1999. – 368 с.

485. Юридический энциклопедический словарь / [глав. ред. А. Я Сухарев ; ред. кол. М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др.]. – М. : Сов. энцикл., 1984. – 415 с.

486. Полінець О. П. Контроль в державному управлінні України : теоретико-організаційні питання : дис. ... канд. юрид. наук : 25.00.01 / Полінець Олександр Петрович. – К., 2003. – 248 с.

487. Гладун З. С. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / З. С. Гладун. – Т. : Карт-бланш. – 2004. – 579 с.

488. Адміністративне право України : підруч. [для юрид. вузів і фак.] / за ред. Ю. П. Битяка. – Х. : Право, 2000. – 520 с.

489. Колпаков В. К. Адміністративне право України : [підручник] / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.

490. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 02 лип. 2014 р. № 228 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 54. – Ст. 1455.

491. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

492. Ломовский В. Какой власти принадлежит прокуратура? / В. Ломовский // Российская юстиция. – 2001. – № 9. – С. 21–22.

493. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05 квіт. 2007 р. № 877-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 29. – Ст. 389.

494. Маца К. А. Роль самосохранения в организации неорганических, органических и социальных систем / К. А. Маца // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. – 2013. – № 3–4. – С. 41–46.

495. Горшенев В. М. Контроль как правовая форма деятельности / В. М. Горшенев, И. Б. Шахов. – М. : Юрид. лит., 1987. – 176 с.

496. Агеева А. Е. Юридическая ответственность в государственном управлении (социально-правовой аспект) / А. Е. Агеева. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 144 с.

497. Горницкий А. А. Проблемы юридической ответственности должностных лиц в государственном управлении : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право, муниципальное право» / А. А. Горницкий. – К., 1992. – 33 с.

498. Актуальні проблеми теорії держави та права : [навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Гіди. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2010. – 260 с.

499. Сырых В. М. Теория государства и права : учебник [для вузов] / В. М. Сырых. – [3-е изд., перераб. и доп.] – М. : ЗАО Юстицинформ, 2007. – 704 с.

500. Комаров С. А. Общая теория государства и права : учебник / С. А. Комаров. – 7-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 512 с.

501. Якуба О. М. Административная ответственность / О. М. Якуба. – М. : Юрид. лит., 1972. – 152 с.

502. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності : проблеми розвитку : монографія / Д. М. Лук'янець. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – 220 с.

503. Коновеичук Х. Б. Конституційно-правова відповідальність за порушення законодавства у сфері благодійної діяльності в Україні / Х. Б. Коновеичук // Держава і право. – 2012. – № 62. – С. 159–164.
504. Большая юридическая энциклопедия. – М. : ДиректМедиа Паблишинг, 2006. – 5818 с.
505. Овсянко Д. М. Государственная служба Российской Федерации / Д. М. Овсянко. – М. : Юристь, 1996. – 207 с.
506. Конституційне право України. Академічний курс : [підручник] : у 2 т. / [за ред. В. Ф. Погорілка]. – К. : Юрид. думка, 2006. –. –
Т. 1. – 2006. – 544 с.
507. Болотіна Н. Б. Трудове право України : підручник [Електронний ресурс] : / Н. Болотіна, Г. Чанишева. – К. : Знання, 2001. – Режим доступу :
<http://www.ebk.net.ua/Book/TPravo/11-15/9131.htm>. – Назва з екрану.
508. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
509. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.
510. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. - № 40. –Ст. 404.
511. Коновеичук Х. Б. Адміністративно-правова відповідальність за порушення законодавства у сфері здійснення благодійної діяльності / Х. Б. Коновеичук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Т. 2. – № 5. – С. 34–37.
512. Благодійна організація Шкіля заборгувала Львову понад 118 тис. грн [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://lviv.nashigroshi.org/2015/11/19/blahodijna-orhanizatsiya-shkilya-zaborhuvala-lvovu-ponad-118-tys-hrn/>. – Назва з екрану.
513. Словник української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://sum.in.ua/s/dosvid>. – Назва з екрану.

514. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
515. Попович Н. М. Зміст і структура професійно-особистісного досвіду [Електронний ресурс] / Н. М. Попович // Педагогічна освіта : теорія і практика. – 2012. – № 12. – С. 130-134. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znppo_2012_12_24.pdf. – Назва з екрану.
516. Сафронова Л. Б. Визначення поняття «соціальний досвід» : теоретичний аспект [Електронний ресурс] / Л. Б. Сафронова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2014. – № 18(2). – С. 213–221. – Режим доступу :
[http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tmpvd_2014_18\(2\)__27.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tmpvd_2014_18(2)__27.pdf). – Назва з екрану.
517. Гегель Г. Энциклопедия философских наук : в 3 т. / Г. Гегель. – М. : Мысль, 1974. – . –
Т. 1. – 1974. – 252 с.
518. Люди, що пожертвували мільярд : рейтинг найбільших благодійників світу [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://uarp.org/ua/news/1369487380#.VnZv3vmLRdg>. – Назва з екрану.
519. Fahmy E. Young Citizens : Young Peoples Involvement in Politics and Decision Making / E. Fahmy. – Aldershot : Ashgate, 2006. – 191 p.
520. Порівняльний аналіз законодавства про благодійну діяльність [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://www.ucipr.kiev.ua/publications/4386>. – Назва з екрану.
521. Хауляк Я. Волонтеріат та його функціонування в ЄС та Польщі [Електронний ресурс] / Я. Хауляк. – Режим доступу :
<http://www.studua.org/articles/2008/08/26/803.html>. – Назва з екрану.
522. Кутелева А. Международная филантропия. Китай : поиски гармонии [Електронний ресурс] / А. Кутелева. – Режим доступу :
<http://www.rusfond.ru/charity/001>. – Назва з екрану.

523. Американський досвід благочинного інвестування [Електронний ресурс] – Режим доступу :
http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/012.htm. – Назва з екрану.
524. Красуля А. В. Філантропічні традиції у США : суб'єкти благодійництва у сфері вищої освіти / А. В. Красуля // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – 2013. – № 4. – С. 178–181.
525. Оробець Л. П. Ендавмент : яка з нього користь і з чим його їсти [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://lesyaorobets.livejournal.com/111100.html>. – Назва з екрану.
526. Гордєєва Т. Г. Компетентно про ендавмент [Електронний ресурс] / Т. Г. Гордєєва. – Режим доступу :
<http://ufb.org.ua/sector-blagodijnosti/blagodijni-organizacii/novini-v-ukraini-blagodijnix-organizacij.htm?id=1330>. – Назва з екрану.
527. Бакальчук В. Механізми державного стимулювання благодійної діяльності у сфері культури [Електронний ресурс] / В. Бакальчук. – Режим доступу :
<http://old.niss.gov.ua/Monitor/june2009/5.htm>. – Назва з екрану.
528. Авуєва І. Соціальний портрет членів соціальних рухів, громадських організацій та політичних партій / І. Авуєва // Українське суспільство – 2003: соціологічний моніторинг. – К. : ІС НАНУ, 2003. – С. 283–291.
529. Бекешкіна І. Члени громадських об'єднань як особлива соціальна група / І. Бекешкіна // Українське суспільство 1992 – 2008 : соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : ІС НАНУ, 2008. – С. 382–395.
530. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні засади дослідження та операціональні параметри / О. Демків // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 99–111.
531. Diamond L. Developing Democracy : Toward Consolidation / L. Diamond. – Baltimore MD : Johns Hopkins University Press, 1999. – 362 p.

532. Hooghe M. Value Congruence and Convergence within Voluntary Associations : Ethno – centrism in Belgian Organizations / M. Hooghe // Political Behavior. – 2003. – № 25. – 175 p.

533. Stegnyy O. Regional Factor of the Development of the Ukrainians. Political Culture / O. Stegnyy // Ukrainian Sociological Review (2004.2005). – К. : Institute of Sociology NAS of Ukraine, 2007. – P. 88–121.

534. Verba S. Participation and Political Equality : A Seven-Nation Comparison / S. Verba, N. Nie. – Chicago : University of Chicago Press, 1987. – 394 p.

535. Humanities & social sciences 2009.– Lviv, 2009. – 14–16 may.

536. Тимошенко І. В. Меценатство та благодійність у сучасній Україні / І. В. Тимошенко // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. – 2013. – № 2(5). – С. 77–80.

537. GfK [Electronic resource] – Access mode :

https://www.gfk.com/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf.

538. Україна – найбідніша країна Європи : рейтинг банку Credit Suisse [Електронний ресурс] – Режим доступу :

<http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/10/20/7039733/>. – Назва з екрану.

539. Гулевська-Черниш А. Постмайданна благодійність: підсумки року і... мрії [Електронний ресурс] / А. Гулевська-Черниш. – Режим доступу :

<http://gazeta.dt.ua/socium/postmaydanna-blagodiynist-pidsumki-roku-i-mriyi-.html>.

540. Повстин О. В. Благодійність як інструмент реалізації державної соціальної політики / О. В. Повстин // Сталий розвиток економіки. – 2014. – № 24. – С. 26–33.

541. Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні : сучасний досвід (звіт за результатами дослідження) / А. Гулевська-Черниш, Д. Непочатова, Л. Паливода, С. Шендеровський. – К. : Салютіс, 2010. – 60 с.

542. Якимец В. Н. Фандрейзинг : [учеб. пособ.] / В. Н. Якимец. – М. : Изд-во ГУУ, 2002. – 209 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкетування громадян стосовно публічного адміністрування благодійництва в Україні

Було опитано 300 громадян, серед них 90 працівників органів публічного адміністрування у сфері благодійництва.

Перелік відповідей на питання анкетування	Чисельність опитаних	Відсоткове відношення
Яка категорія осіб, на Вашу думку, є ключовим отримувачем благодійної допомоги?		
діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування	54	18
люди з інвалідністю	81	27
багатодітні сім'ї	21	7
військові та цивільні постраждалі внаслідок проведення антитерористичної операції	108	36
інші категорії осіб	36	12
Чи отримували Ви коли-небудь благодійну допомогу?		
так	78	26
ні	222	74
Чи надавали Ви коли-небудь благодійну допомогу?		
так	177	59
ні	123	41
Наскільки інформація про благодійництво є доступною для населення?		
загальнодоступна	150	50

її обсяг стрімко збільшується	123	41
практично відсутня	27	9
Яку сферу діяльності благодійних організацій Ви вважаєте найбільш значущою (ключовою)?		
соціально-політичну	135	45
матеріальну	87	29
культурно-побутову	57	19
духовну	21	7
Яку зі складових управлінського процесу Ви вважаєте найбільш вагомою для забезпечення належної роботи благодійної організації?		
визначеність щодо проблеми, яка потребує вирішення	57	19
визначеність щодо суб'єктів здійснення тих чи інших заходів та розподіл між ними завдань	21	7
визначеність відносно доступних ресурсів	27	9
визначеність щодо послідовності здійснення тих чи інших заходів	33	11
окреслення порядку взаємодії між суб'єктами здійснення заходів	51	17
мотивація	39	13
облік	30	10
контроль за виконанням і результатами виконання рішень	27	9
аналіз	15	5
Які, на Вашу думку, головні перешкоди для зайняття благодійництвом?		
ризик нецільового використання коштів		
оподаткування		

відсутність інформації		
бюрократизм		
Який засіб публічного адміністрування благодійництва Ви вважаєте найбільш дієвим?		
реєстрацію	75	25
ліцензування та сертифікацію	27	9
контроль та нагляд	108	36
відповідальність	144	48
Чи знаєте Ви про благодійні організації, на відповідну допомогу яких могли би розраховувати Ви або Ваші близькі?		
так	48	16
ні	90	30
не цікавив(ла)ся цим питанням	162	54
Роль яких інституцій у вирішенні соціальних проблем Ви вважаєте більш вагомою та результативною?		
державних	162	54
громадських	138	46
Чи є обґрунтованою кількість законодавчо визначених органів управління благодійної організації?		
так	111	37
потребує скорочення	168	56
потребує розширення	21	7
Чи підтримуєте Ви пропозицію щодо запровадження фінансової підтримки благодійних організацій за рахунок коштів державного бюджету?		
так	222	74
ні	78	26
Чи підтримуєте Ви необхідність розвитку в нашій державі відсоткової філантропії, зокрема, шляхом підтримки органів державної влади?		

так	258	86
ні	42	14
Який вид підтримки благодійної діяльності з боку держави Ви вважаєте ключовим?		
інформаційну підтримку	141	47
удосконалення законодавства	108	36
підвищення рівня освіченості з питань благодійництва	51	17

Додаток Б

Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. Доповнити Кримінальний кодекс України новою статтею такого змісту:

«**Стаття **.** Фіктивна діяльність громадських об'єднань

1. Фіктивна діяльність громадського об'єднання, тобто створення громадських об'єднань з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, –

карається штрафом від п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або заподіяли великої матеріальної шкоди державі, банку, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам, –

караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Матеріальна шкода, яка заподіяна фізичним особам, вважається великою, якщо вона у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а матеріальна шкода, яка заподіяна державі або юридичним особам, вважається великою, якщо вона у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.»

2. Частину п'яту статті 131 Господарського кодексу України після слів «неприбуткову господарську діяльність» доповнити «та господарську комерційну діяльність».

3. Пункт 9 частини першої статті 87 Бюджетного кодексу України доповнити новим підпунктом такого змісту:

«*) державну підтримку благодійних організацій;».

4. У Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»:

Пункт 3 частини першої статті 1 викласти в такій редакції:

«3) благодійна організація – добровільне, самоврядне громадське об'єднання, засноване однією чи декількома фізичними особами або юридичними особами приватного права на основі їх спільних не заборонених законом інтересів, що здійснює один чи декілька видів благодійної діяльності в матеріальній, соціально-політичній, духовній або культурно-побутовій сферах з надання матеріальної та особистої допомоги фізичним особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, та неприбутковим організаціям, територіальним громадам, будь-яким юридичним особам, що одержують допомогу для досягнення цілей благодійної діяльності, з метою забезпечення їх прав, законних інтересів та потреб і без мети одержання прибутків від цієї діяльності;».

У статтях 3, 7, 8, 13, 14 та 16 слово «ціль» замінити на «мета» у відповідних відмінках та числах.

Частину третю статті 3 викласти в такій редакції:

«3. Благодійні організації не мають права надавати благодійну допомогу політичним партіям, кандидатам на пост Президента України, кандидатам у депутати або від імені політичних партій та зазначених кандидатів, а також брати участь у виборчій агітації».

Статтю 5 доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Благодійники можуть здійснювати інші види благодійної діяльності, які не суперечать закону».

З огляду на це, частини другу – четверту вважати частинами третьою – п'ятою відповідно.

У частині третій статті 12 слова «благодійні товариства та благодійні фонди» і «благодійних товариств або благодійних фондів» замінити на «благодійні організації» у відповідних відмінках;

Статтю 13 викласти в такій редакції:

«Стаття 13. Види благодійних організацій

1. Благодійна організація може набувати таких організаційно-правових форм:

1) благодійна установа – благодійна організація, що:

здійснює свою діяльність на підставі установчого акту;

створена одним чи більше засновниками, що затверджує(ють) установчий акт, передають активи для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або доходів від таких активів і не беруть участі в управлінні благодійною установою;

2) благодійне товариство – благодійна організація, що:

здійснює свою діяльність на підставі статуту;

створена двома й більше засновниками, що затверджують статут, передають активи товариству для досягнення цілей благодійної діяльності та беруть участь в управлінні благодійним товариством;

може мати інших учасників, окрім засновників;

3) благодійний фонд – благодійна організація:

що здійснює свою діяльність на підставі статуту;

створена одним і більше засновниками, що затверджує(ють) статут, можуть але не зобов'язані передавати фонду будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності;

може мати інших учасників, окрім засновників;

засновники та інші учасники якої можуть вступати до неї та беруть участь в управлінні нею;

активи якої можуть формувати учасники та/або інші благодійники».

Частину першу статті 27 після слова «дисциплінарну» доповнити словом «, майнову».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набуває чинності з 1 січня 2017 року.

2. Кабінету Міністрів України в шестимісячний термін після набуття чинності цим Законом:

привести власні нормативно-правові акти у відповідність до цього Закону;

забезпечити прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність до цього Закону.

Голова

Верховної Ради України

Додаток В*Проект***КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ****ПОСТАНОВА**

Про затвердження Порядку використання коштів,
передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку
благодійних організацій

Згідно з частиною сьомою статті 20 Бюджетного кодексу України, Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Затвердити Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку благодійних організацій, що додається.

Прем'єр-міністр України

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України від ____ _____ р. № _____

ПОРЯДОК

використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку благодійних організацій

1. Цей Порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті Мінсоцполітики за програмою «Фінансова підтримка благодійних організацій» (далі – бюджетні кошти).

2. Головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програми є Мінсоцполітики, а одержувачами бюджетних коштів – благодійні організації.

3. Для отримання бюджетних коштів благодійні організації подають Мінсоцполітики до 30 березня року, що передує періоду, в якому надається фінансова підтримка, заяву за формою, затвердженою Мінсоцполітики.

До заяви додаються:

копія установчого документу благодійної організації, засвідчена нотаріально (подається одноразово під час отримання бюджетних коштів уперше, якщо до зазначеного статутного документу не вносилися зміни);

анкета благодійної організації за формою, затвердженою Мінсоцполітики;

копія свідоцтва про реєстрацію благодійної організації, засвідчена нотаріально (подається одноразово під час отримання бюджетних коштів уперше, якщо до зазначеного свідоцтва та статутного документа благодійної організації не вносилися зміни);

копія звіту про діяльність благодійної організації за попередній рік;

розрахунки та обґрунтування за напрямками використання бюджетних коштів із урахуванням напрямків, визначених пунктом 6 цього Порядку;

Благодійні організації, що отримали бюджетні кошти в минулому році, подають також копію звіту про їх використання.

Зазначені в цьому пункті документи (крім копій установчого документа благодійної організації та свідоцтва про її реєстрацію) засвідчуються підписом керівника, скріпленим печаткою благодійної організації.

Мінсоцполітики має право розглядати подані після 30 березня року, що передує періоду, в якому надається фінансова підтримка, заяви благодійних організацій, утворених після завершення зазначеного строку.

4. Подані згідно з пунктом 3 цього Порядку документи підлягають розгляду Мінсоцполітики протягом одного місяця з дня їх надходження.

5. Обсяг бюджетних коштів, виділених благодійній організації, визначається з урахуванням:

1) відповідності цілей діяльності благодійної організації пріоритетам державної політики у сфері благодійництва, їх чіткості, повноти, актуальності, соціальної спрямованості та інноваційності;

2) результатів діяльності благодійної організації минулого року та досвіду її роботи;

3) раціональності й економності використання благодійною організацією бюджетних коштів;

4) наявності детальних розрахунків та обґрунтувань за кожним напрямком використання бюджетних коштів, і в разі надання фінансової підтримки в минулих роках – результатів аналізу ефективності їх використання;

5) рівня кадрового, матеріально-технічного та методичного забезпечення, необхідного для здійснення заходів (виконання програм).

Розподіл бюджетних коштів здійснює Мінсоцполітики з урахуванням пропозицій, отриманих від спеціально утвореної робочої групи за участю

представників благодійних організацій, що претендують на отримання фінансової підтримки у відповідному бюджетному році.

6. Бюджетні кошти спрямовуються на:

1) оплату:

оренди приміщень, обладнання та інвентарю;

комунальних послуг у межах середніх норм споживання;

послуг із поштового зв'язку та електрозв'язку;

послуг із поточного ремонту інвентарю, обладнання та приміщень;

послуг із придбання, установлення, користування та обслуговування довідково-інформаційних, системних програм і програм бухгалтерського обліку та веб-сторінки благодійної організації, забезпечення доступу до електронної пошти та Інтернету, а також нотаріальних послуг з оформлення установчих документів благодійної організації, що надають державні нотаріальні контори;

канцелярських виробів і витратних матеріалів;

2) матеріальне заохочення (винагороди) працівників благодійної організації, які забезпечують роботу такої організації;

3) оплату відряджень працівників благодійної організації та відшкодування учасникам заходу витрат на проїзд, харчування та оплату вартості проживання в межах законодавчо визначених норм.

7. Закупівля товарів, робіт і послуг за рахунок бюджетних коштів здійснюється в установленому законом порядку.

8. Операції, пов'язані з використанням бюджетних коштів, здійснюються в установленому законодавством порядку.

9. Благодійні організації подають щороку до 30 січня Мінсоцполітики звіти про використання бюджетних коштів, зокрема результативні показники, для їх узагальнення.

10. Складання і подання фінансової та бюджетної звітності про використання бюджетних коштів, а також контроль за їх цільовим та ефективним витрачанням здійснюються в установленому законодавством порядку.